

.....
135.331 OSZK
.....

HARSANYI ZSOLT

ÉLNI JÓ

HARSÁNYI
ZSOLT

ÉLNI JÓ
II.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

É L N I J Ó

RUBENS PÉTER PÁL ÉLETÉNEK REGÉNYE

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK KÖTET

Második kiadás

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

*Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.*

*Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.,
Budapest, 1942.*

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

I.

Hosszú volt az út nagyon. Százszor is kiszámolta magában, hogy az Antwerpenből küldött levél két hét alatt érkezett Rómába, ő harmadnap már úton volt, ha nagyon siet, két hét alatt otthon lehet. Az összesen harminc nap. Vajjon bírta-e még a hetvenkét esztendő öreg szervezet a harcot, vajjon győzte-e még a fiú után való vágy egy hónapig éleszteni a hűnyadozó szikrát? Volt napja, mikor lesújtottan meg volt győződve, hogy minden reménykedés hiábavaló, hiszen a levél súlyos rosszullétről szólt s őt nem hívták volna, ha arra végzetes szükség nincs, ha pedig az édesanyja a levél elküldésekor anyira rosszul volt, hol lehet már egy álló hónap óta? De más napokon a reménynek adta át magát: előfordult már, hogy az asztmás beteg jobban lett, hetvenkét esztendő nem olyan nagy dolog, hiszen látni kilencvenéves anyókákat, akik még élénken tereferélnek és fürgén totyognak a templomba, az ő édesanyjának addig még tizennyolc éve van, sőt százéves koráig még huszonnyolc esztendeje van, még dédunokáit is bőven megérheti. Egész biztosan jobb állapotban fogja találni, ő milyen öröm lesz, mikor a kedves öreg átöleli a harmincegyéves férfit, aki mint huszonhároméves fiatalember hagyta el.

Bizony, már harmincegy. Még egy darabig felfelé halad az élet dombján s aztán negyvenéves korában azt kell mondogatnia lefelé menet, hogy már

nem lesz annyi élete, mint amennyi volt. Harmincegyéves meglett férfi, Isten becses ajándékokkal halmozta el, éles ésszel, ritka emlékező tehetséggel, erős nyelvérzékkel, jó külsővel, főként pedig a festőművészet ijesztő készségével és ime, hogyan sáfárkodott annyi adománnyal, mire vitte? Hírben messzi mögötte van a vele egykorúaknak, vagyona néhány csinos ritkaságból és klasszikus másolatból álló gyűjtemény, udvarokat járt és rangja semmi, művészetében pedig igen bizonytalan afelől, hogy hányadán van önmagával.

Ha kétségbeesett anyja felől, fegyelmezett öntudatával más gondolatokban foglalkoztatta elméjét: mindig szerette a rendet, holmijai közt épp úgy, mint benső életében és kedvelte az összegezéseket. Visszapillantott Itáliában töltött majdnem kilenc esztendejére és tanulmányaira, amelyeket főként másolásokkal végzett. A hercegnek készített iparosmunkát nem számította ide. De számította azt a huszonkét Tizián-képet, amelyeket lelkiismeretesen lemásolt. S aztán a többieket, amelyekben valószínűleg az illető mesterek kézmozgásába élte bele magát: Michelangelótól lemásolta a sixtusi kápolna mennyezetének prófétáit. Lemásolt két Lionardót, két Rafaelt, két Correggiót és számtalan mást. A legbizalmasabb titkokig behatolt Domenichino, Volterra, Mantegna, Tintoretto, Caravaggio, Giulio Romano szellemébe. De hol van ő maga? Egyetlen képét sem nevezhette meg maga előtt, amelyre tiszta lelkiismerettel azt mondhatta volna: ezt Rubens Pieter Paul! festette és senki más. S ha most kegyetlen akart volna lenni önmagához, ezt mondhatta volna: rengeteget megnyertem, de elvesztettem önmagammat.

Mantuát kikerülte, nemcsak azért, hogy a lehető legrövidebb útat válassza, hanem mert lélekben elszakadt Mantuától. Úgy volt vele, mint a rabszolga,

aki sajátmagának egy merészebb szavát hallva, fellázadt tőle. A herceget személy szerint minden bántalom ellenére is őszintén szerette, Mantuában otthon érezte magát, s ha arra gondolt, hogy a Lukács-céh tagjai két-három esztendő múltán vissza szoktak térni Itáliából, ellegyintette magától a jövő kérdését és kilenc évig maradt. De mikor a fájdalmas levél hatása alatt a herceg engedelme nélkül hagyta el munkahelyét, ez a lépés egyszerre felszadította. Kitűnt, hogy tudta nélkül már rég elszakadt Mantuától. Most már biztosan tudta, hogy oda Antwerpenből sohasem fog visszatérni többé. És eszeágában sem volt az úton a herceg után kérdezősködni.

Borús, gyakran esőt szitáló őszi időn kelt át az Alpokon. Ha útközben megállt, hogy egyék s a lovat etesse, olykor elévette vázlatkönyvét és szándéktalanul, oda sem figyelve jártatta a krétát a papíron... Megtörtént, hogy mikor visszalapozott, meglepetve látta a két nappal azelőtt telerajzolt oldalon Erica aktjának pontos rajzát. A nő már kiszellőzött fejéből, az akt megrögzött benne.

A Rajna völgyén át még ment valahogy az út, aggodalom és remény folytonos váltakozása között. De mikor flamand földre érkezett, egyszerre viharos izgalom szállta meg, mint a halálraítéltet, aki a siralomházban még kábitani tudja magát, de a vesztőhely láttán minden irtózata egyszerre kezd tombolni benne. S mennél közelebb ért Antwerpenhez, annál tűrhetetlenebbé vált ez a rettegés. Októberi napon érkezett meg, késő délután, zuhogó esőben. A néptelen utcákon alig látt valakit, s ha elhaladt is a gyalogúton valami járókelő, az ruháiba húzta magát az eső elől, s nem lehetett ráismerni. De ez kedvezett gyötrelmének, mert úgy sem mert volna megkérdezni senkit, a borzasztó hírt halogatni igyekezett, ameddig lehetett. Mikor befordult a Kloosterstraat házsorába, ahol minden tetőormot és minden

ablakot ismert, az az oktalan ösztöne támadt, hogy visszaforduljon és az igazat ne tudja meg soha. De csak poroszkált vadul dobogó szívvel tovább. A kilenc éve nem látott kapu előtt megállt, a ház külseje nem árult el semmit. Két gyermek szaladt el mellette, sikoltóan kacagva az esőnek. Ezek csecsemők lehettek, mikor ő elment. De nem tévőázhatott tovább, leugrott a lóról és bezörgetett. Pár pillanat múlva ott állt előtte Philips. Elég volt ránéznie, arca elárult mindent. Pieter egyszerre viharos és zabolátlan zokogásra fakadt, minden formája és apródi neveltsége lefoszlott róla, ótestamentumi módon jajgatott. Egymás nyakába borult a két fivér, Philips is zokogni kezdett. Kicsiny gyerekkora óta Pieter most sírt először. Ott álltak az esőben összeölelkezve és nem bánták, hogy a víz veri őket.

Bent aztán, mikor a lovat bekötötték, a poggyászt behozták és a kis cseléd, aki egyenesen ellenszenvesnek tűnt fel Pieter előtt természetes otthonosságával, sajttal és tejjel szolgált, megeredt a beszélgetés, melyet gyakran megszakított megújuló sírásuk.

— Mikor kaptad meg a leveletem, Pieter?

— Szeptember huszonhatodikán.

— Akkor hiába. Mama szeptember huszonegyedikén ment el. Mikor elindultál, mi már el is temettük.

— Mondj el mindent.

— Csodálatosan viselkedett. Olyan volt, mint teljes életében. Nyugodt, szelid, okos és jó. Eszénél volt mindvégig. Minduntalan téged emlegetett. Érezte, hogy nem tudsz megjönni idejében, de ez nem is keserítette annyira, mint vártam volna. Azt mondta, hogy elbúcsúzott tőled, mikor elutaztál.

— Igaz, — bólintott Pieter könnyezve, — nem felejtettem el soha. Mikor induláskor utóljára meg-

öleltem, megmondta, hogy többet nem látjuk egymást.

— Mikor aztán érezte, hogy az idő elérkezett, pontosan és nyugodtan rendelkezett mindenről. Meghagyta, hogy a St. Michiel-apátság templomában temessük el, a kápolnát s a sírhelyet ő már megbeszélte a papokkal. Pontosán leírta, milyen legyen a temetés, közben mindig korholt, hogy ne sírjak, hanem figyeljek. Részletesen meghagyta azt is, hogy a Blandine két gyermekét tekintsük saját gyerekeinknek, a kislányt taníttassuk klastromban, aztán menjen férjhez, a fiú pap akar lenni, legyen pap. Felíratta velem cédulára, hogy mennyit adjak a városházán a város szegényeinek, de külön feldiktálta tételenként a saját szegényeit, mert bármilyen szűkösen élt, néhány nyomorgónak minden héten juttatott valamit. A két piros metszett poharat is elosztotta: egyiket a menyasszonyomnak adta, a másikat annak, akit egyszer te fogsz elvenni. Mikor már mindent elintézett, elkezdett csendesen elmúlni...

— Nekem nem izent?

— De igen, éppen ezt akarom mondani. Így szólt: „Pieternek mondd meg, hogy végzetetlen szeretettel gondolkodok rá, házasodjék meg és engem ne felejtse el.“ Ne sírj, Pieter. Szóval ettől fogva haldoklott, de eszénél volt végig.

— Nagyon szenvedett?

— Azt hiszem, nem. Legalább nem panaszkodott. Mikor itt járt a pap és meggyónította... ó, Istenem, olyan kurta gyónása volt szegénykének... felvette a kenetet és nagyon megennyhült. Én voltam mellette, más senki, mert éjszaka volt, a Blandine gyerekeit nem engedte felköltöni, a menyasszonyom maga is betegen feküdt, ez a kis cselédlány pedig elaludt a széken, ahol virrasztott. Olyan csendesen halt meg, hogy nem is vettem észre. Még láttam, hogy alig észrevehetően lélegzik, s mikor megint odanéztem,

már nem lélegzett. Akkor sokáig sírtam egyedül. Megcsókoltam, s még egyszer megcsókoltam a te nedvedben.

— Mi volt az utolsó szava?

— Nem minket említett. Apánkat. Így mondta: „Jan... kedves, rossz Jan.“

Erre sokáig hallgattak ketten. Majd megint megeredt a beszélgetés. Mindent akart hallani, a ravatalozás, a temetés, a részvét minden apróságát, aztán életének utolsó idejét, betegségének történetét, előző éveit. Éjfél lett már, a kis cseléd rég lefeküdt s ők még mindig ott ültek a sok beszéd-től fáradtan, a sírástól vörös szemmel és sajgó torokkal.

— Rólad, — mondta végül Pieter, kezét bátyja kezére téve, — jegyesedről, boldogulásodról majd holnap beszélünk. Ma ne essék másról szó, ez az este maradjon az övé.

Alig aludt valamit, hajnalban már felkelt. Philips nem volt hajnali kelő, öccse úgy öltözött fel, hogy meg ne ébressze. Az eső elállott, a ló ott volt az istállóban, de az is olyan holtfáradt lehetett, mint ő. Visszagondolt emlékeire, s úgy rémlett neki, hogy a templomot hatkor nyitják. Addig megült egy sarokban és csendesen imádkozott. Mikor megszólalt a közeli, mélyen zengő harangszó, azonnal sírva fakadt: gyermekkorának mélabús édessége és veszteségének kínzó fájdalma egyszerre lepték meg szívét ettől a harangszótól. Kiosont a sötét derengésben a házból. A közeli templom valóban nyitva volt már, csendes mise folyt orgonaszó nélkül, a hajó sötétjében sárga lángok imbolyogtak, kiegészítő színeik sejtelmes ibolyaszín udvarával. A kápolnát, és abban a friss sírt nem volt nehéz megtalálnia. Odaborult a hideg kőre és most még szabadabban adta oda magát fájdalmának. Gyásza most csak az övé volt, még Philipsé sem. A harmincegy éves, szakállas férfi, mint a nyöszörgő kisgyerek, suttogetta a

kőnek: „Miért tetted ezt, mama, miért nem vártál meg? Én nem tehetek róla, hiszen úgy siettem...” A márványpadlón surlódó, csiszoló hangú lépések meglassudtak mellette: misejárók voltak azok, akik kíváncsian odanéztek, de tisztelték fájdalmát, talán rá is ismertek és csendesen tovább mentek.

Mikor hazament, már kivilágosodott teljesen. Munkájokra siető emberekkel telt meg az utca, falusi árusok már jöttek a Schelde felől, mint hajdanában. mert ilyenkorra már eladták termékeiket s mentek haza. Csodálatos módon mind flamandok voltak, a beszélgetések foszlányai mind flamandul szóltak, a házak lépcsős tetőormai, a gazdája után ügető kutya, a miséről hazabaktató főkötős néni, a dárdás spanyol katona: ez mind Antwerpen volt, a szülőföld, az otthon, a világ közepének szilárdsága. Valami biztonság hatalmas érzése balzsamként simogatta vérző szívét.

Philips öltözködött, éppen most fésülte szakállát és Pieter megdöbbsent a vérség titokzatos erejétől: gyermekkorának egy kölni emléke bukkant fel előtte, mikor apja pontosan így fésülte szakállát, ugyanezzel a testtartással és mozdulattal, s tudta magáról, hogy ugyanígy szokta ő is. Rómában soká lakott együtt bátyjával, de ott ez az emlék sohasem jutott eszébe. Most a haláleset a családi összetartozás ősi húrjait pendítette meg lelkében, s bátyját e pillanatban jobban szerette, mint valaha.

— Ott voltál? — kérdezte Philips.

— Ott. Márványemléket fogunk állítani neki.

— Furcsa. Éppen erre gondoltam.

— Ráérsz most beszélgetni?

— Rá. Nyolckor kell csak a városházán lennem.

Addig reggelizünk. Gyümölcsöt már hozattam neked. De itt nincs narancs olyan bőviben. Almát kapsz és szőlőt. Foglalj helyet. Tehát hol is kezdem. A dolgaim elég jól mennek, az állásom igen

valószínű. Ideiglenes alkalmaztatásom már megvan, csak olyanapidijas-féle, de az a fő, hogy már bent vagyok. Talán emlékszel rá, hogy, amint írtam is, a városnál négy titkári állás van, tanácsosi rangban. A négy titkár közül Boghe Jan nagyon beteg és már nem sokáig viszi szegény. Az ő állása az enyém lesz. A brabantizáció a rendes mederben folyik, vagyis hivatalos lassúsággal. De mire az állás meglesz, ezt is ki lehet hajtani. Akkor aztán azonnal házasodom. Alig várom, hogy találkozzál Mariával. Ó, hogy szegény mama ezt nem érhettemeg...

Most Philips sírta el magát, Pieter szeme száraz maradt.

— Hallgass ide, Philips. Én úgy szenvedek, hogy ez kimondhatatlan. A te számodra már hetekkel ez előtt meghalt, az én számomra csak tegnap. Én most senkivel nem tudok beszélni. Rettegek az emberektől, akik meg fognak támadni részvétőkkel és rögtön utána Itáliáról kérdezősködni. Véres seb van bennem, annak valamennyire be kell hegedni. A szándékom az, hogy két hétre kérek egy cellát itt az apátságban és bezárkózom. Imádkozni akarok és megnyugodni. Megértesz engem?

— Tökéletesen, Pieter.

— Menyasszonyodat melegen üdvözlöm, első útam hozzá fog vinni. Senki másnak ne említsd, hogy itthon vagyok. Ha megnyugodtam valamennyire, hazajövök hozzád.

— A Blandine gyermekeit sem akarod látni?

— Nem. Ha a poggyászmom időközben megérkezik, vedd át, bontsd ki, vigyázz mindenemre. Rendelj nekem gyászruhát annál a szabónál, aki neked dolgozik, a mértékünk ugyanaz. A lány mossa ki a fehérneműmet, s majd megüzenem, hova hozza.

— Minden úgy lesz. De most várj még.

Philips elékeresett valamit, írt és átnyújtotta. A kettőjük könyve volt, abba írta bele az ajánlást.

„Electorum libri duo.“ Írta Rubens Philips, illusztrálta Rubens Pieter Paul, nyomtatott Plantin Balthasarnál, Antwerpenben. Tetszetős, kézbe kívánczó könyv, benne a Rómában készült rajzok, régi mellszobrokról többnyire, amelyek a klasszikus világ viseletét ábrázolták.

— Köszönöm, Philips, nagy örömet szeresz vele. De ezt sem viszem be. Vázlatkönyvet sem viszek be. Csak a fájdalmamat.

Még aznap délelőtt elintézte a Michiel-apátságánál, hogy az épületben külön szerzetesi cellát adjanak neki. A kedves és részvételtjes papok szívesen látták. Nem kötötte semmi, nem kellett a közös étkezésnél résztvennie, jöhetett-mehetett, vagy ültetett fehérfalú, fészületes cellájában tetszése szerint.

Nekifogott rendszeres ember módján, hogy lelki gyógymódot tartson, mint aki testi kúrát tart Spaaban Mantuában, Rómában, Spanyolországban egyaránt gyónt és áldozott nagy ünnepekkor, de inkább csak szokásból, belső tartalom nélkül. Most erős elszántsággal a hit komoly átélésébe vetette magát. Minden reggel gyónt és áldozott. Első napon bőven voltak apró gyónnivalói, másnap már csak egy bűn maradt: lázadás Isten akarata ellen. Megbánta, feloldozták. Másnap megint megvallotta, hogy nem tud beletörődni a csapásba és igaztalan büntetésnek érzi. De szánja-bánja vakmerőségét. Így ment ez két álló héten keresztül. A gyónás keretei között hosszú theológiai beszélgetések fejlődtek ki. Gyóntatója szelid, reszkető fejű öreg ember volt, hitének egyszerű és megindító bölcse. Olvasnivalót adott gyónójának: az Imitatio Christi című könyvet, amelynek szerzője felől az egész világon rengeteget vitatkoztak, valószínűnek látszott, hogy egy Kempis Tamás nevű porosz szerzetes írta.

— Nem mindegy az, édes fiam, hogy ki írta? A tartalma fontos. Olvasd itt.

— Vanitas vanitatum, et omnia vanitas...

— Látod. Minden hívság ezen a világon, csak Krisztus nem. Olvasd a könyvet.

Két hét multán Pieter már nem könnyezett többé anyja sírja felett. Brutális fájdalmát csendes, megadó gyász váltotta fel, meghatott emlékezéssel már mosolyogni is tudott a kápolnában. Most az édesanya emlékét cirógatta és dédelgette, mint régen őt magát. Lelke olyan volt, mint üdítő fürdő után a test. Halottak napján még elbújt cellájában, ez a nap még kettejüké volt: övé és anyjáé. Másnap kora reggel megjelent Philipsnél.

— Tedd meg nekem, Philips, és kérj mára szabadságot. Kettesben akarom veled tölteni a délelőtöt. Délben aztán, ha neked is úgy tetszik, elmehe-tünk jegyessedhez.

— Azonnal elintézem.

Philips futott hazunnan. Jó félóra mulva már otthon volt.

— Egy kis baj van — mondta —, szabadságot kaptam ugyan, de Maria már eligérkezett déltájban a sógorához, Branthoz, villásreggelire.

Pieter ránézett és addig nézte, míg Philips olyanra pirult, mint a főtt rák.

— Mit nézel rám?

— Nagyon össze akarsz te engem hozni azzal az Isabellával. Jól van, odamegyünk. De most beszél-jünk újságokról. Kilenc éve nem voltam itthon.

— Persze, politikát akarsz hallani.

— Majd azt is, de erről én beszélek, bátyám. Te is nagy határt bejártál, én még nagyobbat. Emlé-kezhetsz, hogy gyerekkorunkban mennyire rajong-tunk Orániai Móric hercegért, vagy ha nem rajong-tunk is, mint katolikusok, de rendkívül izgatott ben-nünket. Sőt, ha emlékszel rá, miket meséltem neked gyermekes csacsukaságomban, egyik mesteremet, Van

Noortot is nagyon izgatta. Igaz, mi van az én derék mesteremmel? Iszik még? Mert ha él, iszik.

— Jobban iszik, mint valaha. Sok a gyereke.

— Az a rokonlány még nála van, nem tudod?

— Nincs. Feleségül ment egy brüggei kereskedőhöz. De folytasd.

— Tehát Orániai Móric nagyon izgatott bennünket, mert az anyja és szegény papa... tudod már. Hát végzetes tévedés áldozatai lettünk a spanyol királlyal együtt. Mi is egy kalap alá fogjuk flandriai ügyét a hollandok szabadságharcával, ő is egy korona alá fogta. Pedig ez két különböző dolog. Flandria más ország. Más nyelvet beszélünk, más a történelmünk. A hollandoktól különálló fajta vagyunk. Beszéltem én már neked erről Rómában, de csak rendszertelenül. Azóta megérett bennem a dolog. Itt valaha a burgundi család uralkodott, a mi ősünknek az adta a flandriai grófokat. Ha már lehet vitázni, akkor Franciaországhoz tartozunk. De nem lehet vitázni, mert a spanyolok örökösödése teljesen jogos. S ha rendben van, hogy a feleségem testvérének gyerekei öröklik vagyonomat magtalan-ságom esetén, ez is rendben van. Más az, hogy bán-jának velünk jól. Milyenek most a viszonyok?

— Kitűnőek. Albrecht főherceg nagyon derék ember, szeret bennünket, igyekszik igazságos lenni. Isabella pedig egyenesen angyal. Tudom, mit akarsz kérdezni. Az a dolog az ingével. Igaz. Az udvarnál hallottam Brüsszelben.

— Erről később, tartsunk rendet. Tehát: más volna, ha a fejedelmek kimondanák, hogy nem örökölnék. Akkor lehetne vitatkozni, hogy IV. Henrikhez tartozunk-e, vagy III. Fülöphöz. De így az ügyhöz kétség nem fér. Látod, így lesz a lázadó fiatalból meggondolt férfi.

— Cicero: De senectute. Tovább.

— Hogy önálló állam legyünk, az gyermeteg

ábránd. Jobbról-balról megennének, olyan kevesen vagyunk. Jöhet egyszer idő, nem mondom, mikor erről nem álmodni, hanem gondolkozni lehet, de az az idő nem most van, és mi nem is érjük meg.

— Az egyetlen teendő tehát micsoda? Kerülni kell a háborút.

— Úgy ismersz — mosolygott Pieter —, mint a tenyeredet. Elmondtam a magamét, most te beszélj. Mi újság a hollandokkal?

— Alkudoznak. Hallottál Spinoláról?

— Hogyne. Hiszen írtam is Genuából, hogy a herceggel az ő vendégei voltunk. Egyik Spinola-hölgyet le is festettem.

— Persze, emlékszem. Spinola most Hágában van és a mi főhercegünk képviselőjében alkudozik a hollandokkal. Ott két párt van. Az egyik mindenáron egyezkedni akar, hogy békeesség legyen. A másik párt, amelyet az orániai herceg szít, háborút követel a spanyolok ellen. Különben az ország teljesen protestáns, az utrechti érseki szék üres, a katolikusokat Kölnből kormányozza Sasbout vikárius, aki nem mer hazamenni. Az egész ország összevissza keveredett vallási dolgokban, arminiánusok veszekednek gomaristákkal, sok az odamenekült flaman luteránus. De azt hiszem, hogy a háborúnak, legalább jóidőre, vége lesz, mert ezt akarja maga az öreg Olden-Barnevelt is, aki a holland politikát vezeti.

— Ez milyen ember?

— Nagyon okos. A vallási kérdésekre keveset ad. Hajlamos arra, hogy mindenki olyan vallást kövessen, amelyet akar. Ezért Albrecht főherceg, aki nagyon szívén hordja a katolikus ügyet, könnyebben is tud tárgyalni vele. Kifelé úgy tűnik fel, mintha a vallás lenne a fő-ütközőpont a tárgyalásoknál. Pedig nem az, hanem India. A hollandok igen ügyes tengerészek és még ügyesebb kereskedők.

A spanyolok már hajózni sem, kereskedni sem tudnak. Nagyon érdekes korban élünk, Pieter: tanúi vagyunk, hogy az armada pusztulása után hogyan csúszik át a tengerek világuralma spanyol kezekről más kezekre, főként angol kézre. Párszáz évig a spanyoloké volt. Párszáz évig az angoloké lesz. De hogy visszatérjek: a helyzet Flandria számára mindenképpen kedvező egyelőre. A mi földünkön nincs háború és remélui lehet, hogy a szomszédban is megszűnik. Mert az mindenképpen veszedelmes, ha a szomszéd ház ég. A városházán biztosra veszik a Spanyolország és Hollandia közötti gyors fegyverszünetet.

— Helyes. Erről eleget tudok. Most vegyük sorra, mi ujság Antwerpenben. Hogy vannak a régi ismerősök?

Amit Philips erre felelt, azzal délig eltelt az idő, annyi mesélnivalója volt. Balthasarral kezdte, Pieter legjobb barátjával. Az már megállapodott ember, harmincötéves, kezd pocakot eresztetni, maga vezeti a Moretus—Plantin-nyomdát, mégpedig szorgalmasan és nagy hozzáértéssel. Különösen a könyvkiadói tevékenységre fekszik rá és nagy üzletket csinál, máris gazdag embernek nevezheti magát. A hajdani kis Nicolaas már családos ember, festő lett belőle, mestertagja a Lukács-céhnek, nem valami nagy művész, de tisztességesen megél. A Brueghelek is megvannak. Jan, Pieter barátja, már nemcsak hogy megházasodott, hanem első feleségét el is temette, három éve elvett egy Marienburg-leányt és egyik gyereke születik a másik után, de egyik képe is a másik után. Érdekes festő lett belőle, mindent kéken és zölden fest. Különben soha mást nem ölt magára, mint bársonyruhát; a városban ezért Vloeren-Brueghelnek hívják. Jól megy neki, de azért baja is akad. Egyszer úton volt és az oordami vámőrök elkobozták a képeit. Szaladt

fűhöz-fához, végre a főherceg elrendelte, hogy a képeket vissza kell adni, az elkobzás jogtalan volt. Igen ám, de közben a vámon a képeket már elárverezték. Befolyt huszonnégy forint, azt megkapta, a képeket azonban sohasem látta azóta. Pedig a kép kell neki, nem a pénz. A milánói érseknek most is rendszeresen fest, százötven forintot kap képenként. Rudolf császár hétezerkétszáz forinttal tartozik neki. Az a Teniers, aki a Pieter idején még kis inas volt, már bejárta Németországot, hazajött és meg is házasodott: annak a lúdtalpú Cornelissennek a lányát vette el, aki hajóskapitány a Scheldén. A Lukács-céhben nyugalmas az élet, csak olyan események történnek, hogy a kőfaragók külön váltak a faszobrászoktól. Egyébként minden évben akadnak új, fiatal mesterek; az idén Zeghers, a kocsmáros Zeghers fia, és egy új De Vos, aki Hulstból költözött Antwerpenbe. Az inasok közt sokat hallani egy kisfiúról, aki Van Noort tanítványa, és aki ritka tehetség, Jordaensnek hívják. Többen utazgatnak külföldön is, például Snijders, de hírlik, hogy jövőre ő is hazajön. Ilyesmit és még száz dolgot mesélt Philips, házasságokról, tűzről, halálesetekről, ismerősök családi pereiről. S végül sor került arra a még mindig nem tisztázott kérdésre: mi volt tulajdonképpen az a levélváltás Albrecht főherceg és a mantuai herceg között. Philips elmondta részletesen: többízben személyesen járt Brüsszelben, hogy öccsét hazahozassa, amit a szegény boldogult anyja is nagyon sürgetett. Kihallgatást kapott magától a főhercegtől is.

— Milyen ember? — kérdezte Pieter.

— Nagyon kegyes, jóindulatú, de olyan savanyú és folyton rosszkedvű, hogy gyomorhajosnak néznéd.

— Nos, mi történt tovább?

— A főherceg mindent megígért. Előre meg-

köszöntem és kezet csókoltam. De mivel tudom, hogy milyen a levelek hivatali útja, mindjárt kikutattam, hogy melyik referens fogja fogalmazni ezt a levelet. Túlbugzó fiatalember ez, aki kitalálta, hogy mivel mi flamandok vagyunk, a főhercegnek joga van egy alattvalóját hazakövetelni, ha kedve tartja. Én rögtön sejtettem, hogy ebből baj lesz és figyelmeztettem is. De nem használt. Később sikerült látnom mind a két levél szövegét. A főherceg levele túlfelsőséges volt és követelődző. A mantuai herceg válasza ideges és visszautasító. De hagyjuk, most már túl vagyunk rajta. Ha úgy tetszik, most menjünk Brantékhoz.

Már eddig is látszott, hogy tükön ül. Folyton leste az idő múlását, s mennél inkább közeledett a dél, beszélgetése annál szórakozottabbá vált. Szerelmes ember, gondolta Pieter és titkon mosolygott magában. Aztán nekiindultak az útnak.

— A városházától nem messze laknak. Nem kell sokat mennünk.

— Nem baj, ha messze is, két hete nem lovagoltam s nagyon érzem hiányát. A gyaloglás jól esik.

Most járt először napvilágnál az antwerpeni utcákon kilenc esztendő óta. Nem győzött gyönyörködni a jólismert régi házakban, amelyek mindegyikéhez kötötte valami emlék. Néhol új házat látott a régi helyén, s ez úgy érintette, mintha elvetek volna tőle valamit.

— Sohasem tudtam — mondta Philipsnek —, hogy Antwerpent ennyire szeretem. Nézd ezt a házat.

— Látom. Miért?

— A földszinten nézd meg balról a második ablakot. Azt én éppen most húsz éve kódobással véletlenül bevertem. Úgy elfutottam, mint a nyúl. Sohasem tudta meg senki, hogy én voltam, csak a gyóntató.

Megállt és úgy nézte a régi ablakot. De Philips, ha szólni restellt is, látható türelmetlenséggel topogott mellette.

— Amott laknak, — mondta.

A kapu alatt pirosképű cselédleány fogadta őket, aki széles vigyorgásra derült, mikor a vőlegényt meglátta, mint a szobalányok szokták, mert magokat is a szerelmi ügybe tartozónak tekintik. Philips a vállára ütött.

— Itt van már Maria kisasszony?

— Ó már régen. Tessék csak bemenni, Brant úr is hazajött már.

Elvette fekete kalpagjaikat és ajtót nyitott. A nappaliban a széles, ólomkarikás ablak tövében együtt üldögéltek Brant Jan, Antwerpen város tekintélyes titkára, felesége, leánya, két fia és sógor-nője. A vendégek jöttére mindenki felállott.

— Nem kell téged bemutatni, Pieter. Isten hozott szerény háznál. Foglalj helyet, azonnal jövök, csak gallért teszek.

Brant tekintélyes külsejű ember volt s bár hájában még nem igen akadt fehér szál, bajsza és szakálla már egészen megfehéredett. A lusta, nagytű emberek módján nehézkesen mozgott, leülnie, felállnia nyögésébe került, annál nagyobb volt az áldozat, hogy vendégei kedvéért elment gallért venni. Mindjárt vissza is tért a kemény, fehérített és szabályos hullámokba bodorított spanyol gallérral. A társaság tagjai elfogódottan néztek el egymás arca mellett és nehezen szólaltak, mint a társasáülethez kevésbé szokott polgárok, de Pieter azonnal beszélni kezdett, könnyedén, elfogulatlanul vezette a társalgást; felváltva fordult hol ehhez, hol ahhoz, így mindenkit bele tudott vinni az általános beszélgetésbe s a feszesség helyén egy perc múlva már eleven eszmecsere pergett. Mindenekelőtt gratulált az eljegyzéshez, de udvariasan külön

is gratulált Philipsnek, hogy ilyen bájos és kedves leányt kap feleségül. Nem is kellett nagyon túloznia: Mária csinos, takarcs leányzó volt és nyilvánvalóan fülig szerelmes a jóképű Philipsbe.

Pár percnyi beszélgetés után Brantné áttessékelté őket az ebédlőbe. A társalgás a villásreggeli mellett folytatódott. Brant, fiai és Philips nagyokat húztak a sörből, de Pieter eltolta a maga poharát.

— Mi az, nem iszol? — kérdezte a házigazda.

— Olykor megkóstolom, köszönöm, de általában nem élek szeszes itallal.

— Akkor ezek az urak tanulhatnának tőled, — szólt közbe Brantné, — mert ők ugyancsak fogdossák a korsó fülét.

Mire a családfő rögtön tréfával felelt kedélyes, reszelős hangján.

— Látod, Pieter, ilyen a házasság. Bátyádat már nem tudom lebeszélni, de téged óva intelek: ne házasodjál meg soha.

Pieter elmosolyodott. Valami jelentéktelen választ adott. Tisztán látott mindent: vele el akarják vétetni a Brant-leányt. S megint mosolygott magában: ebből nem lesz semmi. A leány nem volt csúnya, sőt csinosnak is mondhatta bárki, de ő nem ilyen élettársra vágyott. Sugárzó szépséget szeretett volna, akit mint piktor is imádhathott, valami mutatósabb hölgyet, aki rangos úrnője lehet egy előkelő háznak. Nem kispolgári otthon élt lelkében, ha jövőjét kedve szerint maga elé gondolta, hanem finom ház, bármily előkelő személyek elfogadására méltó, a nagyúri szokásokkal nem ismeretlen személyzet. Philips azzal, hogy ezt a Moy-leányt elveszi és megkapja városi állását, körülbelül egész további élete mesgyéjét kijelölte. Ő ezt nem teszi, ő nem, a világért sem. Előtte a nagyvilágnak nyitva kell maradnia.

— Tudtommal te is voltál Itáliában, — fordult a családfőhöz.

— Voltam, hogyste. Azokat a szép időket sokszor emlegetjük a Romanistáknál, ahol valaha boldogult atyátok is tag volt, s ahová most már nektek is be kell lépnetek. Hallom, a Piazza di Spagna mellett laktatok. Azt a vidéket jól ismerem. Sokat sétáltam a Piazzán. Ott láttam a pápát is először. Az én időmben még XIII. Gergely volt a pápa, ti arra már nem emlékezhettek.

Elénk beszélgetés indult meg római emlékekről. Ebben csak a férfiak vettek részt, legfeljebb Brantné szólt közbe olykor, aki sohasem volt ugyan Rómában, de férje élményeit már annyiszor hallotta, hogy most már ő tudta egy-két részletre emlékeztetni. A ház leánya, Isabella, némán ült helyén és illedelmes tisztelettel hallgatta a férfiakat, mikor pedig az étkezés véget ért, Mariával együtt buzgón szorgoskodott az asztal leszedése körül. Így is illet: leányoknak meg kellett mutatni, milyen jó gazdasszonyok lesznek. Aztán nemsokára menni is kellett, mert a házigazdát várta hivatala. Philips menyasszonya még ott maradt nővérénél, a fivérek együtt jöttek el.

— Hogyan tetszett Isabella? — volt Philips első szava.

— Nagyon kedves, — felelte Pieter közömbösen.

Látta, hogy válasza nem jól érinti bátyját. Az több tetszést s a válaszban nagyobb lelkesedést várt tőle. De ő nem helyesbítette száraz válaszát. Nem akarta, hogy Philips olyan reményeket ültessen el, amelyeket ő nem lesz hajlandó kikeltetni. Mert Brant Isabellát nem óhajtja nőül venni.

— Meg kell látogatnod Maria szüleit is

— Természetesen. Akár már holnap.

— Megbeszélem velök. Aztán meg kell látogatnod...

— Ne folytasd, én már mindent végiggondoltam. Először megnézem régi barátaimat, Balthasart, Nicolaast és Brueghelt. Aztán elmegyek a két polgármesterhez, Halmalehoz és Rockoxhoz. Aztán a jezsuita rendfőnökhöz és más fontos egyházi urakhoz. Aztán elmegyek Brüsszelbe és jelentkezem az udvarnál. Ugyanott Richandotnál és Lipsiusnál is tisztelegni fogok.

Philips megállt az utcán. Arca ragyogott.

— Tehát elhatároztad, hogy itthon maradsz?

— Itthon maradok. Azt hiszem, itt csakugyan béke következik. A főherceg, mint látom, rengeteg rendet telepített ide, a szerzetek pedig nevezetesen arról, hogy ahol elszaporodnak, ott sok festmény kell. Remélhetőleg Antwerpen városa is hozzálát végre, hogy ami itt műtárgyban elpusztult, azt helyrehozza.

— Hogyne. Erről pontos adatokat tudok neked mondani. A költségvetésnél az idén komoly összeget szánnak erre a célra. Egy megbízás már határozatba is ment: Janssens lefesti Antwerpent és a Scheldét. Hétszázötven forintot kap érte. Ilyen munka neked is jut, arról jótállok.

— Számítok is rád, öregem. Szóval úgy látom, hogy a festészetre itt jó idő következik. Maradok. Kimondhatatlanul jól esik itthon lenni.

Közben megindultak hazafelé. Egymás karjába kapaszkodva haladt a két gyászruhás fivér.

— Félttem, hogy visszamégy Mantuába, vagy Rómába kívánczol. Attól félttem... ne haragudjál meg ezért... hogy van valami nő, aki...

— Ugyan, Philips, hát így ismersz engem? Sehol sincs semmiféle nő. Érzelmileg teljesen szabad vagyok.

— Hála Istennek. Így reméltem magam is.

Még akart valamit mondani, de meggondolta és lenyelte. Nem volt nehéz kitalálni, mit hallgatott el: Brant Isabellát akarta megint szóba hozni. Hallgatva mentek tovább, s megint Philips szólalt meg. Pieter úgy látta gondolkodásának kapcsait, mintha csak betűkbe foglalva álltak volna a gondolkodó fivér homlokán.

— Azt még nem is említettem neked, hogy Brant gazdag ember. Ugyanannyi hozományt kapott, mint most kapok én, s azóta szorgalmasan gyarapította. Nekem nagyon hasznos lesz. Nem a vagyonával persze, hanem a tekintélyével. Nagy szava van a városházán, sokat segíthet. Remélem, rövidesen nekem is lesz szavam. Akkor már ketten állunk melletted. Ne félj, Pieter, sohasem bánd meg, hogy itthon maradtál.

Ennek is az volt az értelme, hogy jó volna komolyan gondolni a Brant-lányra, aki anyagi függetlenséget és apósi befolyást jelentene. De Pieter nem válaszolt. Bár tisztában volt azzal, hogy nőülvételének itt az ideje, a döntéssel nem akart sietni. Még szét sem nézett az antwerpeni eladó lányok között.

Mindenekelőtt teljesíteni akarta a tisztelgő és baráti látogatások hosszú sorát. Elment a Plantin-nyomdába, baráti ölelést váltott Balthasarral, hosszas beszélgetésben újították fel a régi pajtás-ságot. Meglátogatta Nicolaast, akiről alig lehetett elképzelni, hogy nem orrszipogató kisgyerek többé, hanem komoly családapa. Brueghel nagy műteremben dolgozott, képei óriás fejlődést mutattak. Rendkívüli művésznek lehetett mondani. Pieter kíváncsian leste, hogyan hatott Itália erre a tehetségre és megállapította, hogy művészete legfeltűnőbb vonását adta neki, anélkül, hogy egyéniségéből elvont volna: Vloeren-Brueghel olyan kéknek látta a világot, amilyen kék Flandriában nincsen, de

Milánóban van. A műtermében látható minden kép sejtelmes, különös, akváriumszerű kék eget hordott s kékek voltak tájainak a távolba vesző körvonalai is.

— Mondd, Jan, te ilyen kéknek látod a tájat, ha nézed?

— Igen, ilyen kéknek képzelem, — felelte a bársonykabátos művész.

— De nem arról van szó, milyennek képzeled. Hanem hogy milyennek látod.

— Ezen nem gondolkoztam. Én így festek, s ez így van. Tetszik?

— El vagyok bűvölve. Méltó vagy a nevedre. Apád fia vagy. Apád pedig lángelme volt.

A bársony-Brueghel szemében izgalom csillant.

— Az volt. Lángelme. S most rátapintottál életem bökkenőjére. Nem tudhatod mi az: nagy ember fiának lenni. Hordani neve felelősségét. Már nyolc éve halott mindenki számára, de az én számomra rettenetesen él. Ha olykor megnézem valamelyik híres képét, még mindig hátrahőkölök: micsoda hatalmas, ősi tehetség. Eredeti és elemi, mint az anyaföld maga. És nekem kell folytatnom. Kétségbeejtő súly rajtam. Csodálatosak a szellem titkai: a testvérbátyám nem érzi ezt a súlyt. Nem különös?

— Hogy megy Pieter bátyádnak?

— Valahogyan megvan. Festegeti a maga tűzvéseket és alkimista-konyháit. De beszéljünk másról. Te itthon akarsz letelepedni?

— Úgy van. Sejtésem az, hogy itthon a piktorokra jó világ következik. Az egyház sokat jelent és talán a város...

— Ó igen, jól ítéled meg a helyzetet. A városházán valóságos láz uralkodik, hogy csinosítsák Antwerpent. Most engem nyaggatnak. Igen, képet is akarnak tőlem, de elsősorban nem azt. Hanem

hoztam én magammal külföldről egy bronz-Krisztust. Giovanni da Bologna. Valódi. Errefáj a foguk. Meg akarják venni a városháza számára.

— Odaadod?

— Tudod, sokat is kínálnak érte. Aztán meg, ha a városházán áll, valahogy úgy érzem, hogy azért az enyém marad. Még gondolkozom. De annak örvendek, ha itthon maradsz. Jól meg fogsz élni. Csak a papokra vigyázz, azok sokat rendelnek.

— Nem szólnál egy jó szót a jezsuita rendfőnöknek? Most akarom felkeresni.

— Nagyon szívesen. Már holnap beszélek vele. Holnapután keresd fel.

Fel is kereste s olyan meglepetés érte, amely boldog pirosságot kergetett arcába. A rendfőnök ezt mondta neki:

— Már vártalak, uram. Hallottam, hogy hazajöttél, s vártam, hogy eljössz, hiszen kissé a rendhez tartozol. Meglep, amit mondok? Mi itt nagyon jól tudjuk, milyen gyönyörű képet festettél rendünk mantuai templomának, Eleonóra főhercegnő sírja fölé. Azonkívül szent alapítónk, Loyolai Ignác, életéhez is szép rajzokat készítettél. Ezeket ismerem. S hogy így elmélyedtél a szent életében, azt nagyon megdicsérem.

Pieter elámult.

— Ti ezt itt tudjátok, atyám?

— Mi jól ismerjük egyes rendházaink belső eseményeit. Ez a festmény, mint értesültem, nagyon kiváló. Tegnap egyébként Brueghel Jan is biztosított arról, hogy kiváló művész vagy.

— Boldoggá teszel, főtisztelendő úr, elismeréssel. Arra nagy szükségem van, mert itthon akarok megtelepedni és szolgálataimat főként az egyháznak szentelni. Meg is kérlek, hogy amennyiben alkalmas festői feladat merül fel, gondolj szerény képességeimre.

— Már gondoltam, fiam. Értesülésem van arról is, hogy Mantuában és Rómában Istennek tetsző, mértékletes, vallásos életet éltél. Az egyháznak ilyen művészekre van szüksége. Mi nem fogunk megfélemlkezni rólad. Tudod, mi az a Sodalitas?

— Tudod, atyám, az a kongregáció, amely bölcs vezetésed alatt áll, védője pedig az Angyali Üdvözet.

— Úgy van. A kongregáció fiatal intézmény és nem fejlődött még annyira, hogy építkezhessék. De ideiglenes hajlékát tehetségünk szerint csinosítjuk. A főoltárnak nincs képe. Ezennel megbízlak, hogy fessd meg ezt a képet. Tárgya természetesen az Angyali Üdvözet. Ha szépen oldod meg, ezentúl is számíthatsz reánk.

Pieter gyors, nyugodt észjárását az első itthoni rendelés nagy öröme sem tudta megzavarni. Illően megköszönte a munkát és rögtön hasznára fordította a rendfőnök kegyes ígérését. Nyomban lecsapott rá és megkérte a pátert, hogy a brüsszeli udvarnál ajánlja őt a kellő befolyású előkelőségeknek, mert meg szeretne jelenni Albrecht őfensége előtt. A páter ezt készségesen megígérte. Majd, miután a festendő képet részletesen megbeszélték, atyai intelmekkel engedte el a rendnek tetsző festőt.

— Talán meglep, kedves fiam, hogy ilyen gyors és váratlan rendeléshez jutottál. Tulajdonítsd ezt hírednek és művészetednek, de tulajdonítsd életmódodnak is. Jóindulattal intelek, hogy maradj itthon is az egyház illendően élő fia. Folytass vallásos, józan, munkás életet és házasodjál meg, mert a nőtlen embert több kísértés fenyegeti. Ha intéseimre hallgatsz, a mi erőnket érezheted a hátad mögött, a mi erőnk pedig nem lekicsinylendő erő.

Boldogan távozott a rendházból, de megrettenve is. Sokat hallott Itáliában, kivált Rómában, a jezsuiták bámulatos értesültségéről, hallgatag

szervező készségéről és félelmes befolyásáról. De ennek különösebb fontosságot nem tulajdonított, mígnem most saját személyén érezte ezt a félelmes, de számára jótékony hatalmat. Felkereste aztán, mint eleve tervei közé iktatta volt, a két polgármestert. Halmale jóindulatú, de jelentéktelen ember volt. Rockox azonban éles eszű, ritka műveltségű, folytonos tervektől pezsgő, érdeklődő szellem. Tetemes vagyon segítette abban, hogy régészeti szenvedélyét kielégítse. Antwerpenben neki volt a leggazdagabb kamea-gyűjteménye, de háza különben is tele volt műkincsekkel. Mikor Pieter megnézte ezt a gyűjteményt és elámult a könyvtár láttán, Rockox megjegyezte:

— El sem tudod képzelni, mennyi munkát ad egy ilyen könyvtár állandó ápolása. Európa számtalan városában vannak levelező feleim, akik értenek régi könyvekhez, s akikkel a legbonyolultabb csereüzleteket tárgyalom végig. Éppen ma írtam egy provençal felemnek, akitől gyönyörű könyveket remélek, aránylag elég olcsó áron.

— Provençal — figyelte fel Pieter, — megkérdezhetem a nevét?

— Hogyne. Peiresc.

— Bámulatosak az élet útjai, polgármester úr. Tud meg, hogy Peiresc nekem jóbarátom.

— Micsoda? Ez igazán érdekes véletlen. Hol találkoztatok?

— Firenzében, uram. Én a mantuai herceg kíséretében jelentem meg Medici Mária és IV. Henrik képletes lakodalmán. Ugyanott volt ő is, mint provençei diák, hazája képviselőjében. Egy fogadóban laktunk és melegen összebarátkoztunk.

Rockox polgármester valósággal izgatott lett.

— Mondd, ez nagyon érdekes. Semmi leírást nem kaptam róla eddig. Milyen ember?

— Nehéz fogalmat adni, uram, egy ismeretlen

emberről. Ugy értem, hogy neked ismeretlen, mert nekem nem. A fejedelmek ilyenkor könnyen boldogulnak, mert odaküldik Porbust és megfestetik az illető arcképét. A költség mellékes, azt az alattvalók fizetik. De te, uram, csak általam kaphatsz képet róla, már pedig én csak szegényesen tudom kifejezni magam. Óhajtod tudni Peirese külsejét. Kicsiny ember, szépségnek nem mondható. Igen nagy szája, fekete típus, arca békaszerű... nem tudom magam jól kifejezni... hogyan is adjak fogalmat...

Ugy kínlódtak mind a ketten, mintha az emberiség valami nagy találmánya vajudott volna bennük.

— Ne tarts nagyképűnek, uram — mondta Pieter —, de azt hiszem, hogy az emberi faj élete még sok részletben nagyon kezdetleges. Kellene például valami mód, hogy ismerőseink arcát másokkal közölhessük. Arcvonásokból ítélni tud az emberismerő. Az arc ismerete nélkül csak szájról-szájra adott részletek alapján ítélhet, már pedig ezek többnyire megbízhatatlanok. Bármit mondok Peirese úrról, közös barátunkról, az számodra határozatlan, általános, másféle emberekre is ráillő. Ebből még nem ismered. Várjál, megpróbálom neked mesterségem szerint elmondani azt, ami bennem róla megmaradt. Van itt írószerszám?

A könyvtárban volt írószerszám. A nagy asztal felszerelésén meglátszott, hogy ott írástudó ember szokott tartózkodni. Pieter bemártotta a lúdtollat a kalamárisba, sokáig maga elé nézett, mintha jelenű akarná tenni a mult egy elorzott pillanatát, aztán határozottan, igen gyors vonásokkal odavetett valamit a papirosra.

— Tessék, ez él bennem Peireseből.

Rockox figyelmesen nézte a papírlapot. Sokáig szemlélte, majd így szólt:

— Te se tarts engem nagyképűnek, Rubens, de

azt merem mondani, s ezzel kezded ügyességét is nagyon dicsérem, hogy ez a pár hevenyészett vonásod számonira a lényegét mondja. Azt merném állítani, hogy vonásaid teljes mivoltában állítanak elem egy embert. Azt hiszem, hogy ha ismeretlenül találkoznám valahol ezzel a levélbeli barátommal, ráismernék, vállára ütnék és így szólnék hozzá: uram, te csak Peiresc lehetsz, Rubens nevű honfitársam által ismertem rád.

Pieter boldogan mosolygott. Részint azért, mert rajzoló ügyessége ilyen sikert aratott, részint azért, mert szülővárosa kormányzásának élén ilyen mélyértelmű és finom embert talált, részint pedig azért, mert látta, hogy a gögösnek és tartózkodónak hírelt Rockox vele milyen megértően és társ-találóan beszélgetett. Ha Antwerpen városa valami festő-feladattal találja magát szemközt, gondolta magában, ő egész biztosan eszébe fog jutni az első polgármesternek. De arcára nem engedte kiülni ezt az öntudatot. Komolyan és szerényen folytatta a társalgást.

— Amit mondasz, polgármester uram, az egy római benyomásomat juttatja eszembe. Az Orsini-palotában járkáltam, amely nevezetes arról, hogy a klasszikus nagyok leggazdagabb szoborgyűjteményét tartalmazza. Nekem ott szabad járás adatott Philips bátyámmal. Naphosszat tanulmányoztuk a híres római költők és államférfiak márványszobraiát. Ekkor nekem bámulatos gondolatom támadt. Úgy éreztem, hogy meg tudom mondani, melyik szobor hasonlít az ábrázolthoz és melyik nem. Ez alapjában véve teljesen jogtalan gondolatnak látszott, hiszen Cicerót én életben nem háthattam soha, honnan vehetem a vakmerőséget, hogy arcmására rámondjam: igen, ez jó, ez hasonlít. Mégis becűletes és tiszta meggyőződésemm maradt, hogy egyik szobor igazat beszél, a másik nem. S meg is tudom magyarázni e meggyőződésemm okát. Az arcvonások, koponyaalkat,

arányok és meghatározhatatlan elemek között olyan összefüggés van, amelybe azonnal beleegyezőnk: igen, ilyen fej van, ezzel már találkoztunk, vagy ha nem találkoztunk vele, akkor tudván tudjuk, hogy ez való és találkozhattunk volna vele. A másik szobor viszont nem győz meg. Azt érezzük, hogy ilyen ember nem létezhetik. Lehetetlen tehát, hogy a szobor jól ábrázolja, akit ábrázolni szeretett volna. Nem tudom, uram, nem tekinted-e hiábavaló fecsegésnek, amit most engedelmekkel elmondtam, ez nekem olyan titkos és mély ügyem, hogy másnak nem is mondtam eddig...

Rockox, a tartózkodó és kevély polgármester, valósággal meghatottnak és mintegy olvadtnak látszott.

— Itt jó helyen mondtad, barátom. És gondolom, hogy képre is érvényes, amit szoborra mondtál.

— Pontosan. Meg is kíséreltem ellenőrizni. S a próbák nekem adtak igazat. Nem lehet művészi alkotás, amelyben nincs benne maga az ember.

A polgármester lelkesen bólintott.

— Homo sum, — mondotta, — et nil humanum a me alienum puto. Tudsz latinul. Pieter?

— Mint flamandul, uram. „Ember vagyok és semmi emberit nem vélek magamtól idegennek.”

— Helyes. Ha Peirescnek írok, meg fogom neki említeni ezt az érdekes találkozást. Ami pedig jövődet illeti, aggodalmad ne legyen. Antwerpen városa még sohasem hagyta el méltó szülőtteit. S ha megtelepszol itthon, bizonyára nem fog megélhetésed gondot okozni. Eszközeink korlátoltak, de az érdekesnek juthat belőlük. Remélem, máskor is elnézel hozzám. Bár sok művelt és világlátott ember akad Antwerpenben, régóta nem tudtam ilyen jóízűt beszélni.

— Köszönöm szépen, — felelte Pieter, — de a legközelebbi napokban nem lehetek terhedre. Sok aggo-

dalmat okoz testvérbátyám jövője is, aztán meg a magam jövője érdekében is buzgólkodnom kell: Brüsszelbe szeretnék menni, hogy őfenségénél jelentkezsem, ha ugyan kihallgatáson fogad.

Rockox, aki nem esett a feje lágyára, bölcsen bólintott.

— Eszes ember vagy, Rubens, és én jól értelek. Bátyád miatt ne aggódjál, ő meg fogja kapni a titkári állást, mihelyest egy megüresedik. Apátokat, aki tanácsunknak tagja volt, még nem felejtettük el. Ami pedig a te dolgodat illeti, lesz rá gondom, hogy mikor a fenséges úrnál jelentkezel, neki már tudomása legyen Antwerpen városának irántad tanúsított meleg érdeklődéséről.

Mindezt Pieter még mindig nem tartotta elegendőnek. Úgy vélte, hogy ha szülővárosában akar megtelepedni, üzleti boldogulásához az udvari márka okvetlenül szükséges. Azt már megállapította, hogy az udvari festő címét itt sem hanyagolták el. Albrecht habsburgi főherceg, Flandria kormányzója, nemrégiben megtsisztelt egy antwerpeni művészt ezzel a címmel, udvari festőnek nevezte ki az ő volt mesterét, Van Veent, vagy klasszikuskodó nevén Vaeniust. Mestere érdekeit nem akarta erőszakosan sérteni, Vaeniushoz a szeretet, megértés és hála kapcsai fűzték. De magában úgy érezte, hogy festőnek van annyi, mint Vaenius, a világ pedig úgy van berendezve, hogy az ifjabb nemzedék természet szerint az előbbinek helyére törekszik. Ha tehát ő igyekszik azt elérni, hogy a főhercegnek ne csak egy udvari festője legyen, hanem kettő, akkor semmit nem vét hajdani mestere, klasszikus oktatója ellen. Aztán meg Vaenius, mint hírlett, azért kapta meg a díszes címet, mert az udvarnak tudomására jutott, hogy ez a művész vér szerint a flandriai gróf unokája, a dinasztia pedig igyekeztek egymás fattyainak is mennél búsásabb kedvezményeket biztosítani, mert az ilyesmi

bátorításul szolgált minden rendű és rangú szépségeknek, hogy az Isten kegyelméből való úrfiak vágyainak okosan engedjenek. Ha tehát Vaenius, ez az igen finom ember, de nem nagy festő, megkaphatta a címet, méltányos, hogy megkaphassa egy polgári származású igazi művész is. Pieter mindenesetre felkereste hajdani mesterét és hosszabb beszélgetés után megkérdezte, vajjon ellenezné-e, hogy iskolája egy régi tanítványa második udvari festői rangjával külön dicsőséget nyerjen. Vaeniust a kérdés ilyen fogalmazása meglepte. A dolog tetszetősnek tűnt fel előtte és azt felelte, hogy Pieter ilyen kitüntetését nemcsak hogy nem venné rossz néven, hanem tőle telhetőleg még támogatná is.

Ekkorra már a támogatások egész szövevénye dolgozott Pieter mellett, hogy a főhercegi pár jóindulatába ajánlják. Egy napon megjött a hivatalos üzenet Brüsszelből, hogy a főherceg kihallgatáson óhajtja fogadni. Ez az üzenet ugyanakkor érkezett, mikor az öreg Boghe meghalt. A két fivérnek egyszerre nyílt meg útja céljai felé. Philips beülhetett a városi titkári állásba, Pieter megkapta a kormányzó jóindulatában rejlő lehetőségeket.

Elutazott Brüsszelbe. Szabályosan tisztelgett a főudvarmesternél, meglátogatta az ismerősök házait. S a kitűzött órában ott várakozott más várakozók között. Egy fiatal udvari tisztviselő elkezdte az etikett szigorú szabályait, de azonnal látta, hogy oktatása hiábavaló. Pieter átvette tőle a szót és részletesen, érdekesen kifejtette neki a mantuai, firenzei és spanyol udvar előírásai között észlelhető finom árnyalati különbségeket.

Az előszobában főleg egyházi személyek ültek. A főherceg minden tőle telhető buzgalommal telepítgette a kormányzása alatt álló városokba a legkülönböző szerzetesrendeket, barátokat és apácákat egyaránt. Az udvarnál úgyszólván több papot lehe-

tett látni, mint világi embert. Meglátszott a környezetben a főherceg papi multja és híres vallásossága, amelyet felesége, Izabella, még alá is húzott közmondásos ájtatosságával. Végre elfogytak az előtte kihallgatottak s ő következett.

Albrecht főherceg, Miksa császár fia, ötven esztendőös férfi volt ez időben s nem valami csinos ember. Vékony arcát ritkás, vörhenyes szakáll vette körül, nagy és biggyedt ajka habsburgi származását jelezte, szemhéjai fáradtan vöröslöttek, mint a ki nem aludt emberéi. A belépőnek kegyesen bólintott. Maga is állt s a festőt sem ültette le.

— Rubens, nemde? — kérdezte latinul.

— Rubens Petrus Paulus vagyok, fenséged szolgálatára. Alázattal engedelmet kérek, hogy egy hálas köszönetet tegyek fenséged lába elé.

— Mit akarsz megköszönni?

— Azt a rendkívül kitüntető megbízatást, amelyet fenségedtől nyolc évvel ezelőtt kaptam s amielynek folytán a jeruzsálemi Szent Kereszt-templom számára oltárképet festettem Rómában.

— Persze, persze, emlékszem. Richardot ajánlott akkor téged. A képről sok jót hallottam Rómából s most személyesen fejezem ki megelégedésemet. Jelentették nekem, hogy Antwerpenben akarsz letelepedni.

— Ez a szándékom, fenség. Nagy boldogságot jelent nekem itthon élvezni a békét és munkát, melyet fenséged bölcsessége szerz meg nekünk.

A főherceg sóhajtott. Mintha elfelejtette volna a festőt, fáradtan maga elé nézett.

— Ó, de milyen nehezen. Mennyi baj van a világon.

Aztán újra felvetette szemét. Más hangon folytatta.

— Rokenom, Vincenzo herceg, nem akart téged

hazaengedni, úgy emlékszem. Hogyan vagy mégis itt?

— Anyám súlyos betegsége miatt jöttem haza. Sajnos, már nem is találtam életben. Viszonyaim úgy alakultak, hogy nem mehetek vissza Mantuába. Már írtam is a főméltóságú hercegnek s megköszöntem eddigi jóságát.

— Udvari festője voltál, nemde?

— Egyik udvari festője, fenség. Ilyen nagy úrnak kevés egy udvari festő. A másik udvari festő Porbus volt, szintén fenséged alattvalója. Porbus most éppen Mantuában tartózkodik, őfőméltósága tehát nélkülözhet engem. Én azonban már nem tudom nélkülözni hazámat.

— Rómát is meg lehet unni? Csodáliak.

— Rómát nem is unhattam meg, fenséges uram. Csak a hontalanságot. Magát Rómát örökké imádni fogom.

A főherceg az utóbbi mondatok alatt már íróasztalára pillantott, hogy a soron következő nevét és adatait megnézzé. Pieter ijedten látta, hogy kihallgatásának azonnal vége. De gyorsan járó esze megtalálta a segítséget.

— Fenséged is bizonyára szeretettel emlékszik vissza az örök városra, ahol volt társai most is sokat emlegetik.

— Engem? Ki emleget engem Rómában? Miféle volt társaim?

— Fenséged a Jeruzsálemi Szent Kereszt bíbornoka volt szerzetes korában s én a volt társak alatt a bíborosokat értettem, például Cesi bíborost, vagy Montalto bíborost, akinek házáinál állandó vendég voltam.

A főherceg arca egyszerre megélénkült.

— Ne mondd, ismered őket? Beszélj róluk, hogy vannak, mit csinálnak.

Pieter nem kérette magát. Csak úgy dőlt belőle

a szó, színesen, elevenen, jókedvűen beszélt. A főherceg nagy érdeklődéssel hallgatta, elunta az álldogálást, leült s karosszékéből vetett oda egy-egy újabb kurta kérdést, amelyre hosszú és érdekes válasz következett.

— Nagyon kedves ember, — mondta a főherceg egy főpapra, — meg is látogatott toledói érsek koromban. Madridban csatlakozott hozzám, emlékszem.

— Madrid nagyon épül, fenséged rá sem ismerne.

— Hogyan, te jártál Madridban?

Pieter elmondta spanyolországi megbízatását. A főherceg csengetett s így szólt a belépő udvari titkárhoz:

— Kérem a fenséges asszonyt, ha ideje engedi.

Majd nyájasan Pieterhez fordult:

— Most aztán sokat kell mesélned. Feleségem őfensége örvendeni fog, ha híreket hall fivéről, a királyról. És engem is minden szó érdekel, amit mondasz, hiszen ott nevelkedtem II. Fülöp udvarában. Lerma herceget ismered tehát.

— Hosszú ideig laktam nála Ventosillában. Együtt mentem ki oda Valladolidból az udvarra!

Ekkor lépett be Isabella, II. Fülöp leánya, Don Carlos és III. Fülöp húga. Az, aki megesküdött, hogy addig nem vált inget, míg férje Ostendét el nem foglalja. Hosszú hónapokig kellett egyazon inget hordania, de Ostende végül is elesett, a katolikus Európa pedig divattá emelte az isabella-színt a hölgyek öltözködésében. Az infánsnő arcán nem látszott, hogy ekkora dac és szenvedély lakik benne. Telt termetű, kedélyes kifejezésű asszonyság volt, vallásosságáról és jó házaseletéről híres.

— Bemutatom neked, — szólt spanyolul a főherceg, — Rubens festő urat, aki érdekeset tud mesélni fivéred udvaráról.

Pieter mélyen meghajlott, széles ívben köszönt

tollas kalapjával, visszatette ölébe és azonnal spanyolul szólt ő is:

— Boldog volnék, ha igénytelen szavaim megnyernék a fenséges asszony érdeklődését.

— Ülünk le, — szólt a főherceg, — te is leülhetsz, Rubens úr. Lám, spanyolul is tudsz.

— S milyen jól, — tette hozzá Isabella, — nos, beszélj hát, mikor jártál a királynál és hol?

Pieter elkezdte előadását. Az első szavaknál benyitott egy titkár, de a főherceg kurtán azt mondta, hogy a várakozók csak várjanak, majd intett a festőnek, hogy folytassa nyugodtan. A főhercegi pár mindenkit ismert, Orgaz gróftól Infantado hercegnőig. Pieternek nem volt egyetlen mondata, amely ne érdekelte volna őket. Mikor a ventosillai kastély gazdagságáról volt szó, a főhercegi pár egymásra nézett. Nyilván eljutott hozzájuk a mendemonda, amely Lerma herceget görbe pénzszerzéssel vádolta. Pieter előadása hosszú ideig tartott. A titkár ismét bekopogtatott közben, a főherceg az órára pillantott és kiadta az utasítást, hogy a várakozók mind menjenek el, ma már nem ad több kihallgatást. S Pieternek még mindig újabb és újabb kérdésekre kellett felelnie, mikor a terem egy másik ajtaján másik alkalmazott lépett be és jelentette az étkezés kezdetét. Pieter azonnal felpattant.

— Sajnos, enni kell, — mondta Isabella, — de nem jöhetne el még egyszer Rubens úr? Mantuáról és Firenzéről még nem beszélt semmit.

— De igen, — bólintott a főherceg, — én még Rómáról akarok sokat kérdezni. Jöjj el holnap megint, Rubens. Már ezt az élvezetes órát is köszönjük neked, remélem, holnap is érdekes dolgokat fogsz mondani. Jöjj holnap ugyanabban az időben, mint ma.

A házaspár nyájasan integetett a kihátráló festőnek. Pietert nagy riadal fogadta az előszobában: a pontos és pedáns főherceg még egyszer sem tette

meg, hogy nem államügyekben ilyen hosszan túl-
lépje a kihallgatásra szánt perceket. Kezét szoron-
gatták, szerencsét kívántak neki. Mikor pedig kö-
zölte, hogy kihallgatása holnap még folytatódik,
ámulva pillantottak rá.

Másnap már ketten várták együtt: Albrecht és
Isabella. Nyomban leültették és meséltették. Ez a ki-
hallgatás is jó óra hosszat tartott.

— Nem tagadom, — mondta végül a főherceg —,
hogy sok dologban olyan részleteket mondtál, ame-
lyek nekem hasznosak. S én nem szeretem a jutal-
mazatlan szolgálatot. Képet rendelek nálad, Rubens.

— Boldoggá teszel, fenséges úr.

— Madonnát fessél nekem, a gyermek Jézussal.
Ezt feleségem öfenségének akarom ajándékozni.

— Hálásan köszönöm a bizalmat, fenség. A kész
képpel illő időben jelentkezem.

Búcsúzásnál kitüntetés érte: mind a főherceg,
mind felesége csókra nyújtották kezüket. Pieter bol-
dogan állapította meg, hogy a harcot megnyerte, az
udvar jóindulata az övé. Az előszobában már fontos
személyiség gyanánt kezelték. Faggatták, nem mon-
dott-e valami érdekeset a korinányzó.

— Nem említette a moriszkókat?

— Nem. Miért említette volna?

— Hát nem hallottad? Spanyolországból a va-
lenciai érsek sürgetésére kiűzik a moriszkókat.

Részleteket is meséltek, amelyek azon frissen
érkeztek Spanyolországból. A moriszkók lázonganak
a rendelet ellen, Afrikába és Konstantinápolyba
küldtek követeket segítségért, még a spanyolok ha-
talmas ellenségéhez, IV. Henrikhez, sem mulasztot-
ták el fordulni. Nagy a zűrzavar az egész országban.
Pieter elmélázva távozott a főhercegi palotából.
Ventosilla járt az eszében, s a kis moriszkó nő, aki
akkor a macska nesztelenségével osont be hozzá es-

ténként. Vajjon most azt is kiűzik? A valenciai rendek azt követelik, hogy a csecsemőknek se kegyelmezzenek, inkább mind koncolják fel. Felkoncolni, milyen borzalmas szó. Ölni, ölni és mindig csak ölni. És mindig Krisztus nevében.

Otthon, Antwerpenben diadallal számolt be bátyjának az udvari sikeréről. S jó hírért jó hírt kapott: Philips elnyerte a megígért állást. Pár nap múlva már el is foglalja az öreg Boghe árván maradt hivatali szobáját, csak meg kell várni, míg kimeszelik és rendbehozzák. S miután az állás megvan, már kitűzték az esküvőt is február huszonhatodikára. Philips arra kérte öccsét, hogy az esküvő és a lakoma rendezését vegye a kezébe, csináljanak valami nagyon szépet és emlékezeteset, hogy Antwerpen kissé emlegesse a Rubens-fivérek hírét.

Február huszonhatodikán megvolt az esküvő. A nászmenetet Pieter rendezte, ő maga is részt vett benne, Brant Isabellát vezette karon. Pompásan ment minden, a Moy-család nem sajnálta a költséget, a templomot gyönyörűen feldíszítették, a lakoma, amelyet a legjobb fogadóban rendeztek, főúri pompát mutatott, az asztaldiszt maga Pieter tervezte, sőt megcsinálni is segített. Ott voltak a polgármesterek, a városháza minden jelentősebb hivatalnoka, a jezsuita rendfőnök, más egyházi személyek is. Moretus-Plantin Balthasar és az egész festőtársadalom, még Verhaecht is, Pieter első mestere, mint szegről-végről Rubens-rokon. A lakoma alatt festőinasok hordoztak körül frissítőket és cukorkákat. Pieter a Brant-leány mellett ült az asztalnál. Udvariasan mulattatta, mint asztalszomszédhoz illik, de a leány szótlan maradt, csak illedelmesen, röviden válaszolt, ha kellett.

— Nézd, milyen feltűnően szép kis fiú, — mondta Pieter, mikor egy festőinas megállt mellettök, cukorkát kínálni.

— Csakugyan, nagyon szép gyerek, — felelte Isabella, halkán, hogy a fiú meg ne hallja.

— Várjál csak, fiam, — tartotta vissza Pieter a továbbbinduló inast, — te festőnek készülsz?

— Igenis, uram, — felelt az angyalarcú, fekete-szemű, finom fiúcska.

— Kinél dolgozol?

— Van Balen mesternél.

— Úgy. Elég korán kezdted. Hány éves vagy?

— Tíz.

— És mi a neved?

— Anton. Van Dyck Anton, szolgálatodra.

— Jól van, fiacskám, kínáld szépen tovább a cukrot, de nagyon udvarias légy.

A gyermek tovább ment. Pieter rápillantott Isabellára és meglepetten látta, hogy a gyermek után néző leány arca valami eddig nem látott különös szépségben dicsőül meg. Az egyébként nem sokat mondó arc most ragyogott és ellenállhatatlanul szépnek és kedvesnek tűnt fel.

— Annyira szereted a gyermekeket? — szólt rá Pieter.

A leány megrezzent és Pieterre emelte kedves, meleg tekintetét.

— Imádom a gyermekeket, — felelte bensőségesen, — ha gyereket látok, félek, hogy könnyes lesz a szemem, úgy meg vagyok hatva.

Pieter tovább nézte a kedves arcot. Úgy tűnt fel neki, hogy most látja először.

II.

Érdekes hírek érkeztek Itáliából. Pieter fenntartotta a levelezést régi barátaival, Elsheimerrel, Faber doktorral és más közeli ismerőseikkel. Ezek szívesen és küldöncfordultával értesítették a távo-

zása óta lefolyt római újdonságokról. S egy levél részletesen beszámolt a Nuova Chiesa új képeinek leleplezésekor kitört botrányról. Mikor a templom ékesítésében részt vett művészek a meghatározott napon összegyűltek a főhajóban, hogy tanui legyenek képeik leleplezésének, természetesen mindenk előtt saját képeikben gyönyörködtek, aztán megnézték egymás műveit. Ekkor tört ki a skandalum. Caravaggio a többi kép megismerése közben megállt a Reni Guido oltárképe előtt is. Csak pár pillanatig nézett oda, aztán rettentő botrányt csapott. Ugy találta, hogy Reni a fény és árny elosztásánál az ő módszerét követte, már pedig ez a módszer csak az övé volt, aki tehát ezt követte, az az ő szellemi tulajdonát lopta el. A maga zabolátlan önimádatában úgy találta, hogy Reni közönséges rabló, akit meg kell fenyíteni. Nagy ordítást csapott a templomban és hangoztatta, hogy Reni már a „Szent Péter vértanúsága” című képen elorozta az ő művészi eredményeit s ezt nem átallja tovább folytatni. Reni védekezett, ahogy tudott, de ez épp oly keveset használt, mint a jelenlévő oratoriánus atyák közbelépése: a két festő egymásnak esett. Vad és botrányos verekedés keletkezett a Vallicella-templomban. Caravaggio majdnem agyonverte Renit, aki — mint a magánlevél Pietert értesítette — feladta műtermét, ott hagyta minden megbízatását és hanyatt-homlok menekült Rómától.

Ezt a botrányt Pieter legelőször Brant Isabellának mesélte el, még pedig kísérletképen. Attól a pillanattól fogva, mikor a leány a Philips lakodalmán feltűnt neki, észrevétlenül, de állandóan vizsgáztatta. A lakoma emlékezetes éjszakáján megállapította magában, hogy Brant Isabella olyan lelket hord magában, amely nagyon mélyre rejtezik, de nem érdemtelen feladat leszállni a mélységbe és megkeresni. Felvetette magában a lehetőséget, hogy

feleségül veszi azt a leányt, akit első találkozásakor mereven visszautasított. De természetében benne volt, hogy ne siessen és mindent alaposan meggondoljon. Ezért elhatározta, hogy egy-két hónapot rászán a leány kiismerésére. Hogy az ember kihez köti mindennapi életét, jövődő tervei lehetőségét, munkája nyugalmát, az nem tréfa. Bárki nyugodtan megházasodhatik, ha jelöltje erényes, jómódú, jólnevelt leány. De a művész esete más. Művész feleségének lenni olyan feladat, amelyet ezer nő közül egyetlenegy tud teljesíteni. Az a leány, aki férjhezmegy, joggal várja, hogy férje lelkében nála fontosabb ezentúl ne legyen. De aki művészhez megy feleségül, annak le kell számolnia életpárja megszálottságával. Nincs nő a világon, aki a művész számára fontosabb lehet, mint maga a művészet. Leány az ilyen házasságba öntudatosan és meggondoltan csak úgy mehet bele, ha leszámol azzal, hogy ő a szerető férfi mellett csak a második helyet foglalhatja el: először hitvesének átka és áldása jön, a hivatás. Aki ebbe már eleve nem megy bele, az nem való művész-feleségnek. A művész-feleségnek fel kell olvadnia férje művészetében. Sokkal inkább ezt a hivatást kell szolgálnia, semmint férjét. Tehát alázatos és feltétel nélküli rabszolganőnek kell lennie, mert a művészet igen kegyetlen zsarnok. Viszont ez a rabszolganő ne legyen lélek nélkül való cseléd: a művésznak lelki élettárs kell. Műveltnek, finomnak, megértőnek, átszellemültnek kell lennie, hogy megérthesse a művészet démonát, amely mindkettejük életén mindhalálíg irgalmatlanul uralkodni fog.

Isabella mindeddig győzte a vizsgát. Nem lehetett tudni, vajjon tudatában van-e annak, hogy most próbát áll ki, szeliden és nyugodtan felelt minden kérdésre, olyan türelemmel, amelyet csak bölcsnek lehetett nevezni. Pieter az elemi gazdasági kérdéseken kezdte és megállapította, hogy Isabella kitűnő

háziasszonynak ígérkezik, gondos otthoni nevelése folytán megtanulta a háztartás kötelező elemeit, természeténél fogva takarékos, kis dolgokban egyenesen zsugori, de nagy dolgokban, egy ritka könyv, vagy szép szobor megvásárlásában, bőkezű hajlamai vannak. A pénzt nem szereti különösebben, de szereti, amit venni lehet érte: szereti a szép bútort, a kifogástalan fehérműt, az otthon gazdag kényelmét. Eddig rendben van, mondta magában Pieter, még mindig lehetőségével annak, hogy ha alapvető hibát talál, udvariasan és határozottan hátat fordít. S kezdte további, magasabb igényeinek lehetőségét kutatni. Sokat volt Brantéknál és a szülők hallgatólagos, sőt nyilvánvalóan szándékos helyeslése folytán, háborítatlan órákat töltött a leánnyal. Ilyenkor szerelemről egyetlen szót sem szólt. Nem mutatkozott udvarlónak, inkább mutatkozott furcsa módon valami idegen hatalom diplomatájának, aki bizalmas feladatot old meg, mikor a fontos lény lelki életével ismerkedik. Isabella nem tudott latinul, sem angolul, sem németül. A klasszikus auctorkat nem tudta olvasni, csak Cicero-imádó és szenvedélyesen romanista atyjától kapott olyan gyermekkori benyomásokat, amelyek a római és görög világ iránt nagyon fogékonynak mutatták. De jól beszélt spanyolul is, franciául is. A könyvet szerette: mindent elolvasott, ami kezébe kerülhetett.

Most emberi tulajdonságai következtek a szigorú vizsgáztató előtt, nem időrendben, hanem fontosságban. Pieter kegyetlen tárgyilagossággal figyelte Isabella apró gesztusait. Megfigyelte, hogy ismeretlen koldusnak nem ad semmit, hanem takarékoságában bizalmatlan közönnyel megy el mellette, viszont vannak saját szegényei, akiknek titokban saját tüpénzből juttat, s a bajba jutott szakácsnét tetemes adósságcsinálással anyja háta mögött segíti. Szüleihez tiszteletteljes, családi érzéke igen

erős, apja, anyja iránt való engedelmessége és odaadása kifogástalan. Legerősebb vonása a gyermekéért való rajongás. Isabella minden idegen gyermeket megszólított az utcán, láttukra felragyogott a szeme, nyugodt és mozdíthatatlan egyénisége egyszerre izgatottá és alanyivá lett, a személyzettől elkért csecsemőt órákon át tudta becézni, babusgatni, de az asszonyok közkeletű és édeskés gügyögése nélkül. Csodálkozni lehetett rajta, hogy milyen biztos kézzel bontja ki a mosóné porontyát a pólyából.

Mindezt Pieter olyan okossággal és mérlegeléssel figyelte, mint a kereskedő a megkötésre alkalmas üzlet részleteit. Amit Isabelláról összegezhetett, az a legszigorúbb mérték elragadtatása volt. De még tudnia kellett, milyen viszonyban van Brant Isabella a művészettel. Két képen dolgozott most egyszerre: a jezsuiták kongregációjának meg kellett festenie az Angyali Üdvözetet, a főhercegi pár számára pedig meg kellett festenie a Szűzanyát a gyermek Jézussal. Volt még más terve is: saját gusztusából meg akarta festeni az öngyilkos Senecát. Vázlata már volt hozzá. S mindehhez új öröm járult. Kevéssel bátyja lakodalma után Rockox házában ebédelt, mert a polgármester meg akarta vele vitatni könyvtára néhány érdekes új szerzeményét. Mikor a könyvekről már eleget beszéltek, Rockox vállon veregette:

— Nemcsak önzésem miatt hívtalak, Pieter, hogy páratlan műveltségednek hasznát vegyem. Ott-honomban akartam veled közölni valamit, ami neked is örömet szerezhet és Antwerpen városának is.

— Tőled csak örömet várhatok, uram.

— És nem hiába. Tervet vetettem fel a városi urak előtt, bátyád előtt is, de ő még nem szólhatott neked, mert szigorú titoktartásra köteleztem. A nagy tanácssteremben nincs méltó kép. Azt akarom indítványozni a tanácsnak, hogy Antwerpen veled

festesse meg a hagyományok által természet szerint megadott témát: a kis Jézust és a Három Királyokat. Vállalod?

— Uram, mért kérdezed ezt? Van-e művész a világon, aki nem vállalná?

— Helyes. Bizton remélem, hogy a tanácsban e tervnek egyetlen ellenzője sem akad. De az árat őszintén meg kell mondanod.

Pieter elméjében villámgyorsan számok futottak át. Anyja temetése után még mindig adósság maradt. Blandine gyermekeiért, kiknek neveltetését bátyjával felezte, klastromi tartás címén, fizetnie kellett. Ruhára és néhány új bútordarabra volt szüksége. Ezt sebesen összeadta, levonta belőle a jezsuitáktól és az udvartól esedékes összegeket, hozzácsapta a jövőjéhez szükséges csekély forgótőkét. Mindezt egyetlen pillanat alatt.

— Ezernyolcszáz forintot kérek.

— Ejha. Ez nem kis összeg. Brueghel sohasem kért ennyit. De nem vitatkozom veled, ezernyolcszáz forintot keresztül fogok hajtani a tanácsülésben. Csak rajtad áll, hogy a tanács majdan ne szidjon engem, hanem hálás legyen.

— Merem ígérni, hogy nem szidalmat szerzek neked, uram.

Most már három olyan rendelése volt, amelyet nagy gonddal kellett teljesítenie, mert ezeken a képeken jövője fordult meg. És módját ejtette, hogy Isabella mind a három tervet még vázlatban lássa. A leány eljött a kloosterstraati műterembe, illő anyai kísérettel. Pieter magvarázattal szolgált és látszólag csak udvariasságból figyelt Isabella mozulataira, arckifejezésére, pedig várakozásában nem az udvariasság volt a fontos, hanem a vizsgáztató kíváncsiság. A kevés beszédű leány kitűnően viselkedett: nem rajongott mértéktelen hízélgéssel, mint más eladólány tette volna, de nem is igyekezett fel-

söbbségesen hozzáértést fitogtatni. Nem is vetett oda tudákos megjegyzéseket, csak akkor felelt, mikor Pieter kérdést intézett hozzá.

— Ne szégyeníts meg, Pieter, hiszen én ebben tudatlan vagyok. Hogy mi jó és mi hibás, azt én meg nem mondhatom. Csak arra felelhetek, hogy melyiket szeretem legjobban. Azaz, hogy még arra sem, mert nem tudok választani. Két képeden a kis Jézus szerepel, a harmadikon angyalkákat látok: nevetséges gyermekrajongásom magával ragad.

— Más megjegyzésed nincs a képekről?

— Nincs. Sőt arra kérlek, hogy mikor a képek készen lesznek, majd részletesen magyarázd meg nekem, mit hogyan és miért csináltál. A szép kép nagy öröm s általad szeretném megtanulni, hogyan ismerhetem s így hogyan szerethetem jobban a festészetet.

— De nem akarsz önálló véleményt formálni? Feltétel nélkül átveszed az én véleményemet?

— Vakon.

Pieter elégedetten fejezte be a vizsgálatot. Isabella túlságosan szerény volt, mert szép szemében igen jó ízlés lakott és gyakran tett már idegen képekre bár laikus, de helyes ösztönű és találó megjegyzéseket. Ha mégsem óhajtott bírálóként fellépni, hanem feltétel nélkül alárendelte magát új rokona véleményének, ez most már döntően esett a latba: ez olyan asszony lesz, aki nem akar férje mesterségéhez jobban érteni, de rá lehet szoktatni arra, hogy természetes ízlésével használjon az urának. Ez volt az a pillanat, mikor Pieter elhatározta, hogy feleségül veszi Brant Isabellát.

De ezt egy szóval sem mondta. Még mindig várni akart. Versenyártástól nem kellett tartania, a Brant-házhoz nem járt más fiatalemberek serege, mert Isabella nővére, Clara, sokkal kisebb volt, még kisgyerek. Pieter volt az egyetlen férfilátogató a ház-

nál, a Brant-szülők mintegy tüntetve mutatták, hogy a sógor öccse igen kedves vendég nálok, más jelöltre nem is tartanak számot. Pieter most már mindennapos volt körükben, odament, ha a világitás már nem futotta festésre, estefelé még elnézett a festőcéhbe, aztán régi szokásától el nem térve, hazament aludni. Szerelemről még most sem szólt. Mintha csak hallgatólagos megegyezést kötött volna önmagával, hogy választásának helyességét ellenőrzendő, még várakozik valami időt. A jövődöbelit mennél jobban megismerni sohasem árt.

Azzal, hogy letelepedett szülővárosában, együtt járt a romanisták tagsága is. Ezek dékánnak nevezték a mindenkori vezetőt s a dékáni állást éppen most töltötték be a bársony-Brueghellel, aki ugyanekkor a festőcéh elnöki méltóságát is viselte. Philips már régebben romanista lett, most Pieter következett soron. Brueghel elnöklete alatt egyhangúlag felvették s most már ő is részt vett az elég gyakori összejöveteleken, amelyek sok érdekes beszélgetésre nyújtottak alkalmat. Maga Rockox volt a romanista összejövetelek legszorgalmasabb látogatója. Idejárt Moretus Balthasar, a gyermekkori barát, Wouverius, a tudós, Van Thulden, a jogász, Gevartius városi hivatalnok és történetíró, aki a német császártól húzott állandó ösztöndíjat, de akadtak itt gazdag kereskedők is, mint Van der Geest és Swertius, akik a szellemi színvonal dolgában nem maradtak alatta a művész és tudós társaknak. Neki való ember volt ez valamennyi. Mint ő, ezek is Antwerpenben nőttek fel, Itáliában tettek hosszabb utat, aztán a dél napfényében megfürdött lélekkel hazajöttek, hogy rálépjenek a komoly, nyugalmas munka sírig tartó útjára. Már házas volt valamennyi, talán Pieter volt ezidőszerint az egyetlen legényember köztük. Kiegyensúlyozott, békés, viharoktól meg nem látogatott életek voltak ezek, a

színt, izgalmat, eseményt csak a romanista viták jelentették hétköznapijaik csendes folyásában.

A romanisták tartottak arra, hogy támogassák egymást. Egyesületükön kívül is eljártak egymás házához, a városi ember résen volt, ha a kereskedő érdekei kívántak valamit, a kereskedő igyekezett rendeléssel segíteni a művészt. Pieter azonnal népszerű lett közöttük, mindenki jóindulatát megszerezte gyorsan nevezetessé lett udvariasságával és kitűnő modorával. Számot tarthatott rá, hogy mihelyt egy-két képpel számbavehető sikere lesz itthon is, az udvar és az egyház mellett az antwerpeni gazdag polgárság is el fogja látni keresettel. S még mindig halogatta a nyilatkozatot. Nemcsak a leányban akart tökéletesen biztos lenni, hanem jövője alapvetésében is.

Legelőször az udvar képével készült el. Mindenkinek nagyon tetszett, akinek megmutatta, műértők, festő kollégák egyaránt őszintének ható elismeréssel beszéltek róla. Isabellát és családját külön hívta meg képet nézni: Isabella egyetlen szót sem szólt, hanem azonnal könnyekre fakadt a gyermek láttán gyönyörűségében.

— Mondd meg végre, tetszik-e?

— Gyönyörű. De tetszik-e neked, Pieter? Az a legfontosabb, hogy neked tessék.

Pieter elrejtette azt a nagy örömet, amelyet az a kérdés keltett benne.

— Igen, tetszik. S nem is tudod, milyen nagy dolog, hogy ezt kimondom. Majd megmagyarázom részletesen, csak kedves szüleidet restellem most ezzel untatni.

Még aznap este kitárta lelkének ezt a részét Isabella előtt. Elmondta itáliai tüprengését és kétségeit, megvallotta, hogy a nagy mesterek hatása alá kerülve, milyen haragos kétségbeeséssel látta meg képein azok utánzását maga helyett.

— Mondhatok erre valamit, Pieter?

— Szomjasan várom, mit mondasz.

— Eddig úgy láttam, Pieter, hogy mindenről megvan a saját véleményed. Magad is tudod, hogy eszes ember vagy és önálló. Ha életed minden részletében megvan ez az önállóság, miért hiányoznék éppen csak képeidből? Hogy mi emlékeztet egy képen Tiziánra, vagy Rafaelre, én nem tudom megmondani, mert nem értek hozzá eléggé. De azt meg tudom mondani, mert ismerlek, hogy egész biztosan meg tudsz állni a magad lábán.

— Köszömön, Isabella. Ha megkérdezted volna valami csodatevő tündértől, vajjon mit kell mondanod, hogy boldoggá tégy, a tündér szóról-szóra ezt írta volna elő neked. Bámulok, hogy egy baráti szív milyen erőt tud adni az embernek. Most még jobban érzem, amit a képem előtt éreztem, mikor kegyetlen tárgyilagossággal igyekeztem megnézni: ezt én festettem. Rubens festette, nem más.

Isabella nem felelt. Arcán, amely üdesége ellenére is jóval idősebb volt koránál, némán világított a boldogság.

A főhercegi pár nyomban fogadta Pietert, mikor Brüsszelben jelentkezett a képpel. A főváros tele volt lelkenedező izgalommal, már Antwerpenben hallotta az ellenőrizhetetlen hírt, hogy a németalföldi békét megkötötték. Most nemcsak papokkal volt tele a népes palota, hanem idegen külsejű katonai méltóságokkal is lépten-nyomon tárgyaltak. A festőt rövid várakozás után bevezették. Maga vitte a képet.

— Gyere, gyere, — sietett eléje nyájasan a főherceg spanyol szóval, — kora reggel óta tárgyalok már a legfárasztóbb emberekkel, most legalább felüldítesz kissé. Azok odakinn várhatnak. Hadd látom a képet. A főhercegasszony öfelségéért már izentem, rögtön jön.

Valóban éppen benyitott a főhercegnő és mosolyogva nyújtotta csókra naptól óvott hófehér kezét. Pieter úgy állította a képet, hogy jól essék rá a világitás. A főhercegi pár a képről egymásra tekintett. Egyszerre mondták mindketten:

— Gyönyörű.

Ezt még megismételték egyszer-kétszer, lelkesen mutogatták egymásnak a szép részleteket. A festő szerényen hátrább húzódott kissé. Mikor már kigyönyörködték magukat, a főherceg intett, hogy foglaljanak helyet.

— Hát mit szólsz ehhez a mi nagy örömünkhöz, Rubens?

— Hallottam rebesgetni, fenség, hogy a béke megvan, de ekkora örömet nem bírtam elhinni.

— Pedig elhiheted. Még csak az okmányok vannak kicserélésre, az összes feltételekben megegyeztünk. Megviheted haza a hírt, amelyet aláírás után hivatalosan is fogok közölni városoddal: tizenkétévi fegyverszünetet kötöttünk. Sajnos, nem kimondottan békét, mert Olden-Barnevelt azt követelte tőlünk, hogy ismerjük el a holland tartományok függetlenségét, de Isten és ember előtt mindenki beláthatja, hogy ezt a katolikus vallás szent védelmében nem tehattük. Magam is hiába tanácsoltam volna felséges sógoromnak, Lerma herceg bizonyára kifejezte volna aggodalmait és Fülöp király maga is sokkal katolikusabb, semhogy ily feltételbe belemehetett volna. De őszintén szólva nem is jutott eszembe, hogy a lázadó és hitetlen hollandoknak függetlenséget adjak, hiszen vallási engedékenységekben elmentem a végső határig...

— De a legvégsőig! — szólt közbe a buzgó infánsnő.

— Így hát nem maradt más hátra, mint a fegyverszünet. Berg op Zoomban megállapodtak a kiküldöttek: ismétlem, Rubens, tizenkét esztendeig

nincs háború. Béke, munka és Isten áhítatos tisztelete következik.

Pieter illendően féltérdre ereszkedett ültéből és kezetsókolt a főhercegnek. Majd visszaült.

— Fenség, ezer és ezer család foglalja imába a nevedet. És a hír majdnem könnyekre indít engem. Visszaemlékszem egy régesrégi beszélgetésre, amelyet Vincenzo herceg öméltóságával folytattam. Ő kifejtette, hogy nevetséges vagyok, ha a békességért rajongok. A fejedelmeknek nincs módjukban a békére mindenáron törekedni. Szeretném, ha most itt állna őfőméltósága és én minden érvelés helyett csak rámutatnék egy-egy hódolatteljes mozdulattal fenségedre. Megengedi-e fenséged, hogy elmondjam, mit jelent ez a tizenkét esztendő Antwerpennek?

— Igen, érdekel. Beszélj, úgyis kevés őszinte szó jut el hozzám.

Pieter összeszedte minden ékesszóló képességét. Elmondotta a régi borzalmak történetét, amelyek sokkal a főherceg kormányzása előtt sujtották a boldogtalan Flandriát, Antwerpen hajdani fényét és nyomorúságos tönkretételét, az antwerpeni kisember sóhajtozó reménységeit és most a kétségtelenül bekövetkező boldog ujjongást. Hajók fognak épülni, a vállalkozás visszakapja bátorságát, ömleni fog a pénz a szép városba, paloták épülnek, szobrok és képek remekei születnek a jólétben, Istent békés és boldog orgonaszó dicséri majd a templomokban, a nép forró hálával fog a főhercegi pár virulásáért imádkozni, s ha eddig szerette, ezentúl imádni fogja őket. Az előadást meghatottan hallgatta a fenséges házaspár, olykor helyeslően bólintottak mindketten, s végül Isabella gátlás nélkül tört ki:

— Rubens, te olyan okos és kedves vagy, hogy kevés ilyet ismertem.

— Öfenségének igaza van, — szólt a főherceg is

kissé mérséklően, — jóindulatunkat valóban megnyerted. Mivel tudnám szolgálataidat jutalmazni?

— Fenség, a béke nekem a legnagyobb jutalom a világon. De ha szerény személyemet külön megajándékozod jóságoddal, tedd könnyebbé azt az istenes szándékomat, hogy megházasodom.

Megint Isabella szólt először, akiről mindenki tudta Flandriában, hogy ápolja a jó erkölcsöket és szenvedélyes házasió.

— Ne mondd, házasodol? Kit veszel el?

— Az egyik városi titkárnak, Brant úrnak, kedves hajadon leányát, fenség. Brant úr a bátyámnak sógora, így tehát az a különös helyzet áll elő, hogy testvérbátyám a nagybátyámmá válik. Újonnan települt művésznek nagyon nehéz elkezdni, fenség, ezért igen sokat jelentene számomra, ha megkaphatnám hivatalos jelét annak, hogy fenségték a legmagasabb kegyvel és jóindulattal szemlélik szerény művészetemet.

A főherceg bólintott.

— Az udvari festői címet kéred. Erről lehet beszélni. Viszont Van Veent megbántanom kár lenne.

— Neki ez újabb kitüntetés lenne, fenség. Ő volt a mesterem. Ha udvari festő lennék, ez még magasabbra lendítené műhelye hírnevét.

— Ügy. Ez nem is hangzik rosszul. Hát majd meglátjuk. Hanem hallgass csak ide. Multkori beszélgetéseinkre visszatérve, nekem is eszembe jutott egy-két részlet, őfenségének is. Felelj csak nekünk még néhány kérdésre.

— Boldogan, fenség.

A főherceg a valladolidi, de kivált a ventosillai élet néhány részlete iránt érdeklődött. Nyilvánvaló volt, hogy Lerma herceg szerepe érdekli őket. Az is, hogy milyen mértékű a királyra gyakorolt befolyása, az is, hogy vajjon Európaszerte híres fényűzése milyen arányban állhat jövedelmeivel. Pieter

azonban felfogta a kérdések értelmét. Erősen és gyorsan meggondolt minden választ. Lerma hercegnek hálával tartozott, s úgy érezte, hogy nemtelen dolog volna hálátlansággal fizetnie. Ezért feleleteit úgy fogalmazta, hogy Lerma herceg óriási visszaéléseire azokból nem lehetett adatot kapni, azt azonban kellő világossággal feltárta, hogy Lerma herceg magát Spanyolországot jelenti. Sejteni engedte, hogy a herceg állásfoglalása döntő lehet még a király tulajdon nővérével szemben is. Hogy mindaz, amit mondott, miért volt annyira fontos a főhercegi párnak, nem látta egészen tisztán, de annál inkább láthatta, hogy szavai alatt a házaspár minduntalan összenéz, mintha sok négy szemközti beszélgetőket látnák igazolva.

Végül már nem tudtak többet kérdezni. A kihallgatás, amely ezúttal is alaposan megnyúlt, befejeződött. Búcsúzáskor a főherceg még egyszer biztosította különös jóindulatáról és kijelentette, hogy az udvari cím kérdését jóindulatú mérlegelés tárgyává fogja tenni. Pieter a siker boldogságával hátrált ki és arra gondolt, hogy ime a főhercegi pár már tudja nősülési döntését, maga Brant Isabella még nem. Az udvari emberek között, akikkel még jó darabig elbeszélgetett, egyébként megint hallott a moriszkókról. Azoknak kiűzetését valóban végrehajtották. Mindenki csak annyi holmiját vihetette magával, amennyit elbirt. Hajókra gyűjtötték őket, hogy Északafrikába szállítsák. A hajósok csúnya kegyetlenségekre ragadtatták magukat: rakásra ölték a boldogtalanokat, a nőket gyalázatosan bántalmazták. Pieter hallgatta a véres elbeszélést és a szegény kis Zaidára gondolt. Ha inkább érezte is állatnak, mint emberi nőnek, mégis sajtó szívvel megsajnálta, mint a vízbe dobott macskát. S még soká eltűnődött az emberi természetbe oltott ölési vágyról és kegyetlenségről. Bár józan és kemény

emberré nevelte magát, a pusztítás és emberi kegyetlenség most is úgy megrendítette s oly haraggal töltötte el, mint gyermekkorában.

Most már elérkezettnek látta az időt, hogy a házasságkötés kérdését tisztázza. Hogy érzelmes mondatok közepette megkérje a leány kezét, ez gyermekiesnek tűnt fel előtte és feszélyezte. Egészen más módot választott. Brantéknál étkezett a Philips-házaspár társaságában, akik mosolytkeltően boldogok voltak és folyton igyekeztek észrevétlenül egymás kezét fogni. Pieter elmondta kihallgatása részleteit.

— Bejelentettem, — mondta könnyedén —, hogy házasodom s a fenségek kitüntető és kedves érdeklődést mutattak. Azt hiszem, ideje is volna már kitűznünk az esküvő napját.

Csak Philips vágott olyan arcot, mint akinek a boldog meglepetéstől torkán akad a falat, egyébként mindenki nyugodt és természetes maradt. A szülők is, a leány is, már rég természetesnek és elintézettnek tekintették a dolgot. Ísabella nyájasan és nyílt bizalommal Pieterre pillantott, aztán lesütötte szemét. Valami keveset elpirult.

— Azt mondanám, — felelte Brant természetes hangon, — hogy valamikor október elején keljetekek össze. Addig eltart, hogy a házat átalakítsuk és berendezzük otthonotokat. Vagy nem úgy gondoltad, Pieter, hogy kezdetben itt lakjatok?

— De igen, így gondoltam. Ha felkeltünk az asztaltól, megnézzük a naptárt.

Aztán a fegyverszünetről beszélgettek, melynek boldog örömhíre egész Antwerpent felverte. A házasságról az asztalnál nem esett több szó. Étkezés után az apa intett Pieternek. Kettesben visszavonultak. Letárgyalták a dolog anyagi részét, ez alig pár percig tartott. Brant vállára ütött sógorának, aki most vejévé lett. Most már bevonták a

beszélgetésbe Brantnét is és vele egyetértésben kitétték a lakodalmat október harmadikára. Majd Pieter búcsúzott, mint korai hazamenő. Isabellának ugyanolyan meghitt nyájjassággal köszönt, mint más-kor, a leány is pontosan úgy kívánt jó éjszakát, mint eddig bármikor. Csak Philips viharos ölelésén mutatkozott nyoma a nagy családi eseménynek: Pieter eljegyezte Isabellát.

Esküvőig Pieter befejezte a jezsuiták által rendelt oltárképet. Ebben még több öröme tellett, mint az előbbiben. Mióta hazajött Antwerpenbe, az ősi föld elnyomta benne a forró és színes itáliai föld emlékét, s mint ahogy a flamand piktorok eszmélete, felfogása, világlátása a hazai talajból serkedt, úgy az emlékké szorított és ellégiesedett itáliai földdel annak lebírhatatlan és emberfeletti hatásai erőtlenné és átszellemültekké váltak. Ujjongó örömmel látta, hogy érdekes, maga lábán járó új festőre akadt: önmagára. A jezsuita rendfőnök megnézte a képet, a dicsérettel nem volt ugyan bőkezű, de ott helyben kijelentette, hogy Pieter számára új és nagyobb megbízást fog keresni.

Ekkor megint hívták Brüsszelbe. A főherceg ezúttal egyedül fogadta.

— Ma, sajnos, sok a dolgom. Ezért csak nézd meg előttem, mi van ebben a tokban, aztán kegyelemben elbocsátlak.

Bizonyára az udvari festői kinevezés volt benne, bár a tok alakja nem ilyenfélének tetszett. Kinyitotta. Vastag aranyláncot tartalmazott a tok, ünnepi alkalmakkor nyakban hordhatót. Fínom munkával ötvözött szemein alul érem lógott, amely maga sem volt megvetendő színarany anyagával s amely a fenséges házaspár arcéleit ábrázolta. Az udvari ötvös, Staes Robert keze azonnal meglátszott rajta. Ért legalább háromszáz forintot.

— Ne köszönd, Rubens, majd megint eljössz, aztán mindenről beszélgetünk.

Az aranyláncot nagy örömmel vitte haza Antwerpenbe, csak kissé sajgott neki, hogy az udvari címet valamilyen okból nem kaphatta meg s nyilván ezzel a láncsal kárpótolták. Javában készült az esküvőre, amelyhez már csak tíz nap hiányzott, mikor sürgősen Rockox kérette a polgármesteri hivatalba. Ő ijedten futott oda. Attól tartott, hogy sürgetni fogják a Három királyok képét, pedig abból a vázlat is csak a fejében volt meg. De nem erről volt szó.

— Gratulálok, Pieter. Udvari festő vagy. Idejött a kinevezési okmány Brüsszélből, hogy bészbesítsem neked. Évi ötszáz flamand font fizetést kapsz, s az okmány feljogosít, hogy nem Brüsszelben kell laknod, hanem Antwerpenben.

Pieter lelkenedző örömmel vette át a díszes írású pecsétetes okmányt. Most már innen is, onnan is ígérkezett rendelés, udvari festő lett, tisztességes fizetése van, jómódú házasság előtt áll, arravaló és kedves leányt vesz el. Körülbelül most egy éve érkezett haza, azóta történt mindez. S ekkor szívét menyasszonya gondolatára édes melegség futotta el. Csodálkozva érezte, hogy lassan, észrevétlenül szerelmes lett Isabellába. Széles jókedvében megölelte a polgármestert. De ez az ölelés már Isabellának szólott.

Október hatodikán megvolt az esküvő. Előbb egy hetet töltött azzal, hogy új otthonában szét rakta műtárgyait, amelyek tér hijján eddig becsomagolva heverték a kloosterstaati lakásban. Tizián-másolatai és saját képei, köztük az oratoriánusok rajta maradt képe, alig találtak falat, márványszobrai gazdagon tündöklöttek a szobák sötét alapján, érmei, gemmái, kameái, ritka könyvei nagy szekrényt töltöttek meg. Az esküvő napján is haj-

nalban kelt, még tett-vett az új lakásban, s menyasszonya még mélyen aludt, mikor ő hazament átöltözni.

Rengetegen jelentek meg az esküvőn, a közönség egy része kiszorult a templomból. A menet, a díszítés, a lakoma részletei ugyanazok voltak, mint Philips lakodalmán. Nem akarta bátyja érzékenységet megsérteni azzal, hogy pompában túlszárnyalja. Philips különben olyan jókedvű volt, mint régen nem: zabolátlanul örült öccse házasságának. A lakomán hosszabb latin költeményt olvasott fel, kifogástalan klasszikus versmértékben és a költeményben kissé pajkosabb hangot engedett meg magának. „Sola manes, nova nupta, tuo cum conjuge, sola“, — szavalta jelentős kacscintással. „És egyedül maradsz majd, férjeddél, új menyecske, egyedül.“ A násznép zajos tapssal és nevetéssel jutalmazta Philips költészetét, Isabella szelíden mosolyogva sütötte le szemét a pajzán tekintetek ostromában. Ott ült férje mellett a lakoma-asztalnál és látszott rajta, hogy fülig szerelmes az urába. Hal-kan beszélgettek, s az asztalnál ülő sokaság gyakran egymásra kacscintva pillantott oda. Hunyorgó és vidám pillantással kérdezte szomszéd a szomszédtól: vajjon miről beszélgetnek?

— Úgy képezem, tudod, — suttogta Pieter —, hogy szalmatető alatt ábrázolom Máriát a kis Jézussal, az istállónak nincsen fala. Mária mögött József, közöttük pedig nagyon népes kísérettel a Napkeleti Királyok. Sok különös állatot festek rá, lovat, tevét, mindent, s a három király kíséretében lesz mindenféle ember, vértés lovag, kis apród, szakállas agg, néger rabszolga, amit csak el tudsz képzelni. A színek már előre izgatnak. Képzeld az ékszeres bíborköpenyegeket, a turbánokat, a drága ajándékokat, a füstölőket, a ragyogó vértéket, kőcsagtollakat, s mindezt éjszaka, remek árnyékok-

kal a fáklyafényben. Vöröset és kéket akarok szembeállítani, már látom a világítást, a sok színes pont tündöklését, a csoport kompozícióját, úgy örülök ennek a képnek, hogy ki nem tudom mondani...

— Biztosan gyönyörű lesz, — mondta az új aszszony melegen —, és még hány év van előttünk, az egész élet, hála Istennek.

— Neked több, mint nekem. Én harminckettő vagyok, te tizennyolc. Apád lehetnék.

Ezen nevettek, aztán kiki szomszédjához fordult. Később még nem egyszer visszatértek a képre, ha Pieternek a terv valamely új részlete villant meg a fejében.

Hajnalban, egymás karjaiban, a férfi így szólt:

— Szeretsz te engem, Isabella?

— Szeretlek. És te engem?

— Imádlak.

Ekkor mondták egymásnak először.

II.

A fiatal férjnek eskütétel céljából Brüsszelbe kellett utaznia. Mint udvari festő eskütétellel tartozott. Le is tette Salinas kegyelmes úr, offensége titkos tanácsosa kezébe. Ez alkalomra illendően kiöltözködött: világosbarna díszruhát csináltatott, nyakában szélesen kihajtott fehér csipkegallérral, hozzá magastetejű kalapot és narancssárga selyemharisnyát. Az eskütétel után kihallgatáson jelent meg a főhercegi pár előtt, ezért feltette az aranyláncot is, amelyet tőlök kapott.

— Hogyan megy sorod, Rubens? Rég nem látunk, beszélj magadról.

— Csak jót mondhatok fenségteknek. A házasságtól el vagyok ragadtatva. Munkám bőven van, s anyagilag nem lehet semmi panaszom. Most már lassacskán arra gondolok, hogy házat vegyek.

— Derék dolog. A kedvezményeket megkaptad?

— Meg, fenség. Nem vagyok adóköteles, a beszállásolás alól felmentettek, tanítványaimat nem vagyok köteles a Lukács-céhben nyilvántartani. Mindez nagy segítség és én mély hálával köszönöm fenségednek, hogy ez irányban latba ejtette szavát Antwerpen városánál.

— Elárulhatom, — szolt bele az infánsnő —, prűszköltek is. Szegény Brueghelnek már nem is akarják megadni ugyanezeket a kiváltságokat. Rockox maga járt itt és váltig magyarázta, hogy az antwerpeni hagyomány szerint mindig csak egy művész lehet ilyen kedvezményes helyzetben. Most már ketten vagytok: Vaenius és te. Ha még egy harmadiknak is megadják, nincs többé megállás. Külömben beszélt új képedről és magasztalta.

— Ennek örvendek, fenség, mert Rockox igen finom ítéletű ember. A Három királyok képe nagyon érdekli. Gyakran megnézi műtermemben. Annyira tetszik neki, hogy külön jutalmat kapok érte. Magasabb tiszteletdíjat nem adhat, mert ahhoz tanácsi határozat kellene, azenkívül az árakat sem óhajtja a város feljebb csavarni, nekem tehát ezüstserleget fog adni egy más fedezet terhére. Ez az ezüstserleg meglepetés lesz, de nekem már elfecsegte az ötvös, akinél megrendelték.

A fenségek bólogattak. De arcukon látszott, hogy másra gondolnak. Lopva egymásra is pillantottak. S a főherceg megszólalt.

— Mondd csak, Rubens, kérdezek valamit. Tudom, hogy titoktartó ember vagy és nem fecsegsz, mint a vésnők, tehát ez a beszélgetés köztünk marad. Mondd meg nekem, mit beszél a közönség Condé hercegéről és hogyan ítéli meg a dolgot a közvélemény?

— Örömmel felelek, fenség. A közönség tücskötl-

bogarat összebeszél, a való helyzettel kevesen vannak tisztában. Ha a dinasztíának az az érdeke, hogy a közbeszéd bizonyos irányba tereltessek, jó lenne intézkedni.

Isabella főhercegasszony vette át a szót.

— Azt mondod, a való helyzettel kevesen vannak tisztában. Te vajjon tisztában vagy?

— Úgy hiszem, fenség, igen. A műtermekben sok idegen megfordul, bátyám házáat minden tudós felkeresi, aki Antwerpenben jár, az egyházi férfiak, akikkel szoros barátságot tartok fenn, rendszerint mindent tudnak. A helyzet az, hogy IV. Henrik öfelsége öregkorára súlyosan érdeklődni kezdett Montmorency herceg leánya iránt. Hogy a hölgy az udvarnál maradhasson, el tudta érni, hogy hozzáadják Condé herceg fiához. A fiatalasszony ellen aztán erőteljes ostromot indított. A fiatal férjnek ez nem tetszik. Elmenekült az udvartól és igen okosan, idejött Brüsszelbe.

— Valóban ez a pontos tényállás. De miért nevezed ezt a lépést igen okosnak?

— Azért, fenség, mert a fiatal herceg így közvetve a felséges spanyol uralkodóház védelme alá helyezte magát, amely IV. Henriknek leghatalmasabb és félelmes ellenfele. A herceg tehát feltehetette, hogy IV. Henrik ilyen körülmények között nem fog fellépni ellene.

— Kitűnően látod a dolgokat. De azt nem tudod, Rubens, hogy IV. Henrik milyen ember. Igenis, fellépett ellene. Tőlünk a hercegi pár kiadatását követeli. Van a kérdésnek még egy oldala, amit ismerned kell. A Condé hercegek, mint talán tudod, Bourbonok. A most uralkodó királyi ág szerintök jogtalanul uralkodik, a trón őket illeti. Elvben ez a mostani Condé, Henri herceg, is önmagát tekinti a francia korona jogos urának. IV. Henrik előtt ez nem titok és nem is közömbös kérdés, mert Medici

Mária három fiút is szült már neki, azok trónutódlását tehát nyugodtnak szeretné látni.

— Értem. Szabad-e alázatosan megkérdezni, milyen választ adott fenséged a kiadatási kérelemre?

— Megtagadtam. Majd meglátom, milyen hatást fog ez kelteni Párisban.

— Semmilyen, fenség. Sőt, azt merem mondani, hogy itt a Gondviselés lépett közbe és IV. Henriket saját erkölcstelenségével fogta meg.

— Hogy érted ezt?

— Fenség, a francia király politikája mindaddig állandó háborús fenyegetés volt Spanyolország ellen. Állandóan tartani kellett attól, hogy valamilyen szikra kell csak, s lánggra lobban a tűzvész. Most IV. Henrik egyszerre tehetetlen. Ezt a Condé-botrányt egész Európa ismeri és ő, aki eddig bármikor háborút indíthatott volna, éppen most kénytelen veszteg maradni, mert nem viselheti azt a látszatot, hogy mivel el szeretne egy fiatal hölgyet csábítani, ezért országát háborúba viszi. A kis hercegasszony, aki idemenekült, záloga a békének. Hiszen egy francia háborúba Flandria okvetlen belekeveredik.

— Okos ember vagy te, Rubens. Mindig hallani tőled valamit, amit mások nem mondanak. Én azért hoztam szóba a kérdést, mert tudom, hogy Antwerpenben nagy tekintélyed van. A közvélemény szempontjából hasznos lenne, ha Antwerpen megtudná IV. Henrik viselkedésének okait. Kiáltvánnyal ilyen kényes dologban elvégre nem fordulhatok Flandriához. De ha ügyesen beszélsz erről társaságban, a dolog kellő módon szétszívárog. Azt persze nem kell elmondani, hogy kitől tudod, amit tudsz.

— Bízd rám, fenséges uram.

Pieter hazatért Antwerpenbe és nyomban elmondta feleségének, amit „néhány udvari méltóság”-tól hallott. Láttá is az érdekes fiatal párt Brüsszel-

ben, amint éppen hintóba szálltak: huszonegy éves lehet Condé herceg, hitvese, Montmorency Charlotte Marguerite hercegnő, alig van tizenhat. Babaarcú, rendkívül bájos gyermek, nem lehet csodálkozni, hogy a hatvan felé járó koronás kéjenc szívét felgyújtotta. Henrik király teljesen elvesztette a esztét, a kis hercegasszony kiadatását követeli, különben háborút csinál.

— Ó de borzasztó, — felelte Bella, ahogy feleségét szólítani szokta —, már olyan boldog volt az ember a békesség gondolatára, most megint a háború fenyeget. Meg kellene égetni azt a kecskeszakállas vén embert.

Ugyanígy vélekedett Philips családja is, ahol Pieter még aznap szélesen elmondta az új veszedelmet. Nem telt bele két nap, már Rockox ujságolta neki a romanistáknál, hogy háború fenyeget. Pieter szerényen hallgatta a polgármester előadását, mint ha annak néhány részlete egészen új lenne számára és illendően felháborodott a francia király erköcselenségén. De aztán Rockox olyat tett hozzá elbeszéléséhez, amit Pieter eddig csakugyan nem tudott. A kis jülich hercegség dinasztíája nemrég kihalt. Oldalági örökösök gyanánt többen is jelentkeztek, a legtöbb jussa a protestáns brandenburgi választónak van az örökségre. De a Habsburg-ház nem engedheti, hogy Spanyol-Németalföld tőszomszédságában új protestáns hatalom növekedjék, viszont köztudomású, hogy a brandenburgi választónak fegyveres szerződése van Franciaországgal. IV. Henrik tehát mégis háborút csinál, nem ugyan Spanyolország, hanem a németrómai birodalom ellen. Ez frissebb értesülés volt, mint az övé, Rockox az ő eskütétele után járt Brüsszelben. És Pieter komoly gondokba merülve tért haza.

— Találtam házat, — ujságolta Bella boldogan. Már jó ideje kérdezősködtek, érdeklődtek alkal-

mas ház dolgában. De ami eddig akadt, egy vagy más okból nem felelt meg nekik.

— Milyen házat találtál, angyalom?

— Eladó a Backaert doktor háza a Wapperen.

— Ne mondd. A multkor még azt hallottam, hogy semmiesetre sem adják el.

— Most meggondolták. Apám beszélt vele. Backaert fél, hogy megint háború lesz.

— Joggal fél. Nagyon rossz dolgokat hallottam a városban. És nagyon meggondolandó a dolog. Azért vegyünk házat, hogy felgyujtsák? Másrészt az a háború csak fenyeget, de nem biztos.

— Magyarázd el nekem azt a háborút, Pieter.

Pieter azonnal a magyarázatba fogott. Házassága első hónapjaiban boldogan állapította meg, hogy jól választott és Bella semmi jó tulajdonságában nem csalódott. A fiatal asszony odaadó volt, szorgalmas, a háztartás dolgában valósággal tehetséges, viszont minden érdekelte és mindent azonnal felfogott. Ezt a magyarázatot is pontosan megértette.

— Én úgy látom, — mondta a magyarázat után —, hogy az alkut meg kellene kezdeni. Ebben az alkuban csak mi győzhetünk.

— Mire alapítod ezt?

— Mert Backaert hátrányban van. Te vagy az informáltabb. Te hamarabb tudod meg összeköttetésidnél fogva, hogy lesz-e háború, vagy nem. Ha lesz, abbahagyod az alkut. Ha nem lesz, megveszed a házat.

— Angyal vagy, Bella. Öröm veled beszélgetni. Mennyire tartják a házat? Nem mondtak összeget?

— De mondtak. Tizenkétezer forintot kérnek. Ha valamit engednek belőle, nem is olyan drága. Jó volna részletesen megnézni.

Már másnap elmentek házat látni. Kívülről jól ismerték, díszes és tekintélyes képet mutatott, rang-

jában a többi ház között nem volt semmi hiba. Most a háztulajdonos személyes vezetésével megnézték belül is apróra. Azonnal meglátszott, hogy ez az, amit keresnek. A világos, tágas műterem magától adódott abban a csarnokszerű nagy helyiségben, amelyet tulajdonosa most nem is igen tudott mire használni. A lakószobákat igen jól be lehetett osztani, terjedelmes telek is tartozott ide, konyhakertnek is alkalmas, voltak melléképületek, tágas udvar, s ami ellen szót emelhettek, azt könnyűszerrel át lehetett majd építeni. Némi újító tatarozásra különben rászorult a ház, de szilárd falain meglátszott, hogy aki építette, annak a jó anyaggal nem kellett takarékoskodnia.

— Tárgyalhatunk róla, — mondta Pieter közömbös arccal, de öröndetes belső izgalommal, — persze nem tízezer forintos alapon.

— Tizenkettőt mondtam, uram, nem tízet.

— Az meg éppen képtelenség. Sajnos, ilyen alapon el sem indulhatunk. Még csak nem is ígérhetek, mert ha ennyire becsüld a házadat, az én ajánlatom sértőnek tűnhetnék fel.

— Jó, jó, hiszen az a tizenkétezer forint nem szentírás. Az ember nem vesz házat öt perc alatt. Majd még beszélhetünk. Mondd, uram, te sok mindent hallasz, hiszen udvari ember vagy. Lesz háború?

— Sajnos, minden jel azt mutatja, hogy lesz. Ezért is kell meggondolnom, hogy egyáltalában vegyek-e házat.

— S miből gondolod a háborút biztosnak?

Hosszabb politikai beszélgetés keletkezett, melynek folyamán Backaert doktor teljesen meggyőződött arról, hogy a háború elkerülhetetlen, sőt arról is, hogy át fog csapni Flandriára. Mikor elbúcsúztak, Pieter a kapun túl rögtön így szólt:

— Okvetlen megvesszük. Ezt a házat az Isten is nekünk teremtette.

— De ha olyan biztos a háború, akkor is?

— Először is a háború nem olyan biztos, csak neki magyaráztam, hogy jobban igyekezzék eladni a házat. Másodszor gondoltam én tegnap óta valamit, angyalom. Az a helyes, ha az ember úgy él, mintha nem fenyegetné semmi. Ha béke van, akkor minden jól van. Ha meg elpusztul a város, akkor hiába nem vettünk házat, megmaradt a pénz, de a pénz nem fog érni semmit. Majd szép lassan kidolgozzuk ezt a házvételt. Még jónéhány hónap ügyis kell nekem, hogy okosan vásárolhassunk. Az idén sok pénzt akarok keresni. Ha fenyeget a háború, annál inkább: gyorsan, amíg lehet.

Bella belekarolt mellette lépkedő urába és szerelmesen pillantott fel reá:

— Mondd, Pieter, van neked hibád?

— Hogyan érted ezt, te kis bolond?

— Csinos vagy, okos, kedves, jó. És nagy művész. És engem szeretsz. Mi hibád van neked?

— Van egy: még mindig nem vagyok eléggé önmagam abban, amit csinálok. De érzem az erőt, hogy most már magamra találok. És ennél nagyobb boldogság nincsen. Már tudniillik a házassági boldogságot kivéve.

— Nem, Pieter, ne javítsd ki magad. Ne hidd, hogy megsértődöm. Első a művészeted. Én csak azután következem. Sőt furcsát mondok neked: te is csak azután következél. És úgy képzelem, hogy a te művészeted a mi kettőnk gazdája, nekünk az a kötelességünk, hogy őt szolgáljuk. De nem feleltél a kérdésemre. Mi hibád van neked? Ne a festésről beszélj, hanem önmagadról, a természetedről.

— Nem tudom, — felelt Pieter mosolyogva és tűnődve, — igyekszem becsületben élni és tudom, hogy jó ember vagyok. Talán... talán túlságosan vágyom a gazdagság után. Szeretnék nagy lábon élni, fényűzően, mégis takarékosan. Szeretnék gaz-

dagnak tudni, szeretnék majdan sokat hagyni a gyerekeinkre, ha lesznek.

— Ó már alig várom. De bűn ez, amit elmond-tál?

— Nem tudom. Gyerekkoromban folyton olyas-mit tanultam, hogy Krisztus a szegényeket szereti.

— A szegényeket, lehet. Te sem akarsz a világ ura lenni. A szegénység biztosan nem azt jelenti, hogy mindenki ossza szét a vagyonát és fogjon vándorbotot.

— De igen, Bella, azt jelenti. A bibliában azt jelenti. És mi ezt nem tesszük.

— S ha megtennők és mindenki megtenné, ki építene házat? Ki venne képet és szobrot? Megszűn-nék a művészet. Lehet, hogy Krisztus halálra ítélje a művészetet?

Pieter magához szorította felesége karját.

— Milyen nagy segítség vagy te egy gondol-kódó ember mellett... Az Isten áldja meg azt a pillanatot, mikor először találkoztunk. A házat megvesszük, drágám, nagyon olcsón fogjuk meg-venni, szépen berendezkedünk és boldogan fogunk élni.

S könnyű lélekkel mentek haza, ahol már várta a munka, s a műteremben az inasok. Először elha-tározta, hogy csak négyet vesz fel. De ezek mind protekciós gyerekek voltak, tehetség egyikben sem nagyon mutatkozott. Ezért elhatározta, hogy felvesz még kettőt. Amint ennek híre ment, megindult az új protekciók áradata. Egyházi méltóságok, udvari elő-keiségek, befolyásos városháziak, rokonok, Philips jóbarátai: mindenkinek volt egy-egy támogatni való suhanca. Képtelen volt a nyomásnak ellenállni, erre a két helyre is kénytelen-kelletlen felvette a legfon-tosabb helyről szorítottakat. Pedig ő volt az egyet-len mester, aki kihirdette, hogy nem fizeti a szoká-sos inasbért. Ezekben a gyerekekben semmi öröme

nem tellett, egy sem akadt olyan köztük most sem, akinek megcsillanó talentuma foglalkozásra ösztönözte volna. Kötelességtudóan oktattatta őket a mesterség elemeire, de örült, ha magokra hagyhatta őket és teljesen a munkának adhatta magát.

A Három királyokat ábrázoló kép elkészült. A bemutatáshoz vendégeket hívott, mindenekelőtt Philipset, feleségét és más rokonokat, aztán Rockoxot, Moretust, néhány válogatott romanistát, fontosabb papokat és festőket. A képnek nagy sikere volt, azonkívül a vendégek igen sokat ittak és későre maradtak. Pieter majd meghalt az álomságtól és megesküdött magában, hogy soha ezentúl estére nem teszi az ilyet. Másnap azonban, bár nem aludta ki magát, megvigasztalta a pénz: a megállapodás úgy szólt, hogy átadáskor a város fizet ezer forintot, nyolcszázat pedig augusztusig. Az ezer forintot azonnal átvette nyugta ellenében Brant papa, aki sokat foglalkozott bank-ügyletekkel és több kamatot biztosított vejének, mint amennyit a bankpiacon kaphatott volna.

Volt a vendégek közt egy előkelő antwerpeni polgár, Van der Geest Cornelis. Ez úgy értett képekhez, mintha szakmabeli lett volna. Pieter az ő véleményére legalább annyit adott, mint a festőkére. Ez a Van der Geest már ott a háznál komoly elismeréssel beszélt a képről, ami nála többet jelentett, mint a magasztalás.

— Ujságom van számodra, — mondta, — csak addig nem akartam végérvényesen szólni, míg a Három királyokat készen nem láttam és a pénz nincs együtt. Biztos akartam lenni a dolgomban. Most szólok. Tudom, hogy nem téged kötelezlek le, hanem a templomot. Oltárképről van szó.

— Ah, melyik templomba?

— A Szent Walpurgis-templomba. Most fejezték be a gyűjtést, pénz van elég. A plébánia világi veze-

tőit jól ismerem, azok vakon hallgatnak művészi tanácsomra. És nem kis örömet fogok neked szerezni most: a nagy kép tárgyát magad választhatod. Kisebb képek is kellenek még az oltárra, azokat majd megbeszéljük. De mondom, a főképre tőled várok ötletet. Megbízatásom van, hogy ezt tisztázam veled. Azt is megmondom előre, hogy érdemes lesz dolgoznod. Teljes honoráriumod kétezerhatszáz forint.

Pieter könnyű kis szédülést érzett.

— Ajtóstul rohansz a házba, Cornelis. Hadd gondolom csak végig az egészet. Igen. Tehát, hogy mit szeretnék festeni? A nagy témát. A kereszt felállítását. Valaha festettem, de rosszul. Most már elég erős vagyok hozzá. Ha beleegyezel, vakmerő, gyönyörű képet szeretnék festeni. A kompozíciót át akarnám metszeni egy bátor, ferde vonallal, a még nem egyenesen álló kereszttel. Hóhérlegényeket hozzá dagadó izmokkal, római katonákkal mellvértekkel, s a feszületen a most felfeszített férfiaktot.

Magyarázatát izgatott kézmozdulatokkal kísérte, máris rajzolta a levegőbe, a kereszt vonalát erős suhintással mutatta. Majd hozzátette:

— Szerencsém, hogy az összeget előre megmondad. Mert elárulhatom: szinte képes volnék fizetni érte, hogy ezt a tárgyat megfesthessem.

— Ekkora kedved van hozzá?

— Majd kiugrom a bőrömből.

— Akkor a kép jó lesz. Csináld meg. De sok dolgoz lesz, azt előre megmondom. Az oltár olyan szerkezetű. A nagy képnek két szárnyat is kell festened, föléje egy kisebb képet az Atyáról, alája pedig három kisebbet. Ezekkel könnyen boldogulsz, kicsiny feladatok. De a nagy kép méretben sem tréfa, magassága tizenöt láb, szélessége húsz.

Pieter feleletül megölelte Van der Geestet.

— Olyan örömet okoztál nekem, hogy a háborús veszedelmet is majdnem ellelejttem.

— Hát bizony az fenyeget bennünket. Mit hallottál újabbat?

S azonnal benne voltak a politikában. Mind a ketten megállapították, hogy a baj csaknem kétségtelen. Megbízható források már azt is tudni vélték, hogy IV. Henrik táborba vonult és személyesen akar csapatai élére állani, a spanyolpárti királyné befolyása teljesen megbukott. Ilyen kegyetlen gondok szakadtak Antwerpenre éppen akkor, mikor legjobban örvendett mindenki a tizenkét esztendőre biztosított békének. Miután ezt komoran elmondogatták, megállapodtak a következő lépésben: másnap délután a Zeeland-vendéglőben megisszák az áldomást és megcsinálják a szerződést a plébánossal és a templom világi gondnokaival. Van der Geest elbúcsúzott. Megbízása úgy hullott alá az égből, mint a manna.

Az áldomás megtörtént, a számla, amelyet a templom alapja fizetett, kilenc forintot tett ki, mert a plébános sem vetette meg az ételt-itált, a világi urak a magok antwerpeni étvágyával még kevésbé. Minden részletet letárgyaltak. Rubens Pieter Paul kötelezi magát, hogy főképpül megfesti a Kereszt felállítását két szárnytoldalékkal, fest még egy kisebb Istenatya-képet, valamint még hármat: Krisztust a már felállított feszületen, Szent Katalin holttestét az angyalokkal, végül Szent Valpurgis csodatételét.

— Örökké büszke leszek, — mondta Van der Geest, — hogy ezt én hoztam össze. Remélem, már holnap hozzákezdesz.

— Nem. Csak két hét múlva.

— Nem értem. Olyan tüzes kedvet mutattál, hogy feltehettem. Van valami más rendelkezés?

— Fontosabb nincs. De most még egy napra Brüsszelbe megyek, s ha megjövök, magamnak sze-

retnék valamit festeni. Lefestem magam a feleséggel.

A plébános beleegyezően bólintott.

— Fiatal házas vagy, kedves fiam, meg tudom érteni, hogy ehhez a tárgyhoz is van kedved. Szóval két hét múlva dolgozol.

— Úgy van. S erre nézve igen fontos dolgot kell mondanom, főtisztelendő atyám. Minden templom világítása más és más. Hosszú volna elmondani, de a világítás kérdésével egyszer nagyon megjártam Rómában. Ennélfogva ezt a képet a templomban akarom festeni. Majd elmegyek, felveszem a méreteket, állványt csináltatok. Most pedig bocsánatot kérek, mert én a tyúkokkal szoktam lefeküdni. Cornelis, neked külön köszönök mindent.

Másnap elment Brüsszelbe, tájékozódni akart a háború kilátásai felől. A palotában már az első ember ezzel fogadta:

— Mit szólsz a nagy hírhez, uram?

— Milyen hírhez? Még nem hallottam semmit.

— A francia királyt megölték.

— Hogyan? Ki?

— Nem tudok többet. Menj fel az urakhoz, azok bizonyára mondanak egyebet is.

Pieter három lépcsőfokot ugrott egyszerre. Berontott egyenesen Salinashoz.

— Kegyelmes uram, igaz?

— Igaz. IV. Henriket megölték. Nincs egy órája, hogy megjött a futár a hírrel. Komolyan készült a hadjáratra, sőt igen elszánt tervei lehettek, mert feleségét megkoronáztatta és megbízta a kormányzással. Közvetlen a táborba indulás előtt átkocsizott a városon. Egy Ravaillac nevű ember, akiről még nem tudjuk pontosan, hogy kicsoda, megtámadta a nyitott kocsiban és két késdöféssel megölte. Párisban nagy a rendetlenség és bizonytalanság és ami a fő, a sereg felbomlott. Ha a kilenc

éves dauphin következik, akkor XIII. Lajos lesz a király. A háborút megúsztuk, Rubens. Mert semmi sem bizonyosabb, minthogy a királyné elcsapja Sullyt.

— Ez rendkívül érdekes. A fenségek hogyan fogadták a hírt?

— Hozzájok méltóan. Azonnal imádkozni mentek. Condé herceg viszont máris készülődik utazni. Most már nyugodtan hazaviheti szép kis feleségét. Kihallgatásra ne számíts, barátom, magad is beláthatod, hogy...

— Eszembe sem jutna most zavarni a fenségeket. De megkérlek, kegyelmes úr, hogy majd jelentsd: itt jártam. Azt üzenem a fenséges úrnak, hogy a legutóbbi időkben ketten adtak békét szegény Flandriának. Egyszer ő, egyszer a Mindenható.

Salinas finom spanyol arcán irónikus kifejezés futott át.

— Ne felejtsd el, hogy öfenségének is segítettek hívei. S azt hiszem, a Mindenhatónak is.

Pieter meghajtottta magát búcsúként s mosolyogva így szólt:

— Ezt nem hallottam, kegyelmes uram.

Gyorsan elszaladt a palotából, lovára kapott és nyargalva sietett Antwerpen felé, hogy a véres, mégis megnyugtató hírt másoknál hamarabb közölje. Nem is lakására ment, mikor Antwerpenbe érkezett, hanem a városházára. Rockox még csakugyan nem tudott semmit.

— Mit adsz, uram, azért a hírért, hogy nem kell félnünk a háborútól? Brüsszelből jövök. A francia királyt megölték.

Rockox izgatottan végighallgatta a jelentést, azonnal rendelkezett, hogy kerítsék elő a második polgármestert, aki elment valahová, aztán ravasz,

vidám arcot vágott. Díszes tokot hozott elé, kinyitotta és ezüstkupát húzott ki belőle.

— Mondd meg, van-e még város, amelyet ilyen előrelátó polgármester vezet. Ezt kapod a jó hírért. A neved már bele is van vésve.

— Nem előrelátó vagy, uram, hanem ügyes gazda. Én már rég tudok erről a kupáról. És mélyen hálás vagyok érte.

— Hohó, elvinni, azt nem. Majd megkapod ünnepelesen és nyilvánosan. A legközelebbi tanácsülésen. Hallom, milyen szép megbízást kaptál. Van der Geest beszélte. Most aztán szedd össze magad, lépj megint egy nagyot előre a neveddel. Erről jut eszembe, nem tudnál még egy inast felvenni?

— Uram, ez teljesen lehetetlen. Most már ott tartok, hogy két-három évre vannak előjegyzéseim. Az ilyen előjegyzett inasok más mesterhez állottak be és ott várják ki azokat az éveket, amelyek után nálam üres lesz egy hely. Kérlek, tégy te is így pártfogoltaddal. És most szaladok a feleségemhez.

És szaladt a feleségéhez. Azonnal átküldtek a Philips-házaspárért is. Hosszasan tárgyalták a bámulatos fordulatot a családi fészekben.

— Ennél nagyobb esemény nem is történhetett, — mondta Pieter.

— Dehogy nem, — szolt erre tündöklő arccal Philips. — pár hónap múlva keresztapa leszel.

A bejelentés valóban nagyobb izgalmat keltett, mint a párisi merénylet. Philips felesége fülig pirosan ült a helyén és csak néma bólintással erősítette meg a hírt. Sorra ölelte mindenki. Aztán mintha összebeszéltek volna, mindenki kérdően pillantott Bellára.

— Bellát ne bántsátok, — mondta Pieter, — holnap kezdem festeni a legszebb ruhájában. Az a ruha még álljon jól rajta. Aztán nem bánom. Hely

lesz bőven, mert most már egészen biztosan megvesszük a házat.

Másnap megkezdte a képet. Kettőjüket festette, amint virágzó fa alatt ülnek egymás mellett, ő a lócán, Bella alacsonyabban a gyepen. Valóban szép volt a ruhája, ebben festett legesinosabban: dereka fehér atlaszból arany és halványzöld hímzéssel, ujja s rovátkás fekete selyem, visszahajtott arany-csipke-kézelőkkel, szoknyája arannyal zsinórozott nehéz lila selyem, alsószoknyája kék, aranybélésű, magas cukorsüveg-kalapja a legutolsó divatú, oldalt csapott karimával, sárga színű, alatta a hajon drága csipkéből való kötőke, s a kedves áll alatt az Antwerpenben kapható legelegánsabb, leggazdagabb spanyolgallér. Két csuklóján egy-egy karkötő piros és kék kövekkel, mindkettő Pieter ajándéka. A kép hamar elkészült, felakasztották otthonuk legszébb helyére.

— Ez pihenés volt. Most neki a munkának. Olyat festek, mint még soha.

Eleinte az állvány felállításával vesződött és több vázlatot vetett kis vászonra. Egyik változattal sem elégedett meg teljesen, de nem vesztette el türelmét. Sőt, meglepő bátorságot fedezett fel magában. A szerkesztés fővonala, az a határvonal, amely zsarnoki erővel ferdén metszette át a keresztfa törzsével az egész kompozíciót, nem volt új ötlet. Tintoretto már megcsinálta. Ezelőtt két esztendővel, töprengő kétségei közben még nem merte volna festeni ezt. Félt volna, hogy ez megint nem ő maga lesz. De most egész más világ járta lelke legbelsején, mint két éve. Most büszkén vállat vont: a vonal hadd legyen a Tintoretto vonala, a kép mégis Rubens-kép lesz. Azzal a hátradöbbenő női alakkal is találkozott már, amelyet a balsarokba vetett a vázlaton: Rafaelnél látta. Az sem baj. Most már nem félti magát senkitől. Megfesti ezt is.

A vázlatokkal elég soká bajlódott, mert nem tudta eldönteni, hogy balra, vagy jobbra dőlőnek fesse a nagy vonalat. Többször is megpróbálta erre is, arra is, míg végre olyan vázlat került ki töpren-géséből, amelyet véglegesnek határozott el. És a kö-vetkező hónapokon át csak ennek a képnek élt, semmi másnak, felolvadt benne, reggeltől estig gon-dolkozott részletein, de gondolkozása nem változ-tatta, hanem még szilárdabbakká tette az eredeti el-gondolás részleteit.

Négykor kelt minden reggel, jó órát lovagolt, aztán bement a templomba, misét hallgatott és mise után mindjárt ott is maradt festeni. A nagy áll-vány jól készült el, de túlközel volt a nyitott temp-lomajtóhoz, mindenki bekukkantott, kíváncsi lett, bejött és bámészkodott. Ez a festőt zavarta. Valami leplet kért, amely mögé elbújhassék, de a világítás-ban azért ne legyen hiba. Ekkora vásznat nem ta-láltak sehol.

— Mindent magamnak kell csinálnom, — mondta morogva.

Elment a Schelde partjára az antwerpeni admi-ralitási hivatalba. Itt megmagyarázta, miről van szó. Egy kapitányhoz utasították, mint aki tengerész-vásznakban szakember. Az kijelentette, hogy nincs ennél egyszerűbb. Még aznap délután felszerelt két matróz akkora védőfalat vászonból, festő és állvány elrejtésére, hogy az akár egy házat is eltakarhatott volna. Pieter elkezdett buzgón festeni. Inasai ott lá-batlankodtak körülötte, tervszerűen cserélte őket óránként, mindig másik adogatta a festéket, másik tologatta a vázlatot, más futkosott ezért-azért haza a műterembe s másik leshette, hogyan kell a festé-ket felrakni a vászonra, hogyan kell az ecsetet fogni és egyenesen kinyújtott karral mozgatni.

Kezdetől tudta, hogy most remekművet csinál és oly szilárdul tudta, hogy láz vagy izgalom egy

pillanatra sem fogta el. Amit festett, azt maga előtt a méretek miatt nem is látta képnek, napközben csak olykor-olykor szállt le az állványról, hogy kellő távolban megállva, ellenőrizze a haladást. Sem a festés faktúrája, amelynek bűvésze volt, sem a vázlat nem volt itt az igazán fontos, hanem az a kép, amely pontosan és szabatosan élt elhatározásában. A kép azt ábrázolta, hogy Krisztust már hanyattfektették a földön elnyúló keresztfára, két tenyerét egyenként rászégezték erős vasszögekkel, ugyancsak ráverték egymásra fektetett lábfejeit is, már a háromnyelvű cédulát is ráerősítették a kereszt tetejére. Most nyolc ember nagy erőfeszítéssel felemelte a földön fekvő keresztet, hogy alsó végét a gödörbe illesztve, az egész alkotmányt a rászegezett testtel együtt függőleges állásba helyezték. Az eredeti oltármező alakja téglalakú volt, húsz láb hosszú. De ebből el kellett venni a két szárnyat, ami tehát maradt, az keskenyebb és magasabb rész lett a téglalap közepén. Ennek az álló, kisebb téglalapnak körülbelül átlóját adta a keresztfa, szöge ennél fogva valamivel több lett a derékszögnél. A kompozíció művészi értelme így azt célozta, hogy a hatalmas szálfákból összerótt kereszt, amely még egy emberi testtel is súlyosabb, mekkora izommunkát kíván kilenc embertől, hogy a néző a keresztfát a visszazuhanástól ne félthesse, amellet a kilenc alakot a klasszikus kompozíciók hagyományai szerint kellett különböző feladatokra elosztani. Volt egy katoná, aki a keresztfa töve alá állt háttal és guggolva, földnek feszített sarokkal, dagadó lábszárizmokkal támasztotta a bitót, vissza ne dőljön. Mellette egy hatalmas izomerejű, majdnem mezítelen pribék két karjával nyúlt a keresztfa alá és féltérdét is mögéje feszítette. Balfelé egy mellvértes katoná még magasabbra nyult, teljes testével előredőlve, aggodalmas arcán a felfeszített ember megdőbbsent

csodálatával. Még egy pribék egész hátul támasztotta a keresztfa nyakát, egy ötödik alak a közeli sziklára állva segített, a következő már jobboldalon lentebb kínlódott, belekapaszkodva az Üdvözítő ágyékleplébe, egy derékig látható ember pányvát vetett a kereszt nyakába és most készült hozzá, hogy meghúzza a kötelet maga felé, egy agg a kereszt legtövét átölelve próbált segíteni ügyefogyott, öreges munkával, a kilencedik majdnem térdrel érintette a talajt a nagy nekifeszüléssel, úgy húzta a nagy szálfát a kellő irányba. A balsarok üres és egyensúlytalan maradt lenn, oda izgatott kuttyát festett. S a keresztén magán ott nyúlt el az Üdvözítő, fején töviskoronával, a tenyeréből csorgó vér már vastagon szivárgott csuklóján, egész testét még lefelé billentette súlya, amely helyzete következtében jobbadán az átszegezett jobbtenyérre nehezkedett. A kilenc erőlködő ember között kettő sem akadt, aki azonos izommunkát végzett volna; mindegyik máshonnan és másféle feladattal állt neki az erőfeszítésnek. Azt kellett megmutatni, hogy a balra dőlő kereszt súlya a kisebb, mint a kilenc ember ereje, de csak valamivel kisebb és alaposan meg kell dolgozniok. Súly, izom erőfeszítés: ezek voltak a művészi elképzeltetés elemei, festői munka is, pontos mérnöki terv is, egy költő epikus elgondolása is.

A két szárny már nem volt olyan lényeges, csak mozgásban kellett jó egyensúlyt adni a főképnek, mintegy két oldalról szükség szerint támogatni. Balról maga a főkép eléggé mutatta a súly nyomasztását, ez az oldal nyugodtabb álló csoportot kívánt, ide osztotta el Mária, János és a nők alakjait, a legalsót a balsarokban úgy, mintha a balra dőlő kereszt képletes súlya alatt hanyatlanék hátra, karjai közt tartva most szoptatott csecsemőjét. A jobbszárnynon másra volt szükség, itt a főképen kevesebb volt a mozgás és erőfeszítés, ide tehát római

parancsnokot festett lóháton, amint parancsot kiált a pribékeknek, a háttérben pedig most feszítik fel a két latrot.

Napok multak, hetek és hónapok, ő csak festett. Gyakran elmosolyodott a gyönyörűségtől, ha vastag foltokban kente fel egy közélről alaktalan terület-részre a festéket és arra gondolt, hogy kellő pár lépésről milyen értelmes és egyensúlyozott része lesz ez a színekompozíciónak. Az a kikötőmunkás, akit modellnek vett fel, ott kuporgott oldalt az állványon, övig meztelenül, hogy hatalmas hátának és vállának izmai mindig a festő előtt legyenek. A modellekkel sok volt a vesződség, mert nem természetes testtartásban kellett sokáig nyugodni, nem sokáig bírták a fárasztó guggolást, terpeszkedést, nekifeszülést. Olykor eszébe jutott, hogy ha több pénzt ígér, elcsitíthatja a modell fészkelődését. De vérében volt a meggondoltság és takarékoság. Veszekedett, erőszakoskodott, a modellt leigázta és dolgozott tovább, míg a világítás engedte. Akkor hazament gyönyörűséges fáradtsággal és fogadta azokat, akik tudták, hogy csak ebben az órában lehet vele beszélni. Csak nagyon kevés eseménynek engedte meg, hogy szigorúan egyforma napi beosztását megbontsa. Ilyen volt a Philips kislányának keresztelője. Philips őt kérte fel keresztapának és sógorasszonyát, a Pieter anyósát, keresztanyának. Ők tartották keresztvíz alá a csecsemőt, aki a Clara nevet kapta. Ekkor már tudta, hogy néhány hónap múlva náluk is keresztelő lesz. Bella nagyon nehezen bírta állapotát, állandó rosszullet gyötörte, elviselhetetlen fejfájásról panaszkodott és arca ijesztően elváltozott. De megadással tűrte a bajokat, beesett szeme mindúntalan feltündöklött a születendő gyermek világraszóló boldogságától.

Őszre kész lett a kép. Mikor az állványt elvették előle, hogy teljes hatását ellenőrizhesse, felkiáltott

a boldogságtól. Gyönyörűnek találta. Előbb óvatosan, majd mind bátrabban kezdett rajta hibát keresni és nem lelt egyet sem. Bella volt az első, akit odavitt képet nézni. A fiatalasszony férje karján elkacsázott a templomba megnehezedett járásával, fájó bokáin erős vászonpólyával. Megállt azon a helyen, ahová férje állította, ránézett a képre és azonnal boldog zokogásra fakadt. Pieter magához ölelte s az asszony sokáig ott sírt ideges és izgatott örömeivel, a széles mellkasra borulva. Majd aztán lassan megcsillapodott, nézte a képet s nem akart elmozdulni.

— Nem lesz sok, angyalom?

— Nem, nem. Soká akarom nézni. Ez maga a szépség. Azt akarom, hogy a szépség belemenjen a vérembe... a kicsi miatt...

Hátra voltak még a kisebb képek, ezeket otthon festette meg. A templom világítását pontosan ismerte és már kitapasztalta, hogy ez a világítás milyen színkeverést kíván. A főképet erre az időre lefedték, a plébános és világi munkatársai azt akarták, hogy az új oltárt teljes és kész szépségében mutassák meg a hívőknek. Ők magok már látták a képet és nem győztek a művésznek hálálkodni érte. Van der Geest is látta. Soká tanulmányozta, aztán Pieter vállára ütött és csak ennyit mondott:

— Beléptél, barátom, a legnagyobbak közé. Értékedről már csak az ő vonalokon lehet vitatkozni.

Most már több ideje maradt, s ahogy szeretethette, elment Brüsszelbe. Kihallgatása idejéről eleve gondoskodott. A főhercegi pár tüntető nyájassággal és örömmel fogadta. Soká beszélgetett politikáról, kivált a szörnyű háborúról, amely Ravallac gyilkos kése nélkül okvetlen bekövetkezett volna. A béke biztonsága helyreállott, a kis Jülich hercegség ügye is elintéződött háború nélkül felemás módon: a császár a katolikus szász fejedelm-

nek ítélte, de hátat fordított annak a ténynek, hogy a protestáns brandenburgi nem sokat habozván, egyszerűen megszállta a vitás területet, amely így nem hadszíntér lett, hanem hosszú időre szóló zálog és alkudozási anyag. A főherceg a kihallgatás folyamán részletesen érdeklődött festője munkái felő, s mikor kitűnt, hogy most nagyobb rendelése éppen nincs, nyomban felszólította arc képeik megfestésére. De a főhercegasszony közbeszólt:

— Ha a felesége babát vár, mint mondja, akkor most ne vonjuk el hazulról. Hagyjuk az asszony mellett.

Pieter hálásan megköszönte a fenséges rendelést, de még hálásabban a főhercegnő jóságát. Eddig is nagyon szerette ezt az asszonyt, aki okos volt, kegyes és kitűntető. Valahányszor nála járt, mindig közelebb érezte magát hozzá. A főherceget is szerette, de az asszony meleg hullámmal öntötte el lelkét. Nemcsak jövedelmező jóindulatát óhajtott, szívből jövő szándékkal szolgálni szeretett volna neki és valahogyan hasznára lenni.

Otthon Antwerpenben még valaminek sorát kerítette, amit bátyjával együtt mindeddig halogattak. Meg kellett csinálniok a végleges osztályt anyjok halála után. A márványemléket már megcsináltatták fiúi kegyelettel, az anya után maradt anyagi helyzetet azonban még mindig nem vették számba. Rubens Janné Pypelinckx Mária igen szegényen halt meg, szűkös otthonának meghatóan öreg és kopott holmiján kívül semmit sem hagyott hátra. Nem is arról volt szó, hogy a hátramaradt két fiú vagyontárgyakon osztozzék, hanem arról, hogy az örökül hagyott kötelezettségeket rendezetten viseljék. Két tételről kellett beszélniök: volt anyjuknak egy-két szegénye, akik annakiadojón állandó támogatást kaptak a kloosterstraati

házban. A két fiú kegyeletből fenn akarta tartani ezek gondozását. De volt egy nagyobbik tétel is: Blandine két árvájának gondozása. A két gyermek zárdai neveltetését eddig is együtt viselték, de nem rendszeresen, hol egyik fizetett, hol a másik, aki éppen meglátogatta őket. De most Philipsnek már kislánya volt és Pieterék is gyereket vártak. Flamandok voltak mind a ketten, pénzkérdésekben szabatosak, az utódok iránti felelősségben fajtajok szerint kötelességtudóak. Mikor most szerződést kötöttek egymással, természetes volt, hogy mind a ketten pontos számlákat vettek elő. A feljegyzésekből kitudt, hogy Philips eddig többet fizetett. A különbözetet Pieter nyomban leolvasta az asztalra, aztán aláírták az okmányt, amelyben pontosan elosztották egymás közt anyjok szegényeit is, az árvák neveltetését is.

— Clara pacta, — mondta nevetve Pieter.

— Boni amici, — egészítette ki Philips.

Szeretettel néztek egymásra, s mindakettő érezte, hogy a másiknál sohasem volt és sohasem lesz igazabb és bensőbb barátja. Egyébként közösen gyászolták egy közös barátjukat: Faber doktor, a római német orvos, akivel most is leveleztek, arról értesítette őket, hogy szegény Elsheimer Ádám meghalt Rómában. Mindaketten mélyen fájlalták a kedves barát korai elmúltát, Philips főként emberi tulajdonságait magasztalta, Pieter pedig kifejtette, hogy igen tehetséges festő volt, aki hazájának festészetét éppen úgy termékenyítette meg az itáliai színnel, mint az antwerpeniek a flamand festészetet: az anyaföld lelkének sérelme nélkül.

— A tulipán, — mondta Pieter gondolkozva, — nem flamand virág, hanem indiai. De ha itt elültetik, flamand virág lesz belőle és mégis tulipán.

— Ezt hogyan érted?

— Ezt úgy értem, hogy ha Tintoretto egy voná-

sát elültetem az én munkámba, az már nem itáliai vonal, hanem flamand. De művészet marad.

Ez lelke mélyéről tolakodott ajkaira, mert ha azelőtt nem szünt meg gyötörni magát művészi önállóságának hiányával, most nem győzött örvendezni azon, hogy szülővárosa talajában, szülőföldje levegőjében mindjárt megtalálta saját magát. Megérezte a lélekben a faj erejét, s megérezte a fajban a talaj erejét, ha ezekről a dolgokról gondolkozott. Moretus Balthasar is eszébe jutott, gyerekkori jóbarátja. Annak még francia volt a nagyapja, az öreg Plantin, aki a Tourainból vándorolt ide boldogulását keresni. De maradékainál flamandabbat képviselni sem lehet. A faj nemcsak leszármazási, hanem földrajzi fogalom is: az ember csak részben örökli természetét, másik részét a táj, az ivóvíz, a napsütés, a levegő párája alakítja ki.

Hogy Balthasar ötöljék példa gyanánt gondolataiba, azt gyászeset tette időszerűvé: annak a néhai Plantinnak veje, a nyomdavállalat öreg főnöke, Moretus Jan, flamand nevén Moerentorf, most költözött a másvilágra. Régóta betegeskedett már, a nyomdát és kiadóvállalatot egyik fia, Balthasar, vezette, halála megváltás volt neki is, családjának is. A temetésen nagy sokaság jelent meg, s a halotti tort is illő gazdagsággal tartotta a tekintélyes család, de a halottról ezen a toron édeskeveset beszéltek. A gyászruhas özvegy, Balthasar anyja, a lakomázó vendégssereg közepette odaült Pieterhez. Plantin-lány volt és szívesen beszélt franciául.

— Idejövök hozzád, — mondta neki, — mert téged szeretett.

— Én is őt, asszonyom. Gyerekkorom legkedvesebb emlékei közé tartozik az a kedvesség, amellyel ebben a házban fogadtatok.

— Balthasar még nem szólt neked?

— Nem. Csak megöleltük egymást. Szólni nem

akartam vele, láttam, mennyire lesujtotta a fájdalom. Mit kellett volna mondania?

— Kérésünk van hozzád, Pieter. Tudjuk, hogy igen nagy festő lettél és nem vállalsz minden kis rendelést, de velünk bizonyára kivételt fogsz tenni. Mint láttad, eldugott helyre temettük szegényt, a kórus körfolyosóján abba a kis kápolnába, de ő mindenáron a székesegyházban kívánt nyugodni, s ott jobb helyet nem kaptunk. Megteszed-e nekünk, hogy ilyen félreeső kis kápolnába festesz oltárképet az ő emlékére?

— Nem is kell kérdezned, asszonyom. De ott már van kép, s az Egyház nem szereti bolygatni az oltárokat.

— Az a Balthasar dolga lesz. Te csak ígérd meg a képet.

— Meglesz a kép. És igen szegényes viszonzása lesz annak az örömnnek, amelyet ettől a háztól a Philips első könyvével kaptam. Philips nagyon tehetséges ember és én tudom, hogy híres író lesz. Egész Európa ismerni fogja még a nevét. És mindig a te házad dicsősége marad, hogy írói pályája innen indult el. A képet okvetlen megfestem, akárhol fog lógni.

Az özvegy könnyes szemmél, hálásan szorította meg Pieter kezét. S átadta helyét Brueghelnek, aki szintén kérni akart valamit.

— Te Pieter, szükségem van a segítségedre. Már korábban szoltam volna, de tudtam, hogy nagyon el vagy foglalva.

— Mindig nagyon el vagyok foglalva, de számodra soha.

— Akkor jó. A baj a következő. Jól ismered összeköttetésemet a milánói érsekkel, Borromeóval. Ő nekem a legfontosabb pártfogóm és rendelóm, állandóan dolgoztat velem és sok művásárlási üzletet is rámbíz. Most még fontosabb ember lett, mert

Borromei Károlyt, a nagybátyját, most avatták szentté. Ezzel újabb rendelések járnak, hiszen értesz engem. Egyszóval én tizennégy éve levelezem az érsekkel, de még nem kaptam tőle levelet, amelyben ne ócsárolta volna érthetetlen mondataimat és botrányos helyesírási hibáimat. Festeni tudok, olaszul nem tudok, mit csináljak. Odalent sem tudtam megtanulni, nincs nyelvérzésem. Most aztán elhatároztam, hogy nem írom, hanem valami betűvető emberrel megíratom a leveleimet az érseknek. Nem kerülhet az olyan sokba. A multkor Brüsszelben jártam és ezt a kérdést szóvá tettem az udvarnál, kértem Salinast, adjon nekem egy jó olasz fogalmazót. Tudod mit mondott Salinas? Azt mondta, hogy mit gondolkozom, mikor te a jóbarátom vagy, nálad pedig úgysem találok külön nyelvtehetséget. Előkelő uraknak is jobban tudsz levelet írni, mint akármelyik udvari fogalmazó. Hát itt tartunk. Ejnye, de belefáradtam, rég nem beszéltem ennyit egyhuzomban.

— Elég lett volna egy mondat is, öregem, gyere el hozzám napnyugta után, megírjuk a levelet. És nemcsak ezt az egyet, máskor is, a többit is.

Igy is történt. Brueghel megjelent a Brant-házban és pontosan elmondta, mit szeretne megírni a milánói érseknek. Szerette volna mondatról-mondatra lefordítani mondanivalóját, de Pieter ragaszkodott hozzá, hogy fogalmazás előtt az egész levél tartalmát ismerje. Azt mondta, hogy az érseknek tetsző jó episztolát csak az egész tartalom ismeretében írhat, mert azt éppen úgy meg kell komponálnia, mint a képet. Ez az érv használt. Brueghel megadta magát. Ez a kiszolgáltatottság annál különösebb volt, mert Pieter megfigyelte, hogy Brueghel Jan igen színesen és gazdagon beszélt flamandul, szűkszavú mondatai tele voltak paraszti, ősi szóképekkel, beszédmodora éppen olyan volt, mint híres atyja festészete:

csupa közmondás, népi fordulat és a flandriai talaj íze maga. De mihelyt idegen nyelvre került a sor, azonnal elvesztett, még latinul is csak dadogott és zavartan nézett körül, hogy valaki a legközkeletűbb nyelvi fordulatokban kisegítse. Általában hiába hívták bársony-Brueghelnek, mindenképpen csak zseniális apja fia maradt, akit még most is csak paraszt-Brueghelnek ismertek városszerte. Ahogy ott ült mellette térdére tett hatalmas tenyerével, Pieter szeretettel látta meg benne a Breda melletti tanyáról származó parasztivadékot, aki két nemzedéken keresztül sem vetkezte le a flamand paraszt ősi darabosságát. S Pieternek eszébe jutott, milyen modorbeli felsőbbiséggel kezelte a jóval idősebb festőt, mikor az hazatért Itáliából, milyen magasan állt felette beérkezetttség dolgában, mikor Itáliából sok év multán ő maga tért vissza. Brueghel Jan akkor híres tájfestő volt és az udvar kedvence a hivatalos Van Veen mellett. Két év sem telt belé, máris utólérte. Híresebb és fontosabb nála, az udvarnál, ahol Jan legfeljebb megbecsült festő, neki nemcsak udvari címe, hanem titkos tanácsosokhoz méltó szava is van. Miért? A tehetségen ez nem múlt, Brueghel Jan rendkívüli művész. De tehetség önmagában véve nem elegendő a boldoguláshoz. Két egyforma tehetség közül az, aki jobb modorú, jobb fellépésű, nagyobb világot járt, több nyelvet beszél, feltétlenül többre viszi életében, mint a másik. Az utókor elsöpörheti a sikereik közötti különbséget és tehetségeik szerint őket egyenrangúaknak ítélni. Pieter ezt az ítéletet őszintén és tárgyilagosan vállalta, ha Brueghellel összehasonlította magát: az bizonyára nem kisebb festő nála. De — fűzte magában a gondolatot Moretus halotti torának pazar asztalánál — a festő nem csak művész, hanem ember is, küzködő polgártárs, aki maga kellemesen szeretne élni, családapá, aki gyermekeire hagyni szeretne valamit, s ha számlája az utókorral

egyébként rendben van, a jelenkorban sem szeretné a rövidebbet húzni. Az élet törvénye az, hogy az ügyesebb boldogul. A Lukács-céh festőmestereinek nyelvére lefordítva ez annyit jelent, hogy boldogul az, aki társadalmilag többet jelent, mert az könnyebben kap rendelést, több pénzt tud szerezni, pénze folytán jobban válogathat a megrendelésekben s így művészetét is kevésbé kénytelen áruba bocsátani. Annyit gondolkozott erről, hogy a torról hazamenet Bellának is elmondta egész gondolatmenetét. Olyan őszintén és meztelenül, ahogy Philipsnek aligha mondta volna, pedig azt a titkot rejtegette lelke mélyén, hogy Philips közelebb áll hozzá, mint a felesége.

— Csodálkozom rajtad, angyalom, — mondta Bella egyszerűen, — miért tépelődöl ilyen dolgokon? Mi nyugtalanít?

— Nehezen tudom kifejezni magam. Várjál, hadd rendezem gondolataimat. Talán nem is nyugtalanít semmi, hiszen tudom, hogy tehetséges vagyok és látom, hogy sikerem van, ez tehát rendben volna. De az ejtett gondolkodóba, hogy miért megy nekem lassanként jobban, mint Brueghelnek.

— Nyilván azért, mert amit festesz, az jobban tetszik.

— Jobban tetszik. De jobb-e?

— Nem értelek. Ha nem volna jobb, nem is tetszenék jobban.

Pieter lélegzetet vett, hogy hosszan feleljen. Ki akarta fejteni, hogy nem mindig az tetszik jobban, ami művészibb. De ez a magyarázat túlbonyolultnak tetszett előtte, s a belőle keletkezhető vita túlságosan elvontnak. Bella eszes asszony volt, de maga nem művész. S az ilyen háborgásokat könnyebben megbeszélhette volna egy vadidegen festővel, mint tulajdon élettársával. A lélegzetet visszanyelte tehát és magához szorította feleségét, ahogy ketten bandukoltak hazafelé a szeptemberi estén.

— Bizonyára igazad van. Nem fázol?

— Nem, angyalom, köszönöm. Mikor beszéltél Backaertékkal?

— Éppen holnap megyek a doktorhoz. Minden jól megy. Már nagyon vágyom a magunk házában lakni. Most valamit mondani akarsz. Miért habozol? Hamar ki vele!

— Nézd, Pieter, tudod jól, hogy én teljesen rád bíztam magam, nekem semmiben sincs akaratom, mert én így érzem jól magam. Minden úgy történik, ahogy te akarsz, mert tudom, hogy nekem úgy a legjobb. De most ezzel a házzal volna egy kérésem...

— Angyalom, neheztelni kezdek rád, hogy már eddig nem mondtad. Mert úgy látom, hogy ami most motoszkál a fejedben, azt nem most találtad ki. Azt már régóta hordod a begyedben. Halljuk.

— Megmondom őszintén: eddig nem szóltam, mert féltem, hogy anyagilag zavarom a terveidet. Azt pedig nem szeretném, mert már hozzászoktam, hogy nemcsak nagyszerű festő vagy, hanem nagyszerű kereskedő is. Bankárnak éppen ilyen nagy lehattél volna. Vehetted észre, hogy sohasem kérdezek semmit és már eleve belenyugszom, hogy úgy van jól, ahogy csinálod. De most kérésem van hozzád. Mikor akarsz végre megállapodni Backaerttal?

— Azt nem tudom. Próbálom nyomni, ahogy lehet. Az opció az enyém, veszély nincs. De szeretném a vételárat erősen leszorítani. Most már kilencezer forintnál tartunk, pedig ő tizenkétezeren kezdte. De mondd meg egyenesen, angyalom, mi a kívánságod.

— Megmondom, Pieter. A kicsi márciusban jön. Most szeptember végén vagyunk. Én azt szeretném, ha már a mi saját otthonunkban szülhetnék. Lehet, hogy gyerekes, amit mondok és nincs is értelme. Sőt más talán azt mondaná, hogy örülnöm kell, ha anyám házában betegszem le és tapasztalt kezekben vagyok. Anyám kitűnő asszony, hiszen te is szereted.

És talán elítélni való, de én annál a legnagyobb dolognál, ami velem történhetik, a mi otthonunkban akarok lenni, a mi kettőnk otthonában. Nem tudom ezt jól megmagyarázni, Pieter. Nem meggyőzni akarlak, hanem kérni valamit: úgy vegyük meg ezt a házat, hogy már ott szülhessek.

Pieter átfogta felesége vállát.

— Meglesz, szívem. A ház idejekorán a tiéd lesz.

Bella ment mellette és hallgatott. Még csak meg sem köszönte az ígéretet. Ő maga elé képzelte annak az asszonynak az arcát, akivel együtt lépkedett most a sötét antwerpeni uccán. És valami rejtelmetset látott ezen az arcon, az élet folytatásának misztériumát, amely százszor inkább az anyáé, mint az apáé, s amely előtt férfiember nem tehet mást, mint hogy hallgatag tisztelettel szemléli.

De másnap mégsem ment azonnal megvenni a házat. Számot vetett idejével, az alkú állásával, Backaert ellenállóképességével. Felesége kérését feltétlenül teljesíteni óhajtotta, de meggondoltságát és a pénz iránt való érzékét ez a vágy nem vakította el. És végül ő győzött. Újévkor befejezték a jó esztendeje húzódó alkut. Január negyedikén megkötötték a szerződést, amely szerint Rubens Pieter Paul megvásárolja szabad kézből Backaert Andries és felesége, született Thys Magdalena telkét a rajta álló épületekkel együtt hétezerhatszáz forint készpénzért. A vételár fele azonnal, másik fele évi részletekben fizetendő.

Átköltöztek az új házba. A búcsú a szülőktől nem volt fájdalmas, mert az elköltözés nem ment egyszerre. Lassan, aprólékosan csinálták, magok a szülők is részt vettek benne, két héten át úgyszólván mindakét házban laktak mindanégyen. De végül elérkezett a nap, mikor Pieter és Bella először aludtak új és véglegesnek remélt otthonukban. Bella már nagyon nehezen mozgott és több időt töltött

ágyban, mint lábon. A berendezkedés dolgát Pieter végezte, mindenütt ott volt, mindenre gondolt, a nehéz bútorokat maga segítette tologatni, létrán állva verte falba a képeknek való szegeket, hangos kiáltásait mindenütt lehetett hallani, még a konyhára sem engedte feleségét, az étkezést is ő diktálta, s mikor anyósa a konyhán érdeklődni kezdett, kitűnt, hogy ott már minden rendelkezés megtörtént, sőt a ház ura nagy lármát csapott, mert a húst lustaságból a közelebbi és nem az olcsóbb mészárosnál vásárolták.

— Bámulatos ember vagy, Pieter, — mondta a fiatalasszony ezen az első estén, mikor magokra maradtak, — még láziasszonymnak is jobb volnál, mint én. Annyi közösséged van a hétköznapi való élettel, mintha nem is volnál művész.

— Valamit nem tudsz, angyalom, — válaszolt Pieter, mialatt nagy gonddal terítette ki vetkezés közben letett ruháját, — a művészet ugyanaz, mint a való élet. A való életet szépen élni, ezt boldogságnak nevezzük. A való életet széprek ábrázolni, ennek művészet a neve. Hogyan érzed magad?

Az asszony megnyugtatóan felelt, de hangján megérzett, hogy csak gyengédségből nem akar panaszkodni. Folyton rosszul volt. Más asszonyok a reménység idejének első felét nehezen bírják, de a második felét sokkal könnyebben. Bella mindvégig szenvedett, türt, nyögött s arca meglepően megöregedett. De ha tekintetét férjére emelte, átszellemült mosolya akkora boldogságról beszélt, hogy ez Pieter minden aggodalmát leszerelte.

A gyermek pontosan akkor érkezett, mikorra várták, de az anyának majdnem életébe került. Két álló napig szenvedett a fiatalasszony, mialatt Pieter sápadtan, kezét tördelve, ajkát harapdálva ödöngött a szomszéd szobákban és folyosókon és átkozta a természetet, amely nem engedi, hogy a férfi átvegyen valamit a nő szenvedéséből. Végül világra jött a

kisleány, de a bába, aki ezt közölte az apával, hozzátette, hogy az anya állapota aggodalmas. Pieter megnézte a szokatlanul kicsiny és csenevész csecsemőt és ijedten érezte, hogy nem szereti: ösztönös haragot érez iránta azért a veszedelemért, amelybe anyját döntötte. A csecsemővel anyósa és a bába foglalkoztak, ő feléje sem nézett. Megdöbbenve, elváltozott arccal ült felesége betegágya mellett és lélekzetét leste. Kint a család aggódo tagjai jöttek-mentek, ő idegesen rezzent össze minden mozdulatra, minden rokon kihozta sodrából, csak Philips nem. Ha az ott volt, némán fogta a kezét és nem tudott vele beszélni, csak tartóztatta, hogy maradjon, amíg lehet. S három orvost is járatott a beteghez.

Beletelt egy hét, mire az orvosok közölték vele, hogy a veszedelem elmúlt, a beteg életben marad. Ekkor már megbocsátott a csecsemőnek. Sok részvét is volt ebben a bocsánatban, mert gyermeke vézna volt és nem életrevaló. Arca vörös volt, ráncos és majomszerű, semmiképpen sem hasonlított azokhoz a pufók kis angyalokhoz, amelyeknek egészségtől duzzadó kövér kis testét annyira szerette festeni. Keresztapának Philipset hívták, keresztanyának az anyóst, a csecsemő a Clara Serena nevet kapta. Kedvetlen keresztelő volt a csenevész kis féregé, anyja még nagybetegen sínylődött, s maga a gyermek sem tetszett egészségesnek.

Tavasszal már bimbózni kezdtek a kertben a fák, gyönyörűen mosolygott a Wapper fölött a nap-sugár, s a fiatal anya kiült gyermekével a levegőre. Pieter igyekezett elrejteni szomorúságát, ha a szoptató asszonyra nézett: Bella meglepően megöregedett a szüléstől. Mindössze tizenkilenc éves volt, de harmincnak látszott. Valami különös dolog lappanghatott benne, de az aggódo férj hiába faggatta az orvosokat, azok azt mondták, hogy Bellának nincs semmi megállapítható baja. Öröklött hibára nem

lehetett gondolni, Brantné olyan egészséges volt, mint a makk, a másik lány, a még gyermek Klára, majd kicsattant az egészségtől.

— Te már nem szerethetsz engem, — mondta Bella, mikor férje egyszer magához szorította, — nagyon csúnya lettem.

— Ugyan ne beszélj ilyen csacsiságot, mert megharagszom. Az én számomra te vagy a legszebb a világban.

Minden képzelhető gyengédséggel igyekezett az asszony kedvére lenni. Virágbokrétát hozott neki, apró ajándékokat vásárolt, a műteremből minduntalan kifutott megnézni, nincs-e szüksége valamire. Úgy-ahogy meg is vigasztalódott az asszony, s nem is nagyon sokat törődhetett saját magával, mert a csecsemő is állandóan betegeskedett. Hol jobban lett, hol rosszabbul. S nagyon nehéz volt kívánni azt az időt, mikor az apa végre elszánhatta magát, hogy elmegy Brüsszelbe a régóta hátralékos két arcképet a kormányzói házaspárról megfesteni. Mielőtt elment, részletesen intézkedett, hogy feleségéről és gyerekeiről mindennap hírt kapjon.

A főhercegekkel való találkozása is másként ment ezúttal, mint máskor. A főhercegre valami főbenjáró gond nehezedett, amelyről nem kívánt beszélni. Három órát ült naponta, délelőtt másfelet és délután másfelet, de ennyi idő alatt alig szólt pár mondatot, azt is csak kényszeredetten s azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy kedvence ne érezze magát kegyvesztettnek. Erkélyen ült az arckép számára, alakja beleolvadt a háttérül használt nagy, fekete függönybe, csak fehér körgallérja és térdére eresztett kézlői világítottak, alátámasztva sápadt Habsburg-arcát, a kép jobbfelén messzi táj háttére nyílt vízparttal és épületekkel. Az arckép gyorsan elkészült s ekkor a főhercegnére került volna a sor. De az, mikor maga is látható kedvetlenséggel kezdett

neki az ülésnek, azonnal észrevette, hogy a festőt emésztí valami. Pieter elmondta házibajait, de hozátette, hogy mindennap megnyugtató híradást kap Antwerpenből.

— Az mindegy, — szólt az infánsnő azonnal felemelkedve, — most nem szabad festened. Nekem sincs sok kedvem az üléshez. Menj azonnal haza és jelentkezzél, ha családod teljesen rendben van.

Pieter néma hálával csókolt kezét és azonnal ment vissza Antwerpenbe. A főhercegasszonynak igaza volt, mert a gyermek megint rosszabbul lett. Hogy mi a baja, nem mondhatta meg senki. A táplálék nem maradt meg benne, szemlátomást fogyott napról-napra. Szinte csodálni lehetett, hogy ebben az összeszáradt, ványadt kis tetemben még van szikrája az életnek. De csak élt tovább, mintha a lét szívósságát akarta volna bizonyítani. Szülei minden este azzal a megkönnyebbüléssel tértek nyugovóra, hogy a napot megúszták, de azzal az aggodalommal, hogy vajjon mit hoz a holnap.

Egy reggel az a riasztó hír érkezett, hogy Philips nagyon rosszul érzi magát. Már három napja nem látták, holott a két fivér két napig sem tudott ellenni egymás nélkül, de most Philips azt izente volt, hogy mulóan gyengélkedik és jobb, ha egyedül marad. De negyednap délután cselédet küldött, hogy komolyan beteg. Pieter egyedül szaladt át, Bella nem hagyhatta a beteg gyermeket. Philips megdöbbenő látványt nyújtott az ágyban. Arca valószínűtlenül megvékonyodott, szemében ijesztő láz fénylett, gyors lihegéssel szedte a lélekzetet.

— Philips, — kiáltott Pieter megrendülve, — az Isten szerelmére, mi történt veled?

— Maria elmondja, — suttogta a beteg, — nehéz beszélnem.

A rémült asszony, ölében a másféléves kövér kislánnyal s már megint az új gyermekáldás küszöbén,

szaggatott, rövid mondatokban elmondta, hogy Philips hasfájdalmakról panaszkodott és ágyba feküdt. Hasa jobboldalán fájlalt egy pontot, amely olyan érzékeny volt érintésre, hogy a beteg hangosan felordított. De bármennyire fájt neki, nem vette komolyan a bajt, máskor is volt már rövid ideig tartó kólikája, s most is annak vette, mert túlsok gyümölcsöt evett. A fájdalmak azonban nem szüntek meg, sőt egyre hevesbedtek és ma éjszaka már annyira kínozták, hogy hangosan ordítozott és jajgatott. De öccsét nem engedte elhivatni. Most már nem jajgat, de Maria saját felelősségére elküldött Pieterért.

— Orvost hívtatok?

— Hívtunk. Azt mondta, hogy belső betegség, tegyünk forró téglát a hasára. Az most is rajta van. Azonkívül eret vágott. Ma megint eljön.

Philips balesuklója felett, amely a takarón nyugodott, valóban ott volt a gyöles kötelék, amely az érvágás helyét fedte. Pieter leült az ágy szélére, óvatosan, nehogy mozdulásával a betegnek fájdalmat okozzon. Megfogta jobbkezét és megszorította. Philips halványan elmosolyodott.

— Ne félj, Pieter, — suttogetta, — nem halok meg, még sokat kell írnom.

— Mit beszélsz ilyen butaságokat, ki beszél itt halálról? Nem kívánsz valamit enni, vagy inni? Mert a természet okosabb nálunk is, az orvosnál is. Ha kívánsz valamit, mondd meg.

A beteg gyengén ingatta fejét.

— Folyton szomjazik, — mondta az ijedelemtől reszketve Maria.

— Beszélgetni nem akarsz? Vagy én beszéljek?

Philips mosolygott és mindenre fejét ingatta a párnán. De öccse kezét nem engedte el. Ülni kellett tehát mellette, szótlanul. A beteg maga elé nézett a semmibe, olykor azonban feje mozdulata nélkül

Pieterre, feleségére és gyerekére pillantott, akiket egyetlen tekintettel összefoghatott, s ilyenkor vézna kis mosoly futott át arcán. Eltelt egy jó óra, míg megkérdezte, hogyan van Pieter kislánya. Tudomásul vette, hogy ma egész jól van, sőt láthatóan javul. Akkor megint hosszú ideig nem szólt semmit. Pieter ott ült mellette délig, akkor hazaszaladt enni. Bellával jött vissza. Közben ott járt az orvos, de nem mondott semmi újat, a második érvágást nem látta kíváncsúnak. Bella visszament egy óra múlva a gyerekekhez, Pieter még ott maradt estig. Philips állapota nem változott semmit. Feküdt mozdulatlanul és nem beszélt. Maria felvetette, hogy kellene szólni rokonoknak, ismerősöknek, Erre csak fejét rázta és bosszankodó arcot vágott.

— Most hazaszaladok, — mondta Pieter estefelé, — de igérd meg, hogy jól viseled magad.

Gyenge mosoly volt a felelet.

— Jól van. Egy s mást elintézek, Bellát s a gyereket lefektetem, aztán visszajövök.

Volt vagy három sürgős útja, ezt lefujta mind a hármat, mindenüvé inast szalasztott egy-egy szobában megírt levéllel. Gyorsan evett valamit a Bella társaságában, megnézte a gyereket, akinek minden jel szerint végérvényesen javult az állapota. Bellát feküdni küldte, a gyerek böcsőjét maga húzta oda az ágy mellé, lassan, hogy a kislányt fel ne költse. Aztán homlokon csókolta feleségét és sietett Philipshez.

— Alszik, — mondta Maria, mikor belépett.

Szeme vörös volt a sírástól. Az ágy mellett ott ült a Brant-házaspár, a Moy-házaspár és a kis Clara, Bella huga.

— Van valami ujság? — kérdezte súgva Pieter.

— Itt volt a pap, — mondta Maria és azonnal sírva fakadt, — Philips már nem tudott gyónni, de a pap feloldozta és feladta az utolsó kenetet.

A beteg az alig hallható suttogásra felébredt. Keze megvonaglott a takarón. Nyilván valami mozgulatot akart tenni, de ereje már nem volt hozzá. Pieter vette észre leghamarabb ezt a rezzenést és önzően megfogta bátyja kezét, csak aztán engedett helyet az asszony érintésének. Philips megint elmosolyodott. Idegen most már nem ismert volna rá, viaszos arca szinte elfogyott és orra bámulatosan elhegyesedett. Még gyerekére nézett, aki mélyen aludt anyja ölében, majd ismét Pieterre. S ekkor észre lehetett venni, ahogy szeme belső sarkát elfutja a megcsillanó nedvesség. Ekkor alig hallható hörgést hallatott, de tovább nézett a semmibe rettenetessé vált tekintetével. Maria élesen felsikoltott, az ágy végébe tette az alvó gyereket, megragadta a takarón nyugvó kezét, majd mikor az visszahullott, vállon ragadta férjét, nevét ordította, mint aki fél a sötétben és teljes erejéből rázni kezdte a holttestet. De Pieter megfogta az asszonyt és elvonta onnan.

— Ne bánts, — mondta rekedten.

Majd apósához fordult, s önmaga is csodálkozott, hogy most értelmesen tud beszélni.

— Most ti mind maradjatok itt. Nekem haza kell néznem. Értesítem Bellát és visszajövök.

A halott fölé hajolt, lefogta a fennakadt szemhéjjakat. Homlokon csókolta a felismerhetetlen embert s mialatt Branték az őrjöngve ordító asszonyhoz fordultak, ő kiment a szobából. Nem sietve, lassan botorkált hazafelé és közben hangosan, mint az eszelős, bíztatta magát:

— Most nem gondolkodni! Most nem gondolkodni!

Egész testében reszketett, mikor hazaért és még mindig ezt a mondatot mondta, parancsolóan, szigorúan, mintha idegenhez beszélne. Felbotorkált a hálószobába. Bella nem ébredt fel, mélyen aludt. Az éjjeli asztalkán halványan pislákol a mécses. Ahe-

lyett, hogy a borzasztó hírrel Bellát felköltötte volna, vigasztalást keresett vérző lelkére és kibontotta a pólyában alvó gyermeket, hogy apai örömével csilapítsa testvéri fájdalmát. És ekkor vette észre először a borzasztó valóságot: a kislány béna volt, csipőtől kezdve béna volt két lába. Most eszmélt rá, hogy ezt eddig is sejtette, csak nem merte megvallani magának. A csecsemő felébredt és hangosan sírt. Ettől anyja is felébredt.

— Mi az? — kérdezte még félig alva az asszony.

— Ez a gyerek nyomorék, — mondta Pieter borzadva.

— Én már rég tudom, — zokogta, — azt hittem, te is tudod már. Philips hogy van?

Ő megingott és botorkálva lesüppedt az ágy szélére. Elszédült és kezéből kiejtette a mécsest.

III.

Gyötrelmes feladat volt végigcsinálni a halotti tort. De nem mulaszthatták el, ilyen ismert és tekintélyes családot megszólalt volna a város. Pieter embertelen erőfeszítéssel igyekezett ura maradni fájdalmának. Szédelegve ödöngött a lakomázó vendégek között, gépiesen mondta már el huszadszor, negyvenedszer ugyanazokat a szavakat a részvétért érzett hálájáról. De úgy érezte, hogy ha ösztöneit szabadon eresztené, nekimenne az első embernek, aki kezeügyébe akad és megfojtaná. Mikor aztán a temetés és a tor lezajlott, bezárkózott házába, az inasoknak szabadságot adott és a belső szobába húzódott, hogy nyugton maradhasson szenvedésével, mint a sebzett vadállat. Feleségével is alig beszélt, Bella ágynak esett a megrázkódtatástól és sokáig nem tudott erőre kapni. Csak feküdt az ágyban, órákat sírdogált, majd maga elé meredve tűnő-

dött, hogy aztán könnyei megint megeredjenek. Beszélgetni nem kívánt ő sem, hallgatag teremtes volt alapjában véve, az eleven közlékenység éppen úgy hiányzott belőle, mint más nagyon női tulajdonságok, mint a kíváncsiság, vagy az ismerősi mende-monda iránt való érzék.

Mikor a legnehezebb napok elmúltak, Pieter lassanként újra átadta magát a hétköznapi életnek. Most már biztos volt benne, hogy gyermeke nyomorék. A kettős csapás erős nyomot hagyott rajta, a tüdőben valami olyan kemény és kiábrándult kifejezést fedezett fel arcán, amely eddig hiányzott róla. De már nyugodtan tudott beszélgetni a köznapi élet apróságairól idegenekkel. Csak Bella magatartása töltötte el gonddal. Az asszony úgy járt-kelt a házban, ha néhány órára már kikelt ágyából, mint aki a rendesnél is keményebbre szorítja ajkait, mintha félne, hogy kimondja titkát. Pieter eleinte nem akarta zavarni felesége természetes fájdalmát, de aztán gyanúja támadt, hogy az asszonyt más is bántja, nemcsak sógorának veszte és gyereke nyomoréksága. Egy napon elővette, mikor már nyugovóra tértek és semmi sem zavarhatta őket. Ez volt együtt-létük legbizalmasabb ideje, ilyenkor szokták megbeszélni legfontosabb dolgaikat.

— Bella, add ide a kezedet és úgy felelj nekem. Mi az, amit elhallgatsz előttem?

Az asszony szemét azonnal elfutotta a könny. De habozva hallgatott.

— Tudom, — folytatta Pieter, — hogy nem tudsz hazudni. Ezt is meg fogod mondani őszintén. Elintézetlen dolognak nem szabad lennie köztünk.

— Nagyon szenvedek, Pieter. Nemcsak a kicsi miatt. Más miatt is.

— Azt látom. De mi miatt?

— Olyan nehéz kimondani. Rettegek, hogy nem fogsz szeretni,

— Miért ne szeretnélek, angyalom? Add a másik kezedet is, úgy könnyebben beszélsz. Nos? Miért ne szeretnélek?

— Mert előbb-utóbb terhedre leszek ezzel a folytonos betegeskedéssel. Mindennap elátkozom magam és állandóan gyűlölöm magam, hogy ennyire esendő vagyok. Elnézek más asszonyokat, akikből harsog az egészség, soha nincs velök semmi baj és csinosak. Én rohamosan romlom és csúnyulok. Te jó vagy és nemes. Tudom, hogy bármilyen nyomorultságomban engem elhagyni nem fogsz. Pedig már az is eszembe jutott, hogy bár inkább elhagynál. Mert ha mellettem maradsz és nem szeretsz, az ezerszer rosszabb. Mit szeretnél rajtam? Azt a hervadó, nyavalyás testű asszonyt, aki még egy egészséges gyermeket sem tud szülni neked? Ez a rémkép gyötör folyton és nincs sem éjjelem, sem nappalom.

Pieter átkarolta felségét, szorosan magához ölelte, úgy beszélt hozzá. Igyekezett okos és tapintatos lenni, hogy szavaiban semmi hazugság ne érződjék.

— Angyalom, ne beszélj elfutó dolgokról úgy, mint örök érvényű sorsról. Más asszonnyal is megesezt már, hogy betegeskedett. Aztán egyszer meggyógyult, újra friss lett, szép és kíváncsú. Más asszonnyal is megesett már, hogy a magzata nem sikerült. Aztán később szült másikat, egészséges, erős vasgyúrót. Isten meg akarja próbálni hitünket, türelmünket. Legyünk méltók a próbára. Fel a fejjel, higgyél a jövőben. Meg kell várni, míg a nap kisüt. A kicsi még meggyógyulhat.

— Milyen okos vagy és milyen jó. De ez nem érvek kérdése, Pieter. Hogyan lehet egy asszonyt érvekkel meggyőzni, aki elvesztette a hitét a saját testében?

— Ez nagy gyötrelmem, meg tudom érteni. De miért vesztetted el a hitedet? Nagyon csinos asszony

vagy, jól tudod, csak most rossz színben vagy. Ezért kell félreverní a harangokat? És micsoda férj volnék én, ha azért, mert olykor gyöngéلكedel, egyszerre elfordulnék tőled a szívemmel? Ilyen lelketlen fráternek ismersz? Bella, Bella, amit mondasz, abban van valami bántó rám nézve. S a gyermek, akármilyen, mégis csak a mi gyermekünk. Amivel vádolsz, sértő.

Az ügyesen elhelyezett diplomáciai mondat hatott. Bella ijedten kezdett védekezni.

— Pieter, egyetlenem, csak ezt ne! Nem tudnám elviselni, ha megbántottalak volna. Ó, hiszen, csak látnád, mennyire szeretném a lelkemet kitenni érted...

— Akkor ilyen csacsiságokkal ne gyötörd magad többé! Hidd el, hogy nagyon szeretlek.

— Az nem elég, — felelte Bella mélabús kacérsággal, — mondd, hogy nemcsak szeretsz, hanem tetszem is neked.

— Hogyne tetszenél, te bolond. Vajjon miért éppen téged vettelek feleségül?

— Igen, de ha tetszem neked, miért nem jutott soha eszedbe, hogy modellt álljak neked?

Pieter megakadt. Valóban, ez a gondolat eddig nem fordult meg agyában. Most maga is ráeszmélt, hogy Bella nem úgy élt lelkében, mint szép asszony, hanem mint kedves, kitűnő, ragaszkodó, elragadó hitves. Most itt gyorsan hazudni kellett.

— Honnan tudod, hogy nem jutott eszembe? Nagyon is eszembe jutott. Egyik következő képemén fontos szükségem lesz rád.

— Ezt csak azért mondd most, hogy vigasztalj.

— Ugyan ne légy már ilyen bizalmatlan hozzám is, magadhoz is. Majd meg fogod látni, hogy csakugyan szükségem lesz rád. Nem ugyan a következő képemnél, mert azon férfiarcképek lesznek. Hanem majd utána, csak várjál türelmesen.

— Ha parancsolod, akkor türelmesen várok. De mi az a kép, amin férfiarcképek lesznek?

— Elmondom. Le kell törlesztenem egy régi adóságságomat Philips iránt. Azt tudod, hogy mennyire ragaszkodott szegény Lipsiushoz, a brüsszeli tudóshoz. Lipsius még a katedráját is neki akarta adni, olyan sokra becsülte. Aztán Van de Wouwere is nagyon jó barátja volt neki, a festő. Magam is igen jó viszonyban vagyok mind a két emberrel. Nagyon összeillettünk négyen s volt alkalom, hogy Brüsszelben feledhetetlen órákat töltöttünk együtt irodalomról és művészeről beszélgetve. Emlékszem, Philips remekelt. Olyan elmés volt, érdekes és mulatságos, hogy gyönyörködve hallgattuk. Azt a sort magyarázta egyszer, amely megragadta figyelmét: „Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.“ „Négyüteműn dobogó pata verdesi végig a tarlót.“ Milyen lelkesen tudta fejtegetni, hogy ennek a hexameternek minden üteme daktilus, csak az utolsó kötelező spondeus nem és éppen ez az utolsó ütem milyen tehetségesen kelti bennünk azt a benyomást, hogy a vágató lovas patájának ropogó, ritmikus hangja hogyan vész el a messzeségbe... Ó Philips, Philips, milyen tehetséges ember volt, milyen sok szépet lehetett volna még várni tőle... Szóval nem egyszer volt szó köztünk arról, hogy lefestem őket. Magam is ígértem, ők is kérték. De ahányszor el akartam kezdeni, mindig akadott valami fontosabb dolgom, vagy olyan, amit fontosabbnak hittem. És most itt vagyok azzal a lelkiismeretfurdalással, hogy ezt az örömet nem szereztem meg neki. Ez az a kép, angyalom, amelyhez nem kell női modell, Lipsius kellene szegény, ha még élne. Őt is csak emlékezetből tudom már lefesteni...

Valóban; mikor megint ecsetet vett a kezébe, ezt a képet kezdte meg. A munka összeesett Philips második gyermekének világrajöttével. Fiú lett a magzat, amely apját nem ismerhette soha. Pieter,

most már a család feje, Rockox polgármestert kérte meg keresztapának, s a polgármester, aki nagyon szerette volt kitűnő hivatalnokát, maga tartotta keresztvíz alá a fiúcskát a katedrálisban. Philips névre keresztelték, hogy nevével is őrizze apja emlékét.

A kép elég gyorsan elkészült. „A filozófusok“ címet kapta. Asztal mellé került a magyarázó Lipsius, jobbfelől Philipset, balfelől Van den Wouwerét ültette mellé a művész, önmagát kissé oldalra állította. És ötödiknek odatette magát Szenekát, vagyis azt a márványszobrot, amely az együtt töltött római időknek is kedves emléke volt, de azonfelül jelképezte érdekes, tanulmányos vitáik eszmekörét is. A képen sok minden gyönyörködtette, szerette az arcokat festeni, nagy kedvét lelte abban, hogy a világosabb színfoltok mozgékony kompozícióját formálta az asztal mellett ülők kezeiből, s hogy minden szereplőnek másféle gallért festett. A munkához elhívta a már Antwerpenben lakó Van den Wouwerét is, részint hogy az elköltözöttekről beszélgessen vele. Ezt az embert eddig is szerette, s most a közös veszteség fájdalmában még inkább egymásra találtak. A festő rendszerint kutyáját is elhozta magával. Pieter oda-festette azt is: az állat odakapaszkodott gazdája térdéhez.

— Tudod, — mondta festés közben, — a márványból való síremlékeken szokás a fekvő gazda lábához kutyát faragni, mint az emlékekhez való hűség jelképét. Legyen kutya ezen a képen is. Mi Philipset sohasem fogjuk elfelejteni. Én még most is cudarul szenvedek miatta.

— Nyugodjál meg, Pieter, az idő mindent behegeszt, a seb elmúlik.

— A seb elmúlik, barátom, de a sebhely soha. Ez a veszteség olyan nyomot hagyott bennem, amely csak velem együtt fog elmúlni.

Az idő csakugyan csillapította lassan az egyik fáj-

dalmat. Maga ez a kép úgy hatott a gyászolóra, mint a balzsam. Befejezésekor úgy érezte, hogy évekig dolgozott rajta, s az a szörnyű éjszaka, mikor bátyját és kislánya büszkeségét egyszerre vesztette el, esztendőök távolába húzódott vissza. Bella is kezdett megnyugodni. Ha valamin elmosolyodott, utána azonnal sírva fakadt ugyan, de lassanként a mosolyok gyakoribbak, a sírások rövidebbek lettek. Az is sokat tett a vigasztalódáshoz, hogy Pieter családi gondjai is megszaporodtak. Most már egyedül kellett viselnie mindkét elhalt testvére árváinak gondját, özvegy sógorasszonya is nehezen tudott megállni a maga lábán, mert az öregedő De Moy-szülőkre kevésben számíthatott. Aztán megérkeztek a kisebb-nagyobb rendelések. Eljött az idő, mikor Pieter ismét nyakig belevetette magát a munkába. A csecsemő béna maradt, ebbe bele kellett nyugodni.

Mindenekelőtt a Moretus sírja fölé szánt képet festette meg. Szárnyas kép lett ez is, középen az elhalt könyvkiadó arcképével, amelyet megint csak emlékezetből kellett megfestenie, egyik oldalon Keresztelő Szent János, másikon Szent Márton díszlett. Balthasar hálásan ölelte meg barátját. Most már ő volt a Plantin-Moretus-vállalat egyetlen feje, mert élt ugyan még testvérbátyja, de azt a nyomdai mesterség semmiképpen nem érdekelte és a maga részét eladta öccsének. Balthasar tehát nagyvállalati főnök lett, messze földön nevezetes könyvkiadó és gazdag ember.

— Hallgass ide, Pieter. Azt hiszem, hogy örömet szerzek neked egy gondolatommal. Könyvet akarok kiadni Philips emlékére.

— Látod, ez nemes dolog. Milyen könyvet?

— Emlékkönyvet. Mindenkiel iratunk bele, aki Philipset ismerte és szerette, azonfelül írni is tud valamit. Míg nem láttam bizonyosan kivihetőnek a kötetet, nem szóltam neked. De már beszéltem egy-

két emberrel és mindenkinek van valami ötlete. Tudod, mit ír Van den Wouwere? Egész kis értekezést. A címét már meg is mondta: „Könyv Rubens P. P. vigasztalásáról.“

— Biztosan szép lesz. Wouwere jól ír. Ha a kötet tervét összeállítod, majd szólj, nekem is lesz egy-két ötletem.

— Feltétlenül. Hiszen megmondom őszintén, nemcsak Philips emléke miatt eszeltem ezt ki. Hanem miattad is. Sokat beszélünk rólad, barátaid és mind gondolkodunk, hogyan lehetnénk vigasztalásodra. Hidd el, büszkének kell lenned, hogy mennyi jóembered van. Rockox éppen a minap mondta, hogy valami nagy megrendelést fog szerezni neked, mert — mondotta — a szenvedő embert igazán csak a munka vigasztalja meg.

A mindenünnen feléje áradó gyengédség és barátság mélyen megindította Pietert. Most már kedvvel és szeretettel tudott gondolni munkájára, előhaladására és a jövőre, amely még szép és nagy örömöket is hozhatott. A Gondviselés még ismét derüssé, egészségessé, aztán talán ismét anyává varázsolhatta Bellát. Az emberi szív is, mint a drága szövet, bármilyen baj gyűrte marokra, kisímul egy-szer, ha erős és nemes anyagból való.

Rockox hamarosan igazolta Balthasar szavait. Izent Pieternek, hogy keresse fel. S amilyen előkelő lélek volt, úgy tüntette fel a dolgot, mintha szíves-séget kérne és nem szolgálatot igyekeznék tenni.

— Pieter, ne hagyj engem cserben. Meghatalmazásod nélkül képet ígértem nevedben az íjjászok céhének. Tedd meg nekem és vállald.

Ő némán megszorította a polgármester kezét. Nem találta helyénvalónak, hogy most áradozó szavakat keressen.

— Szóval vállalod. Köszönöm. Holnap gyere el hozzám ugyanebben az időben, itt lesznek az íjjá-

szok főemberei is. Addig is gondolkozhatnál a tárgyról: az íjjászok védőszentje Kristóf.

— Igyekszem kitalálni valamit, uram.

— Kikészítettem neked az Acta Sanctorum kellő kötetét. Ebben Szent Kristófról minden fontosat meg fogsz találni.

Pieter hazavitte a könyvet és Szent Kristóf életét mindjárt felolvastatta magának Bellával. Ötlete nyomban akadt, nem egy, hanem tíz is, de egy sem olyan, amely különösebben melegítette volna. Közben kétszer is megzavarták. Először egy vadidegen fiatalember kereste fel azzal, hogy küldője, brüsszeli nagykereskedő, képet szeretne újonnan épült házikápolnájába. Aztán egyik szomszédja kopogtatott be megkérdezni, hogy vállalna-e arcképmegrendelést, mert egy fontos rokonát szeretné lefestetni.

— Látod, angyalom, — szólt Pieter az asszonynak, miután mindakét munkát vállalta, — csak úgy dől a rendelés. Én ezt magam nem is győzöm segítség nélkül. Ez a sok inas csak léhűtő, egyiknek sem tudom hasznát venni. Nem is teketóriázom sokat, megvalósítom, amit már egyszer mondtam neked. Ideveszem Snijderst.

— Mellette döntöttél?

— Mellette. Ő látszik a legalkalmasabbnak.

— Te mindig legjobban tudod, mit kell tenned, kedvesem. Szóval a napokban felkeresed Snijderst?

— Miért a napokban? Most. Ha valamit elhatároztam, akkor nekimegyek a dolognak. Csak határozni nehéz, a kivitel már könnyű. Most hagyjuk Szent Kristófot, add a kalapomat.

Nyomban indult a Korte Gasthuisstrat felé. Utközben még egyszer összegezte elhatározását. Snijders Fraus egyik legjobb festője Antwerpennek, csak az a baja, hogy élehetetlen. Két mesternél tanult, Van Balennél és Brueghel Pieternél, nem a bársony-Brueghelnél, hanem a poklos-Brueghelnél, — és

jobban fest, mint akármelyik. Itáliát már megjárta, a tanulmányút sokat használt neki. Már harminckét esztendő, de sehogyan sem tud hírnévre vergődni, pedig minden garas kellene neki, mert fiatal házas. Embernek megbízható, tisztességes, a naívságig jószívű. Igen, az elhatározás helyes.

Snijders a De Vos-fivérek hugát vette feleségül és odaköltözött a testvérekhez. Így éldegéltek együtt De Vos Paul, az állatfestő, De Vos Cornelis, a csatafestő, és Snijders, egy műteremben, egy háztartás gondjait megosztva. Pieter mindnyájokat otthon találta. Azokat meglepte és megörvendezettette a látogatás. Azt sem tudták, hogyan legyenek kedvére, mindahárman széket hoztak neki egyszerre.

— Remélem, nem zavarlak benneteket. De már bealkonyodott. Meg sem nézhetem jól, min dolgoztok.

— Ó uram, — szólt repesve a mézesheteit élő Snijdersné, — olyan szépeket festenek mindahárman...

— Boldog is lehetsz, asszonyom, hogy velők töltöd az életedet. Szétnézek, ha megengeditek.

Azok siettek lámpákkal szolgálatára lenni. Volt ott kép annyi, hogy nem is győzhette. De azért udvariasan megtekintett mindent, bele is szólt egyikbe-másikba az alkotók kérésére és elragadta őket hasznos tanácsaival is, kedvességével is. De őt főként csak a Snijders munkája érdekelte komolyan. Csakugyan remek tehetség lakott ebben a göthös külsejű, cingár emberben, aki úgy csetlett-botlott a két széles mellű, pozsgás arcú De Vos mellett, mint a komondorok közé keveredett pincsi. Most éppen csendéleten dolgozott, szőlő, fácán és más egyéb mutatkozott a képen. Ahogy a fácántollak élén megvillant a fény, ahogy a szőlőszemek zöldessárga színén áttetszett a világosság, az mind a pompás kezű mestert mutatta.

— Tulajdonképpen hozzád jöttem, Frans, de felteszem, hogy dolgaid a sógoraidat is érdeklik.

Ekkor már ültek mindahányan a páncélokkal, állványokkal, fegyverekkel, kalitkában ugráló madarakkal és egyéb tarka tárgyakkal túlszűfolt műteremben. A háziakon látszott a leplezetlen izgalom.

— Röviden: megkérdezem tőled, nem akarsz-e velem dolgozni. Ne felelj rögtön, előbb egyet-mást eléd tárok. Nekem segítségre van szükségem, mert egyedül már nem győzöm a munkát. Neked pedig rendelésre van szükséged. Az áraid megvannak, tudom. Ajánlatom nagyon egyszerű. Nem alkuszom veled, megkapod az áradat, a különbség csak annyi, hogy ezentúl mindig lesz rendelésed.

Az ajánlat nem kapott azonnal választ, mert a családot túlságos örömmel döbbsentette meg. Mind a négyen úgy meredtek a közójök csöppent, még gyászruhájában is választékosan öltözködő híres emberre, mint valami túlvilági küldöncre, aki a megváltást hozza. Pieter, hogy feloldja a zavart, folytatta.

— Szeretném a műhelyemet híres iskolává fejleszteni. Az inasaim nem érnek semmit. Ezért nem várhatok arra, míg derék tehetségek jutnak a kezem közé, s én évek munkájával kifejleszthetem őket. Nekem kész ember kell. Remélhetőleg több is, de egyelőre egy. Vedd a tehetséged megbecsülésének, Frans, hogy ennek az egynek téged néztelek ki.

Snijdersné most már nem bírt magával. Boldogan kiáltott az urára:

— Beszélj már, Frans, beszélj már!

— Mit beszélhetnék, — motyogta az —, nagyon meg vagyok tisztelve és nagyon örülök.

— Szóval vállalod. Köszönöm, nagy gondot vetél le rólam. Ezzel gondolom, meg is állapodtunk. A részletekben könnyen meg fogunk egyezni. Saját rendeléseidet természetesen jogod van az én mű-

helyemben megfesteni. Ami az anyagiakat illeti, minden egyes esetben külön kell majd megalkudnunk, mert az a feladattól függ, mit adhatok neked. Egyik képnek a harmadát fogod festeni, másikon csak egy kicsiny részletet. De azt előre állíthatom, hogy a megélhetésed körülbelül biztos lesz.

Kezet szorítottak, az elvi alku befejeződött. A belépés napját még nem határozták meg, de Snijders kijelentette mohóságában, hogy ő már reggel kezdi átszállítani megszokott állványát, dobozait, ecseteit és folytatja a megkezdett csendéletet. Így is történt: Snijders másnap reggel a Wappernél hangoosan nyikorgó targoncával jelent meg. Nyomban beköltözött a műterembe, átvette a gazdától az inasok oktatását és fegyelmezését, s mire Pieter elindult Rockoxhoz, már olyan otthonosan jött-ment a műteremben, mintha soha másutt nem is dolgozott volna.

A polgármesternél már ott voltak az íjjászok, a céh előkelőségei. Ennek a céhnek a kőműves-céh, vagy a tímár-céh mellett már nem maradt semmi gyakorlati értelme, mert íjjal már réges-régen senki sem kereste a kenyerét. De mivel a céh-életben gyakran fontosabb szemponttá vált az egymáshoz szokott emberek rendszeres és kedélyes találkozása, semmint a divatos vagy divatjamúlt mesterség, az íjjász-céh egy-két népmulatságszerű célnyilazás ürügye alatt szilárdul fenntartotta most is alkotmányát és szervezetét. A pénznek sem voltak szűkében az íjjászok és céhük fényére sokat adván, most nyilván könnyen hajlottak Rockox tanácsára, hogy a gyorsan híressé vált mesterrel festessenek képet magoknak.

Az alku gyorsan ment, de annál lassabban a szárnyas kép tárgyainak meghatározása. A bizottságként kiküldött négy íjjász mindegyikének volt valami elképzelése, mert védőszentjük életével már

ők is szorgosan foglalkoztak volt. Egyik mindenáron Szent Kristóf gyermekkorát szeretne volna vásznon látni, másik megkereszteltetését, harmadik halálát, negyedik megdicsőülését, sőt nem is egy gondolata volt mindegyiknek, hanem sok, kiki kézzel-lábbal magyarázta a magáét és cáfolta a másikat. Eltelt ezzel egy álló óra, mikor Pieter, akinek az eddigi meddő hallgatás közben eszébe jutott valami, összegező és befejező hangon megszólalt.

— Urak, nagy jótéteményt gyakorolnátok velem, ha megengednétek, hogy valamennyi elhangzott ötlet helyett teljesen a magam útján menjek. Tudjátok jól, vagy legalább képzelhetitek, hogy amit kedvvel csinál az ember, az jó lesz, amit kedve ellenére csinál, az aligha sikerülhet. Annak pedig, hogy mihez van kedve, senki sem ura. Ennek maga a művész is alá van rendelve. Nekem például támadt egy gondolatom, amelyhez nagy kedvem volna. Mialatt vitatkoztatok, az ötlet magvát végig is gondoltam, s az általános terv a fejemben kész is.

— Erre kíváncsi vagyok, — szólott Rockox, s az íjjászok is mind Pieter felé fordultak, ki bizalmatlanul, ki nem.

— A feladat, mint megértettem, négy kép festése: egy szárnyas oltárkép, amely hármat jelent és még egy külön kisebb kép. Nos tehát én abból indultam ki, hogy a ti szentetek nevének értelme is van. Görög szó, Krisztoforosz. Azt jelenti, hogy Krisztus-hordozó. Én tehát megfesteném négy képen azokat, akik az Üdvözítőt valaha is hordozták. Megfesteném mindenekelőtt a Szűzanyát, mikor szíve alatt hordozza és meglátogatja Szent Erzsébetet. Másodiknak megfesteném az agg Simont, mikor karjában hordja a gyermek Jézust. Harmadszor megfesteném magát Kristófot, mikor hatalmas vállán az Üdvözítőt viszi. S negyedszer megfesteném a levételt a keresztfáról, mikor a szent holttestet többen is tartják és hordoz-

zák egyszerre. Az én tervem tehát csakis a ti szentetek nevééről szólna, mert hiszen a Krisztus-hordozás sorozatát ábrázolná, másrészt azonban alkalmat adna a főképen egy szép Levétel megfestésére. Ehhez volna kedvem és kérlek benneteket, bármennyire szeretitek saját ötleteiteket, szerezzétek meg nekem azt az örömet, hogy kedvvel dolgozhassam.

Haboztak, hümmögtek, egymásra néztek. De Rockox azonnal beleszólt a dologba és hamar kiderült, hogy a terv voltaképpen valamennyinek tetszik. A további felesleges eszmecserét Rockox vágta el, aki a dolgot elintézettnek jelentette ki és áttért az anyagiakra. Az íjjászok jól tudták, hogy Pieter kétezerhatszáz forintot kapott a Kereszt felállításáért, itt a munka is több volt, s a művész emelkedő hírét is meg kellett fizetni. Megalapodtak kétezer-nyolcszáz forintban. Tisztázták a mellékes kiadásokat is, az íjjászok vállalták az áldomást és vállalták a Lukács-céh ősi szokását, amely szerint a főkép beállításakor a rendelő egy pár díszes kesztyűt ajándékoz a festő feleségének. Mikor már a legapróbb részletet is tisztázták, az egyik íjjász megszólalt:

— És még magát az oltárt is meg kell tervezni. Helyes volna, ha Rubens úr ebbe is beleszólna.

Rockox nagyot bámult. Pieter nagyot bámult.

— Hát nincs oltár? — kérdezték egyszerre.

— Persze, hogy nincs. Ez új kápolna lesz a céh házában. Az oltárt előbb meg kell még csinálni.

Pieter hangosan elnevette magát.

— Ti derék, jó urak, mit gondoltok, mikor lesz ebből kép? Áldomást iszunk az oltárképre, mikor még nincs oltár? Olyan építkezés még nem volt a világon, amely az előre elhatározott időre elkészült volna. Míg az oltár nem áll, addig én festeni nem tudok, hiszen a világítás ismerete nélkül festeni nem lehet.

Rockox is nevetett.

— Velem is először történik, hogy képet közvetítek egy nem létező oltárra. De ha így áll a dolog, ezeket a kitűnő urakat kettős dicséret illeti: egyik a bőkezűségért, másik a messzenéző előrelátásért. A megállapodás mindenesetre kész, az áldomást azonban szerintem helyesebb volna akkor meginni, mikor legalább az oltár kész lesz. Pieter, hajlandó vagy részt venni az oltár tervezésében?

— Nagyon is. Hiszen nekem nem közömbös, milyen oltárra festek. Ha megbíztátok az építéset, urak, küldjétek el hozzám, én majd átgondolom vele az egészet. Most pedig, azt hiszem, nem tarthatlak fel tovább benneteket.

Felállott, az íjjászok is felálltak és elkezdődött az általános búcsúzkodás, de Rockox odaszólt Pieternek:

— Te még maradj, kérlek, egyebet is kell veled beszélnem.

Az íjjászok méltóságteljesen kivonultak, s ők ketten, ahogy az ajtó becsukódott, szívből jövő nevetésre fakadtak.

— Az íjjászok és a festészet! — mondta Rockox vidáman, mintha valaminek a címét hirdetné.

De aztán mindjárt hozzátette.

— Nem is szép, hogy kinevetjük őket. Kedves, derék emberek és van bennök valami megbecsülhetetlen: szeretik a képet, a jó bútort, a szép ruhát. Vásárolnak. Hidd meg, Pieter, Antwerpen művészi híre nemcsak nektek köszönhető, művészeknek, hanem nekik is.

— Ezt nagyon át tudom látni. És én sem rajtok nevettem, hanem csak miattok. De miért tartottál vissza?

— Mert magam is rendelődik közé akarok lépni.

— Hogyan, uram? Megint a város rendel tőlem valamit?

— Nem, a városnak most másoktól is kell vásá-

rolnia, ha mindent rád bízánk, az rossz vért szülne és végeredményben neked is ártana. Én személyesen vagyok a rendelő. Foglalj helyet Pieter. Tudod, életről és halálról is elég nyugodtan gondolkozom. A klasszikusokon művelődtem, s talán azt, ami belőlük gondolkodásmódommá és szemléletemmé vált, bölcseségnek is lehetne nevezni. Egyszóval tudok bizonyos derűvel tünődni a halálomról... Nem, ne szakíts félbe, tudom, hogy egészséges, munkabíró ember vagyok és nem valószínű, hogy holnap temetnek. De lassan jön az öregség. És én szeretem minden dolgomat idejében elrendezni. A sírhelyemet például már megvettem a minorita templomban. Kettős sírhely, a feleségem is ott fog nyugodni. Most már sejtheted, mire kérlek: fessél nekem szárnyasképet a sírhely fölé.

Pieter ránézett a polgármesterre. Aztán elmosolyodott.

— Kevés olyan jó embert ismertem, mint te vagy. Te tudod, mennyire lesujtottak a legutóbb ért csapások és munkát akarsz adni. Azt hitted, hogy az íjjászok képéhez tüstént hozzákezdhetek. Kíttűnt, hogy nem. Most tehát kitalálod, hogy sírképet fessek neked...

— De biztosítlak, — próbált közbeszólni a polgármester, — hogy én igazán...

— Ha most beszélni hagynálak, nem tudnál mit mondani. Hidd el, hogy ezt a gyengédséget én soha nem felejttem el neked. De munkám van, afelől ne aggódjál. Majd ha komolyan akarod azt a sírképet, akkor szólj nekem. A te kedvedért minden munkát félreteszek.

Rockox elpirult kissé.

— Jó, majd szólok. De nem árt, ha a tárgyon addig is gondolkodol. Az én védőszentem Tamás apostol. Ő legyen a főképen. Jobbról, balról az én arcképem, meg a feleségemé. Őszintén szólva za-

varba is jöttem volna, ha most kellett volna ülnöm, mert rettenetesen el vagyok foglalva, sokkal jobban, mint máskor.

— Mi okozza ezt a különös elfoglaltságot?

— Megmondom. Igen lényegesen át kell építenem Antwerpen kikötőjének a spanyolokhoz való viszonyát. Ahogy most állunk, az a spanyoloknak sem jó, nekünk sem. Vannak gondolataim, amelyek óriási pénzt hoznának a városnak, ha keresztül tudnám hajtani őket. De ez hónapok nehéz munkája. Addig folyton Brüsszelbe kell szaladgálnom, vagy kormányzósági embereket kell ide kéretnem.

— Arra mégis ráértél, hogy miattam az íjjászokkal bajlódjál? Talán egyszer lesz alkalom, hogy megmutassam hálámat.

— Lesz-e? Mindennap van. Mikor dolgozol, Antwerpennek szerzel dicsőséget, tehát nekem. Antwerpen halhatatlansága az enyém is.

Mikor elváltak, megölelték egymást. Pieter hazasietett a műterembe. Nyájasan üdvözölte az inasok között magyarázgató Snijderst. Aztán Bellát kereste meg, hogy hogylétét tudakolja. Az asszony elég jól érezte magát, a kislány változatlan állapotát fel sem hozta. Jelentéktelen házi apróságokat beszélt és nem kérdezett a polgármesteri látogatásról semmit. Kezdetől fogva úgy csinálta, hogy sohasem faggatta férjét: rábízta, hogy közölje, amit akar. Az közölt is vele minden fontosat, de soha napközben. Mindig a főétkezést követő kora esti órákban. Ilyenkor elzárkóztak a külső világtól, máskor is csak módjával hívtak vendéget, gyászuk óta meg éppen nem, csak ketten voltak egymás számára és beszélőnivalójuk sohasem fogyott el. Most azonban déli idő volt, Pieter már indult is vissza a műterembe, de Bella megállította.

— Még nyisd ki ezt a levelet. Azalatt jött, míg odavoltál.

Pieter felnyitotta a pecsétetes írást. Végigolvasta. Aztán így szólt:

— Csomagoltass be, angyalom, holnap elutazom Gentbe és egy napot ott töltök. A többit elmondom este.

Amit este elmondott, az nem volt kis dolog. A genti püspök írt neki: nagy oltárkép kellene a genti Szent Bavo-templomba, ezért célszerű volna, ha Rubens úr alkalmas időben, de lehetőleg hamarosan, megtisztelné látogatásával a genti püspöki palotát, hogy a részletekről beszélgessenek. Most tehát már Gentig is eljutott a híre. Két esztendeje dolgozott itthon, ezalatt udvari festő lett, szerzetesrendek és szülővárosa kedvence, s neve már túllépte Antwerpen határát. Csak így előre tovább. A fájdalom megenyhülnek, a kislány bénaságán talán segít az Isten, a jövő a legszebb remények fényét mutatja.

Másnap elutazott Gentbe. Ebben a városban, szülőföldje egyik legszebb városában, még nem járt, pedig elég nagy határ földet beutazott életében. Most örömét szabadon eresztette azon, hogy sohasem látott város, mégis milyen otthonos számára, a lépcsőzetes homlokzatomokat, a borús időben alacsonyan füstölgő kéményeket, a házak fölé meredő tornyokat mind magáénak érezte. Két esztendeje megszokta már azt az érzést, hogy otthon lenni jó és mostanában eszébe sem jutott többé. De a szülőföld, az anyanyelv, a haza érzete most megint nagy erővel elhatalmasodott rajta. Repeső lélekkel szívta be magába a párás mennybolt alatt összebúvó házak látványát, míg a püspöki palotát kereste.

Remegő fejű, mosolygós, kedves öreg volt De Maes püspök, Gent egyházi ura. Karosszékekben fogadta látogatóját, feltornyozott párnák között. Keze, amelyet csókra nyújtott, fáradtan hullott vissza térdére. De elméje friss volt és kedélye sértetlen. Láthatóan örvendett, hogy Rómáról és Itáliáról beszél-

het, ahol maga is járt valaha. Annyira érdekelte a vendég minden szava, hogy sehogysem akart a tárgyra térni. Pieter pedig nem nagyon sürgette. Tudta jól, hogy egyetlen órai beszélgetés igen olcsó ára a rendelő jobb indulatának. De végül kimerült Róma beszéd tárgya, s az öreg főpap kéjesen felsóhajtott.

— Ő de régen beszélgettem ilyen jóízűt, ez többet használ, mint az orvosság. Hanem beszéljünk arról, amiért jöttél. Ráérsz-e nekünk dolgozni?

— Ráérek, atyám. S ha nem érnék rá, mindenképpen időt szakítanék magamnak. Nagy érzés ez: időtlen időig ott állani a genti Bavo-templom oltárán.

— Ennek örülök, kedves fiam. Most szépen elmegy a templomba, megnézed az oltárt, aztán viszszaössz. Valamit értek én már ehhez, nem ez az első képrendelés életemben. Természetesen Szent Bavo a kép tárgya.

Pieter egy fiatal pap átvitte a szóbanforgó oltárhoz. Ő szemügyre vette a hajót, az oltárt, figyelmesen megnézte az ablakokat s már készen is volt. De mikor visszatért, várnia kellett. A püspök elszunnyadt közben, s orvosai megtiltották volt, hogy ilyenkor bárki felébressze, mert nehéz álmú ember volt De Maes püspök, az éjszakákat rendszeren átvirrasztotta karosszékeiben. Pieter tehát addig körülnézett a püspöki rezidencián, megtekintette a képeket, aztán az istállóba vezettette magát, mert ahol csak szerét ejthette, barátkozott a lovakkal. Végre izenet jött, hogy a püspök felserkent, lehet folytatni a beszélgetést.

— Azt hiszem, — mondta a nyájas öreg, — már készen is van fejedben a kép.

— Még nincsen, szent atyám, mert még nem rendelkeztl afelől, hogy a szent életének mely eseményét ábrázoljam.

— Ha ez ihlet téged, akkor megtérését szeretném. A szentet eredetileg Allowinnak hívták és Németalföld grófja volt. Szent Amandusz és Flobert apát térítették meg egy kolostorban. Ha nekem örömet akarsz szerezni, akkor megfested Allowint, mikor a kolostorba érkezik a feleségével. Bennem az a gondolat él, hogy mikor átlépi a küszöböt, ezzel belép Isten országába és Isten szolgái a hit örömevel fogadják. De ha ennél jobbat tudsz, mondd meg, esetleg gondolkozzál otthon. Azt tapasztaltam, hogy mennél kevésbé kötöm meg a művész kezét, annál szebben dolgozik.

— Ez így is van, szent atyám, de nem kívánok különösebb szabadságot, mert amit mondtál, tetszik nekem. Mikor leírtad a jelenetet, magától elém vetődött. Magas lépcsőt kell festenem, hogy a szent alakja jó elhelyezést kapjon... de ezzel most nem fárasztalak. Mihelyt vázlataim elkészültek, azokat nyomban elküldöm. Akkor majd megteszed észrevételeidet. Természetesen örömet eljövök megint, ha a személyes találkozásra szükség van.

— Arra szükség lesz, fiam, mert sok nevetlen számmal van dolgom és jól esik, ha olyan emberrel beszélgethetek, aki megnyugtat és felvidít. De beszéljünk a dolog anyagi oldaláról is. Mennyit kérsz a szárnyas oltárképért?

Pieter elmondta, hogy mennyit kapott utóbbi nagy festményeiért. A püspök egyszerre megváltozott. Eddig maga volt az engedékenység és előzenyesség, most egyszerre elkezdett alkudozni. Megvesztegető kedvességgel csinálta ezt is, rábeszélte, kérlete, únszolta a festőt, megfogta a kezét és szorongatta, félre tartott fejjel valósággal könyörgött neki, mint a megkívánt gyümölcsért esengő kisgyerek. De Pieterben kemény ellenfele akadt. Szilárdan megmaradt a nagy összeg mellett és konokul

hangoztatta, hogy nem ronthatja saját, már elért árait.

— Haragszom rád, kedves fiam, — duzzogott a püspök, — így megszenvedtetsz egy szegény öreg embert. Hát jó, kétezernyolcszáz forint, ha már nem lehet veled beszélni. Csak egyet kérek tőled: dolgozzál nagyon gyorsan. Persze ne hamarkodd el, de lehető leghamarabb csináld.

— Miért olyan sürgős?

— Mert én meg fogok halni, fiam. Isten rendelése ellen rugaszkodni bűn, de a jó Isten megbocsátja nekem, ha még ezt a kis oltárt meg szeretném érni. Ha nagyon sietsz, még meg is érem. Ha hanyag leszel, a képet már csak az utódom fogja felszentelni.

Pieter sietett haza Antwerpenbe és munkának is látott. A kedves öreg püspök meghatotta, de megkülönböztetett gyorsan dolgozni. Mialatt apróbb rendeléseit teljesítette, mindennap kellő időt szánt Bavo megtérésére. A tervben már Snijdersre is gondolt, a kép egyik szárnyán tolongó lovascsapatot akart elhelyezni, hogy Snijders, mint kitűnő állatábrázoló, bőven segítségére lehessen. Néhány hét alatt megcsinálta a vázlatot két példányban és gondosan becsomagolva elküldötte részint a brüsszeli udvarhoz, mint alattvalói figyelmet, részint a püspöknek, Gentbe. A válasza jó soká kellett várnia, De Maes püspök közölte vele, hogy egészsége elég gyenge lábon áll, azért nem is tudott válaszolni eddig. A vázlattól el van ragadtatva és szükséges, hogy számos részletet személyesen beszéljenek meg. Ezért majd értesítést küld, hogy Pieter mikor menjen Gentbe. A megbeszélés után mindjárt el lehet kezdeni a munkát, s ő még mindig reméli, hogy Isten kegyelméből megéri a szép kép avatását.

Ezzel tehát egyelőre nem kellett foglalkoznia.

Nem is bánta nagyon, mert volt munkája elég. Az íjjászok oltára már elkészült, s ő megkezdte a Lovétel festését. A hónapok csendesen múldogáltak, egyszer letette a gyászruhát, kezdett emberek közé járni és most már nagyokat is kacagott néha. A romanistákat szorgalmasan felkereste, egyszer-egyszer átment Brüsszelbe is, ahol befejezte a kormányzói pár arcképeit, örvendett a főhercegék egyre melegebb bizalmának, aztán visszament Antwerpenbe és élete visszazökkent a régi kerékvágásba. A kislány béna maradt, már nem pólyában hordták, hanem kocsiban tologatták.

A romanistáknál Rockox egy ízben félrevonta.

— Te, Pieter, tudod, hogy ki az az Oliva gróf?

— Hogyne tudnám, Brüsszelben láttam is. Don Rodrigo Calderon-Oliva, így mondják spanyolul. Meghatalmazott rendkívüli nagykövet. Tudtommal itt is járt Antwerpenben, hogy téged meglátogasson.

— Úgy van. De tudod-e, miről beszéltünk? Amit egyszer említettem neked: a spanyol kereskedelem és Antwerpen új viszonyáról. Elmondhatom neked, hogy kemény munka volt, de sikerült. Antwerpennek igen jelentős kereskedelmi előnyöket tudtam kiszorítani. Olyanokat, amelyeneket a főherceg magától nem is merészelt megadni. De ez az Oliva gróf, aki Lerma herceg teljes felhatalmazásával jött ide, merte. Antwerpen rendkívüli mértékben le van neki kötelezve. Azonkívül érdekünk, hogy ezt a fontos embert továbbra is megtartsuk magunknak.

— Nagyon helyes.

— Várj csak, nem tudom, mondod-e tovább is, hogy nagyon helyes. Mikor itt járt nálam, mindent megmutogattam neki, nem is győzte dicsérni a városháza holmiját. A nagy tanácssteremtől egyenesen el volt ragadtatva. A te képed meg egyenesen elbűvölte. Nem túlzok, de nézte legalább egy negyed-óraig. A nevedet kétszer is megkérdezte. Szerettelek

volna bemutatni, de éppen nem voltál itthon. Most figyelj csak. Mikor a tárgyalásokkal már teljesen elkészültünk, a végleges szövegezés miatt átmentem hozzá Brüsszelbe. Azt mondtam neki: „Kegyelmes gróf úr, te akkora szolgálatokat tettél Antwerpennek, hogy mi valami jelét szeretnők adni elmúlhatatlan hálánknak. A tanács ajándékot szándékozik neked megszavazni, mondd meg, minek örülnél a legjobban“. Erre ő azt felelte röviden: „Adjátok nekem azt a képet, a Három királyokat“. Mit szólsz ehhez?

Pieter gondolkozott kissé.

— Oda kell adni a képet, — felelte aztán.

— Nem fog fájni neked, ha odaadjuk?

— Nem. Mert nekem ez a kép Antwerpenben már megtette a szükséges szolgálatot. Most csak vigye el a híremet a spanyol udvarhoz. Lesz még ott, aki emlékszik rám. Antwerpennek bármikor festhetek másikat.

— Köszönöm, ez megnyugtató. Csak ezt akartam tudni, mielőtt a tanácsbeliekkel beszélek. Mert ezt a dolgot nagytanács elé kell vinni.

Antwerpen város augusztus tizenkettedikére tűzte ki a nagytanács ülését. Két nappal előbb egy izgatott öreg ember rontott be a Pieter műtermébe. Pieter ismerte: vagyonos kereskedő volt és tekintélyes ember, elnöke a kereskedők testületének.

— Ülj le, uram, pihend ki magad. Úgy elfáradtál, hogy lihegsz.

— Nem a fáradságtól lihegek, Rubens úr. A haragtól lihegek. Tudd meg, hogy Rockox, ez a haszontalan, erőszakos ember, oda akarja ajándékozni a Három Királyokat valami spanyolnak.

— Igen, magam is hallottam róla.

Az öreg kereskedő nyakán megdagadt az ér. Dühösen csapott egy ládára.

— És ezt ilyen közömbösen mondod? Egy szá-

vad sincs ehhez a disznósághoz? Ez a legszebb kép, amelyet életemben láttam... Megvettük tőled, ki van fizetve. A mienk. Ez a gyönyörű kép a mienk. És most ezt elajándékozni akárkinek? Hát ez gyalázat. Azonnal fel kell keresned Rockoxct és hevesen tiltakoznod kell.

— Uram, rossz helyen jársz. Milyen minőségben tiltakozzam? Én nem vagyok tanácsstag. S a kép nem az enyém.

— De te íes'etted, az Isten szerelmére!

— Én festettem, de ti megvettétek. A tiétek. Nézd, uram, mondok egy példát. Nagyon szép bundát csináltattál nyusztprémből. Remek bunda. Kifizetted. Most a fiad házasodik és nagyon szép nászajándékot akarsz neki adni, éppen nincs bundája. Neki adod a bundát. Erre beront hozzád a szűcs és botrányt csinál: azonnal vedd vissza a bundát. Mit mondasz neki?

A vérmes öreg meghökkenve nézett maga elé. Nem tudott felelni. De némi tünődés után megint a ládára vágott.

— Én pedig megmutatom, hogy az a kép a mienk marad!

Azzal köszönés nélkül elrohant. Pieter és Snijders mosolyogva, de szeretettel néztek utána. Az öreg el is követett mindent, amit tudott. Két nap múlva, a nagytanács ülésén, mikor Rockox előterjesztette a tanács ünnepélyes indítványát, szót kért és dörgedelmes tiltakozást jelentett be az összes antwerpeni kereskedők nevében és figyelmeztette a polgármestert, hogy a törvények szerint ez a tiltakozás az ajándékozást lehetetlenné teszi. Aztán leült és még soká fújt, mint a bika. Másnap Rockox a kistanácsot hívta össze, amely rövid vita után kimondta, hogy a különös méltánylást követelő helyzetben túlteszi magát a tiltakozáson. A képet még

aznap leszerelték. A falon nagy üres négyszög maradt alatta, másszínű, mint a fal többi része.

Pieter, bár megkérték rá, nem ment el a kép leakasztásához. Számot vetett magával és úgy látta, hogy mégis csak fájdalmat érezne. Otthon maradt. Sok apró-cseprő dolga volt, levelezett, rendelőkkel tárgyalt. Egy napon Brueghel Jannal kellett valamit megbeszélnie. Visszajövet a városháza előtt elhaladván Saliva gróffal találkozott. A főherceg udvari főembere politikai dolgokban jött át Antwerpenbe.

— Téged is meglátogatnának volna, de rengeteg a dolgom. Hogyan mennek ügyeid?

— Köszönöm, vegyesen. Egyik jobbra, másik balra. Egy hatalmas oltárképen dolgozom, amelytől sokat várok. Viszont ugyancsak hatalmas oltárképet rendelt nálam a genti püspök, a vázlatot el is küldtem neki, írt is, hogy majd találkozunk, de azóta füle botját sem mozdítja.

— A genti püspök, De Maes?

— Az.

— Hát te nem tudod, hogy De Maes meghalt? Már az utódját is felszentelték. Van der Burghe lett az új genti püspök.

— Meghalt. Ó szegény, kedves öreg. Nem hallottam.

— S a másik halálesetét hallottad-e? Meghalt Rudolf császár.

— Azt hallottam, ki is fejeztem alázatos részvétem öfelségeiknek.

— S a harmadikat? Meghalt volt gazdád, Gonzaga Vincenzo herceg.

Pieter hátrahőkölt. De a másik sietve búcsúzott, sürgősen indult vissza Antwerpenbe. Ő leszegett fejjel gondolkozva bandukolt haza. Snijders már nem volt a műteremben. Pieter ment Bellához. El-

mondta a halálhíreket. Le s fel járt a szobában, aztán egyszerre hangosan így szólt:

— De én élek! És most fogom a legszebbet festeni, amit valaha is festettem!

IV.

A nagyvilágban és Antwerpen kisebb világában mindennap történt valami. Itáliai ismerőstől érkezett levél jelentette, hogy Baroccio meghalt Urbinóban. Mesélték, hogy Páduában ugyanaz a Galilei, aki a mantuai udvarral is tárgyalásban állott valaha színpadi gépezetek dolgában, feltalált egy bámulatos csövet: ha belenéztek, az egészen távoli tárgyakat hihetetlen közel hozta a látás számára, a doge maga belenézett a csőbe a Campanile tetején és tisztán meg tudta látni Murano szigetén egy ismerőse udvarában a kutyát. Rudolf németrómai császárt testvéröccse, Mátyás, követte a trónon. Az Amerikába kivándorolt hollandok a Hudson-folyó torkolatánál New-Amsterdam néven új várost alapítottak. Stuart Mária tetemeit kegyeletesen a Westminsterbe vitette fia, aki most I. Jakab néven királya volt Angliának. Monteverdi, a mantuai udvari zenekar vezetője, aki különös irányú új muzsikát írdogált már Pieter ott éltekor, elszegődött a velencei San-Marco karmesterének. És helyi hír is akadt minduntalan. Wolfvoet festőnek fia született, Viktornak keresztelték, mint az apját. Crayer festő eljegyezte az egyik Janssen-leányt. A jezsuita rendházban jelentkezett áttérésre egy protestáns Brueghel-tanítvány, neve Seghers és gyönyörű virágokat fest. Brueghel befejezte a négy elemet ábrázoló képsorozatát a főherceg számára. Vaenius negyven rajzból álló sorozatot fejezett be „Lara hét gyermekének története” címmel, albumban fogja ki-

adni és máris kezdi illusztrálni Tacituszt. A Lukács-céh épületében kéménytűz ütött ki, de hamar elfojtották.

Mindezt Pieter csak félfüllel hallotta. Teljes énjével benne élt a festésben. Most már semmi más rendeléssel nem törődött, az inasokat rábízta Snijdersre, reggel négykor kelt most is mindennap és nyolckor már aludni tért. Bellával sem tudott másról beszélni, mint a képről. Ennek is voltak eseményei, fontosabbak trónváltásnál és csodálatos találmányoknál. Hol az állvány lépcsőjén botlott meg és a deszkafokba ütötte lába élet. Hol egy utrechti ember csinált hangos lármát, mert minden áron látni akarta idegen létére a készülő képet, de nem engedték be, hol rejtelmes módon eltűnt hat ecset és még sejteni sem lehet, ki csente el, hol egy lepel nem sikerült és teljesen át kellett festeni, hol az egyik garázda modell követelődött és csak nagyobb órabérért akart ülni. Pieter a kép gondolatával tette le fejét a párnára, s mikor reggel felsekert, egy szempillantás alatt vele ébredt az egész kompozíció minden részletével, kész helyeivel és megoldásra váró feladataival.

Egy szeptemberi napon, mikor felment a műteremből kezét mosni, Bella odasietett hozzá:

- Mennyire vagy?
- Készen vagyok.
- Befejezted a főképet?

— Ezelőtt egy negyedórával. Pár napig még hagyom száradni, mert így nedvesen nagyon bajos a szállítás.

Bella szolgálatkészzen tartotta a törülközőt.

- Boldog vagy, Pieter?

— Nem. Szomorú vagyok. Sajnálom, hogy kész és nem dolgozhatom rajta többé. Ezek a hetek nekem kimondhatatlan boldogságot jelentettek. Ennek most vége. Csak az vigasztal, hogy később

majd a két mellékképben is nagy örömem fog telni. De olyan, mint ebben, soha.

— Mondd, angyalom, leszaladhatok egy percre? Már egy hete szándékosan nem láttam, visszatar-tottam magam, hogy annál érdekesebb legyen. De azt nem is képzeltem, hogy ilyen hamar készen leszel vele. Lemehetek?

— Menj le, drágám. Én nem megyek veled.

Bella lefutott a műterembe, ő pedig rendes gúnyát öltött magára, mert akármilyen fáradt volt, tartott arra, hogy csinosan és tisztán étkezzék. Feleségét is hozzászoktatta, hogy az étkezést mintegy társadalmi szertartásnak fogja fel és úgy üljön asztalhoz, mintha nem ketten volnának, hanem húsz vendéget hívtak volna. Kisvártatva már jött is vissza az asszony.

— Nem mertem tovább maradni, — mondta meghatottan és szelíden, — de jól esett volna letér-delnem és imádkoznom a kép előtt.

— Tetszik?

— Ó Istenem, úgy éreztem, hogy eltörpülök. Ez a kép túl van azon, Pieter, hogy tessék valakinek, vagy ne tessék. Olyannak érzem, mint valami természeti tüneményt. A viharral vagy a szivárvány-nal sem lehet vitatkozni.

— De semmi, semmi megjegyzésed nincsen? Az az érzésem, mintha tudnál valamit mondani.

— A képről? Igazán nem. Ne adjál semmit az én véleményemre, hiszen én nem is mernék bele-beszélni ilyen nagy dolgokba, hanem higgyél ma-gadnak. Te bizonyosan érzed, hogy ez mestermű.

— Én annak tartom. De miért nem beszélsz róla? Közönség vagy, jogod van nyilatkozni. Ha például vidéki asszony volnál, aki bevetődik egy antwerpeni templomba és meglátnád ezt a képet, mit mondanál?

Bella vidáman elmosolyodott. Arca ilyenkor nagyon kedves és vonzó tudott lenni.

— Azt mondanám magamban, hogy milyen boldog lehet ennek a festőnek a felesége, hogy ilyen ura van.

Megölelték és megcsókolták egymást. Nem az érzékek forróságával, hanem meghitt, nyugodt, okos és a béna kisleány miatt fájdalmas szerelemmel. Aztán még a műhely egyéb dolgairól beszélgettek, teljesítést váró rendelésekről, az egyre szükségesebb tetőjavításról, a konyhakertben elszaporodott vakondtúrásokról. Pieter még olvasott étkezés után, ezalatt Bella megint lement a képhez imádkozni. Még alig sötétedett odakünn, mikor a fáradt festő azzal a gondolattal tért pihenni, hogy holnap reggel alaposan megnézi a képet, a lehető legszigorúbb szemmel megvizsgálja és könyörtelen ítéletet mond róla.

Valóban, még alig mult négy óra, ő ott állott a kép előtt. Igyekezett úgy nézni, mintha először látná. A keresztfa két karjához létrát támasztottak és egy embercsoport borús esti időben azon dolgozik, hogy a holttestet leszedje. A szegeket már kihúzták kezéből-lábából, a töviskoronát levették fejéről, s a gúnyoló felirat céduláját is eltávolították, ez a holmi ott hever a jobboldali létra lábánál, rézüstben. Őt férfi foglalkozik a holttest leemelésével. Azt a módot eszelték ki, hogy nagy gyolcsleplet illesztenek alája, annak végeit fogják, s úgy csúsztatják le a földre. A keresztfa tetejénél két béres fogja a leplet és a súlyedő alak egyik karját, meztelen testökkel egészen ráhajlanak a keresztfa két karjára, a baloldali ember valósággal hasán egyensúlyozik, féllábát vízszintesen a levegőben tartja, mintha úsznék, hátának és vállának izmait jól ki lehet venni. A kereszt középtáján Arimathiai József áll a létrafokon, félkézzel a Megváltó hóna alá nyúl, félkézzel a leplet

fogja, s mélységes megütődéssel nézi a kivégzettet, akinek halála még mindig megfoghatatlan számára. Szemközt a másik oldalon Nikodémusz lépked lefelé, hogy helyt legyen, mikor a lecsúsztatott testet fel kell fogni. Aggódva néz fel a munkásokra, jól végzik-e dolgukat. A keresztfa lábánál áll János, a szeretett tanítvány, nekiveti lábát a létra alsó fokának s a holttestnek mindkét ölelő karjával alája nyúl, mintegy azért, hogy minden súlyt terhelje, hogy az imádott Mesterért mennél többet fáradhasson. Oldalt pillant: segítenek-e az asszonyok. Igen, Magdalai Mária már két kézzel nyúl a holttest jobb-lába után, amely éppen vállára fog nehezedni, ha lejjebb csúszik. Mellette Kleofás Mária térdel a földön és a fiatal nők naív földi kíváncsiságával várja a munka sikerét. Balról pedig az Anya áll ott, arcán a kétségbeesett szenvedést követő tompaság, de végtelenül szomorú szemében a fiú halála után sem változott végtelen gyöngédség: két kezét ösztönös mozdulattal nyújtja a holttest felé és úgy követi a holttest leszállását keze lassú lankadásával, mint akit a megfeszült figyelem készítet erre. Az egész mozgó kompozíció magva, közepe, értelme az élettelen test, amelynek feje önsúlyától félrecsuklik, s haja csapzottan hull alá, izmai ernyedtek, lógó keze a halotté. Ez az elomló test, mint a kocsánya-tört virág, a maga tehetetlen nehézkedésével, statikai történetet mond el, a környező alakok izommunkája, erőlködése, mozdulata, várakozása mondja el a történet részleteit olyan apróságokig, mint a kereszt tetején jobboldalt lehajló öreg, aki félkezével a holttestet fogja, félkezével a keresztbe kapaszkodik, s a leplet foga közé kapta buzgó munkájában.

Rubens vagyok-e már? — kérdezte magától. És habozás nélkül felelt, büszkén, szinte gőgösen: igen, ezt más nem festhette. A hatásokat egyenként elő tudná számlálni, aki ért a mesterséghez, ez igaz. A

kereszt felső felének kompozíciója a Volterra híres freskójára emlékeztet, az igaz. De úgy hírlett Rómában, hogy ehhez Volterrának is mestere adta az alapkompozíciót, az a mester pedig nem volt más, mint Michelangelo. S az is kétségtelen, hogy Volterra ugyanabban a freskóban Rafael hatását is megmutatja. De mit jelentenek az ilyen hatások? Semmit. Elvégre, aki nagy költő, az is tanult valaha betűvetést valakitől, később verselési szabályokat és a gondolat kifejezésének különböző módjait. Homérosz írta az első hexametereket, de azért Vergiliusztól nem lehet az önálló nagyságot megtagadni. Nem, a kísértet örökre eltűnt a kétségek éjszakájával együtt, többé nem fogja rémülten keresni nagy mesterek kézvonását abban, amit alkot.

Eszébe jutott valami. Odament a műterem falának támasztott képesoportokhoz, amelyek vásznas, léces hátokat mutatták. Soká keresgélt, rakosgatva őket, amíg a kereszt felállításának vázlatát megtalálta. Tudta, hogy a képnek ott kell lennie, mert eleget nézegette akkor, mikor ezt az új alkotást tervezgette. S most egyszerre nézte mind a kettőt. Arcán megcsillant a boldogság. Így, egymás mellett, még jobban hatott mind a kettő. A felállítás is statikai történet, a Levétel is. Szinte építészeti alkotással ér fel mind a kettő, festészeti értékén túl is. Az előbbi a felfelé tolongó, gomolygó, eget ostromló erőlködés képe, minden részlete támogató, egyenesítő, emelő. Ez a kép pontosan ellentéte amannak: itt minden a zuhanást mutatja, a lefelé törekvő testsúly erejét. A két kép olyan, mint egy véres, gyilkos, roppant erejű kérdés. s a kérdésre adott tragikus, ernyedő, reménytelen felelet. Milyen kár, hogy ez a két szárnyasoltár nem állhat egymás mellett, mert akkor jobban megmutatkoznék igazi nagysága mind a kettőnek. Így az egyik ott díszlik a kathedrálisban, a másik pedig az íjjászok oltárára kerül. A világ nem a fes-

tőké. A világ a pénzé. De mindegy. A Levétel remekül sikerült. Festette Rubens, az antwerpeni festő, harmincötéves korában.

Arra rezzent fel, hogy Bella lép a műterembe. Az asszony sokkal későbbben szokott kelni, mint az ura, mert az orvos is azt követelte, hogy mennél többet pihenjen. Ő csak hat óra felé ébredezett. De a kép gondolata nyilván nem hagyta aludni. Jó darabig együtt nézték a Levételt. Pieter szolgálatkészen felelgetett felesége számos kérdésére. Végül megfogta a Bella vállát és maga felé fordította:

— Bella, az én ösztönöm nagyon finom. Benned motoszkál valami, amit nem mondasz meg nekem.

Az asszony vállat vont, elmosolyodott, de szeme ugyanakkor elnedvesedett.

— Nem a képről van szó. Az gyönyörű. Rólam.

— Ügye látod. Halljuk, ki vele.

— Pieter, te egyszer, mikor nagyon nyomorultul szenvedtem, megígérted nekem, hogy modellnck fogsz használni. Itt a nagy kép. Három nő is van rajta és egyik sem én vagyok. Titokban reméltem, hogy legalább Mária Magdolna én leszek.

Pieter félkarral magához szorította az asszonyt, aki nem várta meg a választ, máris odaszorította fejét ura melléhez.

— Csacsi vagy és türelmetlen. Ezeket a könnyeket megtakaríthattad volna. Mária Magdolna nem neked való figura. Nekem oda aranyzőke nő kellett a színek miatt. Nézd meg azt az aranszárga haját és azt a zöld ruhát a János sokkal tompább színe mellett. Most jól figyelj a képre. Ha félig behúnnyod a szemedet, hogy csak határozatlan foltban láthasd az egész képet, megfigyelheted, hogy a világos színek egy erős vonalat adnak a kompozícióban, mintha a felső jobbsaroktól az alsó balsarokig erőteljes átlót húztam volna. Látod?

— Látom.

— Most idegyere és nézd meg a felállítás vázlatát. Ugyanaz az átló, határozottan, erősen, de a másik irányban. Érted már, hogy a két kép hogyan függ össze? Most térjünk vissza a Levételhez. Látnod-e, hogy a Magdolna aranyhaja mennyire kell ehhez az átlóhoz? Látnod, helyes. Akkor már azt is tudod, miért nem lehattél Magdolna. Nem is Magdolnának, hanem a Szűzanyának szántalak téged.

— Pieter! Igazán?

— Természetesen. Következő munkám a kép bal-szárnya lesz: Mária áldott állapotban meglátogatja Szent Erzsébetet. Tetszik ez a szerep?

— Pieter, te vagy a legjobb és legkedvesebb ember a világon. Most nagyon szégyellem magam és bocsánatot kérek.

A férj megsimogatta felesége arcát és indult lovagolni. A ló már türelmetlenül toporzékolt a kantárszáron, nem tudta mire vélni a késést. A lovászfű alája tartotta két tenyerét gazdája csizmájának, Pieter fent termett a nyeregben és máris kocogott kifelé a kapun, hogy aztán a Schelde-part irányába forduljon. Mária Magdolna járt az eszében. Ahhoz nem használt modellt. Egyszerűen lefestette a bűnbánó kurtizán helyét a legkevesbbé bűnbánót: Ericát. Még ruhája színét is megtartotta. Erica egyszer ilyen színű ruhában lépett be hozzá a római műterembe. Erica, akinek sokáig nem tudott visszaemlékezni a nevére, de később egyszer valahogyan mégis eszébe jutott. Micsoda különbség: Erica és Bella. Szinte sértő őket együtt megemlíteni. Az a női nem szemetje volt, gyönyörű, de szemét. Ez nemes, önfeláldozó, előkelő és jó. Örökös hála jár Istennek, aki ezt az asszonyt rendelte társul melléje. Gyermekeket bénát szült ugyan, de szabad ezért asszonyt okolni? A természet testi dolgai ellenőrizhetetlenek. A Schelde felől szellő érkezett, ragyogó hunyorgással kezdett sütni az édes szeptemberi nap,

a paripa pompásan ügetett alatta, a képre gondolt és feleségére és szerette volna közölni a kora reggeli fellegekkel, hogy élni nagyon jó.

A Levétel néhány napig száradt. Addig izent egy-két bizalmas barátjának, hogy kíváncsi véleményekre. Eljött Rockox és áradozva dicsérte a képet. Eljött Brueghel Jan, Van den Wouwere és Snijders is elhozta a De Vos-testvéreket: a festők ámultak a mű szépségein. Van der Geest, akinek véleménye Pietert különösen érdekelte, sokáig némán és hűvös arckifejezéssel nézte a képet, aztán így szólt:

— Először mondom a rosszat, helyes?

— Nagyon érdekel, s bármit mondasz, meg fogom szívlelni.

— Légy szíves, hozasd el a Krisztus-modellt, állítsd be és ellenőrizd, hogy jobblábában nincs-e rajzolási hiba. Nekem úgy tetszik, hogy ilyen hosszú az a lábszár nem lehet. De talán az én szemem csal és a te rajzod helyes.

Pieter ijedten kapta oda szemét a jelzett helyre. Hirtelenében nem tudta megítélni a kifogás helyességét. De a tanács mindenesetre helyes volt.

— Köszönöm, a modellt elhívatom. S további véleményed?

— További véleményem, hogy igazam volt: a legnagyobbak közt van a helyed. De nem csak itthon és nem csak a ma élők között. Ez a kép még több, mint a másik. Egyre figyelmeztetlek, mert ismerem a festőket: ha egyhamar nem tudod utólélni magadat, ne essél kétségbe. Isten veled.

A műértő elment, a festő mintegy fejbeütve maradt műve előtt. Hogy egy ilyen biztosítéletű és véleményében igen tartózkodó műértő a legnagyobbak közé sorozza, az megdobogtatta a szívét. De hogy abban a jobb lábszárban rajzhiba van, az viszont megdöbbsentette. Azonnal szalajtott a modellért. Az aféle ingyenélő volt, Paulnak hívták, mesterségére

nézve zsákoló lett volna a Scheldén, de nem szeretett dolgozni és hol kéregetett inkább, hol modellt állott. Pieter és Snijders beültették abba a furcsa székszerű alkotmányba, amelyet külön az ő testtartása számára kellett ácsolni és külön ehhez a képhez. Átvetették jobblábán a képhez megfelelően a leplet, a láb rajzában egy fikarcnyi hiba nem mutatkozott.

— Állj fel, — rendelte Pieter.

A modell felállt. Pieter Snijdershez fordult:

— Most megnézzük Polüklétosz szerint az arányait. A szabályt ismered persze.

— Nem ismerem, — szégyenkezett Snijders.

— Frans, ne szégyeníts meg! Polüklétosz adta az örök normát: az emberi test hossza hét és félszer a feje hossza. A fej alatt egy fejhossznyira van a mellbimbó, alatta egy fejhossznyira a köldök, alatta egy fejhossznyira érintkeznek a combok. Ez négy fejhossz, a lábak a belső combtőig három fejhossznyiak. Végy egy ecsetet, mérd meg a nyelével, és majd nézem.

Snijders lemérte az álló alak fejhosszát és felrakta testére ezt a hosszúságot az ecset nyelével. Pieter felkiáltott.

— Fordítva van! Ez combtőig három és fél és lefelé négy fejhossz. A rajz hibátlan. De Van der Geestnek boszorkányosan jó szeme van. Ehez gratulálni fogok neki. Te elmehetsz Paul, Snijders úr majd kifizet. Szóval a rossz, amit mondott, nem áll, Frans!

Snijders kutyahűségű nézéssel fordult vissza a modelltől, akinek pénzt adott.

— De a jó, amit mondott, áll, uram.

Eljött aztán Moretus Balthasar is, akit nemcsak barátságból érdekelt a dolog, hanem üzletileg is. Szeretett rézkarcokat tartalmazó kiadványokkal

foglalkozni. A képtől el volt ragadtatva. S felvetette a rézkarc-kérdést.

— Erről nem lehet beszélni, — felelt Pieter, — míg a képet fel nem szentelték. Az íjjászok joggal megharagudnának.

— Hát akkor gondolkozzál, mit tudnál adni nekem. Persze csak úgy, ha kedved van hozzá.

— Hogyne volna kedvem. Még időm is van, mert a Levétel mellékképeit egy időre félreteszem. Az íjjászok nagyot építkeznek a székházban, felszentelésről még sokáig nem lehet szó, ráérek. Tudod mit: nem felelek rögtön, holnapig gondolkozom és este felé benézek hozzád.

Mire másnap elindult a Moretus-nyomda felé, már tudta, mit ajánl. Az este régi vázlatai, jegyzetei között kotorászott és megtalálta azokat a rajzokat, amelyeket Génua palotáiról vetett papírra annakidején, mikor néhai Vincenzo herceg kíséretében Sampierdarenában töltött egy nyarat. Azokat most a hóna alá csapta.

— Nézd végig ezeket, Balthasar. Szép kötetet tudnék neked rajzolni ebből. „Palazzi di Genova“, ez lehetne a címe. Az anyag túlbő, nem is muszáj egyszerre kiadni az egészet. Próbából meg lehetne most kísérelni az első felével. Kidolgoznám finoman a rajzokat, pár sornyi előszót lehetne írni eléje. Nem ígérkeznék rossz üzletnek, mert gondold meg, hogy például minden romanista megrendelné.

Balthasar végignézte a rajzokat. Nem szólt semmit, megrázta az asztali csengőt.

— Kéretem Rijkmans urat.

Belépett egy görnyedt hátú, hórihorgas ember.

— Bemutatom neked Rijkmans urat, aki legkiválóbb rézmetszőink közül való. Idekérettem, mert tudtam, hogy jössz. Mutasd Rubens úrnak néhány dolgot, kérlek.

A rézmetsző mappát tett az asztalra. Pieter

lapozgatott benne. A metszeteket kitűnőeknek találta. Nem telt bele egy félóra, már meg is csinálták a hármasszerződést. Balthasarnak annyira tetszett a dolog, hogy kötelezte magát a könyv haldéktalan kiadására; mihelyt megkapja a rézbe metszett lapokat, az eredeti rajzok rögtön menjenek a rézmetszőhöz. Pieter hazament dolgozni, mert olyan kedve lett ehhez a munkához, hogy bár bőven volt rendelése, erre is naponta időt akart szakítani magának. De azért a többit sem hanyagolta el: ha egy nagyarányú rendelése helyett több kicsivel tartozott, egyszerre csinálta őket és egyiket pihente ki a másikkal.

A készülő kötet híre ismeretlen utakon hamar szétszaladt azok között, akiket a könyvek érdekeltek. Nemsokára megjelent nála egy jezsuita atya. Futólag már ismerték egymást, találkoztak a rendházban, ahová Pieter olykor ellátogatott, hogy a fontos renddel ápolja a jóbarátságot. Ez az atya, Aguilon páter, eleinte úgy tett, mintha éppen csak elnézett volna. De aztán pironkodva előállott céljával, vagy inkább céljaival, mert kettőt is akart: először könyvdíszeket szeretett volna az Optikáról szóló tudományos könyvéhez, amelyet most szedtek a Moretus-nyomdában. Másodszor elárulta a szerzet nagy titkát: a jezsuiták új és pompás templomot készülnék építeni s ő mérnökember lévén, a perjel rábízta a tervezést. A terv kész, mérnökiileg jó is, de nagy öröm és tisztesség volna, ha Rubens úr méltóztatnék művészi szempontból belebeszélni a homlokzat rajzába. Pieter azonnal vállalta mind a kettőt. A rajzokat, amelyek kevés munkácskát adtak, egykettőre megcsinálta. A templomtervekben való részvétel végett maga a rendfőnök kérette pár nap múlva a rendházba. Pieter két és fél órán keresztül dolgozott a rendfőnökkel és a tervezővel együtt. Mind a két papnak elgyönyörödött az arca, mikor a

leendő jezsuita templom homlokzata kibontakozott a ceruza alól.

— Ugyanaz és mégis milyen más, — örvendezt szerényen Aguila.

— A mi Rubensüinktől — mondta kegyesen a rendfőnök —, a jezsuiták mindig csak szépet és jót kapnak. Csak azt nem értem, miért nem hozzánk jársz gyónni, uram.

— Nagy elfoglaltságom miatt. Ez messze esik nekem. A domonkosokhoz járok gyónni, azok közelebb esnek hozzám. Én pedig annyira el vagyok foglalva, hogy minden negyedórám aranyat ér.

— Annál szebb, hogy most ennyi időt szántál nekünk és ilyen szépséges homlokzattal ajándékoztál meg.

Ilyen ingyen munkája a busásan fizetett rendelesek között bőven akadt. De ingyen inkább dolgozott, mint olcsón. Most már a számos rendelesek során kialakult az a mód, amellyel már elért árait is tartani tudta, festő-kartársainak is használhatott. Elve az volt, hogy ha művészi célra valami pénz a polgárság, a nagyurak, az egyház körében megmozdul, annak semmiesetre sem szabad visszavonulást engedni. Ha tehát olyan rendelő kereste fel oltárképért, arcmásért, vagy egyéb munkáért, aki szeretett volna lealkudni a magas árból, annak ezt felelte:

— Sajnálom, annyi munkám van, hogy áron alul nem vállalhatok semmit. De erre a célra kitűnőnek találom Brueghel Jant vagy Snijders Fransot, vagy Vaeniust, vagy Van Balent. Szíveskedjél a feladatot pontosan megmondani, én majd megmondom, ki rá a legalkalmasabb. Jótállok érte, hogy bár kevesebbet fizetsz, kitűnő munkát fogsz kapni. Azt is szívesen vállalom, hogy megalkuszom számodra az illető festővel.

Az ilyen rábeszélésnek rendszerint eredménye is mutatkozott, mert Pieter nagyon értett hozzá,

hogyan csináljon kedvet egyik-másik festőhöz. Akkor aztán maga izent annak, akit a feladatra legjobbnak látott és tálcán hozta neki a kész üzletet. Ilyenformán hamar elterjed a hire, részint annak, hogy ő a legdrágább festő és nála rendelni igen előkelő fényűzés, részint annak, hogy jó és derék kartárs, aki mindenkinek tőle telhetően segít és a kenyérirígységnék gondolata is távol áll tőle.

Olcsón tehát nem dolgozott, de ha kellett, annál gavallérabbnak mutatkozott az ingyen munkával. Mostanság történt, hogy Rockox a romanisták egy mozgólódását súgta meg neki:

— Pieter, július elsején megürül a romanisták dékáni széke. Mozgalom indult meg, hogy téged tegyünk elnökké. Egyelőre ne tudj róla, csak nekem mondd meg bizalmasan, vállalod-e. Ha vállalod tenger munkád közepette, nem kapsz ellenjelöltet. Ha nem vállalod, megindul a marakodás és korteskedés.

— Nagy örömmel vállalom. Az itáliai emlékek ápolása nagyon a szívemen fekszik. És hasznosak lehetünk azoknak a fiataloknak, akik most indulnak Itáliába. Megszervezzük az ösztöndíjakat és ajánlóleveleket. Sok szép és jó dolgot lehet csinálni. Aztán meg bizalmasan megmondom neked, polgármester úr, hogy mi vonz még ebben a megtiszteltetésben. Szegény boldogult apám is romanista volt. Ha lenéz rám a sírontúlról anyámmal, lássák, hogy a fiok nem érdemtelen emlékökre.

Rockox vállalta, hogy a romanistákkal ügyelni fog a szép síma, egyhangú választásra. Pieter pedig nyomban gondolkozni kezdett, hogy a megtiszteltetést mivel viszonzozza. Ki is találta a megfelelő ötletet. Mikor a választás napja érkezett, két képet vitt magával gondosan letakarva, Snijderst pontosan beavatván a meglepetésbe. A választás egyhangúan folyt le. Pieter formás szónoklatban köszönte meg a megtiszteltetést és szavait így fejezte be:

— Hogy a megtiszteltetésért érzett hálámnak valami csekély jelét adjam, gondolatért a romanisták védőszentjeihez fordultam. Ezek véletlenül éppen az én védőszentjeim is. Szent Péter és Szent Pál. Megfestettem a két szentet, fogadjátok el tőlem ajándékkul a két képet helyiségünk számára, hogy köszönetemet akkor is hirdessék, mikor én már nem leszek.

Ekkor Snijders a gyülekezet elé tette a két festményt. Külön büszkeséggel, mert ő is segített bennök. Az ülő széksorok rendje felbomlott, mindenki közelről akarta látni a képeket. Ilyen lelkes elnökválasztás aligha akadt még egy a romanisták történetében. Pieter elfoglalta az elnöki széket, egyszerre mély csend támadt, mert észrevették, hogy szólni kíván. Most valójában elnökölni kezdett. Megindította a tárgyalást, hol ennek adta meg a szót, hol annak, ha kellett, hangosabb szóval rendet kért, a tanácskozást erős figyelemmel kísérte, a túlsokat beszélőt félbeszakította és élt azzal a tehetségével, amely minden felmerült kérdésben a részleteket villámgyorsan lehámozva azonnal meglátta és szabatosan, röviden meg tudta fogalmazni a lényegét. Közben még arra is maradt lélekjelenléte, hogy sajátmagát figyelje. Hiszen ez egészen jól megy, — gondolta esze egy eldugott sarkában. Egyszerre csak meglátta, hogy ő született elnöke ennek a társaságnak. Modern fellépése kétségkívül valamennyié közt a legjobb, a minduntalan változó vitahelyzet gyors áttekintését bőven győzi ésszel, emberi tekintélye valóban neki van legtöbb az egész társaságban, még Rockoxot sem véve ki, mert annak polgármesteri rangja is adott a másokénál nagyobb súlyt, nemcsak tulajdonságai. Mikor az ülés befejeződött, apósa lépett oda hozzá. Megölelte.

— Pieter, neked politikusnak kellett volna len-

ned. Majdnem azt mondtam, hogy pályát tévesztettél.

— Ez furcsa, — mosolygott Pieter, — valaha a politika nagyon sokszor eszembe jutott. És most sem idegenkedtem tőle.

— Mindenesetre nagy sikered van. Sok megjegyzést lestem el a köröttem ülőktől. Tudod, mi volt a legmulatságosabb? Két beszélgető ember nem tudott megegyezni, hogy fukar vagy-e, vagy bőkezű. Mert takarékoságodat mindenki ismeri, ez az ajándék pedig nagy csodálatot keltett.

— Én azt hiszem, mind a kettő a természetemben van. De igyekszem mind a kettőt a helyén alkalmazni.

Brant Jan megveregette veje vállát.

— Csak maradj ilyen, amilyen vagy. Ilyen embert akarok Bella mellett tudni, hiszen... ó, bár az a kislány meggyógyulna...

Tovább nem folytatta az öreg; elfordult. Nyilván restellte remegő hangja meghatottságát. A kifelé tódulók úgyis elsodorták őket egymástól: a románisták az ünnepi lakomához vonultak. De ez már elnök nélkül folyt le. Pieter megkérte Rockoxot, hogy helyettesítse: nincs az a pazar vacsora, amely miatt ő szigorú életrendjét megváltoztassa. Reggel négykor kell kelnie és másnap igen sok a dolog. Mária-látogatását kezdi meg Szent Erzsébetnél.

De Bellát újabb csalódás érte: modell-ülése megint elhalasztódott. Az íjjászok, akik már átvették a főképet, izgatott boldogsággal keresték fel, majd hogy kezét nem csókolták a gyönyörű alkotásért és megkérték, hogy ne a baloldali mellékképet fcsse előbb, hanem a jobboldalit, mert ezzel kedveskedni szeretnének legöregebb tagjuknak, akinek történetesen Simeon a keresztnéve. Pieter udvariasan igent mondott a kérésre. Elmondta Bellának, hogy ismét csak várnia kell.

— Ha eddig vártál, angyalom, most már légy türelemmel. A rendelő fontosabb, mint mi magunk. A kis késésért vigasztalásul holnap elviszlek a menazsériába. Snijders ma ott volt, egész piros volt az izgatottságtól, mikor hazajött.

Másnap valóban elmentek a menazsériába. Nem messze tőlük ütötte fel jókora sátrát a mutatóványos, köröskörül gyerekek álldogáltak és izgatottan ke-restek valami kis lyukat a ponyván, amely mögül néha hörgő állati ordítás hallatszott ki. A sátor deszkabejáratánál piros katonakabátba öltözött asszony ült a pénztár mellett, a kis asztalon maj-mocska kuporgott előtte, szomorú, köhögős kis állat. Asszonya olykor megdőfte a nádpálcával, hogy mo-zogjon, vagy egyék, a bejáratnál bámészkodó fa-lusiak és gyerekek derítésére és izgalmára. Pieter leszúrta a két személyre szóló beléptidijat, pár stuivers volt mindössze, aztán elhárította a keshedt, fakó függönyt, amely a sátor ajtaját fedte. Bent a vadak orrfacsaró, savanyú szaga fogadta őket. Ke-rekes ketrecek sorakoztak itt egymás mellé, tágas négyszöget alkotva a közönség számára. Volt a többi ketrec között egy, mindegyiknél nagyobb, abban oroszlánok hasáltak. Az állatszeli-dítő nyilván itt bonyolította le mutatóványait. Egyelőre a ketrecek előtt elhúzódó korlátnak támaszkodva állott. Mar-cona bajszú, középkorú ember volt, olajszínű arca csinos, de ellenszenves, szemébe csapzó fekete haja olyan fényes, mintha zsirral kente volna. Pieter megszólította, de az nem tudott flamandul vála-szolni, hanem tört németiséggel felelt. Kijűnt, hogy moldovai ember, oroszul, albánul és görögül beszél, s valamit németül.

— Lesz itt előadás is? Mert szeretném látni az oroszlánok mozdulatait.

— Lesz, uram, ha majd több közönség begyűl. Ennyinek még nem érdemes.

Pieter tehát végignézte Bellával a ketreceket. Nem volt éppen gazdag gyűjtemény, de nyomorúságos sem. Volt egy teve, amely gonosz és unatkozó nézéssel mozgatta állkapcsait, magasra tartotta rút arcát, testén bőrbajszerű foltokat hagyott a vedlés. Volt zebra is, amely szokatlanul kicsinynek tűnt fel és szorgosan csapkodta fürgé farkával csikos testét. Volt farkas is, de az csak homályosan látszott, mert bevette magát ketrece sarkába, s gyér nézői hiába kiáltottak, csettintettek, vagy füttyöltek neki, ügyet sem vetett a külső világra. Egy kis jaguár fáradhatatlanul járkált rácsa mögött, két lépéssel megtette útját egyik oldaltól a másikig, símán megfordult, két lépést tett puhán és nesztelenül, újra megfordult és ezt csinálta folyton céltalan kitartással, azt a benyomást keltve, mintha már évezredek óta folytatná ezt az esztelen kerengést rácsa mentén. Egy furcsa pávián, amelynek valószínűtlen égszínkék és ráncos volt az orra, két kezével fogta a rácsot, kifigyelt a nézők mozdulatára, hörgő hangot hallatott, aztán megfordult, egyetlen szökkenéssel ketrece hátsó polcán termett s ott elkezdett odaadó figyelemmel bolhászkodni. Egyik ketrec keretére támasztott hintarúdon horgasorrú papagály gunygyasztott, kék és piros tollai közé nyúlt néha kampós orrával, majd ismeretlen, szláv hangzású nyelven több mondatot recsegett egymásután, mintha szitkozódott volna. De mindezt hamar el lehetett unni. Pietert csak az oroszlanok érdekelték igazán. Ismét megszólította a tulajdonost és némi ezüstpénzt nyomott a markába. Erre azonnal megkezdődött az előadás. Az állatszelistítő bement az oroszlanok ketrecébe. Balkezeiben ócska pisztolyt tartott maga elé, jobbában ostort és piszkavasat egyszerre. Hangosan kiáltozott, de érteni nem lehetett: ugyanazon a nyelven beszélt, mint a papagály. Az egyik oroszlan, vézna nőtény, fülét sem mozdította

a lármára, a hímoroszlán, szép és erős példány, sunyítva felállott. Az állatszeliidító tovább ordította, csattogott az ostorral és döfködni kezdte a nőtényt, amely felhördült és kitátotta száját. Pieter megszorította a Bella karját.

— Láttad azt a száját? — kérdezte élénken.

Az előadás annyiból állott, hogy az oroszlanok nagy ostorcsattogás és ordítás közepette lustán feldobták testüket egy-egy zsámolyra. Akkor az állatszeliidító mind a kettőt lekergette a zsámolyról, de előbb egyenként vaskarikát tartott elébök, azon persze kénytelenek voltak átugrani. Gazdájuk végül mindakettőbe beledöfött a piszkavassal, s mikor sikerült őket félelmes hörgésre bírni, elsütötte a mordályt. Majd kihátrált a ketrec ajtaján és máris megjelent a nézők körében bádogtányérral külön adományokat gyűjteni.

— A hímoroszlán nem vicsorgott, — mondta Pieter, — szeretném, ha vicsorogna.

Az állatszeliidítóval nehéz volt megértetni ezt a kívánságot. Pieter rámutatott a hímrre, aztán maga kezdte száját kitátani és vészesen morogni, ami Bellát pukkadozó nevetésre ingerelte. Az állatszeliidító erre behívta a pénztártól az asszonyt, aki, mint mindig kitűnt, jól beszélt németül. Vele meg lehetett értetni, hogy Pieter szeretné látni az oroszlan tátott száját, de többször és huzamosan, hogy lerajzolhassa, mert festő. Bonyolult tolmácsolás után abban állapodtak meg, hogy az állatszeliidító pénteken kora reggel, mielőtt felszedi sátorfáját, elviszi a hímoroszlánt a festő műtermébe és ott tetzés szerinti ideig hagyja rajzolni tátott száját, még pedig úgy, hogy az állat tokáját fogja csiklandozni, mert attól rendszerint ásít. Pieter egy forintot adott előlegül az állatszeliidítónek azzal, hogy pénteken pitymallatkor maga jön el az oroszlanért.

Bella az egész beszélgetés alatt nem szólt semmit, de láthatóan ideges lett. Mikor kifelé mentek, így szólt:

— Remélem, hogy csak tréfáltál!

Csak egy szempillantásig tartott, amíg Pieter döntött: hazudni fog.

— Persze, hogy csak tréfáltam.

De mikor hazaértek, félrehívta Snijderst és közölte vele, hogy pénteken reggel fél ötkor igazi hímosroslán lesz a műteremben idomítójával együtt, aznap jöjjön jóval korábban, de Bellának nem szabad szólni semmit. Ebben meg is lehetett bízni, mert Snijders, ha kellett, úgy hallgatott, mint a sír. Azzal a munka tovább ment a rendes kerékvágásban. Pieter elkezdte azt a bibliai jelenetet festeni, mikor az agg Simeon felemeli a templomban a csecsemő Jézust és a híres igéket mondja:

— Nunc dimittis, Domine, servum tuum...

Szép tárgy volt, Pieter nagyon örült neki, hogy kitalálta. Simeonnak a biblia szerint megjövendöltetett, hogy addig nem hal meg, míg látnia nem adatik a Messiást. S az agg éppen akkor ment a templomba, mikor szülei a csecsemő Jézust zsidó szokás szerint ott bemutatták. A csecsemőben azonnal felismerte a Megváltót a kegyes öreg, karjára vette és gyönyörködve nézte. Tudta, hogy életének nagy ígérete most teljesedett be, s tudta, hogy ha innen hazamegy, békésen meg fog halni. De nem törődött a halállal, boldogan fohászkodott Istenhez: „Most elengeded, Uram, a te szolgádat, mert szeme meglátta az Üdvözítőt.” Mindezt nagyon szépen meg lehetett komponálni a keskeny és magas oldalkepen, mert az aggnak égfelé sóvárgó tekintetének iránya a templom hosszú, függőleges oszlopai között megadta az egésznek a függőleges jelleget, ami azért is fontos és finom művészi gondolat volt, mert ez az irány simult, mondhatni rímelt a fő-

kép oldalt eső létrájával. S nagy gyönyörűségnek ígérkezett a csecsemő édes kis testét a fehérszakkálú agg karjaiban ábrázolni. Pieter úgy vágyott egészséges gyermek után, hogy minden alkalmat felhasznált: csecsemőt festett, ahova csak beilleszthette.

De itt még nem tartott, alig volt túl a vázlaton. Pénteken reggel rendes időben kelt fel, lóra ült és odaügetett a menazsériához. Az idomító már várta feleségestül.

— Hogyan csináljuk? — kérdezte Pieter.

— Odahajtunk az oroszlanekreccel udvarodba, uram s beteretjük a hímet. Rajzolhatsz, amíg kedved tartja.

A ketreceket egymás mögé lehetett fogni csoportonként, egy-egy csoportot négy hatalmas ló húzott az országúton, így vándorolt a sereglet. De most csak egy ketrec elé fogtak két lovat. Csak a hím volt a ketrecben. Az idomító házaspár felült a bakra, a fogat előtt Pieter vezetőként lovagolt. A ház előtt lassítottak, hogy Bella fel ne ébredjen. Snijders már várakozott a kapuban. A fogat behajtott az udvarra, Pieter mindenekelőtt besietett a műterem mellett alvó inasokhoz, Cornelist felköltötte, gyorsan lelket vert belé és így szólt:

— Odamégy asszonyod küszöbe elé és ha felébredne, megmondod neki, hogy nem szabad lejönnie, igen komolyan megtiltom.

Aztán sietett vissza. A ketrecet egész közel húzták nagy ügyel-bajjal a bejáráthoz, az oroszlanak nem is maradt más útja, mint a műterem felé. Az idomító kinyitotta az ajtót és piszkálta a hímet. Az kedvetlenül feltápáskodott és lustán cammogott befelé. Pieter és Snijders vázlatkönyvvel és vörös krétával felfegyverkezve várták a vadat. Az oroszlan megjelent a műteremben. Mintha valami hatalmas sárga kandúr lépett volna be az állvá-

nyok, képek, keretek, festékes tálak, vérték közé. A műterem közepén dézsában tetemes adag nyers lóhús várta a ritka vendéget. Nem sokat kérette magát, kikapott egy nagy darabot és kissé idegesen a szokatlan környezettől, elvitte oldalfélt, ott leheveredett és lakmározni kezdett.

— Remek, — mondta Pieter, mialatt sebesen rajzolt.

— Igazán ritka alkalom, — felelt kissé reszketeg hangon Snijders.

— Mi az, Frans, csak nem félsz?

— Jobb szeretem, uram, ha a lovat eszi, mint engem.

Pieter szenvedélyesen nézte az állatot és rajzolt boszorkányos sebességgel. A nagy csendben csak az állat majszolása hallatszott és a papírlap pattanása, amikor Pieter visszahajtott egy oldalt és új vázlatot kezdett. Hallatlanul gyönyörködött a pompás bestiában, valamennyi állat közül mindig az oroszlán érdekelte leginkább. A fenevad elfogyasztotta a nagy húst, kéjesen tépte le a bordáról a csatokat, nyalogatta szája szélét, aztán pákosztos mohósággal ment vissza a dézsához: göresös, gyors mozdulattal, halkan morogva, kikapta a második darabot. Pieter és Snijders lobogó gyorsasággal rajzoltak. Mindketten igyekeztek az állat járásából, leheveredéséből egy-egy pillanatot elfogni s azt megörökíteni. Végre az ennivaló elfogyott. Az oroszlán még beleszaglászott a dézsába, beletörődött, hogy a lakomának vége, aztán leheveredett. Így is gyorsan lerajzolták.

— Most lássuk azt az ásitást, — mondta Pieter az asszonynak, s ez a felszólítást azonnal tolmácsolta.

Az idomító odament az állathoz és belebökött. Az mérges morgással tiltakozott, hogy ebben a kellemes pillanatban háborgatják. De gazdája tovább

döfködte, az állat kénytelen volt felegyenesedni. A moldvai ember torka alá nyúlt és vakarni kezdte. Soká eredmény nélkül. Végre az oroszlán nagyot ásított, éppen Pieter felé táva ki rettenetes száját.

— Gyönyörű, — lelkesedett Pieter —, még, még. Ahányszor csak lehet.

Az állat megint lefeküdt. De nem nyughatott most sem, a kíméletlen gazda feldöfködte és ásíttatni akarta. Egyszer-kétszer sikerült is ásításra bírni. Pieter közelebb rukkolt a székkal. Követelte, hogy még, még és lázasan rajzolt. Ekkor az idomító hirtelen elugrott az állattól és maga elé tartva a piszkavasat, hangosan ordítani kezdett. Az állat most úgy tartotta fejét, mint a holdat vonító kutya, mancsaival a vasrúd felé kapkodott játékos, de baljós mozdulattal. Farka kemény kopogással verte a földet, s egyszerre, mint a mennydörgés, elordította magát. Snijders akkor már nem volt sehol, már előbb settenkedve hátrább vonult. Pieter felállott, de még mindig rajzolt.

— Uram, — szólt az idomító felesége —, vigyázzatok, baj van.

— Gyere gyorsan ide, — kiáltott Pieter hátrálva és nyujtva a kikészített két aranyat —, vidd a pénzeteket.

Az idomító teljes erejéből ordított és korbácsával egymásután nagyokat csapott az állat arcába. De az még jobban felbőszült a csapásoktól, ahelyett hogy megfélemlíteni sikerült volna. Ablakot rázó dörgéssel üvöltött, ínye borzasztóan húzódott vissza vicsorgó fogairól, hátrált, megtorpant, farkával folyton a földet verte, nyilvánvalóan ugrani készült. A műterem bezárt ajtaján a lépcső felől dörmögés hallatszott és Bella sikoltó hangja. Ez hirtelen megzavarta az állatot s az idomító villámgyorsan felhasználta a pillanatot: még közelebb ugrott, teljes erejéből, lihegve korbácsolta az állat ar-

cát és lassan úgy fordult, hogy az állat útja a kijárat felé szabad legyen. Az oroszlán meghunyászkodott, sompolyogva elindult, majd három késlekedő lépés után szökkenésbe kezdett. Az idomító utána. Nyomban hallani lehetett, amint a ketrec ajtaja becsapódik.

— Nehéz mesterség ez, uram, — mondta az asszony és futott kifelé.

A pénzt megkapták, már robogott is velök a kocsí odakint. Pieter kinyitotta a műteremajtót. Bella sírva, halotthalványan meredt rá.

— Angyalom, nem megtiltottam neked, hogy legyere?

— És ha ezerszer megtiltod, mit tegyek, ha halom azt a borzasztó ordítást? Még most is reszketek egész testemben.

— Ugyan ne légy gyerek, ez ártalmatlan állat, meg van tanítva. Az inasokkal mi van? Gyertek be, hé, mind fent vagytok?

A gyerekek öltözetlenül, rémülten, szepegve álltak a küszöbön. Pieter kacagásra fakadt.

— No hiszen derék legények vagytok, mondhatom. Ti készültök festőnek? Öltözzetek fel rendesen, aztán indul a munka. Bella, angyalom, te feküdjél szépen vissza és pihend ki magad, én most összehasonlítom vázlataimat a Frans rajzaival, aztán megyek lovagolni. Máskor pedig fogadj szót. Eredj, eredj és feküdj le szépen.

Bella sírva, duzzogva elment. Snijders már előkerült, arcán a kiállott izgalom fáradtságával, de azért mosolyogva. Leültek egymás mellé, lapozgatták vázlatkönyveiket. Csupa nagyszerű anyag volt. Magok is elcsodálkoztak, hogy krétájuk alól ennyi idő alatt milyen rengeteg rajz került ki.

— Ebből évekig élélünk, — mondta Pieter —, vehetted észre, hogy a rendelők ízlése nagyon a vadászképek felé kezd fordulni. Most már oroszlán

dolgában senki sem érhet utól bennünket. Jó volna, ha még papírra vennél egy-két jegyzetet az utolsó jelenetről, míg el nem felejtjük. Én is átgondolom még, ha visszajöttem. Ejnye, ejnye, még elkésem a miséről.

Az oroszán-esetnek hamar híre terjedt a városban, mert Snijders persze elmondta sógorainak és feleségének. Rockox másnap külön embert küldött megtudakolni, hogy a művésznak nem esett-e valami baja. Pieter azt izente vissza, hogy kutya-baja, de ezt szeretné a holnapi nap folyamán műtermében személyesen közölni a polgármesterrel. Rockox harmadnap beállított.

— Csak egy negyedórám van, Pieter. Mit kívánsz tőlem?

— Legalább egy órát, uram. Nézd meg ezt a vázlatot. Az öreg Simeon meglátja a halála előtt az Üdvözítőt. Mögötte egy férfeje üres helyét látod. Oda téged akarlak festeni.

— Engem?

— Téged, uram, ez kedvenc gondolatom, ne mondj ellene. Nagyon lehetséges, hogy ennél a jelenetnél ott volt a jeruzsálemi polgármester. Aztán meg állásodnál fogva az összes céhek legfőbb hatósága vagy, tehát az ijjászoké is. Illő, hogy képükön szerepelj. Harmadszor pedig két bőrt nyúzok egy rókáról: most gyorsan arcképedet is megfestem sír-
emléked számára.

— De érts meg, Pieter, én nem érek rá, ülnöm lehetetlen most napokon keresztül.

— Arra nincs is szükség. Csak vázlatokat veszek rólad, mint az oroszánról, aztán megfestelek úgy, hogy nem is kellesz hozzá.

Egy óránál több valóban nem kellett: Pieter odavetett öt-hat krétavázlatot a polgármester arcáról. Ezt elegendőnek tartotta az ijjászok képéhez is, a külön arcához is. És dolgozott szorgalma-

san. Egy napon Bella, mikor a napi munka után együtt ültek, így szólt hozzá:

— Pieter, ugye, hogyha a Simeon-kép kész, akkor biztosan a Mária-kép jön?

— Biztosan, drágám, most már nem lesz több halasztás. A Kristóf külön képét majd megfestem a legvégén.

— Azért szólok csak, szívem, mert most már a halasztás inkább előnyösebb volna.

— Hogy-hogy? Nem értelek.

— Pedig nagyon okos ember vagy. Ezt most találd ki.

Pieter ránézett kutatóan felesége lesütött arcára. És nem abból, amit mondott, hanem ebből a boldogan alázatos, átszellemült, Madonnává lett arcról értette meg a nagy újságot. Mohón ragadta meg az asszony kezét.

— Bella, komolyan mondd?

— Komolyan. Most már biztos. Az orvos is mondta, sőt anyám is.

— Ó, Istenem, hogy megrendítettél ezzel az örömmel. És mikorra lehet várni?

— Azt hisszük, hogy július elején itt a kisbaba. Szóval, ha most már te vagy türelemmel még egy darabig, jobb modellt keresve sem találhatsz nálam.

A Rubens-láz ettől a naptól kezdve megváltozott. A gazda hangos örömmel dúdolgatott, tréfált az inasokkal, Snijderst minduntalan hátbavágta és a kialkudott összegeken felül folyton külön jutalmakban részesítette, a cselédek is ragyogó arccal serénykedtek reggeltől-estig, még maga az épület is mintha színét változtatta volna, igaz, hogy a nap is másképpen sütött rá, mind eddig. Új gyerek jön: ha Isten úgy adja, ép és egészséges.

Február közepén a Simeon-kép is, a Jézuskát vállalán hordozó óriás Kristóf is az ijjaszoknál volt már. Az egyházi hatóságok megtekintették és el vol-

tak ragadtatva, csak úgy vélekedtek, hogy a nagy Kristóf túlmeztelen, valami leplet kell csavarni a lányékára. Pieter nem vitatkozott. Tudta, hogy az egyházzal nem hasznos dolog okoskodni. Bár ez a lepel eléggé megzavarta a fénykompozíciót, amelynek az volt az ötlete, hogy a csecsemőhordó óriásra rávilágít a legendabeli szerzetes mécsese, valahogyan elboldogult a javítással. Aztán végre nagy, boldog lélegzetvétellel nekifogott a Mária-képnek.

Három hónap hiányzott a második gyermek várható születéséhez. Ehhez alkalmazkodott a kép is: szeptembervégi időt sejtettek a fellegek az égen, azzal az ígérettel, hogy december végén elkövetkezik az emberiség karácsonya. A kompozíció a Simeon-képpel ellentétben a vízszintes vonalak elvére épült, mert a Levétel baloldalával ez rimelt helyesen. A kőlépcső talaja, a vaskorlát egyaránt erős vízszintes vonalakat adtak. Bella boldogan állott, míg férje festette, arcát a leendő fiatal anyák mélabús boldogságával sütötte le, szép keze finoman pihent a vaskorláton, alakjának rajzában a művész gyengéden és áhítatosan ígerte az emberiségnek a Megváltót, s magának is apai élete egészséges, ép megváltóját. A Szűzanya mögé kis cseléd-lányt festett, s ehhez felesége kedves, nagyon csinos Clara hugát állította oda mintának. Clara most egész nap a Pieterék házánál tartózkodott, hogy elnehezdedt nővérének a ház körül segítségére lehessen. Különben is ő szerette tologatni kocsijában a béna, szomorú kisleányt.

Míg ezt festette, Pieter semmi mással nem foglalkozott. Tizenhat nap alatt elkészült vele. Most már a teljes oltárkép ott volt az ijjászok templomában. S megjelent az ijjászok tisztelgő küldöttsége a házban, a hagyományoknak engedelmeskedve elhozták a szokásos kesztyűt a művész feleségének. Gyönyörű kesztyű volt, ritka keleti bőrből, nehéz arany-

hímzéssel, az egyik fecsegő természetű ijjász nem is állhatta meg, hogy árát meg ne súgja: a céh nyole forint tíz stuiverst fizetett érte.

— Istenem, mikor fogom én ezt hordani, — sóhajtott Bella.

— A kép avatásán fogod hordani, angyalom. Az oltárkép szentelését már kitűzték. Július huszonkettedikén lesz. Akkorára már rég talpon leszel, ha helyesen számítottatok.

— Mi helyesen számítottuk, de úgy félek, hogy valami baj lesz...

— Ugyan ne emészd magad ilyen csacsiságokkal. Hiszen csak a tükörbe kell nézned. Szébb vagy, mint máskor. Emlékezzél vissza, milyen rossz volt az arcöd a kislány előtt. Most megszépülsz. Ó bocsánat: most még szébb lettél. A természet nem csal, angyalom. Holnap különben el kell utaznom Brüsszelbe. Találd ki, miért megyek?

— Nem tudom kitalálni.

— Felkérem keresztapának a főherceget. A gyereket Albrechtnek fogjuk keresztelni.

— És ha leány lesz?

— Dehogyan lesz leány. Ki van zárva. Fiú lesz.

A főhercegi pár szíves előzékenységgel vállalta a keresztszülők tisztét. Aztán sok mindenről beszélgettek. Pieter ujságokat hallott: Mantuában a fiatal uralkodó, Fernando hereg, váratlanul utána halt apjának. Már a következő fiú ül a trónon, aki bíborosi rangját átadta öccsének. Oroszországból érdekes dolgokat jelentettek: a Godunov Borisz-féle és ál-Demetriuszoktól hemzsegő zavaros idők megnyugodtak, a bojárok és a papok a rosztovi érsek fiát, bizonyos Romanov Mihály nevű tizenhét éves fiatalembert, választották cárnak, aki tehát új dinasztíát alapított és hír szerint igen ügyesen kezd uralkodni. Párisban az az ujság, hogy az özvegy királyné, Medici Mária, nem tagadhatván meg

vérét, óriási építkezésekbe kezdett. Fia, XIII. Lajos, koraérett ifjú, még sok borsot fog törni anyja orra alá. Spanyolországból éppen most érkezett az a hír, hogy Greco meghalt.

— Nem találkoztál vele, Rubens?

— Nem, fenség, ő Toledóban élt és én oda nem jutottam el. De egy-két képét láttam és megvallom, nem értettem.

— Mondd, nem tartottad jó festőnek?

— Erre nehezen tudok felelni, fenség. Idegen volt nekem. De nem tagadhatom, hogy akkori ingadozó koromban éreztem benne valamit, ami nagyon nyugtalanít. Most már nem nyugtalanítana, mert nem ingadozom. Istennek legyen hála, minden dologban nagyon biztos vagyok. Éppen azért igen kihoz a sodromból, amit az új genti püspök csinál velem.

— Van der Burch? Mit csinál veled?

— Elődje, a felejtethetetlenül kedves De Maes, szerződést kötött velem egy szárnyas oltárképre Szent Bavo megtéréséről. A vázlatokat akkor meg is küldtem hódolattal fenségteknek. Most az új püspök, aki a vázlatokat nem is látta, fütyül a szerződésre, mert mint hallom, nem képet akar az oltárra, hanem szobrot. Én pedig biztosan tudom, hogy életem legszebb képét tudnám oda megfesteni. Alázatosan megkérném fenségedet, hogy a püspök udvari intelmet kapjon: a szerződéseket tisztelni szokás.

— Úgy van, nagyon helyes. Majd add be írásban a tényállást. Amit lehet, megteszem.

Pieter több új megbízással tért vissza Antwerpenbe. Munkarendjén nem változtatott, kora reggeltől napszálltáig dolgozott, legfeljebb most napközben többször is abbahagyta a festést és megnézte Bellát. Az asszony jól viselte állapotát, úgy látszott, hogy beteges természete a régi gyászai együtt elmúlt. Valóban megszépült, meglepő módon fiata-

labbb lett és az asszonyi külső kiismerhetetlen fordulataival most még üdőbb volt, mint menyasszony korában. De a kisleány nem gyógyult meg. Bénán ült naphosszat kocsijában, amelyben tologatták.

Július negyedikén este a bábáért kellett szalajtani. Július ötödikén délután megszületett a gyermek. Fiú lett csakugyan, még pedig nyolcfontos, kövér, kis csecsemő. Vagy ordított, vagy táplálkozott, de akármelyiket csinálta, torkaszakadtából csinálta. Tökéletesen ép volt és erős.

— Pieter, — mondta a tápláló anya, félkezét férje felé nyujtva —, bocsáss meg, hogy olyan kishitű voltam és annyit sírtam.

— Kishitű voltál, mert magadnak hittél, nem nekem. Szóljatok, mikor kibontjátok a pólyából. Ha pucér lesz, gyorsan lerajzolom.

A keresztelő igen díszesen folyt le, Antwerpen minden előkelősége ott volt, a kis Rubens Albrechtet a főhercegi keresztszülők nevében De Silva Jehan udvari tanácsos udvari fogaton vitte a templomba. A büszke apa ragyogó szemmel mondta a gyermeket dicsérő kegyelmes úrnak:

— Nem tudhatod, uram, milyen szép. Látnád a meztelen hasát és a két kis gömbölyű térdét. Mást már nem is tudok rajzolni.

És még sokkal ünnepélyesebb volt hat hét múlva az oltárkép felszentelése. Itt is képviseltette magát a kormányzó, az udvari úr mellett díszhelyen ült Rockox, a másik oldalon az alkotó művész és szép felesége. Bella az ijjászok kesztyűjét hordta és valahányszor a képre nézett, szemét mindig elfutotta a könny. De alig várta, hogy az ünnepélynek vége legyen, mert a nagymise sokáig tartott s ő már türelmetlenül etetni szeretne volna hathetes fiát. Végre elhallgatott az orgona, s ő az udvari méltóság karján igyekezett kifelé. Mögötte Rockox és Pieter az ijjászok céhelnökével. A spanyol úr

udvariasan társalogni kezdett a szép asszonnyal. Brüsszelről beszélt és az udvar életéről.

— Képzeld, asszonyom, milyen véres látványban volt részünk tegnapelőtt. Menazséria jött Brüsszelbe, s mi is elmentünk. Kisebb udvari társaság, megnézni az állatszelistitót. Két oroszlánja volt, egy hím s egy nőstény. A hím aznap nagyon ingerülten viselkedett, de az idomító ura tudott maradni. Azonban megbotlott egy zsámolyban és elesett. Az állat azonnal ráugrott és szemünk láttára széttépte. Sőt az áldozat feleségének szemeláttára. Az asszony eszméletlenül rogyott össze. Szent Isten, mi bajod, asszonyom?

— Semmi, csak én is majdnem eszméletlenül rogytam össze. Add a karodat, uram.

Majd sápadtan hátrafordult.

— Hallottad ezt, Pieter?

— Hallottam. Többet nem teszem. De tegnap ezer forintot ígértek egy vadászat-képert. Esküszöm neked, Bella, hogy a fiad dúsgazdag ember lesz.

Ekkor érkeztek a kijáráthoz. Bella keresztet vetett és így szólt:

— Ne dúsgazdag legyen, hanem olyan boldog, mint én s bár a másik egészséges volna. Több volna az, mint a pénz...

V.

Az oroszlán látogatása valóban nagyszerű befektetésnek bizonyult. A vadászati képek divata előntötte a piacot. Jelentéktelenebb festők legfeljebb vaddisznóra mertek vállalkozni, mert kitömött vad-disznót nem volt nehéz szerezni, s az ebekkel küzdő kan olyan tárgy volt, amelyet száz meg száz változatban megfestettek már a régiek, mai festő akár sohasem látott legyen vadkant életében, valahogyan

elboldogult az iskolás hagyományokkal. De oroszlánhoz nem igen mertek nyúlni az antwerpeniek, mert nem ismerték eléggé a keleti fenevadat, s a hagyományok is hiányoztak hozzá. Most megjelent a piacon Rubens Pieter Paul műhelye az oroszlán meglepő szakismeretével.

A legelső akkora port vert fel, hogy valóságos búcsújárást keltett. Pieter mindedig nem szerette, ha műtermét hivatlan vendég, vagy éppen idegen keresi fel pusztá kíváncsiságból. A rendelőt mindig szívesen látta, hiszen belőle élt. De a bá-méskodó kíváncsit nem állhatta. Úgy érezte, hogy műterme az otthonához tartozik, amely csak az övé. Az angol közmondás szerint várának fogta fel ezt az otthont, amelyben saját magánéletébe elvonulhat. De lassanként, híre növekedtével, rájött, hogy ezt az elvet lehetetlen fenntartani. Ha Utrechtből vagy Lüttichből érkezett valaki ismeretlen Antwerpenbe és beállított a város leghíresebb festőjéhez, mint rendelő, nem lehetett ellenőrizni, vajjon van-e komoly szándéka. Aztán meg nem becsülhette le az ilyen látogatók hírverési értékét. Ezek, ha visszatértek hazájukba, szélteben mesélték úti élményeik között, hogy jártak a híres Rubens műtermében, nagyszerű műremekeket láttak munkában, s az ilyen elbeszélések úgy kellett, hogy hassanak, mint a kemény talajba szivárgó nedvesség: minden cseppnyi víz hozzájárul ahhoz, hogy porhanyóssá és termőbbé váljék a talaj. A Rubens-műterem valósággal antwerpeni közintézménnyé növekedett, amelyet az utasnak illett felkeresnie. Pieter beletörődött üzleti érdekből, hogy műterme nem otthonához tartozik többé. Apró háztartási intézkedésekkel igyekezett jobban elválasztani ezt az épületrészt a többitől, az inasoknak külön főzetett, a műtermi résznek külön cselédet tartott. S rájött, hogy ez voltaképen használ otthona bizalmasságának. Ha alkonyatkor visz-

szavonult Bella és a gyerekek társaságába, tőle akár összedőlhetett a világ.

Az oroszánvadászatnak tehát rengeteg nézője akadt, míg szállítás előtt a műteremben a száradást várta. Egyik ember küldte a másikat, akár pénzért is lehetett volna mutogatni. Igen bonyolult kompozíció volt ez, órákig dolgozott a beosztáson Snijders segítségével. Négy lovasembert, három gyalogos hajtót és két oroszánt helyezett el a vászon területén, abból a kiindulásból, hogy valahol Keleten előkelő muzulmán urak vendégül látnak oroszánvadászaton egy előkelő római katonát. A keletiek fegyvere lándzsa és nyíl, a rómaié kard, a hajtók törrel dolgoznak. Két oroszánt vert fel a lankás, csalitos tájon a társaság, hímet és nőtényt. A hajtók közül egyet már megöltek az állatok, holtan hever a megugró lovak hasa alatt. Keze holtan is markolja még a tört. A nőtény most ugrott rá a másik hajtóra, feldöntötte és ő is éppen döfésre emeli fel a fegyvert. A nőtény végzete kétségtelen. A hím már nem adja életét ilyen olcsón, ráugrott az egyik keleti úrra és lerántotta a vérezve ágaskodó fehér lóról. Rettenetes állkapcsai most ropantják ketté a vadász combját, amint hanyathomlok zuhan a földre, biztos, hogy nyakszirtjét is eltöri. De az állat sem viszi el szárazon, a másik keleti úr most taszítja vékonyába a lándzsát, a harmadik a vállába döf, a római pedig hatalmas vágást mér fejére a karddal. A keleti urak arcán életrehalálra szóló izgalom reszket, csak a sisakos római nyugodt. Ő az igazi vadász, szinte a jól végzett munka kedélyes derűje látható bozontos bajsza körül, mikor látja, hogy hibátlan csapása kettéhasítja a fenevad koponyáját. A lovak is részt vesznek a küzdelemben, szinte hallani horkanásukat, ahogy ágaskodnak, kettő pedig verekedő kedvében teljes erőből kirúg patáival hátrafelé. A halott hajtót ki-

véve, egy tenyérnyi hely sincs a képen, amely drámai mozgással ne volna teljes. Szín dolgában a fehér ló és a zuhanó fehér leplek ember a kép közepe, ezt a magot óvatos egyensúly elosztásával környékezik a vörös, mályva, szürke, fekete színek, s a színek koszorúját a sebek piros pontjai és a turbánok fehér foltjai élénkítik. A nézők ijedelemmel hőköltek vissza a véres és izgalmas történetről, egyik sem tudta, hogy ahol áll, ott állt nemrég a dézsában a lóhús és az állatsereglet hímoroszlánja ott mutatta irdatlan állkapcsának azt a harapását, amelytől orra töve oly félelmesen ráncolódik a képen.

A nevezetes vadászkép egyszerre megmozgatta a rendelőköt. Egymásután jelentkeztek gazdag urak, akik oroszlanos képet óhajtottak. Csak az volt a kikötésök, hogy másféle legyen, ne másolat, de azért mégis ilyen. A műteremnek ontania kellett az oroszlan-jeleneteket. De nemcsak ezeket. Az íjjászok Levétele viszont az egyháziakat mozgatta meg. Előbb egy kisvárosi pap jött, hogy a Levétel másolatát szeretné templomába, aztán kettő, aztán öt. Volt aztán az utórendelőknek egy harmadik csoportja: maga a főhercegi pár. Ők arcképeikből nem győztek új és új példányokat rendelni. Hol Prágába küldtek arcképet, hol Valladolidba Siete-Yglesias márkinak, akit le akartak czzel a fenséges keggel kötelezni.

Műterme most már gyárrá nőtt. Kora reggel, mikor még nem zavarta senki, arra használta fel a frisserejű órákat, hogy tervezett. Elévette a rendelőkönyvet, amely inkább hasonlított egy nagykereskedő üzleti naplójához, semmint művészhéhez. Gondosan fel voltak itt jegyezve a különböző igények, külön rovatokban a kép kívánt tárgyával, a rendelő nevével, a szállítás kialkudott határidejével, a vételárral. Elővette, ami soron következett és azzal a

gyorsasággal, amelyre semmi más festő nem volt képes, felvázolta az új oroszlán-képet, vagy a Levél egy új változatát. A szolgai hűségű másolatokat nem szerette, részint, mert ezekért kevesebbet számíthatott, részint, mert kész képeinek egyensúlyát még mindig tökéletesíteni igyekezett és egy-egy aprónak tetsző változtatással kísérletezett: nem kapott-e így újabb értéket a kép. Mikor Snijders bejött és az inasok felkeltek, megkezdődött a műhelymunka. A kis alakú vázlatot felnagyítva átvitték a végleges nagyságú vászonra, aztán megfestették. Pieter egyszerre öt képen dolgozott, járt, kelt az állványok között, hol ennek, hol annak a kezéből vette ki az ecsetet, a mester könnyű és biztos vonásaival azonnal megmutatta, amin az ifjú tehetetlenül kínlódott, itt a színkeverést javította ki, ott egyetlen suhintással mélyé, kifejezővé tett egy árnyékot, s közben odament a maga saját vásznához, mert személyesen is mindig festett valamit. Azokat a képeket, amelyeket nem általános üzleti céllal, csak a piacnak festett, hanem amelyeknek maga is külön művészi súlyt akart adni, elejétől-végig maga dolgozta ki. Voltak rendelők, akiket egészen más elbánnás alá vont, mint a tucatvevőt. Ilyen volt például mostanában Zweibrücken-Neuburg hercege.

Ez a herceg a Pfalz egy kis részén uralkodott, s a politikai nyomás, amely egy volt a vallási nyomással, arra indította, hogy elhagyván protestáns hitét, a pápaság kebelébe térjen. Ha már csinálta, egészen akarta csinálni, s mint általában a vallásváltoztatók szokták, sokkal buzgóbbnak mutatkozott, mint akár a régi katolikusok, akár régi vallásában ő maga. Egyre-másra hívta be piciny országába a szerzeteket, templomokat alapított és minden módon heves katolikusnak igyekezett magát mutatni. A szerzetek betelepítésével és templomok emelésével egyházi festmények jártak együtt.

a festők számára tehát a herceg politikai állásfoglalása következtében új terület nyílt.

De a rendelések javát a leghíresebb fölözte le: Zweibrücken-Neuburg hercege a legnagyobb és legdíszesebb feladatokkal Rubenset bízta meg. Két papot küldött hozzá tárgyalni, akik mindenekelőtt Krisztus születését kívánták megfestetni, de kilátásba helyezték, hogy még öt-hat nagyobb szabású képet is fognak kérni tőle. A honoráriumban nem lesz hiba, a herceg ismeri a Rubens-műterem árait és annyira ragaszkodik a művész nevéhez, hogy nem is próbál alkudni. Pieter tehát mindjárt hozzákezdett Krisztus születéséhez, amelyet egészen maga akart megfesteni az utolsó ecsetvonásig. A herceg volt első külföldi rendelője, minden oka megvolt remélni, hogy ezt majd követi a többi.

Áradásként nőtt a műterem munkája. Néha nyolc különböző kép készült itt egyszerre. Mindenki belebotlott mindenkibe, nem értek egymás könyökétől. Néha valóságos mérnöki feladat volt megoldani, hogyan állítsák fel a különböző állványokat, mikor lovat kellett beállítani a műterembe, amely egyszerre két különböző tárgyú képen is szerepelt. S egy napon a folyton növekvő népszerűség túlcsapott a műterem méretein.

— Így nem férünk tovább, — mondta Bellának boldog panasszal, — a munka megbénul. Át kell alakíttatnom a házat. Holnap elhívatom Crayer Fransot, az a legjobb az építészek között. Igaz, hogy a legdrágább is, de már rég megtanultam, hogy a drága áru mindig a legolcsóbb. Lesz egy kis kényelmetlenség, angyalom. Valószínűleg a saját szobáinkba költözik egy időre a műterem, össze kell húznunk magunkat. Sőt arra is gondoltam, hogy pár hétre apádékhoz költözünk a gyerekekkel.

— Ők csak örülni fognak neki. És nekem is öröm lesz visszamenni, ahol kezdtük.

— Miért? Akkor jobb volt? Én úgy érzem, hogy most még jobban szeretjük egymást.

— Én is úgy érzem. De azok az emlékek nagyon kedvesek. Képzeld, Albrecht új játékot talált ki.

— Ne mondd. Mit?

— Eddig csak az ujjait nyitogatta és rendkívül csodálkozott rajtok. Nem győzött betelni azzal, hogy ujjai vannak, amik mozognak. S volt még egy játéka, mihelyt kibontottam a pólyából, azonnal szájába vette a nagy lábujját és hevesen szopta.

— Láttam és bámultam. Nagyon nehéz lehet. Én, azt hiszem, nem tudnám megcsinálni. De mi az új játék?

— Rájött, hogy mikor fekszik, a szájával így lehet csinálni: prrr... S akkor úgy köp, mint a kerti locsoló. Egész permetező felhőt köp maga fölé. De a nedvesség visszahull az arcára. Attól pislog, s a dolog rendkívül tetszik neki. Megcsinálja egymásután hússzor, mindig új neki és meglepő, mindig vigyorog rajta.

Pieter nevetett, felállt, odament a bölcsőhöz.

— Csak azt ne akard, — aggodalmaskodott Bella —, hogy kibontsam.

— Már pedig éppen azt akarom. Bontsd ki nekem.

— Mindig félek, hogy megfázik.

— Dehogya fázik, nem olyan fából való ez a kis gazember. Nem árt neki a jégeső sem. Aztán meg nincs is itt hideg. Bontsuk ki.

Bella kibontotta a pólyát. A kisgyerek állati boldogsággal örült börtöne nyiltának. Szabaddá vált görbe, kövér lábacskaival nyomban heves rugdalódzásba kezdett. Egészséges pufók tagjain rózsaszínűen tündöklött a selymes bőr, szája olyan volt erős pirosával, mint valami gyümölcs.

— Micsoda színek és vonalak, — mondta eltü-

nődve az apa, — az ilyen kisgyerek mind egy-egy Jézuska. Fordítsd a hasára.

Az anya hasára fordította Rubens Albrechtet. Annak nem nagyon tetszett az új helyzet. Kétségbeesett erőfeszítéssel próbálta fejét felszegni. De ereje elfogyott hozzá. Arca visszanyomódott a puha pólyára. S mindjárt bőgni kezdett.

— Látod, mindig megríkatod. Igazán, milyen gonosz apa vagy. Most azért is mindjárt bepólyázom.

— Nem, nem, még ne. Előbb megvigasztalom.

Pieter felemelte és karjára vette a meztelen kis testet. Erővel kellett ösztönét legyőznie, mert nagyon szerette volna roppant erővel magához szorítani. De nem tette, ez a pihéből és karintból való kis lágyság semmivé mállott volna a szorítástól. Csak tartotta tehát, lesfel járkált vele, dúdolni kezdett neki valami régi dalt, amellyel valaha őt szokta altatni anyja, s a kicsi csakhamar nem sírt többé. Akkor szőke szakáliát gyengén odaértette a lehelletszerű archoz. Albrecht behunyta a szemét, a csiklandástól prüszkölni és nevetni kezdett. Majd ettől a játéktól elfáradt. Percek sem teltek bele, elaludt. Pieter visszatette a nyitott pólyára.

— Tessék, itt van a fiad, bepólyázhatod. Elaltattam. Így kell bánni a gyerekekkel.

— Ó Istenem, be büszke vagy. Előbb megríkatod, aztán elaltatod.

De zsörtölődés közben átkarolták egymás vállát s úgy nézték a szuszogó csöppséget. A kis Clara kint volt tolószékében az udvaron.

— Ha pedig elköltözzünk arra a pár hétre, — fűzte tovább gondolatait Pieter, — akkor már ezeket a szobákat is rendbehozatom. Olyan házat akarok, ahova akár egy király is betehesse a lábát.

Másnap jött Crayer. Mindenekelőtt alaposan megnézte a házat kívül-belül, a falakat megkopog-

tatta, a lépcsőket lábdobbanással próbálgatta és olykor sokáig tűnődve nézett egy olyan pontra, amely más számára teljesen közömbösnek látszhatott. Mikor már mindent megtapasztalt, leültek rajzolni. Itt egy falat odébb, itt az ablakot nagyobbra, ott hozzávenni a szomszéd helyiséget, a bejáratot ki-képezni.

— Nagyon szép lesz, — mondta Crayer, — szerencsére győzöd költséggel, pénz nem számít.

— Micsoda, — kiáltott Pieter, — megbolondultál? Hogyhogy nem számít? Nálam minden stuivers számít.

— Ugyan, Rubens, — nevetett az építész, — egész Antwerpen tudja, hogy dől hozzád a pénz.

— Ügy. Dől hozzám a pénz. Én tőlem nem dől, mi? Mit gondolsz, mibe kerül nekem Snijders, meg ez a rengeteg inas? A vásznat, festéket, keretet ingyen kapom? És a háztartás? És a rokon gyerekek, akikről gondoskodnom kell? Egy fityingem sincs, az az igazság. Örülök, ha ezt az átalakítást ki tudom izzadni.

— Ne beszélj tovább, mert még megsajnálak.

— Hát igaz is. Micsoda bolond beszéd ez, hogy nálam nem számít a pénz? Sőt felkérlek a legszigorúbban, hogy minden tételnél úgy takarékoskodjál, ahogy tudsz. Az anyag elsőrangú legyen, de órákig alkudjál, mikor megveszed. Gondold meg, hogy szegény embernek dolgozol.

Még tovább is morgott Pieter, de közben kajánul gondolt arra a húszezer forintra, amelyet már sikerült félretennie, s amely a pénz erejével tovább dolgozott neki: biztos helyen, apósa, Rockox, Balthasar és mások gondos fedezetével. A szerződést megcsinálták, s mikor ráírták a dátumot, hogy 1615 július 25, Pieter megnyugodva gondolt arra, hogy harmincnyolc éves korára leghíresebb festője Antwerpennek. Elég hamar behozta, amit fiatalkorában

elmulasztott. Élete tökéletesen rendben van. Egyik gyereke béna, az igaz, de minden nem lehet együtt.

A műterem felkerült a lakásszobákba, az állványokat ott szétosztották, a bútorok a padláson várták, hogy visszakerüljenek régi helyökre. A házat létrák, taligák, dézsák lepték el, az udvaron nem lehetett járni; a kőanyag halmazai, a meszes edények és homokos hordók között füttyörésző kőművesinasok jöttek-mentek, erős mészszag terjengett mindenütt. A család átköltözött ideiglenesen Brantékhoz, ugyanazokba a szobákba, ahol az esküvő után megkezdték közös életüket. A változásnak Bella huga örült a legjobban, mert a gyermeklányok csecsemő-imádatával rajongott a beteg kis lányért és Albrechtért, most egész nap velük lehetett, cipelgethette, babusgathatta őket, hallgathatta a fiúcska édes, értelmetlen gögicsélését. Pieter életrendje most sem változott, hajnalban kelt, lovagolt, misére ment, aztán az átalakítás munkájától hangos házat kereste fel, ahol nem éppen kényelmes munka esett, de a kényelmetlenséget meg lehet szokni, ha az ember tudja, hogy csak ideiglenes. A ház átalakításán maga is dolgozott. Mert a homlokzatot is megváltoztatta, a Crayerral együtt dolgozott tervrajzon négyszögek szerepeltek harmónikus elosztásban: mindmegannyi képnek a helye. Ezeket a képeket festette most, hadd hirdessék majd esőálló színeikkel, hogy ebben a házban a klasszikus világot imádó festőművész lakik. Sziléneket tervezett, Páris ítéletét, Proserpina elrablását és más ilyen tárgyakat. S nevetve mondta Snijdersnek:

— Isten felvitte a dolgomat, Frans. Rubens-képekkel díszítem a házamat. Ezt bizony nem képzeltem, mikor Verhaecht inasa voltam.

— Szerencsédre nem tanultál tőle semmit, Pieter.

— Nem hálistennek, csak gyalulni. De azt jól. Mit tudsz róla?

— Valahogy megvan. Öregszik. Ugyanolyan tehetségtelen, mint volt. A minap láttam egy képét. „Miksa császár vadászkalandja“. Arról szól, hogy Miksa császár vadászat közben addig üldözött egy zergét, amíg hajsza hiján meredélybe zuhant. Ez a képen nem igen látszik, onnan tudom, hogy ez a tárgya, mert ő mondta. Magyarázat nélkül azt hinném, hogy egy díszruhás lakáj öngyilkos akar lenni. Nyilván azért festette az egészet, hogy Tirolt ábrázolhassa, mert tudtommal bizonyos időt töltött ott fiatalkorában. Hát én nem voltam Tirolban, de az ő képétől sem lettem okosabb. Még mindig nem tudom, milyen az a Tirol.

— Nagyon jót mondtál, Frans. A valóság csodálatos valami, rejtett összefüggéseit nem ismerjük. A festésnek van egy csodálatos tulajdonsága: a meggyőzés. Az ilyesmi egyetlen vonáson vagy foiton múlik. De a festő, aki nem Isten, éppen ennek a vonásnak a fontosságát nem veszi észre. Isten mindent tud, embert teremteni is. A festő csak éppen ezt az egy vonást nem tudja.

— De ha tudja, Isten-e már attól?

— Nem. Mert, ha tudja is, csak utánozhatja Istent. Ez viszont Isten után a legnagyobb dolog a világon. Tanuld meg, Frans, de ne mondd el senkinek, mert úgy sem hiszik el: mi mindjárt Isten után következünk. Nem a királyok, hanem mi. Azaz hogy esetleg a királyok is. Ha országaikban, népeik kormányzásában utánozni tudják Istent. De akkor ők is művészek.

— Hogyan utánozhatják népeik kormányzásában Istent?

— Ha békét és szeretetet adnak. A főherceg például művész. Mert Flandriának rendkívül ügyességgel és elmével békét tudott biztosítani. Mégsem

igazi művész. Mert a béke, amelyet adott, sántít. A tizenkét éves fegyverszüneti szerződésből kifelejtette a Scheldét. A Schelde torkolata kimaradt a szerződésből, már pedig Antwerpen ebből él. A fegyverszünet fele lejárt és hol tartunk? Hat év múlva háború lesz Spanyolország és Németalföld között. Tanuld meg, Frans: rossz békeszerződésből csak háború következik. Én negyvennégy éves leszek akkor, te negyvenkettő. Erőnk teljében. Dolgozhatnánk a rendelőknek és gyűjthetnénk valami kis vagyont gyermekeink számára. De a rendelők kastélyait fel fogják perzselni a zsoldosok, szegénység következik, meddő nyomor. Inter arma silent Musae. Mi a dolgunk? Hat évig dolgozzunk, mint a bolondok, mert ki tudja, mi következik azután. Ezért utálom a háborút, Frans. Ezért nem igazi művész a főherceg, akit különben őszintén nagyrabecsülök. És ezért mondom neked bizalmasan, hogy Isten után nem a királyok következnek, hanem mi. De ezt csak mi tudjuk, a királyok nem. Egyszer majd eljön az idő, mikor ők is tudni fogják. És nem a fegyver nevében fognak uralkodni, hanem a szeretet és szépség nevében. Vagyis Isten nevében, aki a legnagyobb művész. Sőt az egyetlen művész.

Snijders hallgatott erre, mert szemérmes ember volt. Ez a horpadt mellű, beteges ember lángoló lelket hordott magában, de annyira belül hordta, hogy az kifelé csak azok számára tudott megmutatkozni, akik ismerték. Pieter ismerte. És most kiolvasta a hallgatag arcáról, hogy mögötte mélységes szeretet és ragaszkodás rejtezik.

A ház átalakítása, noha Crayer szentül megesküdött a határnapra, elkésett. Ezt Pieter hidegvérrel vette tudomásul, mert mindennel józanul számolván, terveibe nagyobb késést számított. Már eleve nem képzelte, hogy éppen az ő háza lesz az, amely az emberiség élete óta elsőnek készül el a megállá-

pított határidőre. A végén az ő előrelátása járt jól, mert hamarabb költözhetett vissza, mint Bellának megígérte. S a ház most, új formájában, még őt is elragadta. A homlokzat maga pompás volt és érdekes, az első napokban az állványok leszedése után sokadalom állt az utcán, úgy bámulták a falba illesztett festményeket. A ház oldalán szabályos, előkelő kert díszelgett, francia ábra szerint nyírott bokrokkal és virágágyakkal. A ház maga ott pompázott frissen festett színeivel, ormán a szélkakassal, teteje élén fémből formált fáklyatartókkal. Két helyes kis árkád ragadta el a szemet, klasszikus ízű szobrokkal, amelyeket Crayer magánál Van der Eyndennél rendelt meg, de a háztulajdonos rajzai alapján. Az udvart oszlopos balusztrád zárta le, az oszlopokon kiterjesztett szárnyú sasok, csőrükben vasfűzékkel. S az árkádokon két oldalt latin felírat, szövegüket a házigazda kedvelt Juvenálisának tizedik szatirájából kereste ki. Egyik:

Bízd Istenre, vajjon mi való nekünk, s ügyeinkben
Hogy mi a hasznos, hagyd rá. Jobban kedvel az Isten,
Mint mi magunkat...

A másik oldalon ezt olvashatta a belépő, ha tudott latinul:

Ép testben követelj ép lelket. Légyen e lélek
Bátor, az elmúlás félelmét nézze le büszkén,
Sóvárgó ne legyen s haragudni ne tudjon...

Az udvar virágos sarkában ott állott a régi felszer helyén a csinos kis filagória. A műterembe díszesen kiképzett bejárat vezetett. De milyen más volt ez a műterem, mint a régi. Tágasabb, világosabb, mindenre hely akadt benne, s mennyezetén csigaszerkezet sorakozott, hogy kötélen egymás mögött több óriás vásznat lehessen lehúzni, vagy fel-

ereszteni. A lakószobák is megváltoztak, berendezésük a flamand és itáliai stílusok keverékét mutatta. Előkelő pompa és fényűzés, oszlopokon álló vázák, domborművek a falakban, az ablakok közt méltó állványokon a Rómából hozott fehér márványszobrok, meleg vízre berendezett fürdőszoba. A házat új formájában akárki kastélynak nevezhette volna.

Az új műteremben teljes erővel megindult a munka. Zweibrücken-Neuburg herceg mindig azonnal új képet rendelt, mihelyt a kialkudottat megkapta. A Szentlélek kitöltetése és a Hit diadala már útra keltek Pfalz felé, s most egyszerre két nagy festményt rendelt, de ezúttal részletesebb kívánságokkal. Nagy tömegeket kért a képekre, rengeteg meztelen testtel, a sokaság hatalmas kompozíciójával. Egyik kép legyen a Lázadó angyalok bukása, másik az Utolsó ítélet. Pieter érkezettnek látta az időt, hogy az árakat feljebb rugtassa. A Lázadó angyalokat, mivel a kép méretei nem voltak túl nagyok, még hajlandó volt a szokásos áron megfesteni, de közölte a két pappal, hogy az Utolsó ítéletet csak háromezerötszáz forintért csinálhatja meg. A küldöttek szemhunyorítás nélkül tudomásul vették ezt az árat. De ő nem bosszankodott, hogy nem kért többet, bár azoknak nyilvánvalóan nagyobb összegre is volt felhatalmazásuk. A hűrt módjával kell feszíteni. Jelszó: óvatosan és biztosan.

Előbb a Bukott angyalokhoz nyúlt, de nem bologult vele. Eltette tehát a tárgyat pihenni és neki látott az Utolsó ítéletnek. Egyelőre határozatlanul élt benne, hogy mit akar csinálni: valami ég és föld között lebegőt, gomolygót, egymásra tornyosuló testek olyan tömegét, amely felfelé, az Üdvösség trónja felé törekszik, de egy részét a kárhóztató ítélet ereje visszaveti. Csak ez élt benne: a magasban trónoló Krisztus nyugalmas és dicsőséges szilárdsága,

s a két ellentétes, függőleges erő, amelyeknek küzdelme mintegy oszloppár gyanánt tartja jobbról-balról a fellegi trónt. Megcsinálta ezt úgy, hogy talajt és előteret adott a hatalmas jelenetnek, de úgy is, hogy a talajt elhagyta, csak jelezte a kép alján a sírjuktól éppen kikelő alakokkal. De csinált ezektől különböző harmadikat is, amelyen a két oldalt egyensúlyozott megoldást elhagyta: ezen egyetlen testtömeg hömpölygött az űrben, a legkülönbözőbb beállítású testek összekeveredetten nyüzsgő tömege, s messzi fent, sokkal távolabb, a glória elvesző fénykörében ült az ítélkező Megváltó. S valamenynyien rajta voltak, a harsonás angyalok is, a zsákmányukat hurcoló ördögök is. Ezeket gonosz mohóságukban inkább furcsa és érdekes szörnyeknek fogta fel, semmint borzasztóknak.

Ezek a próbálkozások, amelyeket számtalan részlet ceruzavázlata előzött meg, többféle célt szolgáltak. Elsősorban az, hogy tisztábban lássa, ami képzeletében kialakult, mert igazán jól csak papíron, vásznon tudott gondolkozni. Aztán a rendelő megbízottai kedvökre választhattak. S az sem volt lényegtelen, hogy más képrendelők céljaikban bizonytalanok voltak, vagy gazdag látogatók, akik eredetileg nem is óhajtottak festetni, e képek láttára kedvet kaphattak, hogy ők is magukénak mondhasanak ilyen borsos árú, de nagyon mutatós utolsó ítéletet.

Eddigi képei nagy hírért kivált onnan láthatta, hogy a rendelők jó része nem új alkotást kért tőle, hanem valamelyik nevezetes alkotásának másodpéldányát. Köztudomású volt, hogy sohasem ad ki szolgai másolatot, amelyet munkatársai nélküle is elkészítettek volna, hanem mindig változtatott, próbálgatott, kísérletezett az eredeti kompozíción, úgy, hogy ebből mégis csak új kép sült ki. Tournai városából eljöttek például a kapucinusok és kijelentették,

hogy nekik más kép nem kell, csak olyan Három királyokat ábrázoló, amelyet Antwerpen városa Oliva-Calderon grófnak ajándékozott. Alig ment ennek híre, jelentkezett Mecheln városa és hasonlóképpen Három királyokat akart, de valamivel másat.

Rendelései úgy nőttek, hogy csakhamar az új műterem is szűk lett ennyi munka számára. Most már megint új ötlet kellett a munkatöbblet levezetésére. Csak itáliai emlékeihez kellett visszamennie ezért az ötletért: Rafael már kitalálta a módját. A kép más műteremben is készülhet, a fontos csak az, hogy a Rubens-iskola eredetisége, jellege ne hiányozzék róla. Dologtalan, vagy legalább kevésbé elfoglalt festő volt elég Antwerpenben. Van Balen, a Vos testvérek és mások kapva-kaptak rajta: Pieter megcsinálta a vázlatot a maga boszorkányos gyorsaságával, ők hazavitték, pontosan teljesítették a felnagyított kidolgozás feladatát, szállítottak s a honoráriumon megállapított kulcs szerint osztottak. A leszállított képet Pieter még kezelésbe vette, gyakorlott és éles szeme villámsebessen észrevette, hol kell valamit átfesteni, hova kell több fény, vagy több árnyék, ezt az utólagos munkát maga hajtotta végre, s bárki szakember elámulhatott volna rajta, mennyire Rubens-kép lett az ilyen kép. Csak Snijders nem csodálkozott, ő már rég megszokta, hogy Pieter úgy tudja a mesterséget magát, mint talán előtte senki és kézügyesség dolgában akár varázslónak is lehet nevezni. Az ilyen házon kívül dolgozó festők között Nicolaas is munkához jutott, a hajdani apródtárs, aki az ételnek nyilván most sem tudott ellenállni: pocakos emberke lett belőle, közepes, de megbízható festő, jó mesterember, csak egyéniség nélkül való. De nem is voltak égiségű művészi álmai Nicolaasnak, csak éppen rendesen és szerényen meg akart élni. Ha az asztalos céh tagja lett volna, ugyanolyan kényelmes nyugalommal csinálta volna

a flamand szekrényeket. De történetesen a Lukács-céh tagja volt, tehát szakmányba festett.

— Az első képet mégis csak én festettem rólad, Pieter, — szerette mindig előhozni.

S Pieter mindig azt felelte rá:

— Jól emlékszem. Vajjon megvan még az a kép a Lalaing-kastélyban?

— Bizonyosan megvan, — mondta Nicolaas, és boldog volt. Ment haza dolgozni, de főként ebédelni.

A műterem férőhelyeit még egy fajta ember vette használatba egy idő óta: gyakran jártak ide rézmetszők. Volt eset, hogy a rézbe metszendő eredetit valamilyen okból nem lehetett elvinni, vagy megtörtént, hogy Pieter változtatást kívánt a metszeten, legyakrabban azt, hogy a szárnyas oltárképek három részét a metsző egy képpé egyesítse. Ez csak az ő részvételével és felügyelete alatt történhetett. Ott üldögélt tehát a rézmetsző a dolgozó inasok között, maga előtt a már maratott vörös fémlemezzel, amelyről már leszedte a kátrányt és vésőjével lassan, hangtalanul követte az ábra vonalait, hol mélyebbre, hol sekélyebbre hatolva a fémbe.

A Philips poszthumus könyvéhez is itt készültek a metszetek. A Moretus-cég szavának állott: megcsinálták a Philips-émlékkönyvet. A szerkesztés munkáját az öreg Brantra bízták, aki nem került pénzbe, mert örült, hogy szolgálatára lehetett korán elhalt sógora emlékének. És mint klasszikus olvasottságú, művelt ember, igen alkalmas is volt erre a munkára. Először is beletette a kötetbe Szent Asztériusz püspök egyházi beszédeit, amelyeknek kiadatlan szövegét Philips találta meg annakidején Colonna herceg könyvtárában. Aztán Philips latin költeményei következtek, amelyeknek kifogástalan versformáját és latinságát bizvást meg lehetett dicsérni. Majd pedig a jóbarátok irodalmi megemlékezései kaptak helyet a kötetben, többek között Van

den Wouwere Pieterhez intézett bensőséges vigasztaló írása.

Ezzel új könyv került a ház gyarapodó könyvtárába, Pieter elhatározta, hogy követi Rockox példáját, s ha nem olyan nagy keretek között is, de a maga anyagi lehetőségeihez képest szaporítja könyveit, ahogy lehet. Már Itáliából szép dolgokat hozott magával, Philips hagyatékából is sokat átvett, szándékosan túlfizetve a köteteket, innen-onnan is vásárolgatott kedvező alkalomkor, amit lehetett. Mivel az állatok világa mindig nagyon érdekelte, megvette a híres Aldovrandus egész sorozatát, a madarakat, emlősöket, halakat, bogarakat mind. Szeretett valamelyik kötetért találomra odanyúlni, felütni és tanulmányozni a természet elképpesztően gazdag rajzait. Mivel mindig azt vallotta, amire a génuai paloták tanulmányozása közben jött rá, hogy csak az lehet szép, ami célszerű, ezt a tételt szerette tanulmányozni s a maga számára igazolni az állatok természetében, izomzatában, szarvaik és tollaik díszében. Ez a tanulmány a növények világát is megkívántatta vele, s mikor alkalmá nyílt egy méregdrága kertészeti művet megvásárolni, szigorúan takarékos volta ellenére sem habozott. Az alkonyattól lefekvésig terjedő időben szakított magának egy órácskát, hogy vagy új szerzeményeit lapozgassa, vagy belemerüljön Juvenális és más kedvenc klasszikusainak szövegébe. Bella ott üldögélt a szobában és kézímunkázott, vagy maga is olvasott, a kis Clara némán játszott a tolószékben, a dajka Albrechtel bibelődött. Ezek voltak csendes polgári boldogságának órái, s ha megkérdezték volna, mikor boldogabb, nem tudott volna választani az alkonyati családi meghittség és a délelőtti lelkes, nagyszerű, élvezetes munka fáradsága között.

De a műterem érdekes dolgokat is hozott a külvilágból, a csendes otthon ritkán. A társadalmi éle-

tet a lehető legszűkebbre korlátozták, meghívásokat nem igen fogadtak el. Pieter azért, mert nyugton akart otthon maradni szabad idejében és nem akart olyan helyzetbe kerülni, hogy viszonzni legyen kénytelen a meghívásokat s háza csendjét, korai alvását kiszolgáltatassa a vendégeknek, Bella pedig otthonülő asszony volt, nem szerette a társaságot. A béna gyermek miatt nem is szerették a látogatót. Vendég így ritkán fordult meg náluk, a műtermet viszont annál több messziről jött ember kereste fel. Ezek mindig tudtak valami érdekeset mondani. Pietert legjobban a francia vendég izgatta, mert Párisba még nem jutott el, s az a színes, sokat emlegetett világ, ahová hajdani úrnőjének nővére elment királynénak, mindig nagyon érdekelte. Akik onnan jöttek, mesélték, hogy az előkelő párisi világban a hosszú haj a divat rövid idő óta, a gavallérok vállig hagyják nőni és bodoríttatják fürteiket, mivel pedig ezt sokan kényelmetlennek tartják, egyszerűen dús, bodor parókát tesznek fejükre. De Pieter nem erre volt kíváncsibb, hanem a politikára, mert vérében volt a közéleti érdeklődés. Tudta, hogy IV. Henrik özvegye, Medici Mária, aki kiskorú fia mellett a régensi tisztelet töltötte be, férje politikájának ellenkezőjét csinálta: Spanyolország felé orientálódott és Angliától idegenkedett. Volt egy itáliai kebelbarátnője, bizonyos Galigai Eleonóra, ennek férje, Concini, töltötte be a bizalmas és mindenható tanácsadó szerepét. Az anyakirályné mindenben erre a honfitársára hallgatott és hogy franciának számítsa, D'Ancre marsallnak nevezte ki. Azonban a dolgok természete szerint kialakult az ellenpárt is, amely a tizenhárom éves király, XIII. Lajos, leendő hatalmára épített, s ennek a pártnak vezére nem volt más, mint az a fiatal Condé herceg, aki nem is olyan régen még Brüsszelbe menekült babafeleségével IV. Henrik túlságos érdeklődése elől. A

két párt között nagyon kiélesedett a helyzet, Párisban mindenki azt várja, hogy Condé sereget szervez a király mellett és fegyverrel támad a Concini-pártra.

— S milyenek az esélyek, uram?

— A közhit szerint a király pártja fog győzni, mert a babona már eleve kijelölte szerencsésnek. Ő ugyanis a tizenhármak szám szerencséje. Neve, Louis le Treize, tizenhárom betűből áll, tizenharmadik a francia Lajosok között, tizenhárom éves korában házasodott; feleségének, a Habsburg-leánynak, neve szintén tizenhárom betűből áll: Anne d'Autriche. A királyné is tizenhárom éves, ugyanabban a hónapban született, mint a férje és a spanyol Habsburg-ágnak tizenharmadik Anna nevű infánsnője. Mindebből a nép azt következteti, hogy a királyt szerencse fogja kísérni és házasságából valaha Franciaország legnagyobb királya származik.

— Ez mulatságos, uram, de csak játék és babona. Mik az igazi erőviszonyok?

— Ki jósolhat politikában? Az anyakirályné rendkívül becsvágyó és hiú, Concini pedig példátlan vakmerőséggel lopja az ország pénzét és vagyona folytán igen hatalmas. A másik oldalon Condé pártja a biztos jövőre épít, mert ha XIII. Lajos nagykorú lesz, kétségkívül kidobja Concinit, sőt talán nem is várnak addig, s ha Concini megbukik, a királynénak nem jól fog menni dolga. Anya és fia nem szeretik egymást.

A francia úr nem rendelt képet, csak kíváncsiságból jött el a műterembe, amelynek híre tehát már eljutott Párisba is. De eljutott Milánóba is. Brueghel egy napon azzal állított be a Pieter műtermébe, hogy rendelést hozott.

— Micsoda? Ez már derék dolog. És miért nem magad festesz a rendelőknek?

— Én már egész képtárat festettem neki. Hiszen te tudod a legjobban, te írod neki a leveleimet. Borromeo érsekről van szó. Azt írja, hogy hallotta híredet és okvetlen szerezzek neki képet tőled. Képzelheted, mennyire örülök, hogy sok baráti kedveségedet viszonzozhatom.

— Mutasd a levelet. Elhoztad?

— El. Válasz is kell rá. Azt neked kell megírnod, öregem. Az ára felől nem lesz vita. Kis képért hatszáz forintot számítasz, tudom.

Pieter elolvasta a milanói érsek levelét. Abból körülbelül megértette, hogy az érsek, Szent Károly unokaöccse, milyen képet szeretne: valami idillikus, mosolygósat, nagyon kedveset, amit szívvel csinál a festő.

— Meglesz, öregem. S erről nevedben mindjárt értesítem az érseket.

Megírta a levelet ékes olasz nyelven, hogy szebben maga az érsek sem írhatta volna meg. S mindjárt annak rendje és módja szerint bevezette a rendelési naplóba. Rendelő: a milánói érsek, a kép tárgya: idillikus, ára hatszáz forint, szállítandó sürgősen. Jegyzet: Brueghel közvetítése. Ezt még alá is húzta. Magáról tudta, milyen fontos, hogy nagyúri megrendelők házi festőjüktől jó kiszolgálást kapjanak. Valóban mindjárt elkezdett gondolkozni mi legyen az, ami nagyon kedves és amit szívvel tud csinálni. Azt rögtön tudta, hogy Albrechtet valahogyan belefesti a képbe. Az már elmúlt egy éves, lába tökéletesen egészséges volt, széktől székig már el tudott menni óvatos anyai támogatással és egy-két szót már gagyogott. Makkegészséges, nagyon szép kis gyerek lett belőle. Aznap este sokáig nézgette a kisiút, mintegy ihletet keresve, másnap hajnalban pedig, mialatt jóízűen fogyasztotta felkelés utáni gyümölcsét, hirtelen előtte állott az egész kép, szinte úgy pattant ki agyából, mint a görög istennő

atyja homloka mögül, teljes fegyverzetben. Mikor miséről hazajött, azonnal felvázolta a képet: hét mezítelen kis putto hatalmas gyümölcskoszorút cipel. Mikor kész lett vele, odaadta Snijdersnek:

— Nézd, Frans, ez lesz az érsek képe. Van rajta gyümölcs elég. Kitombolhatod magad. A tájat csináltasd meg az inasokkal, a puttókat magam festem.

Elragadó kép lett belőle, s a festőnek elragadó munka. Nemcsak gyümölcskoszorú, mint címe mondta, hanem gyermekkoszorú is, mert a kis aktokat úgy osztotta be, hogy azok pufók, gödröcskés testökkel maguk is koszorút adtak: négy putto egész akttal látszott lendületes félívben, a gyümölcsfűzér mögött pedig még három buksi gyermekfejnek jutott hely. Az egész ház megkapta a jelszót: össze kell keresni a legszebb gyerekeket Antwerpenben. Valóságos búcsújárás indult a wappersvaarti házhoz. seregestől jöttek a mamák szép, vagy szépnek hitt gyermekeikkel, izgatottan a lehetőségtől, hogy csemetéjük arcát maga Rubens örökíti meg, s nemcsak hogy fizetni nem kell érte, hanem még modelldíjat is lehet kapni. Bella a házirend szerint nagyon ritkán ment le a műterembe, Pieter ezt nem szerette. De ezúttal nem lehetett visszatartani, mert bolondja volt a gyerekeknek. Igazán szépet csak kettőt talált köztük Pieter, azokat ott is tartotta és azonnal pucérra vetkeztette, de a többi sem ment el anélkül, hogy Bella cukrot és süteményt ne dugott volna neki. A kettő közül, aki ott maradt, kislány volt az egyik, egy Fourment nevű tekintélyes polgár Helen nevű kétéves kislánya. Tündérszép gyerek volt, aranyszőke hajú habos bőrű kis angyal. Ez került a kompozíció főhelyére, görnyedten, meztelenül cipelte a gyerekhad élén a gyümölcsfűzér súlyát. Albrechtnak csak a feje látszott, szembe nézett a szemlélővel. De teste mégis rajta volt a képen, az egé-

szen látszó puttók közül kettőnek ő volt a modellje. Clarát nem lehetett ráfesteni a képre. Aktja nyomorék volt, arca túlerős vonású, fájdalmasan öreges.

A Fourment-kislánynak háromszor is ülnie kellett három egymásután következő napon. Mind a háromszor eljött vele nemcsak anyja, hanem egy fiútestvére is, aki már fiatalember volt és örült az alkalomnak, hogy szétnézhet a híres műteremben. Mivel pedig ezeken a napokon az idősb Clara is eljött, Bella kis húga, aki ugyanolyan lelkendezve rajongott minden gyermekért, Bella meguzsonnáztatta őket a lakásban. Este pedig mosolyogva ujságotla férjének:

— Láttad volna ma délután a fiatalokat.

— Milyen fiatalokat?

— A húgomat és azt a Fourment-fiút, mikor itt uzsonnáztak együtt.

— Mi történt? Tetszetek egymásnak?

— De mennyire! Olyan zavarban volt mind a kettő, hogy a húgom elejtett egy tányért, a fiú pedig feldöntött egy korsó vizet. Minden pillanatban elpirult mind a kettő. És fel sem néztek volna az abroszról a viláért sem. El kellett fordulnom, hogy nevetésen ne kapjanak.

— Ezt szívesen hallom. Fourmenték jobbfajta népek és elég gazdagok is. Melegen kell tartani azt a fickót, egészen rokonszenves siheder. Hanem a húga, az valóságos csoda. Ilyen szép kislányt alig láttam életemben. Vénusz lehetett ilyen, mikor kisgyerek volt. Engem teljesen elbűvölt.

Kis csend következett. Aztán Bella hangosan elnevette magát. Pieter ránézett.

— Mit nevetsz, angyalom?

— Kinevetem saját magamat. Képzeld, mikor most arról a kisgyerekről beszéltél, féltékenységet éreztem.

— El is várom, — felelte nevetve Pieter.

Megölelték és megcsókolták egymást.

— Mi csak nem fogunk megjavulni soha, — mondta Bella boldogan.

A képet aztán átvette Snijders, hogy kedvére pingálja az almát, körtét, barackot, majd pedig a táj színeit diktálja az inasoknak. A Gyümölcskoszorú egy-kettőre elkészült és gondosan leszegezett ládában elindult Milánóba, hogy Albrecht imádott feje már ott mosolyogjon a szemlélőkre az érseki palotában. A műterem élete ment tovább, mindig azt lehetett hinni, hogy most már nem keresheti nagyobb érdeklődés a képeket, de a következő hét még erősebb forgalmat hozott. Mikor Jordaens, a fiatal festő, elvette feleségül a mestere, Van Noort leányát, Pieterék is hivatalosak voltak a lakodalomra, s ott a piktor nép nem győzte a most már kétségtelenül legtekintélyesebb festő kedvét keresni. Örült, aki melléje ülhetett, versenyt magasztalták, ünnepték, beszélgették, úgy hogy már kényelmetlenül érezte magát, mert szinte fontosabb lett, mint a fiatal pár maga. De ott volt Van der Geest is, aki a festők társaságát sohasem mulasztotta el. És Pieter a téméntelen magasztaláson túl sokkal kíváncsibb volt az ő véleményére. Szerét ejtette, hogy zavartalanul pár szót válthasson vele.

— Mi a véleményed újabb dolgaimról, uram, ha ugyan láttad őket.

— Egyet-kettőt láttam. Nagy színvonal. Népszerűségedet megérdemled. De valamire figyelmeztetek.

— Lekötelezel, uram.

— A képek festési modora kemény. Pedig a te kezed hallatlan ügyes. Miért nem tanítod meg jobban inasaidat?

— Ó, de a szívemből beszélsz! Hiszen tanítanám én őket, csak lenne foganatja. Nincs köztük valamirevaló tehetség egy sem. Mesteremberek.

Csak találnék nekem valót! Snijders az egyetlen, akinek hasznát veszem. Felnőtt ember van más is, nem mondom, éppen ez a fiatal férj, Jordaens, is nagyon tehetséges. De nekem tanítvány kellene, akit formálhatnék, akinek átadnám, amit tudok... Nincs és nincs. Legalább százat küldtem már el a jelentkezők közül.

Mikor a lakodalomból hazamentek, Bella a fiatal férjről beszélt.

— Pieter, azt mesélték ott a násznép között, hogy ez a Jordaens furesa ember. Titokban protestáns. Mondd, mi az az Olijfberg?

— Van a titkos protestánsoknak egy egyesületük, azt hívják Olajhegynek. A részleteket nagyon titkolják, mert ha kiderülnek ezek az összejövetelek, börtönbe kerül valamennyi. Különben Van Noort, az após, is velök tart. Ezt már akkor rebesgették, mikor inas voltam nála.

— És nagyon elítélnék őket?

Pieter jódarabig nem felelt, csak lépkedett elgondolkozva felesége mellett. Majd pár pillanat múlva felrezzent.

— Kérdeztél valamit? Bocsáss meg, elgondolkoztam. Mit kérdeztél?

— Nem fontos. Mi jár a fejedben.

— Van der Geest mondott valamit, ami nagyon szíven talált. Muszáj, okvetlen muszáj egy nagyon tehetséges fiatalembert találnom.

Aztán tovább róttá lépteit hallgatagon. Bella tudta, hogy ilyenkor nem szabad zavarni. Pieter néma is maradt egész úton és otthon is mintha valami elvette volna a szavát. Másnap, mikor vége volt a munkának, elment a Lukács-céhbe. Ott éppen gyűjtöttek. A céh éttermének pincére, a derék Graf, aki tudákosan Grapheusnak nevezte magát és általában mindenkit megnevettegetett nagyképű, oktondi megjegyzéseivel, nagy bajba került: fiát bezárták az

adósok börtönébe. A festők nyomban elhatározták, hogy összeadják a váltságdíjat. Kiki adott egy forintot. Brueghel, akit az öreg Grapheus bolondságai különösen mulattattak, nagylelkűségi rohamában hat forintot adott. Viszont Verhagen műkereskedő, a céh idei dékánja, túlságosan soká keresgélt a zsebében.

— Ugyan, ne alakoskodjál, — szólt vidáman Pieter, aki mellette ült, — hiszen a bőröd alatt is pénz van.

— Csak te ne beszélj, Pieter, hiszen te teszel tönkre. Most már mindenki neked dolgozik, nem nekem. A szegény műkereskedőt még az ág is húzza. Hallottad Van Wely kollégám nevét, aki Hollandiában dolgozott? Hogyne hallottad volna. Tudod, mi történt vele? Orániai Vilmos hercegnek vitt ékszereket és műtárgyakat. Amsterdam és Hága között meggyilkolták az országúton. Ez a szegény műkereskedő sorsa. Mit tudja azt egy ilyen festő.

— Szóval nekem semmi gondom, azt hiszed? Rég volt akkora gondom, Willem, mint most. A műtermem hírét féltem, mert nem találok tehetséges fiatal tanítványt. Nem tudsz valakit?

Verhagen összeráncolta a homlokát és hosszasan gondolkozott.

— Milyet keresel? Hány éves legyen?

— Tízről tizennégyig. Mindegy.

— Olyat nem tudok. Egyet talán tudnék, de az tizenhétéves.

— Az már nehezen hajlítható, — legyintett lemondóan Pieter, — de azért nem bánnám. Megnézhetem. Nem tudnád elküldeni?

— Dehogy nem. Holnap ott lesz.

Másnap délelőtt feltűnően szép ifjú kereste a műteremben Rubens Pieter Paul urat. Vékony testalkatú, gyengéd jelenség volt, első pillanatra meglátszott rajta, hogy a kellő gyerekszobát sem nél-

külözi. Szabályos arca külön feltűnhetett. Finom vonásai nőiesek voltak kissé, csak hosszú, egyenes, érdekes orra tette valamennyire férfiasá. Pieternek Adónisz, Antinoosz, vagy Endümión jutott eszébe.

— Verhagen küldött hozzád, uram. Néhány vázlatot hoztam.

Pieter bólintott és némi érdeklődéssel nyúlt a képek után, mert a fiú külseje feltűnt neki: férfiban, nőben, gyermekben a szépség azonnal megvesztegette. Már az első vázlattól izgatott lett. Nyomban látta, hogy ez a fiú rendkívüli tehetség. De megőrizte arca mozdulatlanságát.

— Ezek nagyon jók. Hol voltál eddig?

— Van Balen úrnál tanultam, ott vagyok most is.

— S ő elengedne téged? Jó ember, inastársam volt Van Noortnál, ismerem.

— Nem nagyon törődik velem, uram.

— Mondd csak, fiam, arcokat én kitűnően tudok megjegyezni. Én már láttalak valahol.

— Úgy van, — felelt a fiú bizonyos kislányos duzzogással, — azt hittem, emlékezel rám, azért nem mutatkoztam be. Van Dyck Anton a nevem. A lakodalmadon találkoztunk uram. Cukorkát kínáltam neked kosárból, mint a többi inas.

— Hány éves voltál akkor? Tíz. Hogyan kívánsz, hogy emlékezzem rád?

— Rubens? Rubens ne emlékezzék egy arcra?

— Igazad van. Illett volna. Bocsáss meg. Van kedved beállani első tanítványomnak?

— Nagy vágyam, uram. Te vagy a mintaképem. És finoman, kedvesen meghajtotta magát.

— Jó formáid vannak. Voltál apród valahol?

— Nem voltam. De gondosan neveltek. Végy fel, uram, előkelő emberek közt sem fogsz velem szégyent vallani.

— Már fel is vettelek. Nagyon tehetséges vagy.

Ennek örülj, kedves fiam, mert az én szemem ebben a dologban csalhatatlan. Még nagy művész lehet belőled.

— Igen, uram, — felelte a fiú szelíden és kérdés nélkül, — azt tudom.

— Szeretem, ha hiszel magadban. Mikor állhatsz be?

— Holnap reggel.

A fiú kifogástalanul hajlott meg és úgy távozott, mintha szalónból menne ki. Pieter utána nézett. Aztán felkelt és felment Bellához. De csak kinyitotta az ajtót és beszólt.

— Angyalom, nagy öröm ért. Ritka tehetség kerül hozzám. Most sietek, a többit elmondom este. Mit csinál Albrecht?

— Sír, mert megtiltottam, hogy a hüvelykujját szopja.

— Jól van, de hangosan sírjon. Az használ a tüdejének. Csókollak.

VI.

Van Dyck Anton egészen más volt, mint egyéb festőinasok. Antwerpen egyik leggazdagabb családjából származott s az általános szokással ellentétben, nem is költözött új gazdjához. Otthon akart lakni, mint eddig, mert Van Balennek is úgy volt inasa, hogy nem lakott nála. Szeretett gondosan és soká öltözködni, különösen haját és körmeit ápolta nagy figyelemmel. Ez meg is látszott rajta: csak asszonyok szokták olyan biztos ösztönrel kitalálni, milyen hajviselet a legelőnyösebb hordaniok. A tizenhét éves fiú ketté választotta haját és dúsan göndörödő két nagy színfoltta dagasztotta két oldalt. Más lesimította volna, vagy megelégedett volna az egyszerű bodorítással, ő hosszú időt töltött el azzal, hogy haja mennél nagyobb és dúsbab csomót alkos-

son. Mikor — rendszerint kissé késve — bejött reggel a műterembe, azt az érzést keltette, mintha személyében valami megtekinteni való műtárgyat hozott volna be. Szertartásosan köszönt mindenkinek, simán és udvariasan, mintha egész életét a társasélet báltermének tekintené. Szeretett olykor francia kifejezéseket keverni beszédébe és olyan jól alkotott mondatokban beszélt, hogy amit mondott, akár rögtön nyomtatni lehetett volna. Még akkor is, ha felindult valamiért. Mert már az első napokon kitűnt, hogy a természet nagyon változékonyságra teremtette kedélyét, egy órán belül tudott kacagóan vidám és kétségbeesetten szerencsétlen lenni, de bármilyen volt hangulata, mondatainak szabatosága és módorának kifogástalan udvariassága változatlan maradt. Mikor jókedvére ilyen levert és minden látható ok nélkül bánatos félóra következett, halkan szenvedett és szinte mímelte a hervadó virágot mélán félrehajtott fejével. De bejött Snijders a kertből, ahol bokrétát szedett magának a munkában lévő képhez, a fiú megpillantotta a virágokat, arca ragyogni kezdett, hangos rajongással dicsérte a színek szépségét és kezét mellére simította, mintha a szírmoktól szívdobogást kapott volna. Másnál ezt komédiának kellett volna nézni, ez a különös szépfiú mindvégig természetes és meggyőző maradt.

A műterem alkalmazottai sohasem jártak mesterök magánlakásának szobáiba, csak ha Pieter külön meghívta valamelyiket, amire elég ritkán került a sor. Van Dyck azzal kezdte, hogy bejelentette magát Bellánál, tisztelgő látogatást tett, bemutatkozott, tíz percig semmiségekről jólnevelten csevegett, aztán szertartásos kézcsoókkal búcsúzott.

— Borzasztó hőség van, — mondta mesterének negyednapon délben, — nem megyek haza enni. A hőség nekem akkora szenvedés, hogy inkább nem eszem.

És elomlott egy széken, mint valami ájúlkozó delnő. Pieter ráütött a vállára.

— Gyere fel hozzám, fiú, beszélni is akarok veled.

A déli étkezésre a műterem egy óra szünetet kapott, Pieter csak tíz percet szokott azzal tölteni, hogy Bella és a gyerekek társaságában sebtiben bekapjon valamit. Most erre a tíz percre felvitte a fiút. Gyorsan még egy terítéket raktak az asztalra. Anton semmi hibát nem csinált. Más festőnövendék nem tudott volna enni a nagy megtiszteltetés miatt való zavarában. Ő a fellépés természetessége volt maga. Otthonosan ült le és finoman, ügyesen bánt az evőeszközzel. Pieter arra gondolt, hogy ezt a fiút nyugodtan meg lehet hívni akár az udvarhoz is. A társalgás azzal kezdődött, hogy Anton lelkesen megdicsérte a Bella ruhakelméjét. Részletesen magyarázta színét és szövése különös finomságát is olyan lelkesedéssel, hogy ez már feltűnt.

— Te ennyire szereted a szöveteket? — kérdezte Bella.

— Imádom a szöveteket, asszonyom. De némelyiket tudom gyűlölni is. Erős érzék van bennem szövetek, ruhák, kézimunkák iránt. Az okát is tudom. Szegény boldogult édesanyám, mikor a szíve alatt hordott, mindig kézimunkázott, reggeltől-estig. Gyönyörű ruhát hímzett, az ártatlan Zsuzsánna egész történetét kivarrta rajta. Úgy belemerült a kelmébe, színbe, rajzba, hogy ez örök életemre nyomot hagyott rajtam.

— Mikor vesztetted el édesanyádat?

— Nyolcéves koromban. De maradtak idősebb nővérem, akik foglalkoztak velem. Most már apácák. Kisebb testvéreim is vannak, azokkal most én törődöm, mert atyám nagyon el van foglalva, mert nemcsak nagykereskedő, hanem a Miasszonyunk templomának egyik gondnoka is és ez sok dologgal

jár. Elég sok gondom van, mert nagy a ház és atyám kényes a rendre.

— Ha jól emlékszem, — szólt most Pieter, — a Korte Neuwestraaton laktok.

— Igen uram, a háznak, amely nagyon régi és szép, külön neve van: „Paulus in't Kasteel van Rijsel.”

— Ismerem. De rémlik nekem, hogy szüleid azelőtt másutt laktak.

— Jól emlékszel, uram, az Oude Koornmarkton laktak. De én már hetedik gyermek voltam, s a ház kicsi lett. Így kerültünk máshová. Ezt a házat itt nagyon szeretem. Tout mon gout. Ide minden reggel öröm eljönni.

— Ha olyan öröm eljönni, akkor pontosabb is lehetnél. Majd én rászoktatlak a rendre. Művészember első törvénye a fegyelem.

— Nagyon szép tőled, hogy törődöl velem, uram, de rajtam nehéz segíteni. Atyám azt szokta mondani, hogy nincs időérzésem. Valóban sohasem tudom megmondani, hogy öt perce fészülködöm-e, vagy már egy félórája. Mindenesetre igyekszem kedvedre tenni, mert kimondhatatlan boldog vagyok, hogy hozzád kerültem.

— Megtörténhetett volna korábban is, miért nem jelentkezél?

A fiú elmosolyodott és megcsóválta fejét.

— Én nem tudok jelentkezni, uram. Engem a dolgok mindig felkeresnek. És nem is cselekszem soha. Csak hagyom magammal megtörténni a dolgokat.

A házastársak lopva egymásra néztek. Ez a fiú nem úgy beszélt, mint egy tizenhétéves kamasz, hanem mint egy felnőtt, megállapodott ember. Ilyen meglepően koraérett lénnel még nem találkozott egyikük sem. Mikor felkeltek az asztaltól, s máris

indulni kellett a műterembe, Pieter még visszamaradt.

— Mit szólsz ehhez a különös fiúhoz?

— Rendkívül furcsa. De nekem nagyon rokonszenves.

— Én is úgy vagyok vele, — mondta Pieter, — első látásra megszerettem. Máris fegyelmeznem kell magamat, hogy ne kedvezzek neki túlságosan a többiek rovására. De lehetetlen rá haragudni és a kedvességével teljesen lefegyverzi az embert.

— És tehetség dolgában mit tartasz róla?

— Színarany. Vagy igen nagy művész lesz belőle, vagy nem értek festészethez. Már rájöttem, mire használhatom legjobban: a vázlataimat vele fogom nagyítva felrakatni a nagyvászonra. Egyszer már csinálta. Olyan jól, mint itt senki évek óta. Aztán befogom Tiziánt másolni, hadd járja azt az iskolát, amit én jártam. Viszontlátásra, megyek dolgozni.

Volt mit dolgozni bőven. Most Mecheln városa kezdett erősen érdeklődni a Rubens-műterem iránt. A Szent János-templom parókiája Háromkirályokat rendelt, s ugyanakkor érkezett még egy rendelés: egyszerű emberek hozták, akik elfogódva álldogáltak a fényes műteremben és zavartan forgatták kezökben kalapjukat. A mechelni halászcéh képviselői voltak ők. Mint minden céh, amelynek nincs saját kápolnája, ők is kiszemeltek egyik templomban egy mellékoltárt, amelyet aztán magokénak tekintettek, ápoltak és díszítettek. A Miasszonyunk-templom egyik oltára volt ez, s a derék halászok, akik nem sokat konyítottak festőművészethez, azt hallották városukban, hogy igazán szép képet az antwerpeni Rubensnél kaphatnak. Útrakelt tehát három halász, hogy képet rendeljen a festőnél. Pieter megkülönböztetett nyájassággal fogadta őket, de nem sokra ment velők.

— Mekkora képet szeretnétek? — tudakolta.

— Nagyot, — válaszolt szószólójuk határozatlanul.

— Igen, de mekkorát?

A halász vállat vont. Nem jól érezte magát.

— Nagyot, — ismételte idegesen.

— A méreteket nem hoztátok el?

— Nem. De csak fessed meg a képet, uram, majd csak megy az valahogy. Legfeljebb levágsz az aljából.

Semmire sem lehetett így menni a halászokkal. De ahogy ott kínlódtak a nem nekik való megbízatással, abban volt valami megindító és kedves. Pieter elhatározta, hogy maga megy el Mechelnbe s ott a helyszínén majd jobban elboldogul a dologgal. Mindjárt meg is beszélte a találkát a halászokkal. Megállapodtak október kilencedikében: a halászcéh vezetői délben a Sisak-koresmában fogják várni a festőt. Aztán félszegen köszöntek a halászok és egymást taszigálva, a küszöbön botladozva eltávoztak.

Az ilyen út nem kis elhatározásába került Pieternek, mert igen sok volt a dolga, átalakítás járt a házban: átalakíttatta a lépcsőházat, Van Mildert Jant bízta meg, hogy szép kőkorlátot csináljon szobordísszel. Aztán a műterem személyzetével is volt gondja, megint felvett valakit. Ez Wildens Jan volt, aki most tért haza Itáliából. Harminchárom éves volt már, házasodni szeretett volna, de tőkéje nem volt hozzá, hogy önálló műtermet indítson. Jelentkezett Pieternél és azt az ajánlatot tette, hogy belép a műtermébe állandó munkatársnak, mint tájképfestő: vállalja a műteremből kikerülő képek háttereit. Az ajánlat kapóra jött, a hátterekkel csakugyan sok vesződség esett eddig, egyik inas sem értett hozzá eléggé. S mivel Wildens egy-két igen friss és tehetséges tájképet hozott magával,

Pieter nyomban megállapodott vele. Most már valóságos vezérkarral dolgozott: az ő főparancsnoksága alatt Snijders, Wildens és Van Dyck dolgozták ki vázlatait, a nagy színfoltok felrakását és más efféle durvább munkát az inasok végezték. A három pikornak a megállapodás szerint saját megbízásokat is joga volt vállalni s ezeket a képeket a Rubens-műteremben megfesteni. A közös munka módja már úgy kialakult köztük, hogy gyakran belefestettek egymás képeibe: Snijders halat festett Van Dycknak, ez viszont aktot festett az ő képébe. Lassanként már bajos volt megmondani, ki mit festett. Néha éppen az festett a legkevesebbet, akinek neve alatt a kép kiment a műteremből. S ha Rubens néven ment ki a kép, abban rendszerint valamennyien részt vettek. Brüsszelbe is át kellett olykor menni, hogy az udvarral való összeköttetéseit el ne hanyagolja. Ott most folyton a fegyverszünet közelgő lejártáról volt szó. A főherceg mindenáron békét akart Flandria számára, de aggódnia kellett, hogy ezt nem tudja okvetlenül biztosítani. A spanyol udvar nem csinált titkot abból, hogy a fegyverszünet lejárta után háborút óhajt Hollandiával, mert a németalföldi kereskedelmi hajózás kezdett az Indiákon a spanyol érdekek számára igen kellemetlen lenni. Az uralkodói udvarok egyébként mindenütt valami ideges nyugtalanságot mutattak. Párisban Condé herceg pártja győzött, Concinit megölték s az ifjú XIII. Lajos egyszerűen száműzte anyját Párisból. Medici Máriának Bloisba kellett visszavonulnia és Brüsszelben aggódva látták, hogy az anyakirályné spanyolpárti politikája Párisban megbukott. Pedig már nagyon sokat vártak attól, hogy XIII. Lajos sikerült elvételni a kis Anna infánsnőt, aki a spanyol király leánya volt, tehát Isabella főhercegnő unokahuga. Másutt is erjedt, forrongott Európa élete. Gusztáv Adolf, az új svéd király, most győzte

le az oroszokat, német földön egyre idegesebb lett a viszony a protestáns és katolikus fejedelmek között. Ferdinánd főherceg háborúba keveredett Velen-cével, Törökországban Hülye Musztafa került a trónra, az ország lázongott. Bajt lehetett hallani mindenfelől. A főhercegi pár szívesen és hosszasan tárgyalta ezeket a dolgokat az udvari festővel, akinek világos ítéletét, erős politikai érzékét nagyon sokra becsülték.

— A világ sorsát, s így a mienkét is, — mondta Pieter, — kék gallér és a sárga gallér harca példázza.

— Úgy van, — bólintott a főherceg, — de tudod-e, hogy a sárga gallér feltalálóját kivégezték?

Avatatlan ember egy szót sem érthetett volna ebből a társalgásból. De ők jól tudták, mit beszélnek. A spanyol divat diktálta fodros gallért gondosan kellett keményíteni. Mosáshoz kékítőt használtak, s a hófehér gallérnak mindig volt egy kis kék árnyalata. De egy Turnerné nevű angol hölgy, aki a londoni udvarnál élt, feltalált egy sárga anyagból való keményítőt. Ez a divat gyorsan elterjedt, de csak a protestáns államokban. Egész Európában bárkiről meg lehetett mondani gallérjának árnyalata alapján, hogy pápista-e, vagy hugenotta.

— Valóban kivégezték? — csodálkozott Pieter.

— Úgy van. Most kaptam a hírt Londonból. Sir Overburyt megmérgezték a Towerben. Lord Somerset és felesége voltak a felbújtók, Turnerné volt a tettes. A Somerset-házaspár megúsza száműzetéssel, de Turnernét kivégezték. Sárga gallér volt a nyakán, mikor a hóhér levágta. Véres idöket élünk, kedves Rubens. Akárhonnan kapok bizalmas jelentést, abban legalább egy-két kivégzés, megmérgezés, megöletés van. S még a Borgia-idöket emlegetjük, mint rémes korszakot. Az aligha volt rosszabb ennél. Európa idegesebb, mint valaha. Semmi más

nem jár az eszemben, minthogy a békét hogyan lehetne megmenteni.

Pieter lelkesen tekintett a kormányzóra.

— Fenség, kicsiny ember vagyok, de a magam kis körében nekem is juthat egyszer valami feladat. Az szolgálna legnagyobb boldogságomra, ha fenségednek ebben a munkájában bármit is segíthetnék.

— Számítunk rád, Rubens, — bólintott a főherceg, — most már ismerem képességeidet. Ha akad valami bizalmas megbízatás, amire hallgatag és ügyes ember kell, nem fogok rólad megfeledkezni.

— Fenséges uram, hamarabb találnál feladatot nekem, ha nem várnád, míg akad, hanem keresnél.

A főherceg mosollyal jutalmazta a merész szót. Udvari festőjének többet megengedett, mint másnak.

— Keress magad, Rubens. S ha találsz valamit, jelentkezzél. Aki nagyon akar szolgálni, az tud.

Pieter tehát untalanul azon tűnődött, hogyan és milyen módon tudná magát becsempészni a politikába. Ez a becsvágy mindig élt benne, olykor talán a festés nagy művészi örömei közepette elcsitult, de aztán, mint most is, még erősebben tört fel és ostromolta képzeletét. Használni akart és vágyott arra a büszkeségre, hogy használt. De ha bármilyen bizalmas munkát jól el akart végezni, avatottnak kell lennie. A fegyverszünet lejártáig még négy esztendő volt hátra, nyolc már letelt belőle. Tudnia kellett tehát, hogy Brüsszelben kik és milyen indultal készülődnek erre a dátumra, valamint azt is, hogy Hágában és Amszterdamban milyen a politikai dürgés. Mielőtt tehát elment volna Mechelnbe, alkalmat keresett rá, hogy bizalmasan beszélhessen apósával.

— Bella rebesgetett nekem valamit, hogy él egy közeli rokonunk Hollandiában.

— Úgy van. Az a neve, ami az enyém. Brant Jannak hívják. A testvérbátyám fia. Nagyon derék, tisztességes ember, azonkívül ügyes is. Jól megy sora odaát. Kereskedik. Olyan tekintélye van, hogy az Orániai herceg is gyakran beszélget vele. Jó házakhoz jár. Közkedvelt ember.

— Azt felelted, amit először nem akartam kérdezni. Tehát összeköttetésben van Móric herceggel. Érdekes. És vajjon foglalkozik politikával?

— Hogyne. Nagy híve az öreg Olden-Barneveltnek. Ami egyébként természetes. Jan öcsém erős katolikus, ami a türelmetlenül protestáns Hollandiában nem nagy előny. De Olden-Barnevelt vallási kérdésekben igen felvilágosodott és türelmes. Miért kérdezed ezeket?

— Mert általa talán segíthetünk a békének. Míg a brüsszeli udvar a spanyol követ nyomása alatt ellenséges hangon kénytelen tárgyalni Hollandiával, jó volna összehozni a legnagyobb titokban a főherceg és Móric herceg bizalmi emberét titkos tárgyalásra. A főherceg áldott lelkű, jó ember, aki mindenáron a békét akarja. De Lerma herceg viszont mindenáron a háborút akarja a protestáns hollandok ellen, mert így kiszolgálja a spanyol klérust is és az Indiából vagyonosodó grandokat is. Szép és felemelő dolog volna, ha mégis meg tudnók menteni Flandriának a békét. Mit szólsz ehhez a gondolathoz?

— Nagyon tetszik nekem. Kész vagyok segíteni. A békességért mindent.

— Akkor próbálj öcséddel érintkezésbe lépni. Nem sietős, csak úgy szép lassan, ügyesen. Levelet ne írjál neki. Mást ne avass be. De talán mód adódik rá, hogy személyesen találkozzatok. Akkor megkérdezheted, akar-e segíteni. Mit gondolsz, akar?

— Meg vagyok győződve, hogy akar. Bátor fiú

és titoktartó. A fejemmel állok jót érte. Csak bízd rám, mindent megértettem. És erről természetesen az asszonyoknak sem szólunk, úgy-e?

— Nem, én Bellának nem szólok. Mert bár ő sok férfinál komolyabb és megbízhatóbb, az illet mégis jobb mennél kevesebb embernek tudni.

— Úgy van. Én sem szólok anyósodnak. Ha tudok valamit, majd szólok.

Az első lépés megtörtént. Rubens festőművész felcsapott műkedvelő diplomatának. A hollandi rokonnal való érintkezés felvételét teljesen apósára bízta, maga minden alkalmat megragadott, hogy a hollandi politika erőviszonyai iránt érdeklődjék. Műtermében sok idegen megfordult, sőt egyre több. Akadt ezek között holland is bőven. Ha illet keze közé kaphatott, elkezdte faggatni, minden szóra élesen figyelt, s a faggatást nem hagyta addig abba, míg a vendéget ki nem facsarta, akár a citromot. Amit először kapott anyagul, az bonyolult voltával egyenesen megijesztette. A hollandi belpolitikánál kuszáltabbat el sem lehetett képzelni. Három elem ütközött itt össze: a Generális Rendekek vallási türelmetlensége és szabadságvágya, Olden-Barnevelt hatalmas, zsarnoki irányú egyénisége, köztársasági heve és vallási közönye, végül Orániai Móric herceg trónvágya, körmönfont ravaszsága és lelkiismereti könnyedsége. E három elem közül bármely kettő kész volt együtt küzdeni a harmadik ellen. A politikai játék úgyszólván napról-napra változott, mint a kaleidoszkóp. Igen jószemű politikusnak kellett lennie annak a külföldinek, aki tudta, hogy a három főszereplő közül melyiknek győzelmére építsen. Mert ha egyik héten Móric hercegnek még kilátása volt, hogy németalföldi fejedelemmé koronáztassa magát a Generális Rendekekkel, a következő héten Olden-Barnevelt már fel tudta bujtani a Rendekeket, hogy ne ültessenek urat a nyakukba, hanem tart-

sanak ki a köztársasági eszme mellett, viszont újabb hét alatt a hercegnek sikerült találkoznia a Rendekkel, a túlságos hatalomra kapott és a protestáns hit iránt elég közömbös Olden-Barnevelt ellen. A brüsszeli udvar úgy látta, hogy Móric herceggel a legérdekesebb tárgyalni. Az már Habsburg-vonás volt, hogy sem egy parlamentáris testület, sem egy polgári származású népvezér nem ízllett, mint tárgyalófél. A kérdés tehát rendkívül nehéznek és bonyolultnak látszott. De Pieter belefogott, s amibe belefogott, azt eddig szívós kitartással még mindig sikerült befejeznie. Az volt most feltejt szándéka, hogy a hivatalos diplomáciai érintkezés mögött titokban barátságosabb magántárgyalást hoz össze, hogy aztán a felek mit végeznek, az már nem a közvetítő dolga. A békének mindenestre az az útja, hogy a felek bizalmasan megtalálják egymás békevágját.

Senki a híres festő politikai álmairól nem sejtett semmit. Pieter elutazott Mechelnbe. Nem kellett nagy utat tennie, a takácsairól és csipkeverőiről nevezetes városka ott feküdt a csatorna mentén, amely Louvaint kötötte össze a Scheldével. A halászok pontosan megjelentek a Sisak-kocsmában, már várták a híres vendéget, s hogy várakozás közben poharaztak is, azon nem lehetett csodálkozni. Ők azonban váltig csodálkoztak rajta, hogy a festő semmi módon nem akarta az erős pálinkát megkóstolni, még enni is éppen csak hogy evett valamit. Már ez elkedvetlenítette a vendégszerető halászokat. Felkerekedtek aztán és elmentek a templomba, megnézni a szóbanforgó oltárt. Pieter itt végre megtudta a pontos mértéket, a szárnyas oltárkép elhelyezését, a világítást és a tárgyat. A tárgy önmagától adódott: a bibliából ismert csodálatos halfogást kellett megfesteni. A halászok, akik a Sisak pálinkájától kissé beszédesebbek lettek, különféle

kívánságoknak adtak kifejezést. Krisztus legyen rajta a képen, tisztán lehessen látni a hálót és lehessen benne látni a remek nagy halakat, mert ez szerencsét fog hozni nekik. Már azt is kezdték megbocsátani, hogy a vendég nem kóstolta meg jó szívvvel felajánlott pálinkájukat, de még súlyosabban elkedvetlenedtek, mikor a festő megmondta nekik a kép árát: ezernyolcszáz forint. Ettől némává lett valamennyi. Sokkal kevesebbre voltak elkészülve. A halászcéh elnöke azonnal siránczó alkuba kezdett, de Pieter nyájasan félbeszakította:

— Sok időt megtakarítunk, ha nem alkudozunk. Mindennek meg van a maga ára. Ti sem adjátok nekem féláron a halat csak azért, mert festő vagyok. Hallgassatok rám, keríték én nektek sokkal olcsóbb festőt. A kép gyönyörű lesz, jótállok érte. Még azt is megígérem, hogy a festő munkájára magam vigyázok és ellenőrzöm, hogy a leggondosabban kiszolgáljon benneteket.

A halászok tanácstalanul súgtak össze, gondterhelten ingatták fejöket és látszott rajtuk, hogy mélyen elszomorodtak. Sok hümmögés után visszamentek mind a Sisakba. Pieter megint nem ivott a pálinkából, a szegény, derék halászokon meglátszott a kettős csalódás keserősége. Dönteni semmiképpen nem tudtak. Abban maradtak, hogy a céhben majd meghányják-vetik a kérdést az olcsóbb festő dolgában és a télen majd elnéznek Antwerpenbe. Ez úgy hangzott, hogy Pieter sohasem látja őket többé. Nem nagyon bánta a maga szempontjából, de sajnálta Snijderst, valamelyik De Vost, vagy Van Dykot, mert ezek egyikét segítette volna hozzá a rendeléshez, másfelől a halászokat is megsajnálta. Becsületes, tiszta szívű flamand parasztok voltak ezek, tudatlanságukban és kedvenc kápolnájuk díszítési vágyában meghatóak. A meghelmi utazás különben nem vezett kárba: a Szent

János-templom oltárképe is az ő műhelyének rendelése volt.

Mikor hazatért, mindent rendben talált műtermében. Van Dyck, Snijders, Wildens kitűnően dolgoztak. Kivált Van Dyck mutatott már bámulatos előhaladást festészetében: akkora léptekkel fejlődött, hogy hónapok alatt megtanult olyasmit, amihez másoknak évek kellettek. Most már biztos volt, hogy neve a Rubens-műterem nagy dicsőségét fogja valaha jelenteni. Ha valami különös balvégzet el nem téríti útjából és tovább így halad, Európára szóló pályát fog befutni. A műteremben egyébként jól érezte magát, bogarai és szeszélyei ellenére is mindenki megszerette, mert valami ellenállhatatlan, úgyszólván leányos kedvesség áradt belőle. Hogy ő az egyetlen, aki nem kap ki túlságosan a rendszeres késésekért, hogy csak neki szabad a mester lakásában ki-bejárni, hogy most már inassal kísérteti magát a műterembe, abba a jóindulatú kartársak mosolyogva mentek bele, senkinek sem jutott eszébe zúgolódni miatta. Sőt még táplálták benne kivételes voltának érzését. Kímélték, kezére jártak, késéseit letagadták, s ha szó volt róla, mosolyogva mondták: Anton, az más. Most egyébként naponként új bámulatra adott okot a műterem egész társaságának. A férfidivat ebben az időben jelentősen megváltozott: az előkelő gavallérok az eddigi szűk, testhez álló nadrágok és derékba szabott ujjasok helyett a spanyol udvar hatása alatt feltűnően bő ruhákat kezdtek hordani. Snijders és Wildens nem is tudtak erről, mert egyik sem sokat törődött az öltözködésével, meg pénzzel sem nagyon győzték volna a divat sürgős követelését. Anton azonban gazdag fiú volt és rendkívül gonddal öltözködött. Egyre-másra csináltatta most az új ruhákat, bámulatos lebernyegeket öltött magára, s mindenki mást ki lehetett volna nevetni ezekben a mas-

karákban, ő azonban csinos volt és elegáns így is. Mesterével nem is akart másról beszélni, mint a divatról, s addig nem nyugodott, míg Pieter is divatos, bő ruhát nem rendelt magának térdén. alul érő nadrággal, amelyet zsinórral kellett a térd alatt megkötni s a zsinórt igazi flamand csipke díszítette.

Mindez nem volt nagy újság, de annál nagyobb újság volt odafenn, a magánlakásban. Bella megint gyermeket várt, most már bátor reménnyel és bizalommal: ép és erős lesz ez is, új vigasztalás a szenvedő első gyermek miatti fájdalomra. A kis Clara nem gyógyult meg. Úgy látszott, hogy most már erről végleg le kellett mondani, az orvos maga sem merte már biztatni a szülőket. A kislány most töltötte be hatodik évét. Derekától lefelé béna maradt, csak kocsiban ült egész nap, este ölben kellett ágyba vinni. Szellemileg is visszamaradt kissé. Csak három éves korában kezdett beszélni valamit. És nem is volt szép gyerek, vézna arcoeskáján valami öreges elkínzottság lakott. Szomorú, hallgatag kis lény volt, aki még azt is únta, ha foglalkoztak vele. Legjobban szeretett egyedül üldögelni kocsijában. Polca volt ennek a kocsinak, azon elmatatott játékaival, vagy ha kitolták a kertbe, s ott süttött a nap, behúnyta a szemét és hosszú időn át mozdulatlanul süttette boldogtalan kis arcát a nappal. Volt benne valami szívfacsaróan rejtelmes, sosem lehetett tudni, min gondolkozik. Annál pompásabb példány volt Albrecht, folyton futkosó, hangos, élénk gyerek, nagyon szép kis fiú és rakoncátlanul hancurozó. Már elmúlt hároméves és folyton járt a szája. Nem volt délután, mikor Bella egész sor nyelvészeti mókát fel ne sorolt volna, amelyeket a szajkómód fecsegő gyerek aznap alkotott. De balesetről is folyton be kellett számolni. Albrecht véresre horzsolta a térdét, Albrecht hajszál híjján kiesett az emeleti ablakból, Albrecht felborított és összetört

egy szobrot, Albrecht úgy bevágta buksiját az asztal lábába, hogy most olyan a feje, mint a búbos pacsirtáé. S most a jó Isten megigérte a harmadik gyereket.

Pieter keresztapán gondolkozott és végre távoli és nagyon régi ismerőst választott: azt a Pallavicini örgrófit, aki annakidején Sampierdarenában az előkelő génuai környezethez tartozott és képet is rendelt nála. Ennek a finom és művelt arisztokratának melegen őrizte meg emlékét. Levelet írt neki, s az örgróf hosszú, igen nyájas levélben válaszolt: örömmel vállalta a keresztapaságot, sőt büszke, hogy olyan híres komához jut, akinek híre már diadalmasan eljutott Itáliába.

— Ennélfogva Nicolaas lesz a neve, — mondotta az ebédlőasztalnál Pieter.

— Honnan tudod, — nevetett Bella, — hogy megint fiú lesz?

— Egész biztos. Leány ki van zárva. Női keresztneveken ne is gondolkozzál. De nem is lehetne egyéb, mint Mária, ha csakugyan a Philips özvegyét kérjük keresztanyának. Nem bánod? Helyes.

A gyermek még messze volt, de Pieter máris úgy beszélt róla, mint lényről. Mindennap vidáman érdeklődött hogyléte felől, ugyanannyi pénzt tett neki félre, mint amennyi máris az Albrecht nevéen állott, sőt máris játékot vett neki, mert nem bírt új apasága türelmetlen örömeivel. Bella, aki az első gyermek előtt sokat szenvedett, de a másodikat már könnyebben bírta, most mindig jól érezte magát, általában csinosabbnak és fiatalabbnak tetszett, mint azelőtt.

A mechelni halászokat már szinte elfelejtette a boldog apa, mikor egy februári napon váratlanul betoppantak. Ugyanazok képviselték a céhet, akik már jártak nála s akikkel Mechelnben nem tudott

zöld ágra vergődni. Nagy köntörfalazással kezdtek bele mondókájokba.

— Majd segíték nektek gyorsabban végezni, — szólt közbe Pieter nyájasan —, ugye, belementek az olcsóbb festőbe?

— Nem, uram, — felelt a halászok elnöke kalapját gyűrve —, mi hozzád ragaszkodunk. Ha már képet festetünk, akkor az legyen jó holmi.

— Ejnye, ejnye, miért hoztok engem ilyen helyzetbe? Mondtam, hogy nekem áraim vannak. Gondoljátok meg mégis...

— Már meggondoltuk, uram. Nagyon szegény emberek vagyunk, de elmentünk gyűjteni más városok halászházaihoz is. Segítjük egymást mi halászhalkák, ahol lehet. Összeszedtünk ezerhatszáz forintot, uram.

Pieter jól emlékezett, hogy ezernyolcszázat mondott. De a halászok úgy meghatották, hogy ezt szándékosan elfelejtette. Életében egyetlenegyszer.

— Ugy. Tehát együtt van a pénz, amit kértem. Derék dolog, becsületetekre válik. Megfestem nektek a képet és megígérem, hogy büszkék lesztek rá. Az áldomást még ma megisszuk. Én ugyan nem iszom, azt tudjátok, de majd megisszátok ti az én részemet is.

— Uram, — dadogott a halász —, nekünk több pénzünk nincs, áldomásra már nem telik.

— Az nem is a ti dolgotok, hanem az enyém.

Csapott nekik olyan áldomást, hogy a halászok odavoltak a gyönyörűségtől. Nem is akartak egyáltalában felkelni az asztaltól. Pieter kisurrant és úgy rendelkezett a vendéglőben, hogy csak adjanak enni-inni tovább is a mechelnieknek. Sokkal többet elfogyasztani aligha tudnak már. A rendelési könyvbe bekerültek a halászok s az illető rovatra az ezerhatszáz forint. Néhány nap múlva már kész is volt a vázlat: partra húzott csónakban

a Megváltó s körötte a hatalmas zsákmánnyal telt hálónak örvendő halászok, ugyanazok a derék, flamand arcok, amelyek úgy elhültek a Sisakban a súlyos összeg hallatára, a munka verejtékező emberei, akiknek semmi sem kell a boldogsághoz, csak béke, hogy dolgozhassanak.

Pieter politikai állalkozása nem maradt abba. Apósa az utóbbi időben felfedezte, hogy sok minden elintézni valója volna Hollandiában. Alaposan felkészült az útra, minden ismerősét és üzletbarátját előzetes levelekben értesítette és felesége nagy sopánkodása közepette, aki a télvíztől féltette, csak azért is útra kelt. Odavolt vagy két hétig és jókedvűen jött meg: üzleti dolgait igen jól sikerült elintéznie.

— Mit csinál Jan? — kérdezte Brantné.

— Megvan. Csak röviden beszéltem vele. Csókoltat mindnyájatokat.

De Pieternek négy szemközt már nemcsak ilyen kurtán számolt be a találkozásról. Elment vejével sétálni, hogy ne zavarja őket senki.

— Gondolatod kitűnő talajra talált, — mondta vejének —, Jan öcsém, aki ismeretlenül is meleg rokoni ölelését küldi neked, szívvel-lélekkel szeretné munkálni a békét. Véleménye az, hogy rövid ideig még várni kell. Odaát nagy esemény van készülöben. Jan megesketett, hogy csak neked mondom el s nevedben is felelősséget vállaltam. Móric herceg elhatározta, hogy leszámol Olden-Barnevelttel. Ez a zsarnoki hajlamú és nagyon tehetséges ember túlságosan a lába alatt van már neki is, a Generális Tanácsnak is. A herceg meggyőződött arról, hogy határozott fellépés esetén számíthat a Generális Tanácsra, amelyet az öreg sokszor letiport és megálázott. Hogy mit csinál és hogyan, azt még nem tudja. De a leszámolás rövidesen elkövetkezik. Akkor azonnal gyakorlati értelme lesz a te gondolatod-

nak, mert lesz kivel tárgyalni. A herceg lesz a helyzet ura.

Pieter egy pillanatig a múltba nézett és elmosolyodott.

— Hallottál te valaha, apámuram, arról a mende-mondáról, amely apámról és az orániai házról szólt?

— Rémlik valami, de már nem emlékszem pontosan.

— Apám mint protestáns-gyanús menekült elöltek. Kölnbe emigrált. A közelben lakott Hallgató Vilmos, orániai herceg felesége, Erős Ágost leánya. Apám, mivel a szász hercegnő apja vérért örökölte, viszonyba keveredett vele. A viszonyból gyermek is született. Nem tudom, mi van vele, állítólag meghalt, állítólag él. Sőt volt egy fantasztikus pletyka, amely szerint én volnék az a gyermek. Akkori gyerekfejemet borzasztóan izgatta a dolog, mai eszemmel már tudom, hogy ez képtelenség. Egyszóval, ha az a fiú mégis él, akkor van valaki, aki Móric hercegnek is testvére, nekem is. Talán azt kellene felkutatni, hogy tárgyaljon.

— A tréfa jó, de tárgyalni az én öcsémnél különbet nem találhatunk. Egyébként hoztam más újságot is. Él Hágában egy Sir Carleton Dudley nevű arisztokrata. Ez azelőtt öt esztendeig képviselte Angliát Velencében, műértő ember, ott óriás gyűjteményt szedett össze műtárgyakból, s magával hozta Hágába, ahol most Angliát képviseli. De a műtárgyakat már únja. Gemmák, érmek, szobrok helyett jobb szeretne képeket. Cserélni akar. Valaki rád figyelmeztette. Írni fog neked.

Valóban írt nemsokára, de nem postán. A levelet egy Gape Georg nevű politikai ügynök hozta, Carleton embere. Pietert azonnal megkapta az ajánlat. A műtermében álló képek — mert ha volt egy szabad óra a műteremben, rendelés nélkül festettek

— úgyis eladásra vártak. Műkincsért szebb és jobb üzlet eladni őket, mint pénzért. Ezért azt felelte, hogy Gape társaságában elutazik Hágába és megnézi a gyűjteményt. Gondolta, hogy közben észrevétlenül találkozik a fiatal Branttal. De Gapenck hirtelen Spanyolországba kellett utaznia, Pieter számára pedig közbejött, hogy a Lukács-céhben kitézték Van Dyck mesterré avatását. Még nem volt tizenkilencéves és már mester. Pieter nem utazott Hágába. Írt. A levelet egy Harlemből való flamand nemes ember barátjára bízta, aki útja előtt felkereste Antwerpenben. Az angol úr nem levelet írt válaszul, hanem élőszóval izent. A hosszú és részletes izenetre Pieter ezt felelte:

Legkitünőbb uram, — meghatalmazottam közléséből tudom, hogy kegyelmességed nagyon hajlandó a régiségek dolgában velem üzletet csinálni és jó jelnek veszem, hogy komolyan veszed a dolgot és pontos árat mondtál, jótállva dolgokért, amelyekben elfogadom lovagi szavadat. Felteszem, hogy szakismerettel és óvatosan vásároltad gyűjteményedet, bár nagyurak vételnél és eladásnál rövidséget szoktak szenvedni, mert sokan a vevő rangját számítják fel a tárgyak ellenében, már pedig nekem ez a kereskedelmi eljárás teljesen idegen. Inkább bizonyos lehet benne kegyelmességed, hogy képeim árat ugyanúgy szabom meg, mintha készpénzért kellene eladnom őket, s nagyon kérlek, e tekintetben bízál egy úriember szavában. Válogatott gyűjteményem van most itthon, például olyanok, amelyeket tetszésből tartottam vissza, sőt olyanok, amelyeket nagy pénzért visszavásároltam, drágábban, mint adtam volt. De álljon mind kegyelmességed rendelkezésére, mert szeretem a kurta adom-veszem üzleteket, s őszintén szólva,

hatóságok és magánrendelők úgy elhalmoztak munkával, hogy éveken belül nem rendelkezhetek magammal. S amennyiben, ahogy remélem, megállapodunk, sietve befejezem a még nem kész képeket. A mellékelt felsorolás képei azonban teljesen készek, a készeket nyomban küldeném is kegyelmességednek. Egyszóval, ha ajándékozol nekem annyi bizalmat, mint én neked, akkor meg is állapodtunk, mert kész vagyok rendes árfolyamon számított, 6000 forint erejéig alább jelzett képeimet elküldeni kegyelmességed összes régiségeiért, noha sem számukat nem tudom, sem értékeket nem láttam, csak kegyelmességed szavára bízom magam... A házamban lévő képek jegyzéke a következő:

Láb	Forint	
6×8	500	Megkötözött Prométheusz a Kaukázus-hegységben sassal, amely máját eszi. Eredeti sajátkezű festményem, a sast Snijders festette.
8×12	600	Dániel négy oroszlán között. Az oroszlanokat természet után festettem. Egészen sajátkezű.
9×11	600	Leopárdok természet után szati-rokkal és nimfákkal. Sajátkezű, kivéve a háttérét, amelyet szakmester festett.
7×10	500	Leda a hattyúval és Kupidóval. Sajátkezű.
12×6	500	Megfeszített Krisztus életnagyságban, állítólag a legjobb, amit valaha festettem.
13×9	1200	Utolsó ítélet. Főméltóságú Neuberg hercegnek festettem sokkal nagyobb méretekben 3500 forintért, e kép után kezdte másolni egyik tanítványom. Még nincs kész, tehát sajátkezűleg festem át a így eredetinek lesz mondható.

Láb	Forint	
7×8	500	Szent Péter kiveszi a halból a statért, más halak körülötte. Sajátkezű.
8×11	600	Lovasok oroszánvadászata. Egyik tanítványom kezdte ama kép után, amelyet a bajor herceg ő főméltósága számára festettem. Személyesen festettem át.
3×4	50 darabja.	A tizenkét apostol és Krisztus. Tanítványaim festették az eredetiek után, amelyeket Lerma hercegnek festettem, a másolatokat magam dolgoztam át.
9×10	600	Akhilleusz női ruhában. Legjobb tanítványom festette és én festettem át. Bájos kép, tele nagyon szép leányalakokkal.
7×4	300	Meztelen Szent Sebestyén. Sajátkezű.
7×5	300	Zsuzsánna, egyik tanítványom munkája, de én festettem át.

Ezt a huszonnégy képet szánta vételárul Pieter, vagy legalább is alku alapjául. Levele kissé szépitette a dolgot: amit „majdnem teljesen késznek” mondott, az vagy a legelső vázlatnál tartott, vagy annál sem. De ez elvégre keveset változtatott a dolgon, a Lerma-féle sorozat vázlatai megvoltak, azokat nyomban lemásolhatták a fiúk napok alatt, ami maga tizenhárom képet jelentett. Sir Dudley nyomban válaszolt a levélre. Meghívta Pietert Hágába, legyen háza vendége, ne vásároljon zsákban macskát. A maga részéről az árakat elfogadja alap gyanánt, de csak a sajátkezű képeknél. Tanítványi képeket nem óhajt. Ezek helyett szívesen venne brüsszeli gobelineket. Az alku így folydogált levélről levélre két üzletfél között, akiknek egyike sem látta a másik portékáját. Pieter egyik levelében ez a mondat fordult elő: „Én nem vagyok fejedelem, ha-

nem festő, aki a kezem munkájából élek.“ Mire az angol diplomata ezt felelte: „Én pedig valóban fejedelemnek tartalak, a festők és a jól nevelt emberek fejedelmének.“ Végül is megalkudtak. Várni lehetett Antwerpenbe a híres régiséggyűjteményt.

De a gyerek hamarabb érkezett. Május 23-án megszületett Rubens Nicolaas. Pompás csecsemő volt, bátyjánál is különb. Az ismerősök csodájára jártak a tízfontos magzatnak. „Ez már aztán gyerek“, — mondta mindenki. A kereszstelőn egy Antwerpenben élő előkelő olasz úr, Picheneotti Andrea, helyettesítette az örgróf keresztapát. A megjelent érdeklődők száma és rangja világosan mutatta a különbséget, mennyit emelkedett Pieter hírneve és társadalmi rangja a lefolyt három esztendő alatt. Otthon nagy volt a boldogság. Albrecht eleinte megszeppent, hogy az új kedvenc kiüti a nyeregből és először azt javasolta, hogy a porontyot a Scheldébe kell dobni, mint a kis macskát szokás, de aztán látta, hogy semmi rövidséget nem szenved és elég hamar beleegyezett öccsébe. Sőt az apa egy mondata végleg megváltoztatta egész magatartását.

— Te vagy a nagyobb és erősebb, — mondta Pieter a bölcső mellett, — neked kell a kisöcsédet megvédened, ha bántja valaki.

Ez nyomban megváltoztatta Albrecht egész világnézetét. Ettől fogva komolykodó és elszánt arcot vágott, mihelyt a kicsiről volt szó, gyakran ment a bölcsőhöz, hogy a pólyából kilátszó pufók pofácskát megtekintse és mintegy az öccs hűbéri tulajdonosának tekintette magát. Csak Clarát nem érdekelte túlságosan az újabb testvér. Üldögélt tolokocsijában, nem törődött a világgal és örült, ha nem szóltak hozzá.

Pieter illendőnek tartotta családi örömét személyesen bejelenteni a főhercegnél, különben is szerett volna politikáról beszélgetni az államfővel. A

béke megóvásának terve nagyon izgatta. Elutazott Brüsszelbe. Már otthon hallott valamit a városházán, hogy Prágában politikai zavargások voltak. De ennek nem tulajdonított különösebb jelentőséget. A fővárosban azonban izgatott volt a hangulat, egyik utcán menetelő, hadi felszerelésű spanyol katonasággal találkozott. Sietett a palotába. De kihallgatását nem lehetett megtartani. A folyosók nyüzsgtek az izgatott emberektől. Salinas irodájában egy igen udvarias fiatalember izenetet adott át neki.

— Öfensége arra kéret, uram, hogy jelentkezze a kancellár úrnál. Ő az egyetlen, aki most ráér.

Sietett Peckiusához, a brabanti kancellárhoz. Régi ismerőse volt ez az államférfi, már festette is különös arcát, amely felületes pillantásra semmitmondónak látszott, de a tüzetesebb figyelem felfedezhette rajta a kedélybeli fáradtságot, a bizalmatlanságot és a bánatra való hajlandóságot.

— Kegyelmes uram, mi van itt?

— Itt, barátom, nagy baj van. Mi a fegyverszüneti szerződés lejártán aggódunk, s közben lángba borulhat egész Európa. Jegyezd meg magadnak a dátumot: 1618 május 23.

— A fiam aznap született.

— A fiad is, de lehet, hogy az európai háború is, amely beláthatatlan. Röviden az történt, hogy a csehországi protestáns rendek nyíltan fellázadtak Mátyás ellen. Két helytartóját kidobták a prágai palotából az ablakon. Isten különben csodát tett a két helytartóval, huszonnyolc rőf magasságból zuhantak le, utánuk is lövöldöztek, mégis életben maradt mindakettő. De ez a csoda nem elég a világ megmentésére. Én úgy látom, hogy a kínzó és feszült ellentét, amelyet egész Európában eddig is érezni lehetett, most kirobbant.

— De nem maradhat a cseh tartomány elszigetelt jelensége?

— Sajnos, kizártnak tartom. A németrómai császárságot két részre szakította a reformáció. A császár országai halálos ellenségei egymásnak. A protestánsok saját belső szakadása Luther és Kálvin követői között csak bonyolultabbá teszi a dolgot. Más országok sem egészen egységesek. És mindenütt van valami külön gyújtóanyag. Gondolj csak Velencére, amelyet most kezdtünk ki a nápolyi spanyol alkirály ügyes aknamunkájával. Gondolj Savoyára, amely itáliai állam, de IV. Henrik a francia érdekekhez kényszerítette. Gondolj urunkra, Spanyolországra, amelynek kormányzata most vajudik. Hallottad a Valladolidból érkezett friss híreket? Nem. Nem is hallhattad. Emlékszel-e Lerma herceg fiára?

— Nem, uram, mikor ott jártam, nem láttam. Atyja udvarában nem volt hozzá szerencsém.

— Mert már akkor más utakon igyekezett járni, mint az apja. Useda herceg, mert ezt a nevet hordja, elhatározta, hogy megbuktatja apját és a helyére ül. Minden jel azt mutatja, hogy ez sikerülni fog neki. Nekünk ez mindegy lehet, azt hiszem, csöbörből-vödörbe jutunk. Az új herceg ugyanolyan kapzsinak hírlík, mint atyja. De már az nem mindegy, hogy mikor az egész világ majd megbolondul a feszült idegességtől, akkor Európa egyik leghatalmasabb birodalmában nincs igazi kormány, csak udvari vetélkedés. És másutt talán különb a helyzet? Medici Mária megszökött Bloisból. Nem könnyen szökött meg, ablakból kellett kötélén leereszkednie, már pedig öfelsége olyan termetes, mint a kemence és nagyon nehezen mozog. Végül is hívei kabátba csomagolták, körülkötözték és leeresztették, mint valami lopott szekrényt. Most bujdokol valahol vidéken. Azt hiszem, előbb-utóbb szerencsénk lesz hozzá, mert aki-nek baja a van a francia királlyal, az rendszerint ide menekül. De ez a kisebbik kérdés. A nagyobbik, hogy mivé fejlődik a prágai lázadás.

— És véleményed az, hogy nagy bajjá fejlődhetik?

— Sajnos, nem tudok letenni arról, hogy ez egy évekig tartó háború kezdete. Legalább három-négy esztendő. De lehet több is.

— Szabad előtted hangosan gondolkoznom, uram?

— Hogyne. Okos ember vagy, Rubens és engem őszintén érdekel, hogy mit gondolsz a helyzetről.

— Megmondhatom, kegyelmes uram. A világot a latin közmondás szerint az ostobaság kormányozza. A kereszténység különböző államai egymással marakodnak, s mialatt erejük egymás ellen vész el, a mohamedán hatalom vigyorogva nézi Krisztus bukását.

— A török szultán hülye.

— Tudom. De azt is tudom, hogy a janicsárok hatalomvágyók, hódítani akarnak és rettenetes erő áll mögöttük. Nézd meg, uram, a térképen, hol vannak már. Mint valami pusztító rákbetegség, mélyen benyomultak Európába. A magyar föld nagyrésze az övék. A németrómai birodalom nem az enyém, s én nem szeretek nagyképű lenni. De amit sok józan eszű kisember mond, abban mégis kell valaminek lennie. A németrómai császár odadobja martalékul a magyarokat a pogányságnak, mert ezek a keletről jött barbárok remekül verekszenek és feltartóztatják a Bécs és Prága ellen tóduló pogány veszedelmet. De hogy ezek a magyarok végleg feltartsák a rohamot, az lehetlen. Olyan hős nép nincs. A józan ítélet az, s ebben minden laikusan gondolkozó polgár egyetért velem, hogy az egész keresztény világnak össze kellene állania és a török ellen fordulnia, hogy a kereszténység megmeneküljön a végromlás elől. Uram, én nem beszélek a levegőbe. Mikor a főméltóságú mantuai herceg udvarában szolgáltam, hallgattam a magyar harctérről visszatérő uramat. Ő eleget mesélte, milyen könnyű lélekkel dobta oda a Habsburg-

uralom a magyar földet a török mérközések számára. A magyarok el fognak tűnni a föld színéről, mert kevesen vannak. Az izlám, ha megette őket, jön tovább és megeszi Bécsset. S akkor következünk valamennyien, európai államok. Erre nem gondol senki. Ez a nagy gond az európai ember számára, uram, ha látja, hogy a jülich hercegség uralma miatt milyen komédiát művelnek a keresztény fejedelmek.

— Mondd, Rubens, — szólott Peckius az előadásra böles mosollyal —, mi közöd neked a magyarokhoz?

— Nekem, uram, semmi a világon. Legfeljebb annyi, hogy hallomásom szerint ők lovagolnak a legjobban Európában, még a spanyolokat sem véve ki. Én lovasember vagyok, s ez engem megveszteget. Ló nélkül egy nép nem lehet igazán úri fajta. Azt hiszem, bár keveset tudok róluk, hogy ők azok. Amiért beszéltem róluk, mindössze annyi, hogy ők állanak Európa kapujában és helyes volna őket megsegíteni, nem az ő bőrükért, amelyhez semmi közöm, hanem miattunk. Mert ha a török bemegy Bécsbe, utána Augsburg következik, aztán Köln, aztán Antwerpen. Én pedig szeretném, ha a két fiam még keresztény világban nőne fel.

— Ne féltsd te a fiaidat a törököktől. Beszéltünk mi erről a fenséges úrral eleget. A politika nem a szentimentális rokonszenvek, vagy ellenszenvek függvénye. A Habsburg-ház bölcsessége beállította a maga tartományai közé Magyarországot, hogy Kelet felé bástyája legyen. A magyarok ebbe belementek, sorsukat a dinasztia sorsához kötötték. S ha így tetek, akkor most végezzék a dolgukat. Személyileg lehet egy pusztulásra ítélt népet sajnálni, de sajnálod-e ma a kvádokat, a vandálokat, a vizigótokat, az avarokat, vagy a markomanokat? Ha a kereszténység egy kis nép árán megmenekül a romlástól, Európa még mindig jó üzletet csinált, a törökök hódító indulata, lendületének ereje a főherceg ítélete

szerint körülbelül felér a magyarok ellenálló erejével. Ne törődjél te a magyarokkal, a dinasztia bölcsessége azért vonta őket a Habsburg-érdekkörbe, hogy nyugat felé más gondokkal törődhessünk. Szerintem el fognak pusztulni, mert csak valami isteni elrendeltetés segíthetné őket abban, hogy fennmaradjanak. Az isteni elrendeltetés azonban, amit mindenki világosan láthat, nem a magyaroké, hanem a Habsburg-házé. Neked is Flandria a hazád, nekem is. A magunk lábán ilyen gigászi hatalmak ütközésében, mint a spanyol világhatalom, a németrómai császárság, a hollandok tengeri kereskedelme és Anglia bámulatos terjeszkedése, nem állhatunk meg. A sors a főherceget adta nekünk, aki jó, bölcs, kegyes, szeret bennünket és békességünket akarja. Ne álmodozál tehát a magyarokról, Rubens, hanem figyelj hazádra. Európa óriási megpróbáltatás előtt áll, a mi dolgunk ügyesen, ravaszul azon mesterkedni, hogy ez a kis darab föld kimaradjon a viharból. Ebben többek között rád is számítok. Ófensége közölte velem buzgó szándékokat. Sőt azt izeni általam, hogy ami gondolatod van, azt bocsásd az ő parancsából rendelkezésemre. Eszedet és ügyességedet eddig is sokra becsültük, de az új politikai helyzetben még hasznot ígérőbbnek tartjuk. Tudsz-e valamit mondani?

— Tudok, uram. S inkább ezért jöttem Brüsszelbe, semmint fiam születése miatt. Bizalmas kapcsolatot tudok szállítani Móríc herceggel.

— Úgy. Ez érdekel. Ki az a bizalmas kapcsolat?

Pieter pontosan elmondta apósa hágai útját, a hágai Brant Jan személyét, összeköttetéseit s a jelen helyzetről való véleményét. Azt is elmondta, hogy valami művásár kapcsán igen meleg levelezési viszonyba került Anglia hágai követével. Azzal szükség esetén felveheti a személyes érintkezés fonalát.

Peckius az előadás minden részletére elégedetten bólogatott.

— Milyen vallású ez a te rokonod?

— Erősen katolikus.

— Az helyes. A vallás ma a politikában többet jelent, mint akármilyen más. A te katolikusodnak körülbelül igaza van. A mi értesüléseink is úgy szólnak, hogy a herceg és Olden-Barnevelt között rövidesen eldől az erőpróba. Ha eldölt, akkor az is tisztázódott, hogy kivel érdemes bizalmas tárgyalásokat kezdeni. Erre már több módunk van. Azért mondom ezt, hogy ne gondold magadat az egyetlen közvetítőnek. De majd dolgozzál úgy, mintha te volnál az egyetlen s Flandria sorsa csak rajtad fordulna meg. Megígéred ezt nekem?

— Nem neked, uram. Flandriának. Antwerpennek. Az én utcámnak. A házamnak. A fiaimnak, hogy a tető ki ne gyúljon fölöttük.

— Helyes. Most menj haza és velem együtt várj, hogyan dől el a helyzet Hollandiában.

Pieter hazament és mélyen őrizte magában a beszélgetés tartalmát. Szorgalmasan dolgozott műtermében, amely reggeltől estig dolgot adott neki. Volt úgy, hogy tizenkét kép állt egyszerre munkában. Arcképeket festett gazdagoknak, egy Michiel-sen nevű nagykereskedő sírjára megfestette a Megváltó sírhatételét, megörökítve az egyik szárnyon Bellát és a meztelen Albrechtet, egy Perzeusz-képet, Ézsau és Jákob kibékülését, Lót menekülését Szodomából, Szent Orsolya mártíriumát, Kekropsz leányait a kis Erichtoniusszal, Jézus látogatását Simon farizeusnál, egy hazatérő Diánát, Ajaxot és Kasszandrát és számtalan egyéb képet. Dőlt hozzá a pénz, emberei sokkal többet kerestek, mintha önálló műtermet nyitottak volna. Most már messzi földről jöttek a fejedelmek, egyházak és szerzetek megbízottai, hogy Rubens-képet kapjanak. Maga

Antwerpen is felkereste a legszebb feladatokkal. A székesegyház elhatározta, hogy új főoltárt épít, minden antwerpeni festő természetesen tartotta, hogy az új oltárképet Rubens fogja festeni Mária mennybemeneteléről.

Még munkatársai sem tudták, hogy európai híré mesteröket a festészetén túl egészen más gondolatok is foglalkoztatják. Csak Bella tudta a négy-szemközti órák bizalmas mondataiból, hogy férje mindennél szenvedélyesebben vetette rá magát a politikára. Minden áldott nap volt valami izgalmas új híre a cseh utrakvisták lázadásáról, s a császárság vallásilag ellentétes államainak ideges fészkelődéséről. Az emberek izalmát a mennybolt is táplálta: ebben az esztendőben három baljós üstökös is tünt fel az égen.

Egy este Pieter szokatlan izgalommal jött haza valahonnan. Bella Nicolaast szoptatta. A másik két gyerek már mélyen aludt.

— Van valami baj? — kérdezte Bella.

— Nincs semmi. Az orániai herceg rendeletére hollandi katonák letartóztatták Olden-Barneveltet. Törvényes eljárás indul ellene. A herceg végleg felülkerekedett. Izenj apádért, angyalom és ha jön, legyen gondod rá, hogy senki ne zavarjon bennünket.

Brant Jan megjött jó félóra múlva. A két férfi bezárkózott. Bella hallotta, mikor a kulcsot belülről megfordították a zárban.

VII.

A festő nagy hírével együtt járt, hogy a képei után készült rézmetszetek is egyre kapósabbak lettek. A Rubens-festmény fényűzését csak gazdag ember engedhette meg magának, rézmetszetet a kispol-

gár is vásárolhatott. Ezek a metszetek csinos jövedelmet jelentettek, mert rész járt a vételárból a festőnek is. Pieter nem követte a festők hagyományos szokását és nem adta el egy összegért a várható részesedést a részmetszőnek, vagy kiadónak. A pénzre nem volt sürgős szüksége, várni tudott, s azt az elvet állította fel a maga számára, hogy inkább keres keveset a nem kapós metszettel, semmint egy tál lencséért eladja a sok-sok példányban eladott metszetek jövedelmét. Példája iskolát csinált, de csak a jobbmódúak követhették. A szegényebb piktor boldog volt, ha pénzt tettek eléje az asztalra, s kész volt eladni részét a várható jövedelemnek akár kis hányadáért, csak készpénzt lásson.

A Lukács-céhben most már nagy tekintély volt Pieter. Negyvenkettedik évét taposta már, vagyoncs ember volt, városszerte híres pazar berendezésű ház tulajdonosa, az államfő kedvence. A fiatalabbak mind igyekeztek módszereit követni és titkait ellesni. S ő szívesen magyarázta az asztal körül ülőknek, mi a gyakorlati módja a boldogulásnak, hogy kell a hírnevet gyarapítani s a már elértet megőrizni, hogyan kell bánni a rendelővel, hogyan kell a modelleket fegyelmezni. Mostanság sokat foglalkozott a művészi munka tulajdonjogának gondolatával és sokat magyarázta felfogását céhtársainak.

— Tanuljátok meg és ebből egy fikarcnyit se engedjete: a gondolat éppen olyan magántulajdon, mint akár a nyakatokban hordott aranylánc. A társadalom ezt nem tudja eléggé és igen mostohán bánik azzal, ami a mienk. Csak egy példát mondok: Moretus kiadja a képemről készített rézmetszetet ötszáz példányban. Kifizeti a metsző munkáját és viseli a papíryanag, a nyomtatás, a vállalkozás kockázatát. Ezért neki méltányos jövedelem jár. Viszont nekem is, hiszen a kép eredetije tőlem való, hírnevem az enyém, a metszetet elsősorban miattam

veszik, illő tehát, hogy ennek jövedelmében méltó módon részesüljek. Itt nincs is hiba, bár a részese-dési kulcsot még mindig meg lehetne javítani a mi hasznunkra. A művész rendszerint gyöngébb, mint a kiadó, mert nagyobb szüksége van pénzre, mint a kiadónak képre. A kiadó másik képet könnyen talál, a művész másik pénzt nehezen. Ebből az egyenlőtlen erőelosztásból a művész csak megrövidítetten jöhet ki. De ez már csak árnyalati kérdés, az elv lényege tisztázott. Minden eladott metszetből pénz jár az eredeti kép alkotójának. De mi történik, ha jön egy ismeretlen antwerpeni nyomdász és megkérdezésem nélkül csinál metszeteket? Sőt tovább megyek: mi történik, ha egy hágai kiadónak eszébe jut metszetet csináltatni egy képemről és kiadni? Engem meg sem kérdez, csak vígan árulja a metszetet és nekem nem küld egy lyukas rézpénzt sem. Ez szerintem felháborító rablás, semmit sem különbözik a tolvaj eljárásától, aki nyakláncmat orozza el. Mit tehet ilyenkor a festő? Elkezd szaladgálni külföldi összeköttetések után, hogy az illető országban megkapja a szabadalmat. Ha nagyon erős támogatói vannak, talán meg is tudja csinálni. Éreztétek meg ebben a botrányosat és megalázót. Hát csak protekcióval juthatok el oda, hogy ne rabolhassák el, ami az enyém? Tegyük fel, hogy eszembe jut Hollandiában házat venni. Nem jut ugyan eszembe, de elvégre lehetne ilyen szeszélyem. Megveszem a házat és kifizetem. Nemde, hollandi kiadó nem ülhet bele kurtánfurcsán, megkérdezésem nélkül, kijelentvén, hogy az mától kezdve az övé? Nem teheti, mert ezt a holland törvény is megtiltja. Védi a magántulajdont. De miért nem védik az országok törvényei a szellemi magántulajdont? Én mondom nektek, barátaim, az emberiség a szellemi javak megbecsülése dolgában még igen kezdetleges. A kertemben terem az almafa, és senki sem vonja kétségbe, hogy az almatermés az

enyém. De az a sokkal nemesebb gyümölcs, amely tehetségem fáján terem, már akárkié, ha úgy tetszik neki. Ez égbekiáltó igazságtalanság, amely ellen minden erőnkől harcolni kell. A harc módját még nem látom, hiszen ahhoz rettentő erő kellene, hogy az országokkal sorra ilyen törvényeket hozassunk. Míg az emberi szellem, míg az államok felfogása annyira emelkedik, hogy az ilyen törvények magoktól értetődők lesznek, még sok idő elmúlik. Unokáink is aligha fogják megérni. Ehhez évszázadok fejlődése kell. Addig tegyük meg, amit tehetünk: szüntelen hangoztassuk ezt a felfogásunkat és a külföldi kiadók visszaéléseit soha ne fáradjunk el rablásnak bélyegezni.

A festők, akik vezéröknek tekintették, lelkesen helyeseltek. De a lelkes helyeslésnél tovább nem tudtak menni. Édes kevésnek sikerült eddig egy-egy külföldi szabadalmat kijárnia. Pieter keményen feltette magában, hogy csak azért sem engedi magát külföldön megrövidíteni. Nem egy olyan metszet került a kezébe, amely holland, vagy francia földön készült, s amelyhez tőle soha senki sem kért engedelmet. Megindította tehát a szervezkedést mind a két ország felé. Sőt mindenekelőtt saját hazájában, mert az elvek tisztázatlanok lévén, törvényes rendelkezés híján még itt is akadt kiadó, aki úgy vélte, hogy a sokszorosítás mindenki joga. Pieter kihallgatást kért a főhercegtől és hosszan kifejtette előtte a szellemi tulajdonról való felfogását. A főherceg hajlott e felfogás felé. Bekérte a kancellária egy jogászát és meghagyta, hogy a kérdést Rubens kívánságához képest intézzék el. A jogásznak kemény fejtörést okozott a dolog, sehogyan sem talált a szokatlan szabadalomra jogi formát. Pieter maga vett részt a szövegezésben, s az az okmány, amelyet végre ki tudott vívni, valóban meg is felelt a célnak: Rubens Pieter Paul 1619. január 29-i kelettel szabadalmat kapott,

hogy festményei után bárki csak az ő hozzájárulásával készíthet metszeteket.

Ez nagy jóvedelmet jelentett egyetlen csapásra. De nem állt meg félúton. Elkezdett tudakozódni, levelezni, érdeklődni, hogyan kaphatna szabadalmat Hollandia területére is? Hajdani mesterének, Vaeniusnak, volt egy Hollandiában megtelepedett fivére, Van Veen Pieter. Ahhoz fordult levélben. Van Veen szolgálatkészen felelt, ellátta jó tanácsokkal, s rövidesen tisztázódott az út, amelyet járnia kellett: folyamodványt adott be a Generális Rendekhez. Ugyanígy megindította lépéseit a francia szabadság elnyerésére. Itt már az udvar segített neki, Izabella főhercegnő nagynénje volt a francia gyermekkirálynénak, egy Párisba küldött levél az ő tollából sokat nyomott a latban.

A hollandi döntést hetek alatt megkapta: a hágai kormány megtagadta a szabadalmat. Ez a hír egyáltalán nem vette el a kedvét a harcától. A szívós akarátú és céltudatos emberek módján az ilyen megtagadás csak nagyobb lendületre indította. Elkezdte a mozgalmat még egyszer, most már szélesebb alapon. Újra írt Van Veennek, aztán apósával íratott a hágai unokaöccsnek, végül pedig elhatározta, hogy Sir Carleton Dudleyt fogja mozgósítani.

A művásárt már rég lebonyolították. A képek elmentek Hágába és egy napon megérkezett Antwerpenbe a híres Carleton-gyűjtemény. Pieter szeretett volna táncolni örömeiben. A legszebb ritkaságok egész özöne került házába. Voltak itt ásatásoknál talált márványtorzók, egyiptomi szobrocskák, több száz gemma, ritka régi pénzek, ókori sírokban talált kőöntvények és egyéb ékszerek, aranyráfok, amelyeket évezredekkel előbb felsőkarjukon hordtak a nők, egészben kiemelt ó-bizánci mozaikablák, etruszk vázák, kínai porcellánok. Akár egész múzeumot lehetett volna berendezni a régiségekből. De

volt egy díszdarabja a gyűjteménynek: igazi egyiptomi múmia. Ez üvegszekrényben pihent, pólyája itt-ott szakadozott már, s töpörödött, titokzatos arcának egy részét is látni lehetett. Ez volt az első múmia Antwerpenben. Rockox, Van der Geest és más műértők mohón jöttek a gyűjteményt megtapasztalni, hosszasan elvitatkoztak egy egyelőre meg nem határozott görög érem feliratának értelmezéséről, kézbe vették, dédelgették, cirógatták a tárgyakat.

— Mit éreztél, mikor megkaptad ezeket a kincseket? — kérdezte a polgármester.

— Hogy szegény Philips nem örülhet nekik.

Hosszú időre maradt most már izgalmas szórakozása: sorra elővenni az egyes darabokat és ismerkedni velök. Ez sok dolgot is adott, idegen könyvtárakba kellett mennie, szakkönyvekben lapozni és keresgélgni. Sőt könyvtára is fejlődött, mert beszerzte a legszükségesebb régészeti kézikönyveket, például De Bye Jakab éppen most megjelent művét a görög aranypénzek ismeretéről.

A másik oldalon viszont Sir Dudley volt elragadtatva a képektől. A régiségeket meg is únta már, meg aztán úgy vélte, hogy diplomatának, aki gyakran költözik, igen kényelmetlen ekkora gyűjteménnyel mászkálni a nagyvilágban, a képeket mégis csak könnyebb csomagolni. És mégis csak gazdag Rubens-sorozatot mondhatott a magáénak, amivel nem sokan dicsekedhettek Európában. Így lett boldog mindkét cserélő fél, s a mindkét oldalon kitűnő üzlet kölcsönös meleg barátságra hangolta őket. Pieter tenát jó helyre fordulhatott szabadalma dolgában. Sir Dudley azonnal válaszolt: új folyamodványt kell írni, de annak sorsát gondosabban kell megágyazni. Levele névsort is tartalmazott, azoknak a holland rendeknek névsorát, akiket tanácsos volna egy-egy szép rézkarc ajándékával barátibb in-

dulatra hangolni. Soutman, a legügyesebb kezű rézmetszők egyike, aki éppen Hollandiából költözött szerencsét próbálni Antwerpenbe, most remekelt éppen Pieter két képének metszésével: megcsinálta a mehelni halászhalk képének rézmetszetét a vázlatból és egy régebben készült farkasvadászatot is rézre vitt. Pieter ebből a két karcból udvarias levelek kíséretében elküldte a példányokat a megadott nevekre. Aztán mozgósította Van Veent is, Jan unokatestvérét is. És várt a kedvező eredményre.

De ez késett. Helyette megjött a franciaországi szabadalom. Még pedig meglepő melléklettel. A pápens nem egyenesen Pieter címére érkezett, hanem Gevaerthoz, a történetíróhoz, akinek Rockox adott a városházán megélhetést, hogy nyugodtan írhasse latin költeményeit és történeti értekezéseit. Gevaert éppen úgy levelezésben állott Peiresckel, mint Rockox. És mindaketten eleget emlegették leveleikben Pietert, a mantuai herceg udvari festőjét, aki annakidején a Medici Mária firenzei lakodalmán olyan meleg barátja lett a provençal fiatalembernek. Mert már Peiresc sem volt többé fiatalember, előkelő közéleti szereplő lett Franciországbán, Európa minden nagy tudósával levelezett. S hogy a firenzei barátkozásra szívesen és melegen gondolt vissza, annak most szép jelét adta: megtudván Gevaerttől, hogy Rubens a francia kormányhoz a nagyon nehezen kapható pápensért folyamodott, maga nézett utána a dolognak, segített kihajtani, az okmányt magához vette és elküldte Gevaertnek a régi barát számára.

Hollandiában sehogy sem ment a dolog. Azt vették okul, hogy Rubens nem hollandi állampolgár. Ez nem volt túlságos helytálló okoskodás, hiszen a külföldi állampolgár is számot tarthat arra, hogy javait el ne orozzák. De érvei nem használtak, a szabadalmat a Generális Rendekből, legalább

egyelőre nem lehetett kiszorítani. De hazájára és Franciaországra megvolt a szabadalma, s most már meglátván a rézmetszetekben a búsás üzleti lehetőséget, a festék mellett teljes erővel ráfeküdt erre is. Kiszámította, hogy sokkal okosabb a kiadói kockázatot is vállalnia, mert akkor a kiadói jövedelem is az övé marad. Ezért a műteremben külön rézmetszőhelyet rendezett be, állandó jelleggel, nem ideiglenesen, mint eddig. S mivel most már a város úgyszólván valamennyi rézmetszőjét kitapasztalta, kiválasztotta állandó munkatársául a kétségkívül legügyesebbet, Vorstermant.

Ez a Vorsterman Lucas szintén Hollandiából vándorolt át Flandriába, mint annyi más rézmetsző. Alig mult húszéves, de máris úgy tudta mesterségét, mintha megöregedett volna benne. Páratlanul éles szeme és biztos keze volt, bámulatos biztonsággal véste az olyan hajszálfínom vonalakat, amelyeket más szabad szemmel nem is tudott meglátni. És volt egy érdekes tehetsége: az egyszínű metszeten éreztetni tudta az olajfestmény színességét. Boszorkányos módon metszett valamit keményre, puhára, porhanyósra, nem is lehetett rájönni, hogyan csinálja, de a keze alól kikerülő metszet gazdag és változatos színekről tudott hírt adni a nézőnek. Különben feltűnően csinos fiatalember volt ez is, akárcsak Van Dyck, s ez is egyik oka volt alkalmaztatásának, mert Pieter szerette a csinos arcokat maga körül. De volt a tekintetében valami nyugtalan és idegen, mint az üldözött emberében. Éppen most házasodott, Vranckx nyomdász leányát vette feleségül. Viselkedése azonban nem mutatta a mézeshetes fiatal férjet. Komoran és szótlanul üldögélt savaival és lemezei fölé hajolva, órákhosszat dolgozott és semmiféle beszélgetésben nem vett részt. Olykor azon lehetett kapni, hogy ajkai mozognak. Ilyenkor imádkozott. Igen buzgó katolikus volt, Hollandiából való

távozásának ez is volt egyik oka, ott elnyomták a katolikusokat.

A műterem hatalmas üzeme tehát megint meggyarapodott. A rendelőkönyv rovatai sűrűn teltek újabb és újabb megbízásokkal. Most már lehetetlen volt utólni őket, Pieter csak távolabbi és egyre távolabbi határidőket tudott csak vállalni, mert a rendelések időrendjét tisztelni szerette. Most készült el a mehelni halászként képe. A főképp a partra húzott csónakot ábrázolta, az orrán álló Megváltóval, aki előtt most ereszkedik térdre a csodától meghatott Péter apostol. Külömben izmos férfitestek húzták a hálót, amelyben nyüzsögve csillogott a halak ezüst tömege. A háttérrel a messzi égbolt adta. sárgás világosságának alapjáról pompásan emelkedtek ki az alakok, fejük felett sirály röppent. Az ég s a víz vihart árult el, de nem tombolót, csak olyat, amely a halászként kenyérkeresetének kemény, fáradságos természetét mutatta. Egyik oldalképen Péter húzta ki az adógarast a hal torkából, a másik szárny Tóbiást ábrázolta, amint az angyal szavára kiválasztja a gyógyító erejű halat. Pieter írt a derék halászoknak, hogy a kép elkészült, s ők türelmetlenségükben nem várták meg a szállítást, hanem magok jöttek érte. Mikor a festő a kész kép elé állította őket, a legöregebb azonnal sírni kezdett, aztán mintha összebeszéltek volna, mind letérdepeltek és imádkozni kezdtek.

— Magatok akarjátok elvinni? — kérdezte Pieter.

— Úgy van, uram, otthon már alig várják a képet.

— De annak nehéz ám a módja, kocsin képet szállítani.

— Nem kocsin visszük uram. Halászok vagyunk, vizen visszük. Nagy sajka vár bennünket a Scheldén, hazaevezünk vele,

— Persze, hiszen vízi utatok van. Majd a felrakodásnál jelen leszek és segítek.

Nagy ügyel-bajjal vitték a képet másnap a Scheldéhez, miután előbb egész éjszaka csomagolták. Pieter kiment az induláshoz. A sajka elindult a vizen és ő még soká nézett utána. Még akkor is ott állott, mikor már csak messzi kis pontot látott a vizen. Aztán visszaült lovára és hazabaktatott. Nagy vázlaton kellett most dolgoznia: a jezsuiták ismét munkát adtak neki. Most folyt Rómában Xavéri Ferenc szentté avatási pöre, már jó előre gondoskodni kellett arról, hogy az új szent képe idején meglegyen. Aztán Van der Geest is megrendelői köze lépett: azt kérte tőle, hogy fesse meg az Amazonok csatáját. Ez a feladat eleinte nem tetszett neki, csatát általában nem szívesen festett. De azért így kedvéletlenül is forgatta fejében az ötletet, s mikor felvillant az a gondolata, hogy hídra helyezi az ütközetet, már nyomban kedvet kapott hozzá: izgatták a lovon harcoló, vízbe zuhanó, tolongó női aktok.

Ez csak festett csata volt. De a valódi csaták réme erősebben kísértett, mint valaha. A tavalyi prágai lázadás mintha eloldotta volna láncaikról a háború démonait. Mindenünnen feszültségről, izgalomról, fegyverkezésről jött hír, a legnagyobb izgalom éppen a szomszéd Hollandiában uralkodott: ott most folyt Olden-Barnevelt nagy pöre, akit az Orániai herceg külön bíróság elé állíttatott s volt gondja rá, hogy a bírák soraiban ott legyenek azok, akiket a zsarnoki hajlamú ember legjobban megalázott és elnyomott. A brüsszeli udvar sejtésének éppen úgy igaza lett, mint a hágai rokonnak. A herceg győzött: Olden-Barneveltet, hazája legnagyobb politikusát, a kiküldött bíróság halálra ítélte. Ki is végezték. A műteremben semmi sem mutatta, hogy a mestert milyen izgalommal tölti el a kivégzés híre. Kora reggel már vázlatain dolgozott, mint máskor, egész nap

intézkedett, levelezett, feleket fogadott, munkatársai képeit javíttatta, a rézmetszőt unszolta gyorsabb munkára, mint máskor. De mikor jött az alkonyat, betoppant a lakásba apósa. A két férfi bezárkózott és sokáig tárgyalt megint. Most már itt volt az ideje, hogy a hágai Brant beszéljen a herceggel és meginduljon a bizalmas tapogatódzás. A fegyverszünet lejártáig két esztendő volt hátra. A brüsszeli udvar felől pedig még mindig az hallatszott, hogy ott a spanyol befolyás a háborút pártolja. Lerma herceg végérvényesen megbukott ugyan, saját fia csakugyan kitúrta a király bizalmából és maga ült helyére, de csak azért, hogy minthírlett, még szemtele-nebbül lopja az országot és még konokabban szolgál-tassa ki politikáját a klérus erős pártjának. A spa-nyol főpapság pedig háborút követelt a protestáns Hollandia ellen. Ugyanezt követelték a világi nagy-urak is, mert az Indiákon ápoltt üzleti érdekeiket a holland kereskedelem fenyegette csupán. A hollan-dok páratlan szorgalommal és kereskedelmi fürge-séggel dolgoztak, éppen most jött a híre, hogy Jáva szigetén hatalmas kikötő-erődöt építettek Batávia néven, hajóik itt pompás támaszpontot találhattak. A spanyolok viszont nem építettek semmit, csak há-borút akartak.

Pieter ismét Brüsszelbe ment. Udvari gyászt ta-lált ott, Mátyás meghalt s a németrómai trónon II. Ferdinánd következett. A gyász csak külső intézke-déseket jelentett, alapjában véve az udvar örven-dett a trónváltásnak, mert Mátyás nem volt elég erős a dinasztia hatalmi érdekeinek védelmére. A csehek trónfosztottnak nyilvánították és elhozták maguknak királyul pfalzi Frigyst, aki Jakab angol király leányát vette el, tehát komoly hatalmat tud-hatott a háta mögött. Az új Habsburg aligha lehe-tett tehetetlenebb, mint elődje.

Pieter csak röviden tiszteleggetett a főherceg-

nél, mert az nagyon el volt foglalva. De még ebben a rövid kihallgatásban sem volt sok öröm, Albrecht főherceg rosszkedvű volt, fáradt és ideges. Az utóbbi időben rohamosan megöregedett. Most töltötte be hatvanadik esztendejét, de jóval többnek látszott. Egy-két kegyes mondatot vetett oda udvari festőjének, de nem csinált titkot belőle, hogy most minden idegessé teszi. Pieter igyekezett gyorsan búcsúzni. Sietett Peckiuszhoz.

— Uram, — mondta a kancellárnak, — Olden-Barnevelt kivégeztetése új helyzetet teremtett. Most már fel lehetne venni az érintkezést a herceggel. Szívesen állok rendelkezésedre.

— Helyes, indítsd meg lépéseidet. De valamit tudnod kell. Másnak is eszébe jutott, ami neked. Előszobámban láthattál egy hölgyet.

— Egy természetes külföldi dámát. Láttam.

— Mindjárt megtudod, ki ez. Neve Swieten Berrchtholda. Özvegyasszony. Kicsit rigolyás, furcsa fehérszemély. Azt állítja, hogy tiszta békességből közvetíteni szeretne köztünk és az Orániai herceg között. Már vagy háromszor megjárta az utat Hága és Brüsszel között. Kézzelfoghatót még nem hozott semmit. De nekem gyanúm van, hogy rosszban sántikál. Ha tehát neked megbízható embered van Hágában, kérjél tőle értesítést erről a hölgyről.

— Meglesz, uram. Mindenesetre őszintén megmondom, hogy ez a hölgy bosszant.

— Miért?

— Önzésből és hiúságból. Szerettem volna, ha én vagyok az, aki segít a hazám békéjét megszerezni. De nem baj, ha más is dolgozik, indulhat a vetélkedés. Légy szíves, kegyelmes úr, tájékoztassál arról, hogy őfensége milyen feltételeket szeretne elérni, ha a fegyverszüneti meghosszabbításáról szó lehet.

— Őfensége mindenbe belemegy, ami kifelé nem

alázza meg Spanyolországot. Hollandia pedig mindenáron azt az állami függetlenséget akarja hangsúlyozni, amelyet nem ismerhetünk el, mert nekünk körömszakadtig kell ragaszkodnunk Hollandiára vonatkozó igényeinkhez. Ezért nem is köthetünk most sem békét, mert békét csak egyenrangú, elismert ellenféllel lehet kötni. Fegyverszünetben viszont bárkivel meg lehet állapodni. És most odaadom neked a jelenleg érvényes fegyverszüneti szerződés szövegét. Ezt holnapra tanuld meg, jegyzeteket is csinálhatsz. Holnap megint gyere el, majd kitanítalak a követendő utakról.

Pieter megkapta a szerződést, amely nem holmi okmány volt, hanem vastag kötetnek is beillő paksaméta. Hóna alá kapta és kimenet egyetlen gyors pillantással szemügyre vette vetélytársnőjét. S egy pillantás elég is volt hozzá. A széplelkű özvegyek típusa volt, a humanitárius öregasszonyoké, akik az utcán tíz körömmel támadnak neki a lovát kínzó fuvarosnak. Bogaras néembernek látszott, szívósnak, erőszakosnak és terhesnek. Agyafúrt kémnőnek semmiesetre.

Csak éppen Brueghelt kereste fel, aki nemrégiben rövid időre Brüsszelbe költözött, mert sok megrendelést kapott az udvartól. A főherceg szeretett gyermek módjára játszogatni a művészzel és szerette az olyan sorozatokat, mint „A négy elem“, vagy „Az öt érzék“. Brueghel hűségesen megfestette a sorozatokat. Különben jól érezte magát, csak azon panaszkodott, hogy öregszik.

— Most ér utól, — mondta dohogva, — éppen most. Tavaly még javakorombeli férfi voltam. Most egyszerre öreg vagyok.

— Hogyhogy öreg? Hány éves vagy?

— Sok. Ötvenhárom.

— Tízszel több nálam. Nem lesz ez végleges, öregem. Múló gyengélkedés, kedvetlenség az egész. En

legalább nem szándékszom tíz év múlva már megkezdeni az öregedést. Majd ha hatvan éves leszek, akkor is csak nagyon lassan.

— Te más vagy, Pieter. Olyan egészséges vagy, mint a makk. Ha azt mondanád, hogy harmincöt leszel, el lehetne hinni. De én mindig vékonypénzű ember voltam és nem is éltem ilyen egészségesen, mint te.

És Pieter érezte, hogy Brueghel igazat mond. Brueghel csakugyan öregember benyomását tette, öbelőle pedig csak úgy harsogott az egészség. Térdének lovaglása közben még éppen úgy megvolt a szorítása, mint mantuai korában. Mellén, karján csak úgy dagadtak az izmok. Soha még csak el sem köhintette magát. Érzékei semmitsem gyengültek, szeme éles maradt, hallása kifogástalan. És két fia remek két kis emberpéldány, vasgyúrók, feltűnően szépek. Igaz, a kislány béna és nyilván már sohasem fog meggyógyulni. De talán azért rendelte Isten ezt a csapást, hogy gőgje nagyon el ne hatalmasodjék. Fejet kell hajtani és alázatosnak kell lenni.

De azért kevély módon gyönyörködött éles emlékezőtehetségében, mikor szállásán a szerződés tanulmányozására vetette magát. A szerződést a diplomácia hivatalos nyelvén, olaszul, szövegezték. Ő ezt a nyelvet úgy tudta, mint a flamandot. Háromszor végigfutotta a szöveget, jegyzeteket csinált magának, s akár kiállt volna vizsgázni belőle. Peckius kancellár másnap nagyot nézett. Valóságos szellemi tűzijáték zajlott le előtte, Pieter úgy hivatkozott az egyes pontokra, mintha bűvészmutatványt teljesített volna. Sokáig beszélgettek a lehetőségekről, s Peckius végül így engedte útnak:

— Tudtam, hogy jó fejre bíztuk ezt a dolgot. De hogy ilyen jó fejre, azt magam sem képzeltem.

Mihelyt híred van, értesíts. És inkább személyesen, mint levélben.

A politikai munka tehát megindult. El kellett érni, hogy az orániai herceg elárulja bizalmasan a békéről való felfogását. Pieter ismét összeült apósával. Az öreg Brant jó elme volt maga is, mindenben meglátta a lényegét, minden bonyolult kérdésről le tudta hántani a lényegtelen részleteket. És hajlandó volt Hágába utazni, ahányszor csak ennek szüksége mutatkozott. Gondoskodott megbízható emberről is, aki üzletileg gyakran ment Hágába és vállalta, hogy a postára nem bízható bizalmas leveleket lelkiismeretesen kézbesíti. Nemsokára megjött a legelső tájékoztatás Hágából: Swieten Berchtolda ártalmatlan lény, rigolyás asszony, akinek pénze van, de dolga semmi és szereti beleütni orrát a politikába, amelyről egyébként fogalma nincs. Mivel nagyon erőszakos, nincs kizárva, hogy Móríc herceghez tud férközni, de a herceg van olyan ravasz és óvatos ember, hogy fontos közlésekre ne egy ilyen kelekótya asszonyt válasszon. Mindezt Pieter a kancellár tudomására hozta.

De nem személyesen, hanem levélben, megbízható ismerős útján. Nagyon sok dolga volt most, rendelései még mindig növekvő iramban szaporodtak, volt olyan rendelő, akinek két év határidőt adhatott csupán. Aztán meg ezen a nyáron mintha megvadult volna a világ: mindenki szerelmes volt. A háborús hírek szinte elviselhetetlen feszültséggel töltötték meg a levegőt. Pfalzi Frigyes elfogadta a cseh koronát, tehát II. Ferdinándnak nyilván előbb-utóbb fegyvert kellett fognia ezért a koronáért. A magyarok egy része is felkelt ellene, egy Bethlen Gábor nevű politikus nem titkolta, hogy a vallásszabadság védelmében a fegyvertől sem riad vissza, Erdélyben már fejedelem volt és készült elragadni a Habsburgoktól a magyar királyi koronát

is. Mindenütt új nevek bukkantak fel, s mind olyanok, amelyek csak háborút jelenthettek. Ez a fantasztikus feszültség úgy felajzotta az idegeket, hogy szinte azt lehetett képzelni: az emberek a szerelembe menekülnek a kibírhatatlan idegpróba elől.

Van Dyck Anton volt az első, aki azzal hökkentette meg Bellát, hogy beleszeretett. Egyetlen szóval nem tett célzást, de zavarából, még gyakoribb szeszélyváltozásából, tétlenül elábrándozó pillanataiból ezt kétségtelenül meg lehetett látni. Bella vette észre és azonnal figyelmeztette férjét, nem feljelentésként, hanem a tréfás felfogás, anyáskodó szeretet és részvét bizonyos keverékével, amely Pietert csodálatra ragadta. Általában házasságkötése óta még nem volt nap, mikor jobban ne értékelte és szerette volna ezt az előkelő, nemes és végtelenül jó lényt. Antont maga is őszintén szerette, büszke volt rá, mint tanítványára, de hiába volt Anton még csak huszonegy éves, az ügyet nem nézte le. Bellában biztos volt, de attól tartott, hogy a fiú nem tart mértéket, amilyen hóbortos és sokat fog szenvedni. Egy napon tehát felvetette a kérdést:

— Anton fiam, ideje, hogy külföldi úton gondolkozzunk.

Anton meghökkent és mélyen elpirult, aztán némi szünet után így felelt:

— Igen, uram, el kell utaznom. Tanácsaidhoz tartom majd magam. Írd elő, amit jónak látsz.

— Annyira nem sürgős. Jobbkezem lettél, most nem tudlak elengedni. Hallom, a jezsuiták valami nagyobb dologban törik a fejüket. Ahhoz te nélkülözhetetlen vagy. Majd még visszatérünk erre a tárgyra.

— Igen. És engedelmet akarok kérni valamire.

— Halljuk.

— Szeretném méltóságos és erényes asszonyunk arcképét megfesteni.

— Meg leszünk tisztelve, Anton.

Mióta a világ áll, gondolta Pieter, a tanítvány mindig szerelmes mestere feleségébe vagy családtag-jába. S mióta áll a világ, el is felejtí ezt, ha elutazik. Kétszeresen kedves volt tehát Antonhoz és ezzel elintézettnak is tartotta kötelességeit. A másik szerelmes Wildens volt. Ez a harminchat éves golyhó bele-szeretett egy bizonyos Stappaerts-leányba. Ettől kezdve a műteremben alig lehetett hasznát venni. Szórakozott volt, haját másképpen fésülte, valami fertelmesen erős illatszert használt, amely miatt már az inasok is felszólaltak és munka közben nevetséges hibákat csinált. Hogy a műteremben miről van szó, azt nem is sejtette. Míg nem egy napon, mikor viselkedése már komoly károkat okozott, Pieter rászólt:

— Hallod-e, hagyd már ott azt a lányt, ha nem hallgat meg.

Wildens majd összeesett a megdöbbenéstől féltve őrzött titka hallatára. De összeszedte magát és sértődötten felelt:

— Hogy-hogy nem hallgat meg? Hozzám akar jönni feleségül.

— Akkor meg mit jársz itt, mint a kerge birka? Örülj nyugodtan a boldogságodnak és dolgozzál. Különben gratulálok, mert hallom, csinos, jómódú és illedelmes leány.

— Az? Olyan nincs több a világon.

— Annál jobb. De most már a holdkórosságból elég legyen.

Wildens megtartotta az eljegyzést és kitűzte az esküvőt októberre. Most már nyugodtabb volt, mert beszélhetett a kollegáknak a dologról. A harmadik, akinek elment az esze, Vorsterman volt, a rézmetsző. Ez már házas ember volt ugyan, de párhónapos felesége most jelentette be neki, hogy gyereket kapnak. Ez teljesen elvette az eszét. Naponta négyszer is meg-

tette, hogy örült robajjal felpattant réztáblája elől, székeket és savas üvegeket borított fel és hazarohant érdeklődni felesége hogyléte iránt. A műteremben munkaközben folyton imádkozott, olykor le is térdelt, s ilyen helyzetben persze nem tudott dolgozni. A munkájának hasznát venni alig lehetett. Pieter félrevonta és próbált a lelkére beszélni. Alig használt valamit. Egy napon Pieter elé állott, felkérte keresztapának és sírva fakadt. Pieter nyomban örömmel vállalta, de kikötötte, hogy Vorstermannak a szülésig meg kell változnia, vagy legalább mérsékelnie magát, különben a komaságot visszavonja.

De a negyedik volt a legfontosabb, nem más, mint Bella kishúga, Clara. Mikor Pieter a Gyümölcs-koszorút festette, és az egész városból összetoborzott legszebb gyerekek között a tündérszép kis Fourment Helent megfestette, ennek a csöppségnek felnőtt bátyja, Fourment Daniel, már heves érdeklődést mutatott a mester sógornője iránt. Akkor azonban a gyermekszerelem abbanmaradt. A családok nem jártak össze, a naiv kis regény folytatása elmaradt. De most Wildens eljegyzése megint összehozta a fiatalokat. A menyasszony rokonságában ott volt az öreg Fourment felesége, maga is Stappaerts-leány. Eljött mind a tizenegy gyermekével, sőt vejeivel. Ha ez a család nagyon összeszedte magát, voltak vagy húszan is. Fourment Pieter volt a legidősebb, huszonkilenc éves, és a kis Helen volt a legkisebb, most ötesztendő. Daniel a második fiú volt és érett a házasságra. Az egész eljegyzés alatt rá sem nézett másra, csak a kis Clarára. Miután hajdani találkozásai emlékét felvetették, ott folytatták, ahol elhagyták. A dolog ment magától. Semmi akadály nem állott útjukban, jómódú volt mind a kettő, kifogás egyik család ellen sem eshetett, sőt mind a két familia hírességgel tudott dicsekedni. A Brant-családnak a híres festő, Rubens, volt a büszkesége, a Fourment-

család pedig, amelynek még nemessége is volt, egyik leánya házassága révén a híres tudóssal és politikus-sal, Grotius Hugóval tartotta a rokonságot.

Bella most a kis húga szerelmében még egyszer átélte a maga jegyességének kedves emlékeit. Úgy viselkedett, mint az anya, aki leányát adja férjhez. Brantné már el is öregedett és elkényelmesedett, nem igen bírta volna a lakásrendezéssel járó gyaloglást reggeltől estig, a kelengye készítésével járó gondokat, csak a végnélküli beszélgetéseket, amelyeket a jegyesek az illő anyai felügyelet alatt folytattak. Szeptember végén tartották meg az esküvőt, a lakodalom illő pazarsággal folyt le. Pieter egész lakoma alatt a kis Helent tartotta ölében. A gyönyörű szőke gyermek szépségével nem tudott betelni, az ötéves kis lélek mulatságos csacsogása neveltette és gyönyörködtette. A gyermek is nagyon megszerette Pieter bácsit, búcsúzáskor átfonta a nyakát és üde kis arcát odanyomta a bácsi szakállához.

Mikor a lakodalomból hazamentek, Bella szóftlan volt és rosszkedvű, pedig úgy szerette hűgát, hogy nagyon boldognak kellett volna lennie. De most valami bántotta. Mindig mesterien tudott uralkodni magán, de Pieter éles szemét nem volt könnyű félrevezetnie. Mikor lefeküdtek s eloltották a világot, Pieter nyomban megérezte, hogy Bella sír. Azonnal világot gyújtott megint.

— Mi bajod, angyalom?

A rajtakapott asszony, miután most már nem volt értelme alakoskodnia, szabad folyást adott könnyeinek.

— Elnéztelek azzal a kis Fourment-lánnyal. Hogy dédelgetted, hogy gyönyörködtél benne.

— Ezért sírsz, mert eljátszom egy ötéves kislányokkal?

— Nem ezért. De a mi kislányunkért fáj a szívem. Isten ne vegye bűnül, én azt a kis Helent nem

tudom úgy szeretni, ahogy megérdemelné. Nem tudom legyőzni magamban az irigységet. Miért nem a mi kicsink ép és miért nem az béna?

— Bella én nem ismerlek rád. Hogy engedhetsz ki ilyen szavakat a szádon, te, aki maga vagy a gyöngédség és a jóság? Komolyan mondom, megijedek tőled. Az rendben van, hogy szeretnél jót kívánni a magad gyerekének, de miért kívánsz rosszat a másénak?

— Igazad van, Pieter, bocsáss meg. A keserűség elragadott és azt sem tudtam, mit beszélek. De én ebbe a szerencsétlenségbe még mindig nem nyugodtam bele és nem is fogok soha. Már annyi mindent gondoltam. Engedd meg, Pieter, hogy a kicsivel zárándokutat tegyek a loretói Szűzhöz.

Pieter megsimogatta a felesége kezét.

— Az ilyen kérést könnyű kimondani, angyalom. A csodákban hinni kell, igaz. De én túljózan ember vagyok és azt hiszem, hogy a csoda, ha történni akar, felkeresi az embert, futni utáni hiábavaló dolog. S mi történnék, ha azt mondanám: jól van, menj Loretóba? Tudod, micsoda út az? Éppen most, háborús országokon keresztül? Bírná azt a kislány, még tolókocsiban is? És mi történnék a fiúkkal? Hónapokig anya nélkül hagynád őket? S mi történik, ha a háború annyira elterjed, hogy nem tudsz hazajönni? Vallottam egész életemben s most láthatod, hogy nincs gyűlöletesebb dolog a háborúnál. De nem erről beszélünk, hanem a kislányról. Ne csodákban bizzál, angyalom, hanem a csodák gazdájában, Istenben.

— Bízam abban, hogy meggyógyul? Te bízol benne?

— Feltétlenül.

Igyekezett ezt olyan őszinte hangon mondani, amilyenre csak képes volt. Pedig hazudott. Mert éppen a legutóbbi időben jött rá, hogy a tehetetlen

kisgyermeket a sorvadás is elővette. Folyton foggyott, egész nap köhécselt, arcán piros foltok ültek ki. Ezt a gyereket a halál megjegyezte magának. S az volt a szörnyű, hogy ezt Bella is észrevette, csak tagadni akarta férje előtt. Ő pedig tagadni szerette volna felesége előtt. S bár mindkettő nagyon is sejtette, hogy a másik mindent tud, így hazudoztak egymásnak, mert reményt már csak a hazugságból kaphattak, és külön-külön hordozták magukban mély fájdalmukat.

Másnap aztán megint következtek a hétköznapiak, de nem egyhangúsággal, hanem a külső világ riasztó híreivel. Antwerpen már jóideje különösen nyugtalan volt: a kormányzó erőteljeset csavart az adóprésen, s a polgárság elhűlve hördült fel az új megterhelésre. Már eddig is nyomasztóan sok volt az adó, hogy ez a teher még nőjjön, elképzelhetetlennek tetszett. Pietert magát ez nem érintette, ő adómentességet élvezett, de annál jobban érintette egész rokonságát. Mindenünnen zúgolódást lehetett hallani, a főherceg népszerűségét az általános felháborodás alaposan kikezdte. Különösen izgatott volt a hangulat Brüsszelben, a külvárosokban tüntető csoportok verődtek össze és az is megtörtént az általános izgalomban, hogy egy ilyen csoport lefegyverezte és véresre verte a rendcsinálás végett odaküldött spanyol őrséget.

A Clara esküvője után három nappal különös csodára ébredt Antwerpen: az utcákon, mint valami valószínűtlen káprázat, német katonaság jelent meg. Nem bántottak senkit, csak mentek kettesével az utcán. A városháza előtt azonban nem ketten voltak, hanem egész század. Csizmás, széleskalapú lánckenétek voltak ezek, jobbára meglett emberek, hivatásos zsoldosok, akiken meglátszott, hogy nem egy tüzet szagoltak életökben, mesterségük a verekedés és nem sokat teketóriáznak, ha arra kerül a sor, ha-

nem vezényszóra könnyedén lönek, vagy előrefeszített dárdáikkal olyan egykedvűen mennek neki az utcai sokaságnak, mint a mészáros a báránynak. Pieter megtiltotta házanépének, hogy bárki is kimenjen az utcára. Mikor apósa átjött hozzá, annak is szemrehányást tett.

— Oktalan dolog volt eljönnöd hazulról, atyámuram. Ha zápor esik, otthon maradsz, ez természetes. Ha golyók eshetnek, ez nem természetes?

— Ne zsörtölődjél, Pieter, aggódtam miattatok. A viharban a birkák is összebb szorulnak. Magyarázd meg nekem, mi ez.

Pieter abbahagyta a munkát, bár nem szívesen tette. Felment apósával a lakásba és ott meghánytákvetették a politikát. A főhercegnek pénz kell, mert készülnie kell minden eshetőségre. A fegyverszünet másfél év múlva lejár. Az üzlete után járó polgárembernek, aki nem politizál, az adóemelést természetesen keserves és lázító, de aki a dolgok összefüggése mögé néz, az kénytelen-kelletlen megnyugszik.

— Ezt úgy kell felfognunk, atyámuram, hogy az emberiség egyelőre barbár csorda. Valljuk meg őszintén, ahogy van: legfőbb elve még mindig az erőszak. Lesz talán idő százezer, meg százezer év múlva, mikor egyik csoport sem azon az áron akar élni, hogy elpusztítja a másikat. De egyelőre így van. Márpedig minden verekedés kárral jár, még az utcagyerekek is eltépik egymás ruháját. Úgy tekintsd az adóemelést, hogy ezt a kárt fizetjük.

— S ez mindig így lesz? Ezen nem lehet segíteni?

— Mindaddig így lesz, míg a gazdagok uralma meg nem szűnik a világon.

Brant Jan meghökkenve nézett vejére. Azt hitte, nem jól hall. Gazdag ember volt maga is és most már vejét is annak lehetett tartani. Pieter meg-

ismételte tételét. Apósa mégjobban megdöbbsent. Ő pedig majdnem közömbösen kezdett bele gondolatmenetének kifejtésébe.

— Figyelj ide, atyámuram. Onnan indulok ki, hogy a háború a legnagyobb rossz a világon. Kegyetlenség, pusztítás, vér és tűzvész. Egyetlen gyilkosságot szigorúan megtorol a törvény, egyetlen ház felgyújtóját is lenyakazhatják, de ezer gyilkosság és ezer ház felgyújtása együtt már büntetlen, mert háborúnak nevezik. Mi okozza ezt? Elsősorban a fedelmek vetélkedése: féltékenyen örködnek házaik gyarapodásán, mérhetetlen vagyonuk szaporodásán, örökségeik búsas gyarapodásán. Ha tollasodásukat veszedelem fenyegeti, a háború eszközéhez nyúlnak. S nyúlhatnak, mert erős segítséget találnak a gazdagokban. Mit gondolsz, kik akarják a fegyverszünetet okvetlenül háborúval felcserélni? Olyan jól tudod, mint én: egyfelől a vagyonszerző spanyol urak, akiknek jövedelme az Indiákon veszedelemben forog, másfelől a hollandi Generális Rendek, akik úgy vélik, hogy nemcsak a spanyoloknak van joguk gazdagodni, hanem nekik is. Ha utána járnál és megolvasnád, hány ember ez mindkét oldalt összevéve összesen, megdöbbsennél. Nagyon kevés ember akar háborút a világon, százszor és ezerszer és száz-ezerszer annyian nem akarnak, mert a vargának semmi érdekeltsége nincsen a spanyol-holland kereskedelmi ellentétben, valamint az is mindegy neki, hogy a cseh király elvette az angol király leányát, a francia király elvette a spanyol király leányát. A varga cipőt akar foltozni, hogy munkájából enni adhasson feleségének és gyerekeinek. Ehelyett nem hagyják élni, hanem felgyújtják a házat. Esetleg, ha túlhangosan tiltakozik, őt és családját is kardélre hányják. Miért? Először azért, mert a spanyol királynak örökösödési joga van az egész Németalföldre, s ez a jog valóban fennáll, másodszor mert száz vagy

hatszáz gazdag ember marakodik az Indiák kereskedelmén. A háborút tehát, mint mondtam, a gazdagok csinálják és a szegények szenvedik.

— Nagyon tetszetősen hangzik, amit mondasz, fiam, de nem igaz. Nézz a határon túl. A csehek is, a magyarok is a protestantizmusért küzdenek e pillanatban. Mi kereskedelmi érdeke van pfalzi Frigyesnek, vagy annak a Bethlen Gábornak?

— Ne haragudjál, atyámuram, én oda nem figyelek. Semmi más föld a világon engem nem érdekel, csak Flandria. A sors úgy rendelte, hogy kevesen vagyunk így egyedül és mivel nem állhatunk meg a magunk lábán, csak azon töprenghetünk, mi jobb: spanyol katonát látni a házunk előtt őrzáratként, vagy franciát. Most a panyolokkal megvagyunk valahogy. Eddig békén éltünk, több, mint tizenegy esztendeje. Most az fenyeget bennünket, hogy ennek vége és egy napon felgyújtják Antwerpen négy sarkát, pedig mi nem bántottunk senkit. Miért? Mert a gazdagok marakodnak az aranyon. Ismétlem neked: ha a népek volnának a magok urai, s nem a gazdagok vezetnék őket, nem volna háború. A világ elég nagy, a földeken elég búza terem, a millió és millió réten elég lovat lehetne legeltetni, semmi másra nem volna szükség, mint hogy az emberek ne hatalmaskodjanak és kiki adjon helyet a másiknak, hadd boldoguljon. Mihelyt megszületett valaki, Isten beleegyezett, hogy éhen ne haljon. De a gazdagok terpeszkednek, s hogy nekik még több jusson, elveszik mástól a teret.

— Nem értelek, Pieter, úgy beszélsz, mint valami megháborodott Savonarola. Én is gazdag vagyok, mit akarsz tőlem? És ha a gazdagok megszűnének a világon, ki venne tőled képet? Nem veszed észre, hogy ezekkel a vad elvekkal a magad sírját ásod?

— Nem, uram, nem veszem észre. A világ olyan

termékeny, hogy abból képre is bőven juthat. Te idős ember vagy. Gondold el magadban, hogy mióta élsz, hány szép házat és hány érett búzaföldet gyűjtöttek fel Flandriában. Ha annak az értéke megvolna, vajjon nem lehetne-e minden koldust boldoggá tenni Antwerpenben és vajjon nem lehetne-e mindent búsásan megvenni, amit még életemben embereimmel festeni fogok?

— Nehéz veled vitázni, Pieter, mert úgy ömlik belőled a szó, hogy az ember nem követheti. Öreg is vagyok, régimódi, én még abban a parancsban nőtem fel, hogy a becsületes, keresztény istenfélő, szorgalommal gyűjtsön vagyont és gyermekeit tegye gondtalanokká. De nem vitázom, tegyük fel, hogy minden gonosznak az átkos gazdagok az okai. Mit kell tehát tenni szerinted? Agyonverni a gazdagokat?

— Nem. Ez zavargás volna. Én pedig a zavargást semmiféle formájában nem szeretem. Ne is nézz engem valami mezitlábas apostolnak, én az nem vagyok. Magam is vagyont akarok gyűjteni és mennél nagyobb jólétet szerezni leányodnak és unokáidnak. A gazdagok kiirtását már csak azért sem helyeselném, mert itt a Wapperen legelőször az én házamat fosztanak ki. Kérdezed, hogy mi tehát a teendő? Várni, uram. Várni az emberiség megjavulására, felvilágosodására, nemesedésére. Arra az időre, mikor senki sem sajnálja a másiktól az életéhez szükséges teret.

— Ezt mi megérhetjük?

— Ezt bizony nem. Még unokáink unokái sem. De kötelességünk tenni érte. Én egész munkámmal ezt csinálom: hirdetem az embereknek, hogy mi a szép és mi az ünnepi. Tanítom őket a nemesre és fel-emelőre. Magam nem jelentek semmit. De ezer utánam következő nemzedék oktatói már jelentenek valamit.

— Szépen hangzik, fiam. De nekem úgy tűnik fel, hogy nemcsak a százezer év múlva születendő flamandért kellene valamit tenned, hanem a fiaidért is. Meg is teszel mindent, tudom. De hogyan következik ez bámulatos és torz filozófiádból?

— Atyámuram, a bölesnek álmodnia kell a jövőről, de úgy, mint a nyúlnak. Nyitott szemmel, hogy azért a jelent is szemmel tartsa. Láthatod, hogy nagyon szépen tudok neked beszélni egy eljövendő álmovilágról, amelyben mindenki gazdag, de közben embereim idelent serényen dolgoznak és keresik nekem a pénzt. Olyan világról is tudok álmodni előtted, amelyben lehetetlen a háború, de közben folyton kínozlak, mikor írtál hágai unokaöcsédnek. A jövő és jelen két különböző dolog. A jövőről álmodom, a jelenben élek. S ha téged inkább érdekel a jelen, szép ujsággal szolgálhatok.

— Ne mondd. Rámér ezen az ijesztő napon. Halljuk.

— Hírt kaptam Sir Dudleytől a holland sokszorosítási szabadság dolgában.

— Nagyszerű! Sikerült?

— Félig. A Generális Rendekek határozatot fognak hozni, mely szerint ugyan nekem, az idegen, sőt rövidesen alighanem ellenséges állampolgárnak, nem adnak szabadságot, de minden hollandi állampolgárnak megtiltják, hogy képeimet rézkarcokkal lemásolja. A tilalom hét évig tart. Én tehát hét évig nem kereshetek Hollandiában, de addig senki sem lophatja el, ami az enyém. És hét év múlva nagyot fordulhat a világ. Erősen hiszem, hogy hét év múlva sok pénzt fogok ott keresni.

Az öreg Brant arca felderült. Megkönnyebbülten felsóhajtott.

— Csakhogy így hallak beszélni. Már attól félek, hogy szétosztod vagyonodat a nyomorgók kö-

zött, szélnek ereszted Van Dyckékat és elmégy kolduló barátoknak.

Pieter nem nevetett. Maga elé nézett és elgondolkozva mondta:

— Ez volna a krisztusi. De én csak ember vagyok, s a családomat nagyon szeretem. Most beszéljess Bellával és a gyerekekkel, megyek le dolgozni.

— Furcsa ember vagy, Pieter. Idegen őrzáratok kopognak a házad előtt, s te tudsz dolgozni?

— Hogyne tudnék. Mint máskor. Az őrzáratok elmúlnak, atyámuram, a kép örökkévaló.

VIII.

A német őrzáratok valóban eltűntek Flandriából. A rosszkedvű főherceg fenyegetése használt: a német-római császárságtól kölcsönként fegyveres erő megfélemlítette a flamand polgárokat, az adót a városok sorra megszavazták, az idegen karhatalom kivonult. A cirkálást megint átvették a spanyolok. De ezt nehéz lett volna a békés légkör visszatértenek nevezni. Antwerpenben senkisémm beszélt másról, mint a hónapok múlva lejáráó fegyverszünetről. A háborút mindenki biztosra vette. Az ingatlanok ára hirtelen lement. Már akadtak olyan módos emberek, akiknek vidéken volt birtokuk s most lassan kezdték megszüntetni városi érdekeltségeiket, hogy a nagy országúttól távoleső majorokba költözzenek.

Pieter és apósa most már erőteljesen sürgették a hágai unokaöccs közbelépését. De amilyen biztatóan indult a dolog, most éppen annyi akadály ütközött elé. Brant nem utazhatott Hágába, mert a holland határt most már gondosan őrizték és minden utast szigorúan kikérdeztek úti céljai felől. Após és vő célszerűbbnek látták, ha az ilyen faggatásnak nem teszik ki az ügyet, mert nem volt lehetetlen fel-

tenni, hogy valakinek eszébe jut: Rubens a főherceg udvari festője, unokatestvére pedig érintkezik Móric herceggel. Az ilyen gyanú nemcsak bizalmas tárgyalások megteremtését veszélyeztette volna, de gyanússá és megfigyelendővé tette volna mind a két fél szereplőit. Így csak levelekre szorítkozhattak, amelyeknek szövege az idegen szemnek nem árulhatott el semmit, de különben is megbízható ember hozta és vitte őket, nem posta. Hónapok is eltelték, míg az ilyen válasz megérkezett, s abban sem volt köszönet, Brant Jan azt közölte, hogy „az illető üzletfélnek volt alkalma tudomására hozni az üzleti ajánlatot, ő azonban most nem ér rá válaszolni, azonban vissza fog térni a dologra“. Ez Pietert nagyon leverte. Szeretett volna akármilyen módon, akármilyen kis követ megmozgatni hazája érdekében, de amilyen buzgón és valóságos összeesküvői hévvel fogott neki, most egyre jobban kellett látnia, hogy az ilyes vállalkozásnak igen nagy nehézségei vannak. De a harcot azért nem adta fel, sem ő, sem apósa. Mihelyt alkalom kínálkozott, unszolva sürgették az unokaöccsöt, bírja már reá a herceget valami válaszra.

Minderről nem tudott senki, még Bella sem. A műterem élete ment tovább. Wildens már megházasodott. Vorstermannak már megszületett a gyereke és Pieter tartotta a keresztség alá, de az örvendetes családi esemény nyugalmas lezajlása nem tette használhatóbbá a rézmetszőt: most is rendkívül ideges volt, minduntán hazaszaladgált és az imádkozás kedvéért is gyakran abbahagyta munkáját. Amit csinált, azzal remekelt, de munkáját nem lehetett kivárni, ebben a lázasan dolgozó műteremben, ahol mindenki a mester boszorkányos iramához szokott, ő volt az egyetlen kerékkötő. Ha Pieter hangosabban rászólt türelme fogytán, nagy jelenetet csinált, sírt, könyörgött, átkozódott. Pietert meg-

váltójának nevezte, önmagát a föld leghasznontalanabb kutájának, szent esküvel fogadott változást, de ezt csak aznapra tartotta meg, dühös lendülettel karcolta a lemezt, másnap pedig ugyanazt csinálta, amit eddig.

Annál több öröme volt Pieternek Van Dyckban. A fiú ifjonti és titkos rajongása Bella iránt elmúlt, csak a családhoz való meleg ragaszkodás maradt meg belőle, a fiatalember szeszélyesen csapongott bámulatával egyik hölgyismerőstől a másikhoz, minden esetben a felsőfokot használva mondataiban. De munkájának ez nem ártott. Mestere mellett már neki magának is kezdett neve lenni. Ekkorra már kezdett felépülni a jezsuiták pompás új temploma, amelynek homlokzatát még maga Pieter rajzolta annakidején, s most kedvtelve láthatta kialakulni büszke és hatalmas elképzelését. A templom mennyezetének kifestését a jezsuiták nem is akarták másra bízni, miután a két hatalmas oltárképpel, Loyola Szent Ignác és Xavéri Szent Ferenc csodatételeivel már tavaly megbízták. De most a mennyezetképekről szóló megállapodásba az atyák külön be kívánták vétetni a Van Dyck Anton nevét.

— Kezdesz utólélni, fickó, — mondta Pieter kedvencének, — idestova olyan híres vagy, mint én.

Anton szeretettel és hálásan mosolygott, s mint máskor is szokta, latin közmondással hízelgett mesterének.

— Fac me talem et talis ero.

„Tégy olyanná és olyan leszek“. Mester és tanítvány viszonya szeplőtlen maradt. Pieterben nem hogy nyoma sem volt a féltékenységnek, hanem feltűnően tolt a fiút előre, minden alkalmat megragadott, hogy fontos helyeken magasztalja, a legjobb külön-rendeléseket, amelyeket maga már nem vállalhatott, neki juttatta, előírta olvasmányait, hogy a fiatalember képezze magát, s ha fontos emberek-

nél kellett járnia, gyakran magával vitte, hogy be-mutathassa. Viszont a tanítványt ez a kivételes bánásmód és a gyors sikerek árja nem kapatta el, úgy-szólván babonás tisztelettel nézett mesterére, mé-lyen hódolt tudása előtt, s ha másokkal szemben máris bizonyos koraérett göggel tartotta rangját, mestere előtt mindig alázatos szerénységet mutatott. De modorában senkivel való érintkezése nem okoz-hatott hibát, kissé szertartásosan udvarias formáit most is megtartotta és ha a legutolsó kis inas kért helyet tőle a zsúfolt műteremben, attól is körülmé-nyesen kért bocsánatot és ceremóniás meghajlással állott oldalt.

A legfontosabb ember, akivel mestere révén ösz-szeköttetésbe került, Sir Carleton Dudley lett, a há-gai angol követ. Sir Dudley már akkor felfigyelt a híres műterem ifjú tanítványára, mikor régiséggyűj-teményét Rubens-képekkel cserélte el. Ez a figyelem aztán állandó érdeklődéssé változott és Pieter, aki az előkelő üzletféllel később is fenntartotta a barát-sággá lett érintkezést, Sir Dudley érdeklődését tőle telhetőleg fűtötte. De még így is szinte hihetetlen szerencsével hatott, mikor az angol diplomata egy szép napon üzenetet küldött Antwerpenben járó ismerősével: nem volna-e kedve a fiatal Van Dycknak Londonba költözni, mint az angol király udvari fes-tőjének.

Anton már nem volt szerelmes Bellába, ta-pintatos elküldésére semmi szükség nem volt többé. De Pieter hevesen állást foglalt az utazás mellett.

— Egy percig nem szabad haboznod, Anton, óriási dolog hullott az öledbe. Egy esztendő alatt vi-lághírű festő lehet belőled. Te nem ismered az ud-varok fontosságát, én ismerem. Ha nekem lett volna magamhoz való eszem Mantuában és nem engedtem volna magamat másolásokra használni, tíz évvel hamarabb értem volna el, amit így elértem. Nekem

igen nagy kár, ha elmégy, de a tehetséged sorsa a szívemen fekszik. Semmit ne gondolkozzál, mondj igent.

— Majd meggondolom, uram.

— De ne bosszants, fiam, mi van itt meggondolui való? Huszonegy éves vagy és udvari festőnek hívnak az angol királyhoz! Mi van itt meggondolni való? Az embernek megáll az esze.

— Uram, én azt hallottam, hogy Londonban sok a köd. Én a ködöt nem bírom. Köhögök tőle és levert leszek. Miért legyek mindig levert?

— Millió és millió ember bírja a ködöt. Majd elbírod te is.

— Igen, de azt is mondják, hogy rosszul fűtenek ott és a lakások nagyon kényelmetlenek. Én imádom itthoni lakásomat. Ha kiköltözném belőle, ez olyan érzés volna, mintha eltemetnének.

— Először is a holmidat magaddal viheted. Másodszor legfeljebb kissé kényelmetlen lesz az elején. De a pénz, gondold meg, a pénz! Hiszen ilyen állásban az udvari fizetésen felül vagyonokat lehet keresni. Nézd az én példámat. Csak a brüsszeli kormányzó udvari festője vagyok. S te az angol királyé lehetsz. Mekkora anyagi lehetőség!

Van Dyck mindenre csak a vállát húzkofta.

— De uram, én gazdag ember vagyok, minek nekem a pénz?

— Jó, nem a pénz. De a hírnév semmi? Nincs benned becsvágy? Igazi művész az olyan, aki nem akarja mennél több emberrel közölni a mondani-valóját?

— Hogyne lenne bennem becsvágy. De azt is hallom, hogy Angliában folyton ürühúst főznek. Én gyűlölöm az ürühúst. Ha csak látom vendéglőben, vagy valahol, napokig rossz kedvem van tőle.

— Sok türelem kell hozzád, Anton. De addig nem nyugszom, míg el nem mégy Angliába. Tudod,

hogy ha valamit a fejembe veszek, azt el is szoktam érnei. Hát ezt a fejembe vettem.

Van Dyck elmosolyodott.

— Akkor el vagyok ítélve. De megvárom, míg az ítélet beteljesedik.

Pieter nem is volt rest a londoni utazást minden módon szorgalmazni. Ez idő tájt előkelő angol úr jött Antwerpenbe: Arundel gróf, a Sir Dudley barátja. Gazdag arisztokrata volt ez, fényűző és nagy lábon élő, a művészeteknek nagy pártfogója. Titkárával levelet íratott Pieternek, hogy Antwerpenben tartózkodik, ahonnan Brüsszelbe utazik tovább, szeretné a maga és felesége képét megfestetni. Választ kér, hogy a művész vállálja-e a munkát. Hamar megalkudtak, s egy napon megjelent a házaspár a műteremben, a kép részleteit megbeszélni.

Arundel Thomas gróf méltóságteljes megjelenésű ember volt, rangjának erősen tudója. Kimérten lépett és mozgott, nem is járás volt, amit csinált, hanem felvonulás. Felesége is ilyen pompázó kiállítású hölgy volt, dúsan öltözködött és szemmelláthatóan büszkélkedett bőrével, amely valóban nagyon szép volt, ápolt, finom és hófehér. De nemcsak ők ketten jöttek, hanem udvartartásuk három személye is. Mert személynek kellett nevezni azt a remek, hatalmas agarat, amely gazdáival gögösen bevonult a műterembe, őt egy pazar ruhába öltöztött kis törpe követte, a törpe után jött a gróf udvari bolondja, nyakatlan termetű zömök fickó, olyan ruhában, amelynek egyik oldala más színű volt, mint a másik oldala.

Pieter hódolva fogadta a különös társaságot és egyenként bemutatta munkatársait. Antont utolsónak hagyta.

— Most pedig figyelmedbe ajánlom, kegyelmes gróf úr, Van Dyck Anton tanítványomat, akiről Sir Dudley már kétségtelenül beszél neked.

— Ó hogyne, Van Dyck, hogyne. Nagyon örvendek az ismeretségnek. Te állandóan itt dolgozol Rubens úrnál?

— Itt, uram.

— Tudnál mutatni valamit munkáidból nekem és a grófnénak?

— Készséggel, uram.

Anton előhozott egy-két képet. Némelyik még munkában volt, de akadt kész is. A házaspár nagy elismeréssel bólogatott, kivált Szent Sebestyén tetszett nekik nagyon. A gróf kétszer is kijelentette, hogy a kép gyönyörű.

— Teljesen igaza van Sir Dudleynek, — mondotta, — hogy a londoni udvarhoz kell kerülnöd, Őfelségének nem is tudnánk alkalmasabb művészt ajánlani. Ha hazakerülsz, magam is ejtek erről egy-két szót a felséges úrnak.

Olyan símán ment a dolog, mint a karikacsapás. Mialatt Anton udvariasan hálálkodó szavakat mondott, Pieter kajánul rákacsintott és mintegy kárörvendően behúnyta a félszemét. Aztán rátértek a festendő kép kérdésére.

— Anyagiakban már megállapodtál emberemmel, — mondta a gróf, — arról tehát nem kell beszélnünk. De közölnöm kell veled feleségem kívánságát. Ő azt óhajtja, hogy a bolond, a törpe és a kutya is rajta legyenek a képen. És valami oszlopos, díszes erkélyre tegyél bennünket.

Pieter udvariasan meghajlott.

— Ezt a kérdést már elintéztük, kegyelmes uram. Megbizottad már közölte velem, hogy csoportképről van szó, s azon öt figura szerepel. Most már tudom, kik a figurák. Csupa érdekes feladat, őszintén örvendek nekik, s kivált örvend Snijders barátom, aki szenvedélyesen szeret állatokat festeni. Ilyen szép agárral régen volt dolga. Én pedig kivált törpédnek örülök, uram. Törpét így még nem igen festettem.

Oroszlánt, négert, farkast, óriást és minden egyebet már vászonra tettem, ilyet még nem. Most már csak az a kérdés, hogy az ülések óráit hogyan parancsodd beosztani.

Arundel gróf elcsodálkozott.

— Az ülések óráit? Ezt nem értem. Hiszen mi holnap már utazunk Brüsszelbe. Most itt vagyunk, az arcokat gyorsan lefestheted. Hiszen gyorsaságod elég híres. A többit nélkülünk is megcsinálhatod.

A körülálló munkatársak elhültek. De az előkelő vendég jelenlétében nem szólt egyik sem. Pieternek egy vonása nem rezdült.

— Ahogy parancsodd, uram. Téged s a kegyelmes grófnét most azonnal lefestelek, több dolgokat nem lesz. Csak arra kérlek, hogy a bolondot, törpét és ebet délután huzamosabb időre küldd el hozzám.

A gróf aggódalmasan fordult feleségéhez. Angolul szólott hozzá:

— Tudod őket délután nélkülözni?

Pieter váratlanul maga is angolra fordította a szót:

— Asszonyom, bizonyára vannak előkelő látogatásaitok a nap folyamán, ahová rangodhoz méltó pompával szeretnél menni. Nem tudnád-e úgy intézni, hogy szokott kíséreted nem hozhattad magaddal, — mondanád, — mert udvari embereidet éppen Rubens festi.

A grófné végiggondolta a tanácsot és egyszerre elevenen bólogatni kezdett:

— Ez nem rossz. Ez nagyon jó. Mindenütt ezt fogom mondani. De te angolul is beszélsz?

— Rosszul, kegyelmes asszonyom, a fő az, hogy meg tudom értetni magam. Sajnos, kevés alkalmam van gyakorolni.

— Érdekes, ezzel ritkán találkozik az ember. Most tehát festeni fogsz engem?

— Ha megengeded, asszonyom. Gyerünk, fiúk.

Ez a felszólítás a személyzetnek szólt. Úgy ment minden, akár a karikacsapás. A műteremben mindenki tudta, mit kell hozni, tolni, felállítani, készíteni. Másodpercek alatt ott volt a kellő helyen az állvány a vázlatra való vászonnal, a tolható dobogó, a karosszék rajta, szerszám, kisasztal, minden. Pieter mindenekelőtt a vászonhoz lépett és villámgyors, biztos vonásokkal oszlopos, nyitott erkély fővonalait jegyezte rája. Fejében már élt a kép az egyenletesen elosztott alakok szilárd csoportjával, amelyben minden elem egyensúlyozta a többit. Középre az asszonyalakot, hogy jól érvényesüljön előkelő fekete ruhájával együtt, amelyet nyilván azért választott ki, hogy bőre még finomabbnak lássék, jobbról álló alaknak a férjet, balról úgy az agarat, hogy annak alakja a házaspárral együtt bizonyos lendületet adjon a képnek jobbfelé, mert így nagyobb hangsúly esik a látszólag háttérbe szorult férfira, viszont a kedvenc kutya teljes szépségének hely jut a bal-előtérben, a bolond s a törpe pedig mintegy kereszt átlót alkotva támasztják meg a hangsúlytalan két ponton a kompozíciót. Mindez alig tartott egy negyed órát. Ekkor Pieter a grófnét a dobogóra vezette és karosszékbe ültette.

— Egész picit balra fordulj, kegyelmes grófné, a világítás miatt így kell látnom arcodat.

És a keze ügyébe tölt új vásznon bámulatra-méltó gyorsasággal festeni kezdte a kissé erős orrát, telt állú asszonyi arcot. Keményen dolgozott, az egész ember úgyszólván szempárrá és jobbkézzé változott, pillantásában a megfeszült figyelmen kívül gyűlölet és rajongás ült egyszerre, mert gyűlölte az arcot, mely ilyen gyötrelmes próbára teszi, de imádta is, mint zsákmányt, amelyet a művészete a magáévá tett, mint ahogy a tigris gyilkos kedve a táplálékot ugyanakkor öli meg, mikor kéjelegve élvezi. A műhelyben megállt a munka, a munkatár-

sak mintegy elvarázsolva, halálos csendben nézték ezt a senki által nem utánozható munkát, mint ahogy az utcai járókelők zaja elhallgat a mennydörgéskor. Ahítatos félelem látszott rajtuk és mintegy babonás megszállottság. Az csinálta most a mesterségöket, akit mindnyájan habozás nélkül a legnagyobbnak tekintettek.

— Most téged kérlek, kegyelmes gróf úr, — szólt bele a mély csendbe Pieter egy óra múltán, kissé rekedten.

Arundel gróf odalépett a festő mögé, mert látni akarta a feleségéről készült vázlatot.

— Boszorkánymester vagy, — mondta elámulva, — hiszen ez kész kép, nem is vázlat. Festettek már bennünket, de így még soha.

— Parancsolj, — felelt Pieter, a bókra nem is válaszolva, — fáradj a dobogóra.

Mialatt gyors kezek lehozták a karosszéket és olyan helyre tették, ahonnan a grófné figyelhette férje készülő vázlatát, Pieter beállította a gróft. Kissé balra fordította őt is, de jóval kevesebb világitást adott neki. S megint nekilendült a munkának, valami támadó és hangos elszántsággal, szemében és kezében egész lényével. Ez a munka is eltartott egy óra hosszat. A szemlélő grófné közben nem tudott egy-egy elragadtatott kiáltást elhallgatni.

— Az orrod, Tom, ez igazán bámulatos!

Vagy még a kezét is összecsapta:

— A gallérod, Tom, hát ezt nem lehetne elhinni, ha nem látná az ember!

Végül Pieter előlépett az állvány mögül és meghajlott a gróf előtt. Udvari, széles kézmozdulattal letessékelte a dobogóról, hogy az odavetett vázlatot megnézze.

— Kitűnőnek találom ezt is, Rubens úr, — mondta Arundel, — de most magyarázd meg, hogyan csinálod az egészet.

— Bizony elég bonyolultan, kegyelmes uram. Ezt a két vázlatot kidolgozom részletesen, hiszen a ruhák gondos ábrázolást kívánnak. De mindkettőtök öltözkékét erősen megfigyeltem. A testtartás már ugyanaz, ami a vásznon lesz, legfeljebb majd ott a felvázolt körvonalakon kell némi igazítás. Ezeket a kisebb képeket, ha végleg kész lettem velök, átviszszük a nagy képre, kellő arányú nagyítással. Még ma meglesznek a mellékfigurák vázlatai is, aztán majd felnagyítjuk őket hasonlóképpen. Lábatok alá szép szőnyeg jön, a háttérbe szép, gazdag oszlopok, dúsan lengő címeres drapériával. A címer már itt van, uram, a pontos színekkel együtt. Szívből remélem, hogy meg leszel elégedve.

— Én pedig sajnálom, hogy több időt nem tölthetek szíves társaságodban, Van Dyck úrral is szerettem volna még néhány nyájas szót váltani, de most már igazán mennünk kell. Remélem, hogy nem ez marad utolsó találkozásunk, azt meg éppen remélem, hogy Van Dyck urat mennél hamarabb Londonban láthatom. A kép szállításáról és egyebekről majd részletesebben értekezhetel megbízottammal, a kíséretet délután elküldjük.

A grófi házaspár pompázatosan kivonult. Pieter a kapuig kísérte őket. Akkor leült néhány percre és hallgatta munkatársait, akik az elkészült vázlatok előtt álltak és a részleteket a szakemberek megjegyzéseivel csodálták. De alig mult el tíz perc, Pieter felpattant.

— Dolgozzunk, gyerekek, ebből nem fogunk megélni. Adjátok a Latonát.

Anton elámulva nézett mesterére :

— De uram, te most dolgozni kívánsz ilyen munka után? Hát nem vagy fáradt?

— Kissé valóban fáradt vagyok. De ez nem ok arra, hogy a munka megálljon. Egy-kettő, fiúk, kiki lásson a dolgához.

A többi nem is szólt, csak egyetértő pillantásokat váltottak. Pieter folytatta a Latona-képet. Ovidiusz egy helyét festette: Latona a rá leselkedő parasztokat békákká változtatja. Ez nemcsak mint kompozíció mulattatta, hanem nagy kedvét lelte a parasztok arcának változásában is: egyiket már majdnem egészen békafejűvé festette. Dolgozott a szokott déli időpontig, felszaladt valamit enni, félóra múltán visszajött és máris folytatta. Délután beállított a furcsa társaság: a bolond, az agár, s a kutya. A pompás agarat egyenesen Snijders vette kezelésbe, Pieter egymásután felvázolta a bolondot s a törpét. Az eszközt gyakran változtatta, ha sokat dolgozott. Már ifjúkorában rájött, hogy akit az ecset elfáraszt, az vörös krétával, vagy tollal sokkal kevésbé fáradt. Ezeket tehát csak tollal vázolta fel, de pontosan feljegyezte színeiket s egyéb feljegyzésre érdemesnek látszó részleteket. Közben szölgözt az inasokat, mert azok inkább bámészkodni óhajtottak volna, semmint dolgozni. De csak immelámmal intette őket munkára, nem volt szíve elvenni tőlük a ritka mulatságot. A bolondnak folyton járt a szája, de mivel angolul tudott csak, legfeljebb még néhány zagyva latin szót, nem értette senki. Viszont nagyokat kacagott, s a gyerekek szívből vele kacagtak. Mikor a rajzok elkészültek, a bolond is, a törpe is vetettek néhány bukfencet és tótágast álltak, sőt a törpe, akinek félbemaradt termetén egész csinos és arányos fej nőtt, megmutatta, hogyan tud a kezén járni. Mikor elmentek, az egész inashad a lezajlott előadás gyönyörűségével tért vissza a munkához, Snijders pedig büszkén mutogatta az agarat, vékony hasát, finom szőrét, úrnője simogatása alá törleszkedő hosszúkás fejét.

A műteremben nem is volt semmi baj, ennek a műteremnek rangja most már kétségtelenné lett, minden dísz és búsas tiszteletdíjat jelentő nagy

megrendelés ezt a házat kereste meg. A jezsuiták, a minoriták és más rendek éppen úgy idejöttek a komolyabb festenivalóval, mint ahogy a nagyobb flandriai egyházak is idehoztak igényeiket, a német herceg és más gazdag előkelőségek rendszeresen folytatták rendeléseiket, Ahremberg hercegtől kezdve, aki Brüsszel egyik templomának rendelt Krisztus-képet, Rockoxig, aki feszületet kívánt. S a nevesebb festőtársak is jöttek segítséget kérni, kivált Brueghel szerette magához kérni, ha nagyobb emberi alak is előfordult képein, mert ő inkább a tájban érezte erősnek magát. Pieter most már ott tartott, hogy megint nagyot emelt árain. Új rendszert léptetett életbe: értésére adta minden rendelőnek, hogy kiszámítja a képre fordított munkaidőt és aszerint számláz, hogy a kép elkészülte hány napba került műtermének. Ha valamelyik rendelő ahhoz ragaszkodott, hogy a teljes kép minden vonása magának a híres Rubensnek a kezétől származzék, ugyanilyen rendszerrel számlázott, de sokkal drágábban. Abból indult ki, hogy neki egy napi festési munkáért száz forint jár. Ha sajátmaga festett képet s azon egy hónapig dolgozott, a vasárnapok beszámításával kétezeröttszáz forintot kért, de kikötötte, hogy az ilyen kép mellett még a rendes műtermi munkát is elláthatja. Mindez egyáltalában nem csökkentette a rendeléseket, a nevezetes rendelőkönyv sűrű rovatai egyáltalán nem csappantak meg, ami annál inkább feltűnhetett, mert az élet rohamosan drágult. Mindenem érezni lehetett a világ nyugtalanságát. Másutt már folyt a vér, Flandria pedig rettegve várta, mi következik az egyre többet emlegetett fegyverszünet lejártakor.

Pieter és apósa gyakran dugták össze fejüket négyszemközti elzárkózottságban. Még mindig nem mondtak le arról a gondolatról, hogy a hágai rokon révén kapcsolatot teremthetnek Móríc herceg és

Peckius között. A hágai Branttal azonban egyre nehezebb lett az érintkezés, ami pedig a kevés érintkezési alkalom hozhatott híranyagban, abból legfeljebb az tűnt ki, hogy Brant a maga részéről mindent elkövet ugyan és már sikerült is a herceggel felvenni a fonalat, de ha ő felvette, a herceg ezt a fonalat nyomban elejtette. Csak ígért, halogatott és óvatoskodott. A buzgó közvetítési munka kézzelfogható eredménye eddig egyenlő volt a semmivel.

Após és vő beszélgetései tehát meddő politizálás maradtak. Ők is éppen úgy összeültek a világ és hazájok jövőendő sorsát mérlegelni, vagy inkább találgatni, mint Európa akármelyik más forrongó pontján két másik ember. És híranyag, amelyet megbeszélhettek, mindig akadt. A cseh és magyar földön most már magasra csapva lobogott a háború lángja. Pfalzi Frigyes csökönyösen magáénak vallotta a cseh királyi trónt Ferdinánd császár ellen, az a bizonyos erdélyi vezér, Bethlen Gábor, pedig ott tartott, hogy megválasztatta magát magyar királynak. A Habsburg-ház minden jel szerint életre szóló erőpróba előtt állott: az volt a kérdés, vajjon a németrómai császárság területén a katolikus, vagy protestáns államcskák javára billen-e a mérleg. De aki ezt kiszámíthatta, olyan ember nem élt a világon, mert egyik hercegecskéről sem lehetett tudni, hogy politikai tanácsstalanságában nem ugrik-e át hirtelen a másik oldalra. Egyetlen hercegség, amelynek még a nevét sem tudta mindenki, váratlan ribilliót okozhatott. S emellett a sokkal nagyobb elemek állásfoglalásáról is folyton változó hírek jöttek: a francia udvarról most megint nem lehetett tudni, melyik oldalnak szándékozik ellene fordulni. XIII. Lajos kibékült édesanyjával, Medici Máriával. A fiú a hugenotta politikát jelenthette, az anya a spanyolt. De melyiket jelenthette családi békekötésök? A főszerepet egy püspök vitte, bizo-

nyos Richelieu, aki most kapta meg a bíbornoki kalapot. Sokat nem lehetett eddig tudni róla. Brüsszelben azt beszélték, hogy rendkívül tehetséges és erőszakos politikus, rendkívüli ügyességgel vigyáz arra, hogy lehetőségeit minden oldal felé megtarthassa. A király kegyence még mindig De Luynes, de viszont az ügyes püspök mindkettőnek kegyence, nyilvánvalóan a hatalomra tör, de hogy milyen politikára készül, ha a hatalmat kézbeveszi, az Európa sok-sok titokzatos rejtvénye közé tartozik.

— Téged nem érdekel a politika? — kérdezte Pieter Van Dyckot.

— Nem, uram. Amihez nem értek, az nem érdekelhet. A politikához pedig nem értek semmit. Ha megkérdezed tőlem, ki a nápolyi helytartó, vagy hogy kinek a birtoka Savoya, nem tudok rá felelni.

— De az csak érdekel, hogy itt háború lesz-e, vagy nem?

— Az inkább apámat érdekli, uram. Gazdag ember és hajóit félti. Én azt hiszem, hogy mindenképen marad annyi vagyonunk, amennyi engem megkímélhet a szegénységtől.

— De ha például sor kerül arra, hogy a hollandok sereggel bevonulnak Antwerpenbe, akkor mit csinálsz?

— Uram, mit csinálok, ha villámcsapás gyújtja fel a házunkat? Nem tudom. Nyilván hozzád menekülök. De nálad is nagyon szerencsétlen leszek. Én gyűlölöm a lármát, izgalmat és rendetlenséget. Attól tartok, hogy az ilyen csapást, mint az ellenség bevonulása, nem élném túl.

— Még mindig nem gondoltad meg, hogy jó lenne Angliába menni?

— Őszintén megmondom, uram. A gondolat már nem tetszik képtelenségnek előttem. Nemrégiben régi angol népdalokat hallottam. Azok elraga-

dóan szépek. Azt is mesélték nekem, hogy Angliában a gyepnek egészen más zöld színe van, mint nálunk. Frissebb és melegebb az a zöld. A rétek egészen mások. Ez mind érdekelne engem, de még mindig nem szántam el magam.

Az ilyen beszélgetések egyre gyakoribbak lettek. Sir Dudley is ébren tartotta üzeneteivel a dolgot és Arundel gróftól is jött már üzenet, mert az közben hazaérkezett szigethazájába. A fiatal piktor még habozott, de már látszott, hogy egyre kevesebb kell elhatározásához. A döntést a hivatalos meghívás hozta meg: Jakab angol király Sir Carleton Dudley útján meghívta Van Dyck Anton antwerpeni művészt udvari festőjéül. Pieter, mikor a hírt megtudta, komolyan és igen határozottan beszélt a fiatalemberrel. De már nem is került sok rábeszélésébe a dolog. Anton most már ugyanolyan kedvet mutatott az utazáshoz, mint amilyen nyügös kedvetlenséggel fogadta volt legelőször a tervet. Sőt, mikor végre elszánta magát, saját elhatározásától egyenesen lelkesedést kapott. Most már folyton Anglia szépségeit beszélte és ezt vagy azt az érdekes udvari embert, akiről sikerült hallania valamit. Az elkényeztetett fiút kellő gondossággal készítették fel nővérei az útra, maga egész sereg új ruhát csináltatott és akkora poggyásszal vágott neki az indulásnak, hogy azt öt ember is megeléghette volna, de ő fel tudta sorolni és meg tudta magyarázni, hogy egyetlen fölösleges darabot nem visz. Indulása előtti napon atyjával együtt megjelent Pieter magánlakásán. Az öreg Van Dyck kellemes, síma modorú, nagyvilági hanghoz szokott ember volt, sokat utazott életében s a világlátottság meg is érzett társalgásán. Fiát az imádásig szerette és Pieternek hosszasan, melegen magyarázta háláját mindazért, amit a fiú érdekében tett.

— Most nagyon boldog vagyok, — mondta bú-

csúzáskor —, de meg kell mondanom, hogy boldogtalan is.

— Miért, uram, mi bánt?

— Beteges vagyok és öreg. Valami erősebb kór könnyen leverhet a lábamról. És London olyan messze van. Olykor az a borús sejtés vesz erőt rajtam, hogy ezt a fiút, ha most elmegy, nem látom többet.

Mindenki hangos, vidám tiltakozással szólalt meg erre. Pieter is. De lelke mélyén megfogta valami. Édesanyja jutott eszébe, mikor ő indult Itáliába. Édesanyja is emlegette ezt a sejtelmet. Elbúcsúztak, s valóban sohasem látták többé egymást. S ahogy most a vézna, finoman alkotott apát nézte, mélységesen megsajnálta magában. De ezt nem akarta mutatni. A meghatott jeleneteket nem szerette, most is folyton tréfálkozott, mikor Anton megcsókolta a három gyereket, meleg búcsút vett Bellától, s aztán őt ölelte meg.

— Aztán írd meg szorgalmasan, — mondta, a fiú hátát veregetve —, írd meg, milyen az a híres ürühús.

Ezen mind nevettek. Aztán apa és fiú elmentek és Pieter váratlan ürességet érzett. Később, mikor már készülődtek lefeküdni, így szólt:

— Ez a fiú még itt van Antwerpenben, s máris rendkívül hiányzik nekem.

— Nekem is hiányozni fog. A gyerekek is nagyon szerették. S neked még a műteremben is érezned kell, hogy elveszítettük.

— Nem, arra nem gondolok. Mikor rábeszéltem, hogy menjen, tudtam, hogy komoly anyagi veszteséget okozok magamnak. De akkor sem törődtem vele, most sem arra gondolok. Hanem nagyon megszerettem magam körül és nagy örömem telt a tehetségében. Ezeket a többieket hasonlítani sem lehet hozzá. Snijders is, Wildens is derék fiú, de

őhozzá egyik sem fogható. Vosterman pedig egyenesen szenvedhetetlen.

— Annyi bajod van vele?

— Rengeteg. Valósággal beszámíthatatlan. Néha olyan indulatkitörései vannak, mintha bolond volna. Másnap aztán sírva kér bocsánatot és a kezemet csókolja. Ilyenkor megbocsátok neki, mert félek, hogy a Scheldébe ugrik. Amit csinál, kitűnő, de elviselhetetlenül lassú. Csak piszmog, rendetlenül jön-megy, semmi ígéretére nem lehet számítani. Anton, az más volt. Hol kapok én még egy ilyet? Sehol. Ez a kis Van Egmont Joost, akit nemrég vettem fel inasnak a megürült helyre, elég ügyes fiúcska. De Anton, az csak egy van. Eh, nem szabad önzőnek lennem. Az a fontos, hogy kimegy. Megjósolom neked, hogy rövidesen világhírű ember lesz belőle.

Bella ragyogó szemmel nézett az urára.

— Elragadó ember vagy, Pieter.

— Számodra, remélem, az. De ez miről jut eszedbe?

— Arról, hogy milyen tiszta lélek vagy. Nyoma sincs benned a féltékenységnak. Azt mondják, nagyon szereted a pénzt. Én ezt szívesen hallom, hiszen nekem és a gyerekeknek haszon. De én tudom, hogy van, amit a pénznél jobban szeretsz. A tehetséget.

— Ez igaz, Bella. A tehetségnél nincs érdekesebb dolog a világon. A legtarkább, a legszínesebb, a leggyönyörködtetőbb számomra, akárkiben találom. Az volna a szép élet, ha nem kellene soha másra gondolni, csak erre. De az emberek oktalansága és gonoszsága kényszerít, hogy másra is gordoljak.

— A háborúra?

— Arra. Tudod, milyen nyugodt természetem van, de erre a gondolatra elfut a pulykaméreg és magam is a háború hibájába esem: szeretnék meg-

öklözni valakit. Miért nem lehet az embernek nyugodtan dolgoznia? Miért döfi bele egyik a kardot a másikba, hogy a hátán jön ki? Miért égetik fel egymás házaít, hogy a régi bútorok és a képek benn égjenek? Senki nem tud felelni. Már leéltem egy meglett férfi életét, negyvenhárom éves vagyok, de választ erre a kérdésre még nem kaptam. Már bele is nyugszom lassanként, hogy soha nem is kaphatok. Csak a felelősséget érzem, mint ember. Meg kellene akadályoznom. De egyetlen ember vagyok. Mit tegyek, hova forduljak? Nincs rettenetesebb, mint a tehetetlenség.

Gyakran beszélgettek így és Bella hiába igyekezett nyugtatni a férjét, ezen az egy ponton nem tudta lecsillapítani. Pieternek valósággal rögeszméjévé vált a közeledő háborútól való iszonyodás. A világ sarkaiból érkező hírek semmi jót nem mondtak, ijesztőt annál többet. Nem sokkal a Van Dyck elutazása után már azt lehetett hallani, hogy a Habsburg-ellenes fegyveres erő Bécs alatt áll, ugyanakkor a császár Prága ellen vonul, hogy pfalzi Frigyessel leszámoljon. Pieter nem bírta a feszültséget, elutazott Brüsszelbe, hogy megbízhatóbb híreket kapjon. Ott már többet tudtak. A kancellár elmondta, hogy a Bécs alatt álló ellenséges sereget meggyengítette a rendkívüli hideg és az éhínség, Ferdinánd császár pedig legyőzte pfalzi Frigyest Prága mellett a Fehérhegy nevű dombon. Most folyik a rendcsinálás, Ferdinánd irgalmatlanul végezteti ki sorra a protestáns vezetőket. Frigyes állítólag Hollandia felé vette útját, a Generális Rendek oltalma alá akar menekülni. Véres holttestek maradtak mögötte, fagyott lovak hullái, éhenhalt zsoldosok, füstölgő romok, vér, vér és vér. A fegyverszünet lejártáig pedig már nincs egészen öt hónap.

— Nem rettegsz a háborútól, kegyelmes úr?

— Nem. Már leszámoltam vele. A háborút nem lehet elkerülni. Még egyet megpróbálok: kétszer annyit kérek, mint a fegyverszünet, talán a felét megkapom. De nem hiszem.

— Végtelenül resteltem, hogy minden fáradságom ellenére sem segíthettem semmit.

— Kár is fáradnod, azt hiszem. A súlypont megint változott. Móríc herceg befolyása csökkent, a Rendekek erősebbek. És jelentéseink szerint ők is el vannak tökélve a háborúra, nemcsak a spanyol udvar. Csak mi állunk itt boldogtalan kis békevágyunkkal, a brüsszeli kormány. De mi is titkoljuk, mert magunkra találjuk vonni Valladolid haragját.

— Öfensége képtelen az udvart más belátásra bírni?

— Hiábavalóságokat kérdezel, Rubens, jól tudod, hogy az udvar üzleti érdekektől függ, s lehetett-e valaha üzleti érdekeket más belátásra bírni? A pénz vak és vérengző. Öfensége pedig most kevesebbet tehet, mint valaha. De ezt nem tőlem hallottad: öfensége súlyos beteg. Ne is jelentkezzél nála kihallgatásra, fölösleges fáradság. A fenséges aszszony sem fogad férje súlyos állapota miatt.

— Megdöbbenesz, uram. Milyen súlyos?

— Nagyon súlyos. Nem tudjuk, mi baja. Elhúzódhatik hónapokig, de segíteni aligha lehet rajta. Itt vagyunk tehát a baj torkában és most lettünk fejetlenek. Mást nem tehetünk, mint hogy várjuk az elkészülhetetlent. Menj haza, Rubens és imádkozál csodáért.

Pieter megdöbbenve tért haza Antwerpenbe. A hótakaró alatt nyüzsgő kedves város olyan békés volt, olyan szép, hogy a megérkező utasnak elfacsarodott a szíve. Valóban nem tehetett egyebet, mint hogy vár és imádkozik. Egész Antwerpen nem tett egyebet. A drágaság nőttön-nőtt, az emberek már

beléfáradtak abba, hogy izgatottak legyenek, csak érzéketlenségök komor volta sötétedett napról-napra.

S ekkor gyors egymásutánban jöttek a halálesetek. A sort a pápa nyitotta meg. A bíborosok választása Ludovisi bíborosra esett, állítólag azért, mert gyenge és beteges embert akartak, aki elodázza ugyan a túlerős pártok küzdelmeit, de nem túlmesszire. Az öreg pápa, aki a XV. Gergely nevet vette fel, mindjárt maga mellé vette fiatal jezsuita öccsét, akiről egyelőre nem lehetett tudni, hogy az egyház érdekében a kezdődő világégés megszüntét szeretné-e jobban, vagy még erősebb szítását. Aztán Peckius kancellár elment Hágába, hogy a fegyverszünetről tárgyaljon. Úgy tett, mint mondotta: nem a fegyverszünet megszakítását kérte, hanem annak kimondását, hogy Hollandia elismeri a spanyol uralmat. S valóban nem ért el semmit ezzel sem: a Generális Rendekek dacosan és ünnepélyesen kimondották Hollandia végleges függetlenségét. Két hét hiányzott a fegyverszünet lejártáig. S a fegyverszünet lejártáig előtti való napon megkondultak Antwerpenben a harangok: III. Fülöp spanyol király meghalt.

Antwerpenben zsúfolásig megteltek a templomok. Negyvenezer ember kérdezte szívszorongva: mit hoz az új király?

IX.

Vorstermannal nem lehetett bírni többé. A műterembe alig járt be, munkáját nem végezte, a rézmetszetek dolga teljesen megbénult. A folyton ideges és szóváltásra kész fiatal rézmetsző most már egyenesen ellenséges magatartást tanúsított.

— Csak ne szölongass engem, — mondotta, mikor Pieter számonkért tőle egy ötödször elmulasztott határidőt, — egyáltalában légy boldog, hogy foglalkozom a képeiddel.

Pieter azt hitte, hogy nem jól hall.

— Mit beszélsz? Hogy én legyenek boldog?

— Természetes. Hiszen a metszeteket miattam veszik, nem miattad. Ami a metszetben kitűnő, az az én munkám. A te dagályos nagyképűséged nem kell senkinek. Ezt végre egyszer valaki meg kell, hogy mondja neked. Hát én megmondom. Rossz festő vagy, értetted? Tehetségtelen! Tehetségtelen!

Teljes testében reszketett a rézmetsző, mikor ezt rikácsolta, ábrázata olyan volt, mint a bolondé, vagy öngyilkosé. Ott állt szemközt munkaadójával, aki ámulva kapta hátra fejét. S az izgatott ember előre hajolva, szemébe nézve szitkozódott. Pieter legyőzte felindulását.

— Engem ne tégy boldoggá, barátom. Szedd a holmidat és takarodj innen, ebben a műteremben többet meg ne lássalak.

— Megyek is! És átkozott legyen az az óra, mikor először idejöttem.

Holmijaihoz ment, ott rögtön sírógörcsöt kapott és zokogva leborult az asztalra. A többiek megrettenve nézték. Az egészset nem értette senki. Pieter kiment a műteremből, nem akart ott lenni, míg az elvadult ember felszedi a sátorfáját. Bellának mondta el kedvetlenül, mi folyik odalent.

— Micsoda? Tehetségtelennek nevezett? Téged?

— Úgy van. S az a furcsa, hogy most gondolkozom ezen.

— De Pieter, az Isten szerelmére, csak nem veszed a szívedre, amit egy ilyen beszámíthatatlan ember ordító veszekedés közben? Éppen így azt mondhatta volna, hogy gyujtogató vagy és gyilkos.

— Igen, de ő nem ezt mondta. Sem gyujtogatónak nem nevezett, sem gyilkosnak. Hanem dagályosnak, nagyképűnek és tehetségtelennek. Ezeken a szavakon nem kellett gondolkoznia, ezek készen voltak benne. Tehát már eddig is ez volt a véleménye

rólam. Azt kell tehát megállapítanom, hogy járkált itt Antwerpenben egy ember, aki a lelke mélyén, titokban engem tehetségtelennek tartott. De aztán kibökte. Lehet azonban, hogy mások nem böki ki, hanem magukban ugyanazt hiszik.. Nem, angyalom, most ne cáfolj, most hagyd ezt végiggondolnom. A nyugalمامat megőriztem ugyan, de ezt most meg kell emésztennem.

Átment a másik szobába és magára csukta az ajtót. Hogy is van ez tehát. Egy ember őt tehetségtelennek nevezte. Azt lehetett volna hinni eddig, hogy ilyet senkisémm ereszthet ki a száján, s ime, mégis megtörtént. Vajjon előfordulhatott-e, hogy Arisztotelészt valami elbocsátott alkalmazott dühében butának és tudatlannak nevezte? Ezt kezdte most mérlegelni, a jelenetet maga elé képzelve, úgyszólván művészi módszerével vizsgálva, vajjon van-e élet a képzelt jelenetben, meggyőző-e, valóság képzetét kelti-e? S úgy találta, hogy ez aligha történet volt meg, Arisztotelészt még egy végsőkéig felizgatót és veszett kutyaként dühödt ember sem mondhatta ostobának. Őt azonban tehetségtelennek nevezték. Tekintélye tehát kisebb, mint Arisztotelészé volt. De vajjon a tekintély kétségtelen mértéke a tehetségnek? Nem. Hiszen például az a Pomérancio, akivel Rómában olyan kínos jelenetei voltak a mantuai hercegnő miatt, igen alapos tekintélynek örvendett, noha féltehetségnél többnek nem lehet tartani. De hát akkor mi a tehetség mértéke? A siker? Az sem. A középszerű külsőségek alkalmasabbak a hangozóra, mint a magasabb rangú szépségek... Megbízható műbírálok véleménye talán? Nem. Azok tévedhetnek is, vagy udvariasságból elhallgatják az igazat. Ő nem, itt külső segítség nincs, mindenkinek csak saját belső tépelődésére lehet hallgatni, ha saját tehetségéről ítéletet akar. „Tehetséges vagyok én? — kérdezte magában. — Aki a dolog mesterségi

részét így értse, olyat nem tudok. A festés mester-ségét legjobban értem, még hozzámfogható sincsen senki, az egyetlen Van Dyckot kivéve, akiben óriási tehetségek laknak. A kompozícióm kitűnő, ezt nyugodtan állíthatom, szerkesztés és a színek egyen-súlya dolgában egyaránt. Hát akkor mi a hujja a tehetségemnek? Mit mondanék, ha ellenséges indu-latú vadidegenként állanék valamelyik képem előtt és mindenáron kifogást keresnék? Mit tudnék például a Kereszt Felállítása és a Levétel ellen vetni? Sem-mit, semmit, azok kitűnő képek, a legnagyobb ola-szok rangján járnak. De hátha az én ízlésem nem az igazi? Hiába minden, ez a kérdés megoldhatatlan, az ember csak vergődik önmagában és öklével dö-römböl énje börtönén, amelyből nem szabadulhat ki soha. Mit kell tenni tehát? Tovább dolgozni s a töb-bit Istenre bízni.“

Kikerülte Bellát, aki valahol a gyerekekkel volt elfoglalva és visszament a műterembe. Vorsterman már eltűnt holmijával együtt. Snijders nyomban eléje állott és torkát reszelte:

— Mi itt elhatároztuk, uram, hogy megmond-juk neked, mennyire fel vagyunk háborodva a Vor-sterman vakmerőségén. Meg akarjuk bélyegezni há-látlanságát. Te nekünk jóságos gazdánk vagy és senki nincs köztünk, aki igen sokat ne köszönhetne neked. Mindnyájunk nevében kérlek, tarts meg sze-retettedben.

— Köszönöm, Frans, a dolog jelentéktelen, ne is törődjetek vele. De ahhoz mit szóltok, hogy tehetség-telen vagyok?

Snijders zavartan elmosolyodott.

— Uram, te a mesterek mestere vagy. Úgy ér-zem, hogy szégyenletes dolog erről beszélni.

Pieter is mosolygott, tanítványai előtt ezt a kérdést mosoly nélkül nem kezelhette. S könnyedén odavetve, a felületes társalgás hangján kérdezte:

— De vajjon Arisztotelészt nevezhette-e valaki ostobának?

— Ha elmebajos volt, mint Vorsterman, hogyan nevezhette volna? Mert mi mind azt tartjuk, hogy a boldogtalan ember nem ép elméjű. Intelek is, uram, hogy vigyázz rá. Mikor elment, öklével a lakásod felé fenyegetett. Az ilyen bolondtól minden kitelik.

— Köszönöm, hogy szólsz, Frans, de nem félek tőle. Ha bolond, majd lecsillapodik. Ha nem bolond, egy ilyen legénnyel még el tudok bánni. Bár ő lenne a legnagyobb gondom. Kint az utcán, mi van?

— Rendetlenség nincs, uram. Kisebb csoport van a városháza előtt, azok híreket várnak. A gyázmiséken mindenütt rengeteg ember. De majd jönnek, akiktől megtudunk többet is. Mondom: éppen jön valaki.

A műtermet nem kellett félteni hír dolgában. Mindig jött ide olyan látogató, aki híreket hozott. Aki most belépett, az hórihorgas fiatalember volt, Miksa bajor herceg brüsszeli megbízottja, Ringout nevezetű. Nemrégén hozott háromezer forintot két képért, most éppen benézett, mert Antwerpenben járt. Még be sem tette az ajtót, nyomban új vendég kopogtatott, az öreg Teniers, közepes tájképfestő, aki a Lukács-céhnél kérte Pieter közbenjárását valami ügyes-bajos dologban. Nyomban megindult a beszélgetés a háborúról. Ringoutnak rokonai voltak Veltlinben s most el tudta mondani, hogyan történt az ottani véres dolog. Egy kapucinus páter szervezte meg a mozgalmat, előre megbeszélt terv szerint éjjélkor a katolikus összeesküvők belopódtak Tirano városába, hirtelen megkondították a harangokat, a protestáns polgárok felriadtak és kifutottak megnézni, mi a baj, erre a lesben állók rájuk vetették magukat. Ügyszólván az egész várost meggyilkolták. Megismételték a Szent Bertalan éj-

szakáját. Az egész völgyben. A protestáns graubündeniek uralmának vége van, azóta az osztrákok Tirolból, a spanyolok pedig Milánóból magába Graubündenbe is bevonultak. Százával égnek a házak a hegyekben. Hogy Spanyolország általában mit fog csinálni, az aligha kétséges: az új király, IV. Fülöp, mindössze tizenötéves, az irányzatban aligha lesz változás. A spanyolok a háborút akarják. És holnap már itt is van a háború. Április kilencedike ma van, tizedikén már nincs fegyverszünet.

— Mi lesz itt, uram? Nem kellene elmenekülnöm a családommal?

— Abba nem szólhatok bele. De azt megmondhatom neked, hogy én mit csinálok és miért.

— Nagyon lekötelezel, uram.

— Sok emberrel beszéltem Brüsszelben is és itthon a városházán is mindenkit kikérdeztem. Hogy a hollandok minket megtámadjanak, az nem tehető fel. Ők csak a függetlenségüket akarják, verekedni nem szeretnének. S ha már megindul is zsoldosaival Móric herceg, stratégiai útjai nem erre vezetnek egyelőre. Mindakét fél kikeresi a kicsiny és könnyen támadható területeket. A spanyolok első lépése Jülich lesz. Oda bevonulnak és az eddigi vitás helyzetet biztossá teszik a katolikus oldal javára. A fontosak most nem mi vagyunk, hanem a német városok, ott lehet várni a hadvonulásokat. Én tehát maradok és várok, jó darabig velünk nem lesz baj. Az aztán megint más, hogy különben a háború nő-tön-nő, a vér és borzalom dagad és dagad. Adja Isten, hogy a mi városunkig ne jusson el. Nagy csapás ránk a főherceg betegsége. Ő különösen szereti Antwerpent és különösen szereti a békét.

— Mit hallani róla?

— Sajnos, jót nem. Egyetlen vigasztalás, hogy ha Isten elszólítja, itt marad a főhercegasszony, aki áldott jó lélek és szintén a békességet szereti.

Valóban úgy lett, ahogy Pieter értesülései mondták. Másnap bekövetkezett a háborús állapot, de ennek semmi külső jele nem mutatkozott. A városháza előtt megint várakozó tömeg gyült össze, de Rockoxnak gondja volt rá, hogy az izgatottakat megnyugtassák és hazaküldjék. A hétköznapi élet csak annyiban változott, hogy Antwerpen is mély gyászt viselt az elhalt spanyol királyért, a kocsmákban megtiltották a táncot, a gyászmisék egymást érték. De ez békeidőn is így történt volna. Csak az európai hírek terjengése izgatta az embereket. Ha ketten találkozta' az utcán, mindegyik tudott a másiknak mondani valamit, amit hallott. Új hadvezérek neve bukkant fel. Sokat emlegettek egy Wallenstein nevű csehet, aki a császári oldalon szolgált. A protestánsok között egy Mansfeld nevű volt a legemlegetettebb. És ugyancsak katolikus oldalon dolgozott egy flamand katona, aki a brabanti föld Tilly nevű falujából származott és ezt a nevet is hordta. Azonkívül megint felbukkant a híres Spinola már majdnem elfeledett neve. Ezeknek a vezéreknek vonulásairól, zsoldosaik rablásáról és gyujtogatásairól szóltak a hírek, véresen és riasztóan, de Antwerpent még mindig nem fenyegetően.

A főherceg haláltusája még hetekig tartott. Egy nyári napon végül mégis megérkezett a tudósítás, hogy Albrecht főherceg hosszú szenvedés után megtért őseihez. Habsburgi voltát megillető temetést kapott, az országúton már előző nap a lovasok és koskikon vonulók egész serege jelezte, hogy Antwerpen színe-java elutazott Brüsszelbe a végtisztességre. Pieter is ott volt a gyászolók között, neki, mint udvari festőnek külön hely jutott a ceremóniánál. A festő szemével nézte a komor pompájú képet. Előre beleképzelte a még hiányzó Isabella főhercegnőt dúsgazdag fekete gyászában. S mikor a szertartás kezdetekor az infánsnő bevonult, Pieterrel együtt, az

egész udvart nagy meglepetés érte: a pazar gyászruhájú fenséges asszony helyett úgy lépett be Isabella, mint alázatos, egyszerű klarissza-apáca. Még véget sem ért a hosszú szertartás, már mindenkihez eljutott szomszédi suttogás útján az udvari értesülés, hogy a kormányzóné férje halála után mindjárt apácaruhát öltött és megfogadta, hogy többé nem is teszi le.

S végül következett a Pietert közelről érintő halálesetek sorában az öreg Van Dyck halála. Az öregúr is sokat betegeskedett fia elutazása óta, de mindig halogatta Anton értesítését. Nem akarta a fiút — esetleg ok nélkül — ekkora útra kényszeríteni. Tudta, hogy annak jól megy sora Londonban, a király igen kegyesen fogadta, azonnal száz font évi tiszteletdíjat rendelt neki és minden módon kitünteti. Ugyane részletekről Pieter is értesült. Anton illendően és részletesen írt neki, megírta többek közt, hogy Arundel gróffal is találkozott, aki azonnal arcképet rendelt nála. Pieter és az öreg Van Dyck találkoztak is, hogy a Londonból kapott levelet megbeszéljék és Pieter látta, hogy az öreg már nem viszi soká. Azt indítványozni, hogy sürgősen hívják haza Antont, tapintatlanságnak tartotta volna, a maga felelősségére pedig mégsem merte kérni a fiút, mert kitehette magát annak, hogy az öreg hirtelen jobban lesz, s a hazaérkező fiú a legjobb egészségben találja. Így történt, hogy mikor végre az öreg Van Dyck mégis elhatározta a fiú hazahívását, már későn volt. Csakugyan úgy történt itt is, mint a Pieter esetében. Mire Anton megjött Londonból, az öreget rég eltemették.

Van Dyck mélyen meggyászolta apját. Hosszú ideig alig lehetett lelket verni bele. Ő másképpen csinálta, mint mestere valaha. Ahelyett, hogy bezárkózott volna, mindig társaságot keresett, embereket, aki ismerték a megboldogultat, s akikkel

beszélhetett róla. Órákig nem fáradt bele felújítani régi történeteket, azoknak legapróbb részleteit is felsoroltatni, valóságos kutató munkát végzett, mikor apja ismerőseit, volt alkalmazottait felkereste, s a nap minden óráján csak a megboldogult életének részleteiben élt. Utolsó óráinak minden mozzanatát tízszer is pontosan elmondatta magának. Valósággal kereste a fájdalmat, hogy mennél jobban belevethesse magát. Lassanként aztán mégis megnyugodott annyira, hogy festésről és Londonról tudjon mesterével beszélgetni. Elmondta sikereit az angol udvarnál: a megrendeléseket nyakra-főre kapta, árai ily rövid idő alatt is rohamosan emelkedtek.

— Mennyi pénzt hoztál haza?

— Semmit, — felelt Van Dyck csodálkozva, — hiszen az élet Londonban nagyon drága. Két inasom rengetegbe került, sőt egy harmadikat is kellett vennem, mert egyik sem tudott angolul. S egy házvezetőnőre is szükségem volt. A szabók is ropant költségesek.

— Szabók? Hiszen öt emberre való ruhatárat vittél magaddal.

— Igen, de ott sokban különbözik a divat. És megjelenésemmel az udvarnál nem akartam szégyent vallani. Aztán hintót is kellett bérelnem. Mondatom, elviseihetetlen drága ott az élet.

— De végeredményben jól érezted magad?

— Jól. Ha a szabadságom lejár, vissza is megyek. Nyolc havi szabadságot kaptam. Kell is ennyi idő, mert a hagyatékkal sok tennivalóm van. Különben pedig bejárnék hozzád, mint azelőtt, ha nincs ellenedre. De magam is építetek otthon műtermet. Most már, sajnos, van elég hely.

— Mennyi idő alatt lesz az kész?

— Három hónap alatt.

— Itthon vagy egy jó hónapja, az négy. Marad négy. Erdemes ezért műtermet építtetned?

— De uram, a házamat megtartom, ha elutazom is. És elképzelhető, hogy az én házamban ne legyen műterem?

— Javíthatatlan vagy, Anton. De nem szólhatok bele. Csináld, ahogy akarod. Megrendelésed mindenestre lesz. A jövő héten megyek kihallgatásra az özvegy kormányzónéhoz, nála is be akarlak ajánlani.

Isabella főhercegné magától adott kifejezést annak az óhajának, hogy Pietert kihallgatáson fogadja. A határnapot is közölte, s Pieter pontosan megjelent Brüsszelben a főhercegi palotában. A főhercegné már hivatalosan átvette a kormányzást, az állami és udvari személyzetet megtartotta, semmitem változott, a kihallgatások is ott folytak Albrecht dolgozósobájában. Ott ült a régi íróasztalnál az apácának öltözött kormányzóné.

— Nagy vigasztalásomra szolgál, hogy látlak, Rubens. Mindenekelőtt azt a szép levelet köszönöm, amelyet írtál nekem. Sok részvétnyilatkozatot kaptam, de kevés tudott úgy a szívemhez szólni, mint a tied.

— Azért szólt szívhez, mert szívből jött.

— Tudom. Azt is tudom, hogy felejthetetlen férjem mennyire szeretett és megbecsült téged. Elárulhatom neked, hogy kevés halála előtt beszélgettünk megbízható embereinkről, s ő téged különös melegséggel ajánlott figyelmembe. „Abban az emberben vakon bízhatol” —, ezek voltak a szavai. Azért mondom ezt, hogy tudd és büszke légy rá.

— Mélyen meg vagyok indulva, fenséges aszszonyom. Az én volt uramtól még a síron túl is kitüntetést kapok. Nagy vigasztalás ebben a szomorú időben.

— Bizony, ez szomorú idő, Rubens. Talán nem

is szép, hogy ezt mondom, hiszen győzünk. Hallottad Tilly új győzelmét?

— Még nem, fenség.

— Tilly a Spinola parancsnoksága alatt megtámadta Regensburgot, mert a téli király... ezt a kifejezést ismered, nemde?

— Hogyne, fenség, pfalzi Frigyes szokás így emlegetni, mert csak néhány téli hónapig királykodott Prágában.

— Szóval a téli királytól Pfalzot elkobozza a császár. Tilly ment Regensburg ellen. Elfoglalta. Ott van Európa egyik leghíresebb könyvtára, a regensburgi egyetemé: a nevezetes Palatina. Illetve csak volt. A császár a pápának kedveskedett vele. Tilly már csomagolja, hogy Rómába küldje. S én mégis azt mondom veled együtt, hogy szomorú idők. Hogy miért is kell az embereknek folyton bántaniok egymást. Tudom, hogy te is mennyire gyűlölöd a háborúságot. Peckius beszámolt róla, hogy mennyit fáradoztál a fegyverszünet lejárta előtt.

— Nagy szégyenemre, fenség, teljesen hiába.

— Ne veszítsd el a kedvedet. Jelentéseim vannak rokonodról. Brant Jan, ugyebár? Megbízható és befolyásos ember. Nem rajta múlik, ha nem tehet semmit, hanem Móric hercegen, én azt jól tudom. A herceg ravasz, óvatos és nem nagyon őszinte. De mennél nehezebb a feladat, annál szebb. Felszólítalak, kedves Rubensem, hogy ezt szívósan csináld tovább. A fontosabb Generális Rendekhez mindegyikhez van valami útunk, de a herceghez nincs. Ne hagyd abba, amit elkezdted.

— Köszönöm a bizalmat, fenség. Mindent el fogok követni.

— Sokat várok tőled. Vannak dolgok, amelyekről csak veled merek beszélni. Ezentúl gyakrabban kell jönnöd Brüsszelbe, mert kevés őszinte szót hal-

lok. Itt van például Warfusée gróf. Ő intézi Spanyol-Németalföld legfőbb pénzügyeit. Nekem ez az ember gyanús. Elégge előttem van szegény fivérem példája, aki maga volt a földre szállott angyal, de Lerma herceg a szemét kilopta. Mondd meg nekem, mit hallasz Warfusée grófról: lop, vagy nem lop?

— Fenség, én tudom, hogy mekkora felelősség terhe alatt mondom, amit mondok. Igen, Warfusée gróf lop.

— Hozzál nekem adatokat.

— Hozok, fenség.

— Most itt a másik, Van Bergh Hendrik, a spanyol tábornok.

— Úgy van, fenség, az is lop. Arra is hozok adatokat.

— Nem tudod, Rubens, mekkorát segítesz rajtam, ha adataiddal tisztogatásra kerülhet a sor. Spinola itt volt nálam a multkor. Rossz volt halani, mert őszintén beszélt. Azt mondta, hogy szegény férjem mindenkit olyan becsületesnek hitt, mint maga volt. Ezzel éltek vissza sokan az ország kárára. Mellékesen megjegyzem, hogy ő is említett téged, mint sokra alkalmas embert. Szóval segíts dolgozni. S bár tudom, hogy ezt önzetlenül csinálod a hazáért, mindjárt meg fogod látni, hogy az önzetlenség igen hasznos is lehet. Medici Mária dolgairól körülbelül értesültél, ugye?

— Annyit tudok, fenség, hogy az anyakirálynő öfelségét Richelieu bíboros kibékítette a fiával. Medici Mária és XIII. Lajos most egyetértésben élnek, s az anyakirálynénak szabad volt Bloisból visszatérnie Párisba.

— Úgy van. A király a Palais Luxembourgban rendelt neki udvartartást. Már most van éppen a palotában egy többrészeire osztott hatalmas galéria. Mária rokonom kieszelte, hogy a galériát kifesteti. Hát én elhatároztam, hogy ezt te fogod kifesteni.

— Ó fenség, ha ezt a megbízást megkaphatnám...

— Ide figyelj. Az én követem Párisban De Vicq báró. Most itthon van, nemsokára indul Párisba a posztját elfoglalni. Most rögtön keresd fel és nyerd meg a kedvét. Aztán én majd még részletesen beszélék vele.

Az apácaruhás főhercegnő csengetett s a belépő udvari embernek meghagyta, hogy intézzék el De Vicq báró rögtöni találkozását az udvari festővel. Aztán igen melegen elbúcsúzott. Pieter féltérde ereszkedve csókolt kezét, minden udvari előírás ellenére kétszer egymásután. A kihallgatás után nyomban a párisi követhozhoz vezették. A báró már tudott mindenről. De nem igen hitt a terv sikerében. Először Párisban éppen elég jónevű festő működött ez időben, nehéz volt feltenni, hogy az anyakirályné idegent hoz ezek nyakára, másodszor, ha már ezt fel is lehetett tenni, valószínűbb volt, hogy Itáliából hoz valakit, hiszen a fajtáját mindig igyekezett Franciaországban előrevinni.

— Ha nem sikerül is, uram, a te jóindulatod nagy ajándék nekem. Engedd meg, hogy máris viszonzozzam.

— Mivel? — kérdezte a báró csodálkozva.

— Megfestem az arcképedet.

— Ó, ez nagyon szép ajándék. Egészen zavarba hozol. Nem is tudom, elfogadhatom-e. Meg aztán most nem érek rá átmenni Antwerpenbe.

— Nem kell átjönnöd, kegyelmes báró. Megcsinálom itt. Jóbarátom, Brueghel Jan, állandó munkahellyel rendelkezik az udvarnál. Minden holmit meg tudok szerezni, az nekem Brüsszelben gyerekjáték. Ha kedved van, még ma megcsinálhatjuk.

A párisi követ nem sokat kérette magát. Pieter az arcképet még aznap elkezdte. Nem is volt érdektelen feladat, De Vicq báró arcának sajátságos jel-

leget adott szabálytalan görbével rajzolt szemöldöke, nagy orra és értelmesen csillogó szeme. Mikor a kép kész lett, ez a szem nemcsak az értelemről csillogott, hanem az örömtől is. Nem volt dús-gazdag ember és váratlanul Rubens kezétől jutott arcképhez. Hogy ez Párisban mindent el fog követni, afelől Pieter most már biztos lehetett.

Otthon első dolga volt apósát és Rockoxot bizalmas beszélgetésre hívni. Elmondta nekik gondosan zárt ajtók mögött beszélgetését a főhercegnővel. Azok egyszerre felragyogtak az örömtől.

— Pieter, — ütött Rockox az asztalra —, Flandria megváltója leszel, ha ezektől a nagy tolvajoktól megszabadítasz bennünket.

— Az adatok meglesznek, — mondta az öreg Brant, — éppen elég van nekik a rováson.

Néhány hét múlva Pieter elképpedve olvasta azt a vastag iratesomót, amelyet összeírtak számára. Ez volt az előkelő tolvajok bűnlajstroma. És e neveken kívül bőven tartalmazott másokat is, akik a visszaélésekbe belekeveredtek. Pontos, szabatos adatok voltak, érettek a kivizsgálásra. Pieter azonnal ment velök Brüsszelbe. S a főhercegi palotában furcsa véletlen érte. Éppen indult a főhercegasszony ajtaja felé, mikor lihegve loholó ember érte utól.

— Nekem fontosabb dolgaim vannak, — mondta ez —, te még várhatsz.

És Pietert hátratolva, besietett Isabellához. Ez nem volt más, mint a pénzügyek legfőbb öre, Warfusée gróf. Nem sokáig maradt benn. Mikor kijött, a magas állásukat nagyon tudó nagyurak leereszkedésével vetette odá:

— Most már bemehetsz.

Azzal köszöntést sem intve, elment. Pieter pedig indult befelé, hóna alatt Warfusée gróf rablásainak adataival. Szótlatlanul nyújtotta át az íráscsomót

a főhercegnőnek. Az csak belepillantott s máris látta, miről van szó.

— Hol szerezted ezeket az adatokat?

— Ha muszáj megmondanom, fenség, megmondom. De akkor más alkalommal nem kérhetek tőlük semmit.

— Igazad van. A nevők nem is fontos. Csak amit itt írnak. Várjál csak, kíváncsi vagyok, vajjon szerepel-e itt az a kérdés, amely miatt gróf éppen most volt nálam.

A főhercegnő figyelmesen lapozott, csak egyes szavakat kapkodott ki szemével a szövegből. S egyszerre egy pontra tette rá a kezét.

— Itt van. A Schelde-gátak építése. Igazán halatlan. S már mióta folyik ez. Hát majd részletesen áttanulmányozom a dolgot. Mindenesetre nagyon köszönöm. Spinolát különösen Van Bergh érdekli. Szerinte a tábornok átka az országnak. Majd meglátjuk. Most arról értesítelek, hogy De Vicq búcsúkihallgatáson volt nálam s már el is ment Párisba. Nagyon fogadkozik, hogy megteszi, amit lehet. Ha azt mondtam, hogy nyerd meg a kedvét, akkor jól eleget tettél felszólításomnak, mert egyenesen odavan érted. Lehet, hogy mégis csak sikerül elnyerned a párisi megbízatást. Ha igen, akkor majd tartsd nyitva a szemedet, hogy nekem minden udvari dologról részletesen jelentést tehess. Mit mosolyogsz?

— Fenség, nem szeretnék a tiszteletlenség bűnébe esni.

— Csak beszélj, hadd hallom, mit mosolyogtál.

— Azon mosolyogtam, hogy valamint az én önzetlenségem hasznosnak bizonyul, úgy a te kegyed is hasznos, fenséges asszonyom, mert a francia udvar belső dolgairól másképen alig tudnál feltűnés nélkül ilyen jó jelentést kapni.

— Eszes kutya vagy te, Rubens. Látod, én is

mosolygok. Mosolygunk, mindketten, mint az augurok. Vannak külömben ismerőseid Párisban?

— Vannak, fenséges asszonyom. Sőt, ha kijutok oda, felkeresek egy híres tudóst, akivel családi vonatkozásban is vagyok. Ez nem más, mint Grotius Hugó, ugyanannak a Fourment-családnak rokona, amelynek én.

— Hogy-hogy? Az Párisban van? Tudtommal Hágában elfogták.

— El, fenség, halálra is ítélték Olden-Barneveltrel együtt, de ő meg tudott szökni. A felesége könyvesládában csempészte ki a fogságból. Elszökött Franciaországba. Tőle is megtudhatok majd egysmás érdekeset, ha megtalálom.

— Hágával próbáltál összeköttetést kapni?

— Kaptam is, fenség. Apósomhoz szóbeli üzenet érkezett, hogy a herceg nem utasítja el az eszmecsere tervét.

— Ejnye, hát miért nem ezzel kezded? Hiszen ez nagy újság. Mondd el részletesen.

— Nincs részletem, fenség, csak ennyi. A herceg nem zárkózik el attól, hogy a Rendek tudta nélkül az általunk kívánt kérdésekben felfedje álláspontját. A kérdésekre kíváncsi tehát.

— Egyetlenegy kérdés van: hogyan lehetne fegyverszünetet kötni. Békét nem lehet, mert ahhoz Spanyolországnak el kellene ismernie Németalföld függetlenségét, ez pedig lehetetlen. Tehát csak fegyverszünetet köthetünk, mint ezerhatszázkilencben. Fontos tudnunk, hogy belemenne-e Móric herceg a régi feltételekbe. Azokat jól ismered.

— Igenis, fenség, én folytatom a munkát. Szív-ből remélem, hogy valami bizalmas választ előbb-utóbb sikerül kicsikarnom.

Most tehát nem maradt más hátra, mint megvárni, mit tud végezni De Vicq báró Párisban. Az első, bár nem végleges hír hamar megjött: a követ

beszért az anyakirálynével s a dolog nem kilátástalan. Pieter nyomban szervezkedni kezdett az útra. A műterem volt legelső dolga. Rendeléseket most is elfogadott, de a határidő kitűzését elkerülte, valamint azt is kerülte a megállapodásban, hogy kiköссék saját keze munkáját. Van Dyckkal közölte, hogy esetleg utaznia kell, de még nem tudja, mikor, tudnia kellene tehát, hogy mik tanítványainak úti-tervei.

— Én itthon maradok, uram, — szólt Anton — meggondoltam magam és nem megyek vissza Angliába.

— Feladod az udvari festői állást?

— Uram, magad mondtad el nekem, hogy vissza kellett volna menned Mantuába, ahol udvari festő voltál, de mégsem mentél vissza. Új műtermem napok alatt kész lesz, s magam ízlése szerint készült, ha megmutatom, be fogod látni, hogy egy ilyen műtermet itthagyni lehetetlen. Ha tehát menned kell, menj nyugodtan és bízz rám mindent. Csak még egy felnött munkaerőt kellene idevenni. Erre már van is jelöltem. Vegyük ide Moermanst. Nem nagy kapacitás, de amire nekünk kell, azt a szolgai munkát jól elvégzi.

— Moermans? Melyik is az? Ja igen, aki a Schut-leányt akarja elvenni. Igen, az jó lesz. Ami pedig a te elhatározásodat illeti, nekem nagy megnyugvás, ha itt maradsz, de kérlek, gondold meg alaposan, jól teszed-e, ha nem mégysz vissza Londonba. Külföldi tapasztalatok a mi mesterségünkben rengeteget számítanak, ezt ne feledd el.

— Nem feleddem el. De én Itáliába megyek majd egyszer, ha már megyek. Te is ott voltál, én is ezt az utat akarom járni.

Mikor aztán a végleges válasz megérkezett, mely szerint az anyakirályné hivatalosan megbízta Rubens Pieter Pault a párisi palota falainak kifes-

tésével, Pieter azonnal befejezte szervezkedését. Sok munka járt az ilyen utazás előkészítésével. Ütlevelekre volt szükség, ruhatára kellő kiegészítésére, itthoni folyóügyek lezárására, vagy felfüggesztésére. Utána nézett a Philips árváinak is, a Blandine árváinak is. Részletesen megbeszélte apósával a hágai munka eshetőségeit. Amellett erősen dolgozott, mert a befutott rendelések kielégítésére a szokottnál is gondosabban kidolgozott vázlatokat kellett itthon hagynia. Készülődés közben érdekes hírt kapott: azt az Olivát, aki annakidején rendkívüli követi minőségében úgy lekötölte Antwerpent, hogy a Három királyokat kapta ajándéku, valami politikai botrány következtében halálra ítélték, ki is végezték, vagyonát elkobozták. Többek között műtárgyait is. Így az a kép, amelyet Pieter valaha Rockox rendeléséből az antwerpeni városháza számára festett, átment a spanyol király tulajdonába.

Rockox is azok közé tartozott, akiket elutazása előtt illet meglátogatnia. A polgármester egész listát adott át neki ritka könyvekről, régészeti kérdésekről és apróságokról, amelyeket Pieternek Peiresckel kellett megbeszélnie.

— Még valamire figyelmeztetni akarlak, — mondta Rockox búcsúzáskor —, fülembé jutott, hogy ez a te elbocsátott rézmetsződ lépten-nyomon azt hirdeti, hogy egész életét tönkretetted. És hevesen áskálódik ellened. Jó lenne elhallgattatnod.

— Erre nincs módom. Pereskedni rendkívüli időpocsékolás, azt már tudom. S ha valaki kettőnk közül inkább neki hisz, csak higgyen neki.

Egy decemberi napon Pieter még egyszer személyre vette családját, mintha csak távozó gazda módjára vagyontárgyai felett tartana szemlét. Bella jól volt, a két fiú remekül növekedett, kevés két ilyen helyes lurkó akadt a városban. Csak a szegény kislány hervadt tolószékében, szemlátomást

fogyott és köhécselt. De közvetlen veszedelemtől nem kellett tartania. Pieter sorra megölelte, megcsókolta őket, aztán kocsiba ült. Ezúttal, kemény télvíz idején, nem akaródzott lóháton utaznia. Postakocsival indult a nagy útra, amely nem is hosszúsága, hanem fontossága miatt látszott nagy-nak előtte.

Pár napig kellett csak rázkódnia a fagyos országúton, bundák tömegébe bugyolálva, lábán vastag posztócsizmával. S egy téli délután kitárult előtte Páris, sötét házsoraival, s a házsorok fölött a szürke ég alapján szürkélő füstvonalakkal. Drága fogadóban vett szállást, mert udvari izenetek átvételére kellett felkészülnie, ehhez méltó környezet kellett. Miután kicsomagolta holmiját, amit sohasem bízott másra, azonnal a követ lakására sietett. A bevezető udvariasságok után De Vicq azonnal a tárgyra tért.

— Eddig minden jól ment, kedves barátom, de máris kezdődnek a bajok. Azt a kényes viszonyt, amelyben a király él anyjával, ismered. Tüntetnek békéjük nyájasságával, de gyermekesen féltékenyek egymásra. Nos tehát: ma hétfő van, az anyakirályné csütörtökre tűzte ki első kihallgatásodat. De a királynak is jelentettem, hogy érkezel és engedelmet kértem, hogy bemutassalak. A király örvendett ismeretségednek és kitűzte kihallgatásodat szerdára. Tehát most azt a helyzet, hogy az anyakirályné meghívására vagy itt, s mégis a királynál kell előbb jelentkezned. Ez nagyon kínos, nem tudom, hogyan fogunk kimászni belőle.

— Majd kimászunk valahogyan. Még nincs itt a szerda. Dum spiro, spero. Jegyezzük fel tehát az eddigi határidőket. Szerda és csütörtök?

— Itt vannak a megadott órák is. Jegyezd fel.

— Köszönöm. De mindenekelőtt a Luxembourg-palotát kellene látnom, mert a szóbanforgó galéria

ismeretében sokkal könnyebben tudnék a királynéval beszélni. Azonkívül bizonyára van a királynénak udvarmestere, anyagi ügyeinek valaki intézője, akivel helyes volna az olyan részletkérdéseket elintézni, mint például a képek szállítási költségeinek kérdése, az én úti kiadásaim és egyéb ilyesmi.

— Igazad van. Ez az ember De Maugis abbé, a Szent Ambrus-eklézsia plébánosa. Mindig a palotában található.

— Akkor még ma elmegyek oda. Aztán a képektől függetlenül, még két ügyem van. Fel kellene keresnem Grotius Hugót, a tudóst, valamint Peirese államtanácsost. Ha igen kedves akarsz lenni hozzám, kegyelmes báró, segítesz ezeket felkutatnom.

— A legnagyobb készséggel. S az abbéhoz akár rögtön indulhatunk.

A Palais Luxembourg hatalmas palota volt s mintegy elzárva felséges lakóját a közönséges halandók elől, bent a tágas udvarban hordta csak díszes homlokzatát, az utcára földszintes zárt folyosók két kőszárnya tekintett csupán, köztük kupolás torony alatt mindössze akkora ajtó, amelyen hintó már nem férhetett be. Ők is itt léptek be és a folyosón át haladtak a belső lakosztályok felé. Utközben a fegyveres őrök mereven tisztelegtek a külföldi követnek. Itt már emeletes volt a hatalmas palota, sőt homlokzati szárnya kétemelet magas. Pompa és majdnem esztelen gazdagság mindenütt. Az a kis mellékszoba, amelyben az abbé lakott, s amelynek fehér falon fekete kereszt volt minden dísze, szinte inasszobának tetszett ebben a pompában. Maga De Maugis abbé kicsiny, rendkívül kövér ember volt, arca kerek és piros, mint a paradicsom.

— Én, — mondta a kezdődő társalgás során az abbé —, eleinte ellened voltam, őszintén megmondom. Véleményem az volt, hogy őfelségének ezt a

munkát francia művészre illik bízni. De azt is őszintén megmondom, hogy alkalmas franciát magam sem tudtam mondani. Legjobb lett volna persze szegény Fréminet, de ő két éve meghalt. Vouet Itáliában van és onnan nem lehet hazahozni. Egy Poussin nevű fiatal művészt nagyon ajánlanak, de annak még nincs kellő hírneve. Így tehát beláttam, hogy győztél, uram és hidd el, örvendek győzelmeden. A képek árát mindenesetre tudni szeretném.

— Addig nem mondhatok árat, főtisztelendő úr, míg a munka nagyságáról foglalmam nincs. Látnom kellene a galériát. Azért is jöttem volta-képpen azonfelül, hogy nálad tisztelegjek. A kegyelmes úr oly végtelen jó hozzám, hogy segített színed elé jutni. De mondd csak, főtisztelendő úr, az anyakirályné öfelsége ilyenkor a palotában szokott tartózkodni?

— Igen. Ez az az időpont, mikor az előtte hódolni kívánó hölgyeket fogadja.

— Persze, persze, akkor nem is lehet ideje soron kívül egy szerény művész számára.

— Természetesen nem, — szólt kissé elhidegvedve és felsőbbbségesen az abbé —, kihallgatásod idejét már megszabta.

— Úgy van. De tudod, atyám, ez a kihallgatás akkora esemény az én életemben, hogy nagyon nehéz kívánni azt a csütörtököt. Még a szerdát is nehéz, mikor a király öfelsége elé járulhatok. De belátom, hogy hódolattal és engedelmesen várnom kell, noha vágyam csak annyi lett volna, hogy az anyakirályné öfelségének kezét csókolhassak. Csak éppen hogy megjelenhessek előtte. Neked azonban igazad van: az időt öfelsége tűzte ki, mert ilyen jelentéktelen ügyben aligha igyekezett beszélni a királlyal.

— Várjál csak, — szólt élénken De Maugis abbé.

— hogy is mondtad ezt? A király előbbre rendelt, mint az anyakirályné?

— Úgy van, uram. Öfelsége ezt aligha tette volna, ha tudja, hogy ide csütörtökre parancsoltak, már csak édesanyja iránt való udvariasságból sem.

Az abbé mélyen elgondolkozva simogatta kopasz fejét.

— Úgy. Hát akkor elvezetlek benneteket a galériákhoz.

Felkerekedtek. Óriási csarnokba jutottak el, amelyet körülfutó karzattal tagozott az építőművész. A karzat fölött mezőkre osztott fal kínálkozott — egyelőre fehérén — a festőművésznek. De még körül sem nézhettek, mikor az abbé engedelmeiket kérte, hogy egy pillanatra távozhassék. Ők addig csak nyugodtan tanulmányozzák a terepet. Nem telt belé tíz perc, már jött is vissza.

— Alkalmam volt öfelségével beszélni. Szakítani kíván egy percet arra, hogy a követ úr bemutassa a művész urat. De csak egy percet, mert több ideje nincs. Fáradjatok utánam.

A királyné előszobájába vezette őket. Több hölgy ült ott várakozva, többnyire idősek, de mind túlzott divatossággal öltözve. Kisvártatva nyílt az ajtó, egy hölgy jött ki, s az abbé a két férfit betesékelte. Ott ült tükrös, aranyozott kis fogadószobájában IV. Henrik özvegye, Medici Mária, kemencealakúra hízott, tokás hölgy, dús keble fölött gyöngy-sor, fülében sziporkázó gyémántfüggő.

— Hálásan köszönöm a kegyet, — mondta De Vicq báró, — hogy Rubens Pierre Pault alázatos hódolattal bemutassam.

Az anyakirályné mindkét úrnak csókra nyújtotta párnás kezét, aztán Pieterhez fordult:

— Szívesen fogadlak, uram. Helyesen tetted, hogy szokatlan időben jelentkezél. Okos embernek látszol.

— Ez nem okosság nálam, felség, hanem Medici-hűség. Hosszú évekig voltam felséged főméltóságú nővérének udvari festője Mantuában.

— Ne mondd, ez érdekes. Szólj ki, De Maugis, a márkinénak, hogy még egy percig legyen türelemmel, mert ez érdekel. Tehát Mantuában festettél? Milyen időben?

— Ezerhatszáztól ezerhatszáznyolcig, felség. Közbeesik az a nagy emlékem, hogy jelen voltam felséged esküvőjén Firenzében, s az elragadó szépségű menyasszony ma is előttem áll. Még arra a csodálatos ruhára is emlékszem...

— Jaj de érdekes... az a ruha, csakugyan... Hiszen órákat kell veled beszélnem. De Vicq báró, nagyon köszönöm neked, hogy ezt a művészt ajánlottad. Most, sajnos, nem érek rá, de csütörtökön annál jobban rá fogok érni. Adieu, urak.

Két kézesók következett, de még valami: Medici Mária nyájasan búcsút intett saját felséges kezével a kihátráló művésznek. Az ajtón bement a soron következő hölgy. Ők visszamentek az abbé szobájába. A hirtelen audiencia különösségéről egyik sem szólt semmit. Azonnal rátértek az anyagiakra. Pieter kikötötte a mellékes költségeket, s a festészeti munkáért, mivel kiszámította, hogy tizennyolc nagy festmény fér el a galériákon, húszezer tallért kért.

— Mennyit? — szisszent fel az abbé.

— Húszezer tallért, uram. A követ úr a tanum, hogy ez az összeg az én megszokott árainmnál alacsonyabb. De ha soknak találod, terjeszd őfelsége elé igényeimet. Ő Firenzéből való, ahol tudják, melyik művésznek mennyi jár.

Az abbé a forma kedvéért még próbált alkudozni. De Pieter kemény maradt, mint a kőszikla. Azt ajánlotta, hogy szívesen elküldi egy Van Dyck nevű tanítványát, az megcsinálja tízezerért. Az abbé legyintett és belement a húszezerbe. A két úr elbú-

csúzott. S mialatt az abbé kikísérte őket, a követ így szólt:

— Hidd el, főtisztelendő úr, jó üzletet csinálsz. A képek gyönyörűek lesznek. Ismerem Rubens úr képességeit, meg is tudom ítélni, megvan a kellő szemem hozzá.

— Valóban úgy látom, — mosolygott a kis gömböc abbé, — hogy te vagy a művész és barátod a diplomata.

X.

Peiresc, vagyis teljes nevén Fabri de Peireso Claude, könyvekkel túlszűfolt lakásban lakott. A fejlődő Párisban nehéz volt megfelelő szállást találni, aki nem tudott magának palotát építeni, az úgy kucorgott, ahogy lehetett. Ebben a lakásban egymás hegyén-hátán állottak a könyvek, a bejáratot is szűkebbé tették a fal mentén felhalmozott torlaszaikkal s az ablakpárkányokon tornyozódva még a világosságból is elvettek. A legbelső szobában meg éppen nagy volt a zsúfoltság, itt rézből készült csilágászati műszerek, térképek, földgömbök, olajfestmények és kitömött állatok között üldögélt íróasztalánál a provánszi úriember. A vendég érkezésére felkelt.

— Megismersz? — kérdezte Pieter.

Peiresc zavartan meghajtotta magát és boldogan motyogta:

— Hogyne ismernék rád, uram. Alig változtál. És Gevaert jelezte, hogy jönni fogsz.

Pieter megütődve nézett rá. Egészen más fogadtatást várt.

— Ejnye de furcsa vagy. Azt hittem, a régi firenzei pajtás maradtál.

Erre feloldódott köztük a feszesség. Egyszerre tárták ki ölelésre karjukat és már ott is voltak egy-

más kebelén. Mikor aztán szemközt ültek egymással és tekintetökben a régi baráti hűség melenkedett, Pieter még egyszer szóvátette:

— Tulajdonképpen miért nem írtunk egymásnak? Csak izengettünk Rockox meg Gevaert útján.

— Magam sem tudom. Talán nem bíztunk egymás emlékezetében. És ilyen esetekben valami álszemérem is visszatartja az embert. „Talán én nem jelentettem neki annyit, mint ő nekem“, — mondjuk magunkban és restellünk írni. De most mondj el magadról mindent, majd én is elmondom azt a keveset, ami velem történt.

Valóban kevés történt Peiresckel: Firenzéből hazajött, provánszi hazája Párisba küldte, itt állami hivatalba lépett, elég gyorsan halad felfelé a ranglétrán, könyvei között él és igen nagy levelezést folytat Európa legkülönbözőbb pontjain élő könyvgyűjtőkkel. Ha szabad ideje maradt, Páris gyűjteményeit bújta.

— Politikával nem foglalkozol?

— Hogyne. Az a hivatalom. De mihelyt a hivatalból hazajövök, elfelejtem.

— Én pedig úgy vagyok vele, hogy mihelyt megszünök festeni, eszembe jut. Engem nagyon érdekel. Politika, régészet, könyvek.

Az egymásra talált jóbarátok alig győztek eleget gyönyörködni egymásban. Most megint úgy találták, mint fiatal korukban Firenzében, hogy humanista fogalmaikkal nagyon is egymásnak valók. Még az egyéniségek közötti különbség is csak arra való volt, hogy még jobban érdekeljék egymást: Peirese jobban eltolódott a természettudományok felé, Pieter a nyelvek és a történelem felé. De mind-egyiküket szerfelett érdekelte, amit a másik mondhatott. Miután jó két órát beszélgettek, Peirese máris a nyakába vette Párist, hogy barátjának gyűjteményeket mutathasson. Egész nap együtt ma-

radtak, szüntelenül járkálva, épületeket, képeket, érmeket nézegetve, közben étkeztek a legközelebbi kiskocsmában, aztán megint folytatták a tanulmányi körutat. Rengeteg volt a néznivaló, nagy olasz mesterek számos olyan képe volt a királyi, vagy főúri gyűjteményekben, amelyeket Pieter hírből ismert csupán. Különösen Cellini emlékei érdekelték: a viharos életű művész soká élt itt I. Ferenc udvarában, lépten-nyomon találkozni lehetett tehetsége egy-egy elragadóan formált szüleményével.

— Itt csinálta a fontainebleau-i nimfát is, — mondta Pieter.

— És a sőtartót, — bólintott Pierese.

Már nem is csodálkoztak egymás műveltségén. Tudomásul vették, hogy hosszú kikezdések helyett elég egyetlen szót, vagy címet mondaniok, már értik egymást. Úgy beszélgettek, mint ahogy Ciceró szabadosa, Tiró, írt, aki feltalálta a gyorsírást. Este találkájuk volt Grotius Hugóval, Pierese a Pieter kérésére még délelőtt intézkedett, hogy a tudós az este meghatározott órájában egy bizonyos vendéglőben várja őket. Az már ott is volt, jellegzetesen hollandi ember, negyvenen még innen, fáradt és nyugtalan arcú. Ő és Peirese már jól ismerték egymást. Pieter azonnal rátért a családi kapcsolat megállapítására.

— Erről tudok, — mondta Grotius, — flandriai unokaöcsém Fourment-leányt vett feleségül. A te sógornődet pedig Fourment-fiú vette el. Ez nagy büszkeségemre szolgál, hírneved Hollandiába is eljutott. Én magam Fourmentékat, sajnos, nem ismerem. Most, mikor a börtönből megszöktem, Antwerpenen keresztül jöttem, de olyan lóhalálában menekültem, hogy nem értem rá rokonok után nézni.

— És most itt hogyan vagy, uram, mit jelentsek otthon öcsédnek?

— Köszönöm, jól vagyok. Sikerült háromezer livre évjáradékot kapnom, abból úgy ahogy megélek. De csodálom bátorságodat, Rubens úr, hogy nyilvánosan mutatkozol velem. Mindenütt kémek figyelnek engem, Brüsszel számáraátkozott protestáns eretnek vagyok, Hága számára pedig katolikus-bérenc áruló. Aki velem egy asztalhoz leül, jóhírét kockáztatja.

A számkivetett tudós véres keserőséggel beszélt. Pieter nyugtatni igyekezett.

— Uram, a dolgok változhatnak. Visszajuthatsz te még hazádba és elfoglalhatod a hozzád méltó polcot. Hiszen tudtommal elég korán vitted valamire.

Grotius keserűen kacagott.

— Korán. Azt elhiszem. Tizennégy éves koromban a leydeni egyetemen Scaliger maga nevezett jóbarátjának. Tizenöt éves koromban szegény Olden-Barnevelt választott útítársul, hogy Franciaországba hozzon magával. Huszonnégy éves koromban Hollandia közügyésze voltam. Harminc éves koromban Hollandia követe voltam Londonban. Harmincöt éves koromban halálra ítélték. Ha hazamégy, kedves rokonom, terjeszd szélteben és hangosan, hogy a pápának is lehet hinni, Gusztáv Adolfnak is, a spanyol királynak is, Ferdinánd császárnak is, az angyaloknak és ördögöknek is, csak Orániai Móricnak ne higgyen senki. Gonoszabb, önzőbb és ravaszabb, mint maga Lucifer.

— Ez nagyon érdekel. Mondd el, uram, ügyedet a herceggel és írd le őt nekem részletesebben.

Mintha zsilipet nyitottak volna fel, Grotiusból megeredt az áradat. Pieter feszülten figyelt. Minden olyan részletet, amelyet fontosnak gondolt a maga és apósa titkos mozgalmának szempontjából, erősen emlékébe vésett. Voltak nevek, amelyeket feltűnés nélkül megismételtetett. A nagy per elmondása, melynek folyamán a dordrecht külön zsinat Olden-

Barneveltet, Grotiust és Hogerbeetsét halálra ítélte, nem tartalmazott újabb szempontokat, de élesebben megvilágította Hollandia belső politikájának lényeges kérdéseit. Grotius hosszasan kipanaszkodta magát és láthatóan megkönnyebbült. Sőt most már bizonyos belső örömmel beszélt újabb költeményeiről, szindarabterveiről, főként pedig új nagy művéről, amelyet XIII. Lajosnak szándékozott ajánlani és „De iure pacis ac belli” címmel most írt a békebeli és hadijogról.

— Mert nincs a emberiségnek nagyobb kérdése békénél és háborúnál.

Ezt olyan hangon mondta, mint aki biztatás esetén hosszabb fejtegetésre is hajlandó. Pietert elfogta a kísértés. Olyan tárgy volt ez, amely egész eddigi életén át foglalkoztatta, s most egy európai hírű jogtudóssal és gondolkodóval lett volna alkalma beszélgetni róla. De fegyelme nagyobb volt, mint az eszmecsere vágya: szokott lefekvésének ideje elérkezett, felkelt és semmi marasztalásra nem engedett. Peiresc szánkót hozatott és hazakísérte. Fogadói szobájában még gyorsan papírra vetette a Grotius előadásának fontos adatait.

Másnap De Vicq báró jött érte a megbeszélt időben és vitte a királyhoz. XIII. Lajos nem sokáig váratott magára. Mikor a szárnyas ajtó megnyílt és a flamand urak beléphettek az előírt mély udvari hajbókolással, a felegyenesedő Pieter huszonegy éves szálas fiatalembert látott maga előtt, akinek hosszúkás Bourbon-arca sápadt volt és színtelen. Kettő látszott rajta: gőg és unalom. Ez a fiatalembert tizenhat éves korában megölette Concinit, aztán édesanyját száműzte Párisból. Az a tekintet, amely kutatóan szemügyre vette, sehogyan sem fedezte fel arcában e tettek erélyét és határozottságát. Inkább azt olvasta le róla, hogy mindezt nem egy lágy siheder vitte véghez, hanem erős környezete.

— Mit mondhatsz nagynéném offensege hogylétéről? — volt a király első kérdése a bemutatás után.

— Isabella offensege kitűnő egészségnak örvend, Sire, nagy bánatából már felépült, s ha megmondom neki felséged érdeklődését, ez még jobban felvidítja kedélyét.

De a király nem igen figyelt erre a válaszra. Bizonyára nem is ismerte a főhercegasszonyt, aki nem is neki, hanem feleségének volt nagynénje.

— Te tehát anyám offensege hívására jöttél Párisba. A Palais Luxembourgban fogsz festeni, hallom.

— Igenis, Sire.

Pieter figyelte a király arcát. És bármilyen mozdulatlan arc volt az, leolvasta róla, hogy a király most rendelni fog. Neki is legyen Rubens-sorozata, necsak anyjának.

— S megbeszéltétek már a képeket?

— Még nem, Sire. Felségeddel előbb van alkalmam beszélni a képekről.

— Ó, azok a képek nem igen érdekelnek. Hanem volna nekem is megbízásom számodra. Tudsz nekem faliszőnyegeket tervezni?

— Hogyne, Sire. Megfestem, s a szövőgyár megcsinálja. Sőt én úgy csinálom, Sire, hogy a dolog fonákát festem meg. Mert a szőnyegszövők a festmény tükörképét adják vissza. Ha tehát a fonákát festem, a tükörkép lesz a helyes.

— Úgy. Ez érdekes. Rendelek tehát nálad tizenkét faliszőnyeget. A méreteket megkapod. A tárgyat megadom: a tizenkét kép Nagy Konstantin életének egyes jeleneteit ábrázolja. Ismered Nagy Konstantin életét?

— Eléggé, Sire, a történelemben járatos vagyok. S ha szabad valamit alázatosan megjegyeznem, Sire, a mű mindig annál jobb, mennél nagyobb kedve van

hozzá a művésznek. A Konstantin élete pedig igazán lelkesítő téma.

— Jól van, mondjál tehát egy-két ötletet, mit festenél meg belőle?

— Például: az ifjú Konstantin megszökik Galériusz táborából, hogy apjához menjen Britanniába. Okvetlen megfestendő az „In hoc signo vinces” jelenet. Aztán győzelme Maxenciusz fölött a milviuszi hídnál. Azt is megfestendőnek tartom, Sire, mikor Milánóban kiadja a rendeletet a keresztények szabad vallásgyakorlatáról. Jó jelenet, mikor elnököl a niceai zsinaton.

— Össze tudsz szedni tizenkettőt?

— Nehezen tudom tizenkettőbe beleszorítani, Sire.

— Többre pedig nincs hely. És mibe fog kerülni ez a mulatság?

— Sire, erre nem tudok felelni, míg szőnyeggyárat nem választunk. Én a brüsszelit ajánlom, amely remekül dolgozik. Már most kétféleképpen lehet alkudni: vagy megkapom a tervezési díjat, a szőnyegek árát pedig a magas udvar megbízottja tárgyalja le Brüsszelben, vagy én intézem a szőnyeggyárat is, akkor általányösszeget számítok.

— Értem. Hát ezt még megbeszélem embereimmel. Ha a tizenkét témát kiválasztottad, jegyezd fel, hogy jóváhagyjam, vagy megváltoztassam. A rendelés elvben mindenesetre megtörtént. De Vicq báró, hogyan szolgál egészséged?

— Köszönöm a magas érdeklődést, jól vagyok, Sire.

Ezzel a kihallgatás véget ért. Pieter sietett Peireschez és Konstantinról szóló könyvet kért tőle. Azzal hazament és nyomban elolvasta és kiválasztotta a tizenkét képtárgyat. De Vicq a jegyzéket még aznap eljuttatta a királyhoz.

— Nem fog ez a jóváhagyás sokáig húzódni? — aggodalmaskodott Pieter.

— Miért húzódnék? A királynak a világon semmi dolga nincs. Az államügyekkel egyáltalában nem foglalkozik. Azokat Richelieu intézi. A legfontosabb név Franciaországban. A jóváhagyás azonnal meglesz.

Másnap aztán következett az anyakirálynénál kitűzött audiencia. Medici Mária azonnal ezt kérdezte:

— Voltál a királynál?

— Voltam, felséges asszony, — felelte Pieter, s nem is várván további kérdéseket, folytatta, — őfelsége igen kegyes volt hozzám és tizenkét faliszőnyeg tervezésével bízott meg Nagy Konstantin életéből vett tárgyakkal.

— Nagy Konstantin, — ismételte mohón az anyakirályné, — nem eléggé ismerem az életét. Milyen volt a viszonya... szüleihez?

— Felség, — felelte Pieter nyugodtan, — Konstantin viszonya a szüleihez a legjobb volt. A király őfelsége semmiesetre sem gondol arra, hogy ezekkel a képekkel a saját életéből, vagy a dinasztia életéből bármit is jelképezzen. Szándéka nyilvánvalóan hitet tenni a katolicizmus mellett. Konstantin volt a keresztény vallás első nagy uralkodója. Példája a hugenottáknak szólhat, hogy térjenek vissza az egyedül üdvözítő hit kebelébe.

Az anyakirályné láthatóan megkönnyebbült.

— De nehogy aztán az ő szőnyegei miatt elhanyagold az én képeimet. Annak csak örvendek, ha ilyen szép megbízást kapsz, de a király várhatott volna vele, míg az enyémet teljesítetted. Elvégre én voltam az első. Az én ötletem volt, hogy Párisba gyere.

Pieter jól tudta, hogy kinek az ötlete volt. De azért hálásan megköszönte az anyakirálynénak.

S biztosította, hogy képeit nemcsak, hogy el nem hanyagolja, hanem élete legfontosabb feladatának tekinti. Aztán nekikészült, hogy meghallgassa a művészi parancsokat. De az anyakirályné nem erről akart beszélni. Először is Mantuára terelte a szót. Három mondat múltán már hevesen szidta boldogult sógorát. Elvetemedett kéjencnek nevezte, aki az ő áldott nővére életét teljességgel elkészerítette. Pieter alig szólt bele ebbe a hosszú filippikába. Volt ura emlékét nem szerette volna a maga részéről is gyalázní, az állhatatlan, korhely, szeszélyes hercegről még most is a szeretet emlékét hordozta szívében. De az anyakirályné nem is igen várt tőle nyilatkozatot. Megállapított, kijelentett és nyilvánvalóan nem szerette az ellentmondást. Mantua után minden átmenet nélkül Brüsszelre tért át, de most már kérdéseket tett fel. Egyre többet és egyre bizalmasabbat. Udvari pletykákat akart hallani Isabella főhercegasszonyról. Majd azt akarta tudni, hogy néhai Albrecht főherceg valóban olyan mintaférj volt-e, amilyennek hirdették, vagy csak ügyesen el tudta ámítani feleségét, mert a férjek mind utolsó csirkefogók. Pieter óvatosságot öltött magára, minden szavát erősen meggondolta és határozottan állást foglalt a boldogult főherceg kifogástalan erkölcei mellett. A brüsszeli udvari élet részleteiről nem volt hajlandó tudni semmit: ő Antwerpenben él, az udvari festőknek csak címét hordja, Brüsszelben ritkán fordul meg. Az anyakirályné végre áttért a megfestendő képekre.

— Nagyon jó benyomást tettél rám, Rubens, veled nyíltan és bizalmasan akarok beszélni. Itt két sorozatról van szó. Egyik az én életemet fogja tárgyalni, másik a boldogult királyét. Ez az utóbbi ráér, ez későbbi dolog lesz, most beszéljünk az én sorozatomról, amely tizennyolc képből áll. Ennek a tizennyolc tárgynak a kiválasztása nem olyan egy-

szerű, mint a Konstantiné. Az én életem a fiamétól elválaszthatatlan. Nyiltan beszélhetek róla, hiszen az egész világ tudja: köztem és a fiam között bizonyos ellentétek merültek fel. Ezeket, hálístennek, elintéztük, a harmónia közöttünk most is kifogástalan. Nem is szeretném ezt a harmóniát bármilyen kiáltó tapintatlansággal, a mult felhánytorgatásával veszélyeztetni. Szívesen elhallgatok sok mindent, ami igazságtalan volt és fájdalmas. De viszont azt senki sem várhatja tőlem, hogy sajátmagamat pellengérre állítsam. A tizennyolc kép kiválasztása tehát kényes, mondhatnám: diplomatikusan lesz. Ebben tanácsaidra van szükségem. A sorozat tárgyait gondosan kijelöljük, aztán elkezdheted a munkát. Munka közben aztán mindig ráérünk ezt, vagy azt megváltoztatni, hiszen a képek elkészülését állandó figyelemmel fogom kísérni.

Pieter esze gyorsan dolgozott az anyakirályné szavai alatt. Nyomban megérezte a feladat kényességét: itt nem egyébről van szó, mint arról, hogy az anyakirályné egy Rubens-sorozatban mintegy röpiratszerűen igazolja magát fiával szemben. Minden szépítés az ő javára egyszersmind támadássá válik a király ellen. Tehát már a tárgy kiválasztásánál nagyon óvatosnak kell lenni. Abba pedig semmiesetre sem lehet belemenni, hogy munkáját állandóan ellenőrizték. Ha az anyakirályné mindig ott akar lenni a festésnél, akkor majd a király is kedvet kap ehhez. Részint folyton új ötletek fogják zavarni a már előre megállapított munkát, részint anya és fiú ott különbözhetnek össze a kép előtt, annak pedig csak a festő válhatik áldozatává. Mindezt villámgyorsan átgondolta és azonnal felelt:

— Ez nagyon kitüntetne engem, felség, de kivihetetlen. Én nem dolgozhatom Párisban. Megvan ez két évi munka is, tehát mivel családomat nem tudom két évig nélkülözni, teljes háztartásommal,

feleséggel, három gyerekkel, a műterem tíz emberével és személyzettel itt kellene élnem Párisban, ez elviselhetetlenül megdrágítaná az egészet. A kivétel egyetlen módja, hogy itt megállapodunk az egyes képeken és otthon mindent megfestek, jövők a kész képekkel és személyesen állítom fel őket.

— Ó ez nagy kár, — sajnálkozott az anyakirályné, — pedig már úgy örvendtem, hogyan fogom figyelni a képek születését.

— Az én veszteségem sokkal nagyobb, felség, mert arról a szerencséről kell lemondanom, hogy műtermemet mindennap egy királyné látogatja meg. De a képeknek használ, ha a művész megszokott, rendes műtermében készülnek. Talán tekintsük ezt elintézettnak és nézzük végig a tizennyolc festmény lehetőségeit.

Az anyakirályné jegyzeteket szedett elő. Leült s a festőnek is helyet mutatott.

— Én már jegyezgettem itt, ami eszembe jutott. Azt hiszem, firenzei ifjúságommal kellene kezdeni.

— Ne hagyjuk ki „A királyné születése” című képet, felség. Ez logikus kezdete is egy élettörténetnek, aztán meg sorsdöntő pillanat is Franciaország számára, mikor legnagyobb királynéja a földi életbe érkezik.

Medici Mária egyáltalán nem vette bóknak a bókot. Mint aki magát mindig Franciaország legnagyobb királynéjának tartotta, buzgón bólított.

— Ebben teljesen igazad van. Születésemmel kell kezdeni. Ez lesz az első. De mit vegyünk ifjúságomból? Nekem nagyon szomorú ifjúságom volt, Rubens. Anyámat korán elvesztettem, apám második felesége a hírhedt Capello Bianca volt, akiről bizonyára mindent hallottál Mantuában. Ez az aszszony mindenáron meg akarta nyerni szeretetemet, én azonban engesztelhetetlenül gyűlöltem. A nővé-

remmel fogtam össze ellene, akit jól ismersz. De ő korán férjhez ment, s én magam maradtam. Tizen-négy éves voltam, mikor apám oly rejtélyesen meghalt. Ekkor Fernandó nagybátyám foglalta el a trónt. Ott hányódtam az udvarnál és éreztem, hogy mindenkinek terhére vagyok, mert nem akartam férjhez menni. Válogattam. Azt mondd meg, művész, mit lehet ebből megfesteni.

— Nagyon könnyű a válasz, felség. Franciaország számára ezek a részletek nem jelenthetnek semmit. De hogy műveltségéről és szelleméről híres királynéját hogyan nevelték, az annál fontosabb. „A királyné nevelése“ legyen a második. A tudományt, művészetet festjük oda, szép csoportot lehet csinálni.

— Kitűnő. Igazán kitűnő. De most annál nehezebb dió következik. Férjhezmentem. Elvett a francia király, aki sohasem látott engem. Nehéz volna azt állítani, hogy hallomásból belémszeretett. Mindenki tudja, hogy a fejedelmek hogyan házasodnak. De úgy érzem, hogy egy frigyből teljesen kihagyni a szerelmet nagyon rideg dolog volna egy művészi alkotásban. Te megnyerted bizalmamat, előtted merek beszélni. A kendőzetlen igazság az, hogy én valóban szerelmes voltam IV. Henrikbe egy magányosan ábrándozó fiatal leány álmaival. De hogyan ment bele ő a házasságba? Kiélt öregember volt, mikor Valois Marguerite-től sikerült elválnia. Először Isabella infánsnőt akarta elvenni, aki akkor régebben lett Flandriának, el is vette volna, ha Spanyol-Németalföldet vele adták volna. De nem adták. Akkor a szeretőjét vette volna el. D' Estrées Gabriellet. Ebbe Sully herceg nem ment bele, mert jól tudta, hogy Franciaországnak külföldi dinasztia kell és pénz. Így jöttem én szóba, mert IV. Henrik rengeteg pénzzel tartozott a családomnak. Sőt nemcsak pénzzel, hálával is. Fernando nagybátyám be-

szélte rá, hogy katolizáljon, így aztán a pápa elismerte. Hidd el, hogy a férjem a Mediciék eszének köszönhette trónját, ennél fogva köszönheti a fiam is. De ez későbbi kérdés. Most mondd meg, hogyan lehet megfesteni egy ártatlan leányka és egy érdek-hajhászó öreg kéjenc házasságát, hogy abban a szerelemnek is szerepe legyen. „Medici Mária álmodozik IV. Henrikről“. Ezt nem találod jónak?

Pieter a megjegyzések özönét hallgatta el. Az „ártatlan leányka“, aki úgy álmodozott a mesebeli hősről, huszonhét éves volt, mikor eljegyezték. S addig azért válogatott, mert előkelő fejedelmi sarj egész Európában nem akadt, aki a testvérgyilkossággal gyanúsított nagyherceg családjába hajlandó lett volna beházasodni. Még a nyomasztó adósságok terhe alatt kínlódó IV. Henrik is nehezen szánta rá magát, mert tudta jól, hogy a Medici-név milyen átkos hangzású Franciaországban, mióta II. Henrik felesége, Medici Catarina, annyi bajt okozott a franciáknak. De Pieternek a szeme sem rebbent meg, mi alatt mindezt lenyelte. Egészen mást felelt:

— Nem, felség, ezt nem találom jónak. Ha „Medici Mária álmodozik IV. Henrikről“, abból még az is következhetik, hogy IV. Henrik kegyet gyakorolt vele és elvette könyörületből. Én arra gondoltam, hogy megfestjük azt a jelenetet, mikor „IV. Henrik megkapja a Medici Mária arcképét“. Ebből rögtön következik, amit különben a király arckifejezésében is vissza tudok adni, hogy IV. Henrik azonnal lángra lobban a képen ábrázolt gyönyörű szüz iránt.

— Hallod, Rubens, te igazán okos ember vagy. Ez így nagyszerű lesz. Most tehát a firenzei esküvő következik.

— Úgy van. Ott jelen is voltam, sőt vázlatokat is csináltam. Sohasem hittem volna, hogy valaha előkereshetem és használhatom őket.

— Ezt az esküvőt nagyon szépen csináld meg.

Különösen a ruhát, amelyet emlegettél. Aztán feljegyeztem itt megérkezésemet francia földre. Marseilleben szálltam partra.

— „A királyné partraszállása Marseilleben“. Ez jó. Szépen lehet megcsinálni. Aztán jön az első találkozás.

— Ez Lyonban történt. Látod, fel is írtam. Aztán felírtam egy nagyon szép estélyt, Párisban és egy tűzijátékot is.

— Takarékoskodjunk a tárgyakkal, felség, öt már van. Csak a kimagasló eseményeket vegyük. Most jöhetne XIII. Lajos őfelsége születése.

— Az jó, de nem ezzel a címmel. „A dauphin születése“, ez jó cím. Hanem most aztán légy okos. Most következett az én szerencsétlen, boldogtalan és keserves házaseletem. Hallatlan, hogy én mit szenvedtem, Rubens. Amit az az ember velem csinált, ahogy megszégyenített, ahogy törvénytelen kölykeit a fiammal együtt neveltette, ahogy egyszerre három szeretőjét kellett eltűrnöm a saját asztalomnál, arra nincs kifejezés. Még életveszélyben is forogtam miatta.

— Ezt nem tudtam, felség. Hogyan?

— Egyszer úgy felháborított Sully jelenlétében, hogy fájdalmamban pofon akartam ütni, Sully az utolsó pillanatban elkapta a kezemet és rámkialtott: „felség, a király bármikor fejedet veheti“. Ilyen életem volt nekem IV. Henrik mellett. Mit tudsz erről mondani?

— Semmit, felség. Erről egyáltalán nem beszélünk. A királyné méltóságán alulinak tartja, hogy a király viselkedéséről beszéljen. Azt is gondoljuk meg, felség, hogy a jelenlegi király édesatyjáról van szó. Olyan fenkölt anya, mint felséged, még célzást sem tehet a fiú előtt az apa multjáról. Ezt a kort egyszerűen kihagyjuk.

— Igazad lehet. Bár itt négy képtárgyat is fel-

írtam. De igazad van, jobb, ha erről nem beszélünk. Következik „A koronázás”. Mikor a király a kis Montmorency-leány botránya idején dühében hadba vonult Jülich ürügye alatt. Tudod ezt a Montmorency-dolgot?

— Tudom, felség. Sőt a menekült Condé herceget láttam is Brüsszelben fiatal feleségével.

— Hát mit szólsz? Egy ilyen jelentéktelen játékbaba, hogy megbolondította azt az öreg embert. De már nem csinos. Az arca felpuffadt, a termeto elromlott. Ronda. Egyszerűen ronda. Egyszóval a király hadbavonulás előtt megkoronáztatott engem. Nyolcadik lesz „A koronázás”. Aztán jött a borzasztó dolog. Ravailac. A király meghalt.

— Ezt nem csinálhatjuk külön képnek, felség. Túlvéres és túlborzasztó lenne ilyen fenkölt sorozatban. S mit érezne a király, valahányszor látnia kellene anyja palotájában apja meggyilkoltatását? Ezt valahogyan be kell olvasztani a következő képbe. Mi volna a következő?

— Az én régensségem. Mikor uralkodtam. Ezen a képen ki kell fejezni, hogy milyen boldogok voltak akkor a franciák.

— Meglesz, felség. Ráfestjük a nép jólétét, az ország dicsőségét. De ha nem tévedek, felség, most érkezünk a legkényesebb időhöz.

— Úgy van. Most jön annak az aljas Condénak a mesterkedése. Képes volt fegyvert fogni. Igazán hallatlan. És csak pénzért. Megmutatta, mikor egyezkedni kellett vele. Semmi mást nem akart, mint pénzt. Magának és barátainak. A történelem legnagyobb szégyene marad az a poitiersi szerződés. Harminchat milliót juttattunk neki és cinkosainak. Akkor elhitették a fiammal, hogy Concini őt meg akarja mérgezni. Szegény félrevezetett fiam csak eszköz volt a kezökben. Nem volt elég erős, hogy a testőröknek megtiltsa, amit meg kellett

volna. A testőrök lelőtték Concinit, aki értem halt meg. Lelki üdvéért ma is imádkozom. Akkor következett Blois. És szökésem. És ennek a derék, okos Richelieunek a közbelépése. Nem tudom neked eléggé magasztalni Richelieut. Csak az ő kedvéért adtam vissza az uralmat a királynak. Nem lettem volna köteles, hiszen hivatalosan régens voltam. De átadtam a hatalmat neki, mert tudom, hogy Richelieu vezeti az ügyeket. Most itt tartunk. Ezzel az idővel igazán nem tudom, mit csináljak. Kilenc kép van még hátra. Te be tudod osztani? Mert én nem.

— Felség, aki az uralmat a király kezébe tette le, az alattvalóvá lett. Egy hű alattvaló igyekezik magát igazolni, de nem a királyi tekintély és az anyai megbocsátás rovására. Volt ennek a kornak más eseménye is. Hiszen a király öfelsége is megházasodott.

— Úgy van. Fel is van írva. Sőt a leányom is férjhez ment.

— Ez maga két kép. „XIII. Lajos házassága“ és „A spanyol királyné házassága“. A sorozat utolsó képe is magától adódik: „A királyné leteszi az uralmat a király kezébe.“ Volt a régensségnek valami feltűnő haditénye?

— Azt elhiszem. Juliers elfoglalása.

— Ez bőven elég, felség. S ezért nem is haragudhatik senki. Elvégre ez nem a király ellen irányult, hanem éppen rossz tanácsadói, ellenségei ellen. Ami felséged és fia szomorú emlékü diszharmóniáját illeti, azt ügyesen úgy oldhatjuk meg, hogy az Olimpust bele vesszük a dologba. Mondjuk: az istenek tanácsot tartanak és ott győz a bölcsesség, a szeretet, a béke. Mindezt jelképesen igen könnyű kifejezni, aki valamennyire művelt, mindent megérthet belőle. S aztán külön kép ábrázolja a békét a felséges anya és felséges fiú között. Most már csak négy kép van hátra. Én azt ajánlom felségednek,

hogy ezeket ne kössük most le. Az idő múlik. Sebek, amelyek frissek, még gyógyulhatnak. Azt is vegyük számításba, hogy a király öfelsége kétségtelenül nagyon igyekszik a jelenlegi békés viszonyt fenntartani, s bizonyára sok tekintetben olyan elégtétellel fog szolgálni felségednek, amely az életben fogja felségedet igazolni, a képek igazoló erejére nem is lesz szükség.

— Gondolod, hogy a helyzet javulhat?

Pieter szíve megdobbant. A francia anyakirályné azt kérdezte tőle bizalmasan, vajjon javulhat-e viszonya a francia királlyal. Az az inasgyerek, akit első mesterénél megpofoztak az inasok, legnagyobbavágóbb álmaiban sem mert volna ilyet álmodni. És anyja és Philips milyen büszke volna most...

— Meg vagyok győződve, felség. Meg is mondom, mire alapítom ezt. A király öfelsége teljesen megbízik Richelieuben?

— Teljesen.

— Viszont felséged meggyőződéssel és szilárdan hisz a bíboros úr odaadásában és hűségében?

— Richelieu a tűzbe megy értem, ha kell.

— Akkor ebből a helyzetből csak csupa jó következhetik. Én mindenesetre leszegezettnek tekintem a képek sorát... várjunk csak... a koronázásig. Utána a régensség következik. Itt még az árnyalatokban változások történhetnek. Hosszú hónapok állnak rendelkezésre e változások meggondolása dolgában. Mihelyt nyolc kép kész, azonnal hozom őket Párisba, ami már csak azért is jó lesz, mert meglátjuk, hogyan érvényesülnek a helyükön. A világitás is kíván esetleg valami csekélyebb igazítást és jó útmutatást ad a többiekre. Kérem erre a gondolatra felséged helyeslését.

— Megkaptad, Rubens. Most teljes kegyelemben, de nem szívesen, elbocsátlak. Mondd meg úr-

nődnek, a főhercegasszonynak, hogy irigyellek tőle. Olyan kevés híve van az embernek, akivel nyugodtan beszélgethet...

— Felséged elismerése mélyen meghat. De sajnálattal kell megjegyeznem, hogy még nem távozhatom.

— Miért, mi van még hátra?

— Két gyors vázlatról, felség. Bár felséged arcát nem könnyen felejtethi el, aki egyszer látta, szeretném a munkát mennél pontosabban és szebben elvégezni. Elég, ha két tartásban csinálok magamnak emlékeztetőt: szemközt és oldalt.

— Igaz, ezt belátom. Odakint bizonyára ámulnak embereim, mert régóta nem volt már ilyen sokáig valaki nálam, de most már mindegy, járjunk végére. Láss munkához, ha úgy tetszik.

Pieter szangvint vett elő és vázlatkönyvet. Szeme villámgyorsan szegődött hol az arcra, hol a papírra. Sebes vonásokkal kapta oda a szempár duzzadt, zacskós alját, a felkunkorodó ajakszéleket, a vastagon biggyedt alsó ajkat, a kereken ívelt állat, az erős tokát, de mindent az elhízott, öregedő dáma iránti szépítő, gyengéd kímélettel. Az anyakirályné olyan arckifejezéssel nézett egy nem létező pontra, mint a szépelgő menyasszony. Negyvenkilenc éves volt most, de tartása, mozgása, arca, beszédmodora azt a harminckilenc éves asszonyt mutatta, aki jól ismeri kíváncsi voltát, a vágyat azonnal tudomásul is veszi, de erkölce és rangja sajnálatos, időelőtti magányt parancsol reá. A vázlatokat megtekintette és kegyes főbólintással jóvá hagyta. De a távozó művészt még megállította:

— Az esküvői képen és egyebeken tudsz-e majd elég fiatalnak ábrázolni?

— Az igazat fogom festeni, felség. Ahogy én emlékszem, annál szebb és fiatalabb nem kell.

Innen Peirese lakására sietett. Megmutatta a

vázlatokat. De hosszú beszélgetéséről csak általános-
ságokat mondott el. Még a jóbaráttal szemközt is
fenntartotta azt az elvét, hogy inkább ő halljon má-
soktól titkokat, mint mások tőle. Csakhamar bent
voltak a meghitt beszélgetésben. Most már gyakrab-
ban esett szó a politikáról. Peiresc, mint figyelmes
házigazda, igyekezett olyan dolgokról beszélgetni,
amelyek vendégét legjobban érdekelték. És beszélge-
tés közben Pieter egyszer ezt mondta:

— Nektek mégis csak más a helyzetetek. Nem
kell félnetek a háborútól.

Peiresc nagyott nézett.

— Hogyhogy nem kell félnünk tőle? Hiszen
benne vagyunk a háború kellős közepében.

— Milyen háború kellős közepében?

— Hát te nem tudod, hogy Franciaországban e
pillanatban polgárháború folyik? Persze, miről is
vetted volna észre. Párisban semmi jele nincs. Meg
is szoktuk már, meg is untuk. Most ugyan megint
kezdenek beszélni róla, mert híre jár, hogy a király
maga akar hadat vezetni. Kérded, hova. Béarne tar-
tományba főleg, barátom. Béarne még ma is huge-
notta. Ott még visszasírják IV. Henrik legelső éveit,
mikor még nem jött rá, hogy Párisért még misézni
is érdemes. Fontos és előkelő vezéreik vannak, Ro-
han Henri köztük a legnagyobb és legnyakasabb.
Ez tavaly megelégette a katolikus túlkapásokat és
egyszerűen fegyvert fogott. Most azon a vidéken
szabályszerű háború folyik, ütközetekkel, öldöklések-
kel, falvak felgyújtásával. De ismétlem, Párisban
nem nagy visszhangja van a marakodásnak. Olykor
emlegeti valaki, hogy a béarnais sereg győzött, vagy
vereséget szenvedett valahol, de nem ügyel rá senki.
Legfeljebb az első miniszter, az öreg De Luynes.
Vagy talán ő sem, hanem inkább Richelieu. Mert
ez mindenre ügyel, különösen saját befolyására.

— Mondd el nekem, ki ez a Richelieu?

— Igen röviden meg tudom őt fogalmazni neked: előkelőnek és szegénynek született. Sanyarú és megalázott ifjúságáért most elégtételt követel a sorstól. Igazi neve Du Plessis. Nos, Du Plessis. a szegény kispap, teljes elégtételt fog kapni Richelieu bíborostól. A szegénységgel már nincs baja, palotája a legcsinosabb párisi paloták egyike. Most már rang kell neki. Király nem akarhat lenni, de minden egyebet annál inkább akar. Nagyravágyó és rendkívül tehetséges. A hűtlenséget kegyetlenül megbosszulja, de ő maga hűtelennek született.

— Senki, vagy semmi nincs, amihez hű?

— De van. Franciaország. Ő az igazi hazafi, ezt nem lehet elvitatni tőle. Legutóbbi sikere, hogy Párisnak eddig csak püspöke volt, ezentúl érseke lesz. Alig kapta meg a bíbornoki kalapot, máris heves szemrehányásokat tett a Szentszéknek, hogy a francia király székhelye csak püspöki város.

— Merre tör? Mi az iránya?

— Csak sejteni lehet, mert semmivel nem árulja el magát: iránya a IV. Henriké. Erősíteni a királyságot s a királyság erejével sokkal nagyobb hatalommá tenni Franciaországot. Emlékezzél arra, amit mondok: ez az ember a Habsburgok született ellensége, mert Franciaországnak két hatalmas versenytársa van, Spanyolország és a németrómai császárság. Mindakettő a Habsburgoké.

— Mondd, csakugyan olyan hű ebe az anyakirálynénak?

— Hogyne. Míg az anyakirályné nincs útjában a királyi hatalomnak. Mihelyt útjában lesz, Richelieu nem ismer sem hűséget, sem könyörületet. De azt hiszem, hogy ezt Gaston herceg hamarabb meg fogja érezni, mint a királyné. Nem tudod, kicsoda Gaston herceg? A király öccse, az orléansi hercegi rangot hordja. Vérmes fiatalember és bátyját nem szereti. Mire kinő a bajsza, biztosan lesz politikai

párt, amely rá akar támaszkodni. De jön Richelieu és szétesap közöttük. Talán majd a hugenották akarnak Gaston herceggel dolgozni. De a hugenottaság ma már nem nagy kérdés nálunk. Hiszen látod: a verekedéseik annyira sem érdekelnek bennünket, mint Graubünden.

— A veltlini kérdés? Ez nagyon érdekel. Hogyan ítélitek meg itt?

— A veltlini-völgy ad közlekedést Tirol és Milánó, tehát az osztrák Habsburgok és a spanyol Habsburgok között. Mikor Graubünden kanton elfogadta a reformációt és ura lett a veltlini völgy protestánsainak, Tirol és Milánó között elvágták a közlekedést. Ez nekünk, franciáknak, igen kellemes állapot volt. De tavaly katolikus zendülés tört ki, a protestánsokat lemészárolták, a völgyet spanyol katonaság szállta meg. Ez nekünk nem tetszik. Már tiltakoztunk a spanyol kormánynál. Velence is tiltakozott, Savoya is. A kérdés nyitva van. A háború bármikor kitörhetik. De nem ilyen helyi hugenottaverekedés, hanem háború, amely a Habsburgok világhatalmát piszkálja.

— És micsoda itt Velence szerepe?

Pieter fáradhatatlan volt a kérdésekben. A válaszokat gondosan elraktározta. De nemcsak külpolitikát kérdezett, hanem francia belpolitikát is. Megtudta, hogy Franciaország legnépszerűbb szerzetesei a kapucinusok és a legfontosabb kapucinus bizonyos Joseph atya, igazi nevén Leclerc de Tremblay, Richelieu benső barátja és kényes esetekben politikai megbízottja. Megtudta és feljegyezte, hogy kik csoportosulnak a király köré, kik az anyakirályné látogatói, kik igyekeznek Gaston herceg barátságát megszerezni.

Párisi tartózkodásának igazi alapját és tartalmát Peirese barátsága adta. S ez a tartózkodás napról-napra húzódott. A király egyáltalában nem

sietett a Konstantin-képtárgyak jegyzékének jóváhagyásával. Pieter egyáltalán nem sürgette. Kedvére való helyzet volt, hogy bűvárkodik, kutat, barátkozik az érdekes városban. Peirese mindenüvé elvitte. A kemény tél ellenére is megnézték Versaillesst és Fontainebleaut. Sokat járták a régiségkereskedőket és könyvesboltokat Pieter bőven vásárolt. Főként gemmákat keresett, mert Peirese gyűjteményében gyönyörű darabokat látott, talált is egy-két megvehetőt, de azok barátja kincseinek nyomába sem értek. A nagy vásár alkalma azonban csak akkor ütött be, mikor véletlenül megtudta, hogy három elsőrangú andaluziai paripa eladó. Hátaslovához még hintóba fogható lovakat is szeretett volna már régen, hogy Bellának fogatot tarthasson. Most megnézte a spanyol lovakat s bár csak kettőt akart venni, az eladó csak a hármat együtt adta el. Háromnapi heves alku után megvette a három lovat. A követtől megbízható futárt kapott s ezzel Brüsszelbe küldte őket.

A király végre visszaküldötte a Konstantin-képtárgyakat minden változtatás nélkül. De ekkor már jócskán elszaladtak a hetek. Pieter még mindig késlekedett. Még mindig látott egy-egy kedvére való régiséget, még mindig utána akart járni egy-egy bizalmas politikai kérdésnek. De aztán már nem maradhatott: tudta azt a határnapot, amelyet az egyik Fourment-leány esküvőjére tűztek ki otthon. Ez a tizenegy Fourment-gyermek közül az ötödik volt, Susanna nevű, most huszonhárom éves, de már özvegy. Egy Delmonte nevű ember felesége volt, akit hirtelen halál ragadott el. Szőke szépsége nem maradt véka alatt, kérőjét Lunden Arnoldnak hívták s az egész család örömmel várta az esküvőt.

Pieter tehát hazaindult Párisból. Ismét kocsin utazott és minden különösebb kaland nélkül ért Brüsszelbe. Itt megállapodott, hogy a főhercegnének

jelentést tegyen. A jelentés két és fél óráig tartott. Isabella szomjasan hallgatta a becses tájékoztatást. Jegyzeteket is akart csinálni, de Pieter nagy paksa-métát nyújtott át neki. A fontos neveket, vezérszavakat, a vezetők szájába adott lényeges kijelentéseket mind írásba foglalta. Úrnője hosszasan szorongatta a kezét.

— Kincseket hoztál nekem, Rubens. Hálámat meg fogod érezni.

Most a lovak következtek. A szép állatok hibátlanul érkeztek meg. Pieter hintót vásárolt. De a rossz országút miatt még nem mert ezzel hazamenni. Könnyű szekeret vett kölcsön, abba fogatta lovait és így érkezett be Antwerpenbe. Háza előtt megállt a szekérrel és a kocsist beküldte: hívná ki a ház asszonyát. Bella kiszaladt és boldog sikoltással csapta össze kezét. A lovakat bekötötték az istállóba.

Ekkor volt március negyedike. Pieter több mint két hónapi távollét után érkezett haza. Mindent kitűnő rendben talált, a műteremben hibátlanul folyt a munka, a kész képek egész sora várta a mester igazító kezét.

— Nagy ujságom van, — mondta jókedvűen Van Dyck, — megyek Itáliába. Csak téged vártalak, uram. Jó alkalmam van az útra: egy cavaliere Vanni nevű itáliai nemes is most készül, vele megyek.

— Szakasztott úgy utazol, mint én utaztam valaha, — mondta nagy örömmel Pieter, — de ne maradj olyan sokáig és ne hagyd magad kiuzsorázni.

Aztán Snijders vonta félre.

— Uram, kötelességemnek tartom, hogy elmondjak valamit. Vorsterman teljesen bolond. Az egész városban beszéli, hogy tönkretetted az életét és alig várja, hogy haza gyere, meg akar neked fizetni.

— Köszönöm, Frans, majd vigyázok. Úgy látszik, mindenki csak engem várt.

Március nyolcadikán délben mentek a Fourment

Susanna esküvőjére. Vidáman indultak el hazulról, mindketten szerették ezt a nagyon csinos, nagyon jókedvű menyecskét, Pieter egyszer le is festette. A beteg kis Clara otthon maradt, de a két fiút magukkal vitték. Ahogy elhagyták a házat, a sarok mögül egy alak ugrott elő.

— Itt vagy hát, te nyomorult, — kiáltotta rekedten, — most meghalsz, amért tönkretettél!

Magasra tartott markában tör villogott. Vorsterman volt. Pieter egy szempillantás alatt félreugrott, de ugyanekkor megkapta a merénylet alsó karját és teljes erejéből lökött rajta egyet. Bella nagyot sikoltva esett a falnak, a két fiú rémülten bömbölni kezdett. A merénylet elvesztette egyensúlyát és tántorgott. A tört elejtette. Pieter a botladozó alak után ugrott, mellen ragadta és szabad kezével teljes erejéből kétszer arcul ütötte. De nyomban megbánta a két pofont, mikor a szerencsétlen ember szeme közé pillantott. A zavaros tekintetből meglátszott az elmebaj. A megkeveredett ember, aki az imént még ordított, most nyáltól csorgó szájjal, hülyén motyogott maga elé:

— Tönkretett... Rubens... tönkretett... megfizetek... Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved...

A két pofonra szeme sem moccan, mintha nem is vette volna észre. A hülye arc olyan érdekes és borzasztó volt, hogy Pieter azonnal lerajzolta magában. Ekkorára már járókelők futottak oda. Egyik felvette a földről a tört.

— Ne bántsátok, — mondta Pieter, — nincs észnél a szerencsétlen. Vigyétek haza, feküdjék le.

És Bellához fordult, aki most esett volna össze, ha meg nem kapja. A két gyerek még mindig hangosan ordított és két oldalról kapaszkodott beléje. Most már esődület támadt körülöttük.

— Bella, — szólt melegen, de keményen, —

szedd össze magad, ne csináljunk utcai botrányt. És elkészünk az esküvőről, pedig nekem korábban ott kell lennem a menet miatt.

Majd a gyerekekhez fordult, mindakettőnek megsimogatta arcát.

— Mit bőgtök, ti csacsik? Hát nem vettétek észre, hogy ez a bácsi csak tréfából akart megijeszteni? De mi nem ijedtünk ám meg, úgye, fiúk? Hohó, nem olyan legények vagyunk mi! Töröljétek meg szépen az arcotokat és menjünk.

Nagynehezen lelket vert családjába. Az odaseregletteknek könnyedén néhány szót vetett, a csődület lassanként eloszlott, mialatt ők folytatták útjukat. Bella minden erejét összeszedve igyekezett nem sírni. Pieter állandóan beszélt hol hozzá, hol a gyerekekhez, magyarázott, tréfált. Mire a templomhoz értek, a két gyerek már vidáman nevetett. De Bellának halálsápadt volt az arca.

Az esküvő lefolyt. annak rendje és módja szerint, a fiatal asszony általánosan feltűnt szépségével. Aztán a lakodalom következett a Fourmentháznál. Pieter azonnal maga mellé vette a kis Helent. Ez már nyolc esztendő volt, tündérszép leányka, a tizenegy testvér között a legkisebb és legszebb. Mialatt a lakoma folyt, egyszer csak a fiatal Fourmentné, Bella húga, odajött Pieterhez, rémülten, sápadtan.

— Pieter, most hallom, hogy merényletet akartak ellened elkövetni...

— Jelentéktelen dolog, szegény bolond, ne is törődjetek vele.

Aztán a kislányhoz fordult:

— Hagynál te engem bántani, Helen?

A szőke gyerek válasz helyett átkarolta sógora nyakát és fejét odaszorította a bársonykabát mellére.

XI.

A merénylet óriási feltűnést keltett a városban, az esküvőt követő napon csak úgy nyüzsögtek a látogatók. Pieternek hízelgett ugyan az általános érdeklődés, de óráról-órára túlzottabbnak találta. A kapu előtt már sokaság verődött össze, kénytelen volt kimenni és a szó szoros értelmében pár szót intézni a néphez. Az összesereglettek megéljeneztek és szétoszlottak. Ő visszament a műterembe, ahol apósa, Van den Wouwere, Moretus és mások vitatkoztak. Később gyóntatója is eljött, Ophoven domonkos rendfőnök. Ez az egyetlen volt nyugodt köztük, a többi mind izgult, lármázott és vitatkozott. A legkülönbözőbb gondolatokkal állottak elő: a rézmetszőt azonnal le kellett csukatni börtönbe, a ház elő fegyveres őrseget kell kérni, Rockoxhoz küldöttségnek kell mennie. Pieter minden ilyen ötletet leintett. Űnta a sok beszédet, dolgozni szeretett volna. Este felé, mikor már szűnt az izgatott érdeklődés, maga Rockox is beállított.

— Pieter, néhány barátod felkeresett, nagyon izgatottak. Voltaképpen nem is tudom pontosan, mi történt. Mondd el magad, mi ez az egész botrány és mit kívánsz, mit tegyek.

— Az egész dolog jelentéktelen. Ez a szegény Vorsterman mindig furcsa és forrófejű ember volt, hosszú ideig hiába fizettem, mert egyáltalában nem dolgozott már semmit. Elküldtem. Nyilván megkeveredett. Tegnap rámtámadt az utcán, adtam neki két pofont, azt is sajnálom. Nem kell vele csinálni semmit, a családja vigyázzon rá.

— Nem lehetne ide visszavenni?

— Az lehetetlen. Kidobott pénz. Pedig körülbelül ő a legjobb rézmetsző a városban. De elmebajosokkal nem tudok dolgozni. Kérlek, ne törődjél az

egésszel, hidd el, nem érdemes. Sokkal fontosabb ennél, hogy Peiresctől hoztam neked üzenetet.

Rockox azonnal elfelejtette a merényletet. Soká beszélgettek Peirescről és könyveiről. Aztán Rockox elment. De ezzel nem lett vége a dolognak. Pár hét múlva Pietert kérték a polgármesteri hivatalba. Rockox a kormányzóné egy francia nyelvű írását mutatta neki.

Az antwerpeni városháza uraihoz, Isabella főhercegnő, Spanyol—Németalföld kormányzója. Kedves jóbarátaim, miután arról értesültünk, hogy egy gonosz kutya, nemrégiben alkalmazottunk, Rubens Pierre Paul személyét veszedelemmel fenyegette, sőt állítólag halálára esküdött, indítatva érezzük magunkat hozzátok fordulni: ne engedjétek, hogy bármi baja essék, vagy rosszul ítéljék meg, ugyancsak haladéktalanul rendeljétek el mindazt, ami nyugalomához és biztonságához szükséges, Isten pedig tartson meg benneteket szent hívei között.

— Tudsz te erről valamit? — kérdezte Rockox.

— Semmit. Úgy látszik, a buzgókat nem tudtam lecsillapítani és a hátam mögött valami kérvénnyel fordulhattak Brüsszelbe.

— Szóval, most hogyan őrizzelek? Adjak állandó őrséget a háza elé?

— Isten őrizz. Akinek őrség ke'l a háza elé, az már úgyis elveszett. Inkább fiatal festőket ajánlj nekem. Van Dyck elmegy, s legalább kettő kell ahhoz, hogy pótolhassam.

— Baj, baj. Én bizony nem tudok senkit. De nem féltelek, Pieter. Mindig segítesz te magadon.

Van Dyck valóban készülődött az útra, de neki is gondot okozott, hogy a Medici-képek miatt meggyarapodott munka, hogyan fog menni zökkenő nél-

kül. Ő hozott egy festőt a műterembe, Van Uden Lucas nevűt. Ez huszonhét éves, szerény, szégyenkező ember volt, téli tájképet szorongatott a hóna alatt.

— Rokona vagy Van Uden Artusnak?

— Fia vagyok, uram.

— Az már jó ajánlólevél. Mutasd az a képet.

Van Uden képe két domb között elterülő rétet ábrázolt, amelyre vizet eresztettek, hogy megfagyjon. A dombokon fák, házak, falusi templom, a jégen korcsolyázók csoportja. Fekete felhők alatt éppen lemegy a nap. Elül fehér a talaj, hátrafelé kékesebb. Pieter csak egy pillantást vetett a képre, máris látott mindent, kompozíciót, színérzéket, ecsetkezelést. Van Udent azonnal felvette. S mivel a jó dolgok együtt szoktak járni, ugyanaznap talált a számos jelentkező között még egy sokat ígérő tehetséget. Ez még csak tizenötéves volt és eddig a Blijenberch műhelyében inaskodott. Itt a gyerek nem jól érezte magát s különben is minden álma az volt, hogy a Rubens-műhelybe kerülhessen. Faluról származott Antwerpenbe, Van Tulden Theodoornak hívták. Ez is úgy volt, hogy megmutatta rajzait és Pieter azonnal felvette inasnak, mert egyik gyerek kibetegetett a műhelyből.

Akit kettővel kellett pótolni, Van Dyck Anton, már készen állott az útra. Pár nappal indulása előtt társzekérrel állított a ház elé: képet hozott mesterének ajándékba. Hatalmas vászon volt: tíz láb széles, tizenkét láb magas. Krisztus elfogatását ábrázolta. Hetekig dolgozott rajta otthon a fiatal művész, de sohasem említette, mert meglepetésnek szánta. Az egész műterem csodájára gyűlt az alkotásnak. Vörös fáklyafények lobogtak rajta az éjszakában, ezek adták meg a világítás mesterei hatásait. Kompozícióban is remekelt a tanítvány mestere előtt: a biblia egyes részleteit, mint a Krisztusra rohanó nyers

fogdmegek csoportját, Júdás áruló csókját és a Malhusra kardot rántó Pétert egy jelenetbe fogta össze és az alakokat az egyensúly és a hatás nagyszerű érzékével csoportosította. Pieter ujjengott az örömtől, újra és újra megölelte tanítványát, s közben részletesen magyarázta a műhely népének az alkotás szépségeit. Majd hirtelen ötlettel karonfogta Antont, kivitte az istállóhoz s onnan kihozott a három andalúziai közül egyet.

— Ez a tied, Anton, — mondta, — ezen még y Itáliába.

Most meg Van Dyckon volt az elragadtatás és hálálkodás sora. Áhítatosan veregette tenyerével a pompás ló nyakát, megnézte egy lépés távolságról, aztán öt lépésről, aztán külön még egyszer tízről. Majd hangosan tünődni kezdett, hogy milyen színű útiruha illik majd legjobban, ha erre a lóra ül. Később aztán leült mesterével és jegyzeteket csinált. Napok óta tartottak már ilyen úti tanácskozásokat; Pieter részletesen felíratta vele, milyen városban, milyen gyűjteményekre figyeljen, hol talál jó vendéglőt, kit kereshet fel mestere ajánló levelével. S egy reggelen átállították az állványokat a műhelyben, amelynek Van Dyck Anton nem volt tagja többé.

De a munka ment tovább. Peiresctől levél érkezett, a párisi jóbarát elvállalta, hogy közvetíti az érintkezést De Maugis abbéval. Az anyakirályné elhatározta, hogy átépítteti a galériát, ebből a képek számára új méretek származtak, az építész pontosan kiszámította az új adatokat, s Peiresc hosszú, meleg levél kíséretében elküldte őket. Pieter már javában vázolgatta a sorozat első képeit. Pihenésül most megint a génuai palotákkal foglalkozott. Van Dyck kedvéért elővette itáliai jegyzeteit és beszélgetés, azok átlapozása közben egyszerre megcsapták emlékei. Rég nem merült el Itáliába, most csak a külső

alkalom segítsége kellett hozzá, hogy dél tündöklő napsugara elhatalmasodjék rajta. Igen sok jegyzete volt még génuai palotákról, ezeket a Moretusnál kiadott kötetben nem használta fel. Végignézte az anyagot: bőven tellett belőle még egy kötet, mert mintegy tizenkét palotának volt meg papírai között a homlokzata, alaprajza, keresztmetszete, főleg Alessi Galeazzo szép épületei közül. Mintegy hetven oldalt tudott ebből kihozni. Szöveget nem is adott hozzá, csak előszót, amelyben elmondta, hogy nem hatalmas rezidenciák építése számára akar mintákat adni, hanem az északi országok építtetőinek ízléséhez kívánna beszélni általában. Megint megjelent tehát Moretusnál egy kötet „Palazzi di Genova“, most már a második. De ezt csak pihenőül adta magának. Különben volt munkája bőven. A Medicivázlatok mellett a király Konstantin-képeivel is foglalkozott. Ehhez sokat olvasott és kutatót, hogy megszerezze magának a korai kereszténység korszakának külön levegőjét. S a tanulmányokból új ötlet született: megfestette azt a jelenetet, mikor Szent Ambrus a thesszalónikéi mészárlás után nem engedi be Theodóziusz császárt a templomba.

Olyan gyönyörűséggel festette ezt a képet, mint amellyel a jó úszó lubickol a vízben. A tárgy kiválóan alkalmas volt arra, hogy kompozíciós készségének korlátlan örömet adjon. A komponálás majdnem ravasz alapötlete az volt, hogy igen természetesen lépcsős előteret adott a templom bejáratának, csak két lépcsőfokot ugyan, de ez elég volt arra, hogy a császár, aki éppen fellépett féllábbal a lépcsőre, alacsonyabban maradjon, mint a tiltakozó mozdulattal a templom előtt álló szent. Ez a fizikai színvonal-különbség pompásan éreztette a lelki hatalom felsőbbségét a világi felett. Ezt különben a császár arcába is belefestette: ravasz és erőszakos zsarnokot ábrázolt, aki most édeskés, hízelt pillan-

tással akarja a szent jóindulatát megnyerni. A nézőnek éreznie kellett, hogy egy pillanat múlva ezt a cukros színeskedést a dühös megdöbbenés fogja felváltani. A szent arcát szelídnek és mégis szigorúnak festette. Általában nagy passzióval festette itt a különböző jellemű arcokat és örömét lelte abban, hogy a kép legszélső arcának tanulmányával is szinte humorosan szolgálta a kompozíció egyensúlyát: balról a császár egy marcona hadvezérét tette, aki csak katona és semmi más, az izomemberek kifejezéstelen kíváncsiságával és értetlenségével nézi az egész jelenetet, jobbszéről viszont egy papot állított oda, eszes, nyugodt, kissé csúfondáros arcot: ráfestette a szent tiszteletteljes hívőjének, egyházi alattvalójának a felsőbbségben való bizalmát s a páncélos világi hatalommal szemben az egyház rendíthetetlen erőtudatát.

Ha ilyet festhetett, egészen maga, műhelysegítőség nélkül, tökéletesen boldognak érezte magát. Újabban azt a szokást vette fel, hogy festés közben egész más irányú szöveget olvastatott fel magának. Valamelyki gyereknek Tacitust adott a kezébe, az inas hangosan olvasott, ő a képre is figyelt, a szövegre is, a hullámosan lüktető latin szöveg esése és emelkedése, zengésének klasszikus játéka elandalította, mintegy álmvilágban érezte magát, szerelmesnek, aki a vízesés örök hangjainál egyesül imádoztjával, a művészettel. De aztán, ha befejeződött a munka, egyszerre beleszakadt a való világ hétköznapijába, amely vér és borzalom híreit hozta.

A háború Antwerpent most sem fenyegette ugyan közvetlenül, de Európa térképén itt is, ott is tüzes csóvák égtek. A harcok felek kezdtek megdühödni, a mérkőzés mindenütt eldurvult és embertelen lett. Mesélték, hogy Wallenstein nem zsolddal, hanem szabad rablással fizeti hordáit. Ezek, ha bevonultak valahová, állati módon viselkedtek, házról

házra jártak, mint a betlehemi gyermekgyilkosok, s ha valaki ellenkezett, egyszerűen döfték keresztül. Tilly ennek éppen az ellenkezőjét csinálta, szörnyű fegyelemmel tartott rendet tisztességesen fizetett zsoldosai között. Tizennyolc lovasa hadbíróság elé került, mert kiraboltak valami békés házakat. Mind a tizennyolcat halálra ítélte, de úgy, hogy kockázzanak, s aki nyert, a következő kockavetésig életben maradhatott. Életre-halálra kockáztak tehát a katonák, aki kevesebbet vetett, azt mindjárt vitték felhúzni, s míg az hörögve rúgkapált a faágon, a nyertes a következővel kezdett mérkőzni. Végül maradt a tizennyolcadik, aki minden kockavetést megnyert, de életét ez sem nyerhette meg, csak pár pernyi hosszabbítást: mikor egyedül maradt, felkötötték őt is. A nyersség, kíméletlenség a harcolókról a polgárságra is átragadt, az emberek mintha eszöket vesztették volna, még a legjobb körökben is egymást érték a véres verekedések. Éppen most beszéltek messziről jöttek, hogy a regensburgi birodalmi gyűlésen, mikor a résztvevő nagyurak misére mentek a császári kápolnába, Onate gróf, spanyol követ és Gritti velencei követ összeszólalkoztak a kápolna ajtajában, ököllel estek egymásnak és véresen hemperegtek a márványpadlón, harapva és karmolva egymást.

A hadiszerencse általában a katolikus oldalnak kedvezett. Csehországban szörnyű kegyetlenséggel sikerült rendet csinálni, az utrakvista cseh főurak egymásután tértek át a katolikus hitre. De a győzelem nem volt teljes, Tillyt éppen most verte tönkre Mansfeld a wieslochi csatában. Minden bármikor megfordulhatott, s bár Spinola a spanyolok részéről derekasan verekedett idegen földön, nem volt kizárva, hogy saját földjére szorítják, s egyszer csak ott van a pusztulás Brüsszel és Antwerpen falai között. Pieter szívósan dolgozott régi tervén: hogy bi-

zalmas érintkezést teremtsen Móric herceg és Pekius kancellár között. Most már jobban ismerte a hágai terepet, Grotiustól sok becses adatot kapott Párisban. Merész lépésre szánta el magát: személyesen akart beszélni unokatestvérével. Ez eleinte kivihetetlennek látszott: már azt is lehetetlennek kellett tartania, hogy Hágába útlevelet kapjon, hiszen a két szomszéd ország fegyverszünet lejártá óta elvben háborúban állott egymással. De megkísérelte a lehetetlen. Írt Van Veennek. S csodák csodája, megkapta az útlevelet. De aztán maga is belátta, hogy ez nem túlságosan csodálatos. Ártalmatlan művésznak számított, aki rézkarcai dolgában üzletileg megy Hágába. Hogy titkos politikai dolgokkal foglalkozik, azt apósán kívül még Antwerpenben sem tudta senki, hogyan sejthette volna valaki Hágában. Összeszedte tehát néhány karcát, néhány vázlatát és elutazott Hágába.

Különös érzés volt ellenséges fővárosban járkálnia. Új országot látott, ahol az emberek másféleképpen öltözködtek, beszéltek, építkeztek, az életnek itt más volt a ritmusa, az utca képéből hiányoztak az Antwerpenben oly sűrű szerzetesi kámzsák és apáca-főkötők. Ez a protestantizmus országa volt, a Szűz és a szentek ábrázolásának tilalmáé. Vajjon lehet protestáns egy festőművész? Hogyne lehetne, hiszen itt Hollandiában is festenek az emberek. Sőt magában a katolikus Antwerpenben ott van Jordaens, aki titokban protestáns.

Olyan óvatos volt, hogy órákat töltött el teljesen felesleges rézkarc-tárgyalásokkal és csak futó másfélórát engedélyezett magának a rokonnal való találkozásra. Azt különben feltűnés nélkül meglátogathatta, hiszen természetes volt, hogy ha üzleti ügyeiben Hágát felkereste, sorát ejti annak is, hogy felesége első unokatestvéréét lássa. Brant Jan, az unokatestvér, ugyanazt a nevet hordta, mint nagy-

bátyja, s ugyanazt az arcot, mint unokahúga. Tisztára a Bella arca volt, ez mintegy lefordítva a férfiaság nyelvére. Már ezért is azonnal rokonszenves volt Pieter számára. A beszélgetés során rájött, hogy természet dolgában is sok a közös bennök: ez a Jan is csendes volt, komolyságában derűs, nyugodt és minden jel szerint tökéletesen megbízható. Vele lakott apja is, a Pieter apósának fivére, hatalmas, kövér, szuszogó, hangos beszédű és jóízű ember. De azt nem vonták bele a beszélgetésbe.

Jan elmondta, hogy Móric herceggel nemcsak egyszer, hanem ötször is beszélt már a Peckius kancellárral való bizalmas érintkezés dolgában. A hercegnek nagyon inyére volna, hogy a Generális Rendek háta mögött összeköttetésbe lépessen a brüsszeli udvarral, de halogatásának igazi oka az a félelem volt, hogy a dolog nem maradt bizalmas. Bonyolult külpolitikájában, melynek szálait alig lehetett áttekinteni, kivált a franciák izgatták, s mikor megtudta, hogy Rubens hosszabb időt töltött Párisban, az a gyanú született meg benne, hogy törbe akarják csalni és éppen a franciák megbízásából akarják titkos álláspontját kitudni. A beszélgetés igen érdekes és fordulatossá volt. Ha Jant meglepte, hogy Pieternek milyen tiszta képe van a hollandi politika rúgóiról, az viszont Pietert lepte meg, hogy Jan a brüsszeli főhercegi palota belső életének részleteit mennyire ismeri. Úgy beszéltek egymással, mint a fizetett kémek. Pedig nem volt kém sem az üzletember, sem a festő. Nyugalmas érzésű, rendtelenségtől irtózó, békeszerető ember volt mindakettő. Utálták a vért és pusztulást, használni akartak.

Az is kitűnt, hogy amennyire Pieter a főherceg-asszonyt szerette, ugyanúgy ragaszkodott Jan az Orániai herceghez. Bámulta esztét, szívósságát, elmés fortélyait és mély tisztelettel beszélt rangjáról. Kissé mélyebb tisztelettel, mint Pieter szerette

volna. S mikor Jan áhítattal jegyezte meg, hogy a herceg anyja Erős Ágost szász uralkodó leánya volt, Pieter mozdulatlan arca mögött gyermekkori siegeni évei jelentek meg: azokban az években Erős Ágost szász uralkodó leánya az ő apjába volt szerelmes.

Számos részletkérdésben megállapodtak és elhatározták, hogy tovább ütik a vasat. A látogatásra kitűzött idő hamar elmúlt, családi dolgaikról alig beszélhettek. Pieter beszámolt Belláról és a gyerekekről, elmondta szomorúan, hogy kislánya nem soká viszi már, de a fiúkban annál több öröme van: Albrecht nyolc éves, iskolába jár és nagyon jól tanul, Nicolaas négy éves és majd kicsattan az egészségtől.

Mikor visszaérkezett, óvakodott rögtön Brüsszelbe menni. Ott maradt Antwerpenben és terjedelmes levélben írta meg jelentését a kancellárnak, a levelet maga Brueghel vitte Brüsszelbe, akinek sejtelve sem volt róla, milyen politikai aknamunka részleteit hordozza zsebében. Pieter ült műtermében és folytatta a munkát, ahol abbahagyta. A Medici-képeken és a Konstantin-sorozaton dolgozott, azonkívül most folyton rézmetszőt keresett, olyat, aki a kerge, de igen tehetséges Vorstermant pótolni tudná. Egész sereg jelentkezőt elhárított, mert mindenáron elsőrangú emberre akarta képei metszését bízni. Nagynehezen végre talált egyet s éppen Vorsterman egy gyerekeMBER tanítványát. Du Pont volt ennek a neve, de mint Van Veen Vaeniusnak, ő szerette magát Pontiusnak nevezni. Kiforratlan tehetség volt még, de sokat ígérő. Pieter odavette azzal, hogy maga fogja nevelni és országokra szóló rézmetszőt csinál belőle. Maga Vorsterman nem sokat hallatott magáról. Mivel Pieter semmiképpen sem akarta feljelenteni, a bolondok háza számára pedig nem tartották elég bolondnak, otthon maradt

nyomdász apósa nyakán, de hírlett, hogy meghasonlottságában ki akar vándorolni. Valóban nemsokára híre jött, hogy elment Angliába szerencsét próbálni.

Közben az anyakirályné türelmetlenül várta az első nyolc kép vázlatait. A képek ügyében Peirese valósággal a tolmács szerepét játszotta: kikötötte magának azt a szerepet, hogy De Maugis abbétól ő veszi át az anyakirályné rendelkezéseit és ő közli barátjával. Ezek nem voltak mindig a legkellemesebbek, mert valóban úgy lett, ahogy Pieter mondta: Medici Mária az udvari intrikák változásai szerint változtatta a még függő képtárgyakat, s nem mindig a festőművésznek kellemes módon. Azonkívül egyszerre maga az abbé mint műérdeklődő lépett előtérbe, folyton a már eddig kész képek vázlatait sürgette, de olyan feltűnő mohósággal, hogy ez gyanút ébresztett Pieterben: a kövér abbénak valami huncut szándéka van a vázlatokkal. Ha így volt is, a királyné megbízottjának kérését nem lehetett megtagadni, a rendelő jogosan érdeklődhetett a vázlatok iránt. Ami kész volt, annak vázlatait Pieter útnak indította a Peirese címére.

Nemsokára új és ugyancsak zavaró értesítés jött Peiresetől. Az építész megváltoztatta a galéria átalakításának tervét, s ebből az következett, hogy három kép számára nagyobb lett a betöltendő hely. Megjött a végleges átalakítás pontos rajza, amely szerint kilenc ablaka lesz a galériának mindkét oldalon, a Palais Luxembourg udvara felé is, kertje felé is, az összekötő falon megnőtt a hely a képeknek, a negyedik falon hely maradt az anyakirályné szülei és sajátmaga arcképei számára, amelyeket szintén meg kell festeni. Minden ilyen levélnél Pieter kapkodta a fejét. Kész munkát kellett megváltoztatni, új vázlatokat kellett csinálni, nem ajánlatos képtárgyakon kellett írásban vitatkozni. Főleg pedig festeni kellett, illetve együtt dolgozni a mű-

terem egész személyzetével. De azonkívül ott volt még a Konstantin-képek feladata is. Tudta jól, hogy a két párisi udvar egyikét okvetlen haragra indítja, ha valamelyiknek hamarabb szállít. Ezért ebből a sorozatból is el kellett készülnie legalább négygyel. S mindezt sürgősen, mert már késő ősze járt az idő, az anyakirályné pedig szigorúan megiratta neki, hogy a jövő év elejéig, vagyis pontosan 1623 február huszonötödikéig okvetlenül Párisban akarja látni a kész képekkel. Henriette hercegnőt ugyanis feleségül veszi a walesi herceg, az esküvőig a kész képek már álljanak ott a galérián. Ő tehát kora reggeltől napszállatig még a szokottnál is erősebb lendülettel dolgozott. Ügyszólván egyszerre festett tizenkét hatalmas képet. S amellet hazai rendelőit sem hanyagolhatta el. Nagy volt a levelezése is, különösen Párisal. A képekhez mindúntalan kellett valami Peiresctől. Például megkérdeztetni, hogy Medici Mária a nap mely szakában született, mert ezt az allegorikus képen is éreztetni kell. Vagy egy bizonyos mellszobor másolatára volt szüksége, amely az anyakirálynéról sebtiben odavetett vázlatok egy hiányos részét kellett hogy megmagyarázza. És olykor mégis csak elengedhetetlen volt, hogy sebbel-lobbal elszaladjon Brüsszelbe, mert vagy Hágából kapott olyan üzenetet, amelyet nem mert levélre bízni, vagy meghallott valamit, amit hasznosnak tartott a főhercegnő tudomására hozni.

Isabella most már feltétlenül bizalmas volt vele. Mikor ismét átsietett hozzá egyszer, nagyon rosszkedvűnek találta. S mikor erről megjegyzést tett, a főhercegasszony elsírtá magát.

— Nagy bánatom van, Rubens, rossz híreket kaptam otthonról. Villamediana grófról van szó.

— Ezt hallottam odakint az uraktól. A gróft sétakocsizás közben agyonlőtték. De miért hat ez annyira fenségedre?

— Neked elmondom, másnak nem mondanám el. Hiszen tőled úgysem tudja meg senki. És valakinek mégis csak ki kell panaszkodnom magamat. Az én öcsém, IV. Fülöp, nagyon fiatal még, szeles és meg-gondolatlan. Ugyanilyen a felesége is, bár két évvel idősebb nála. Én sokat láttam az életben, bölcs va-gyok már és tudom, milyen kényes kor egy nagyon fiatal asszony korá. A nők, mikor leányokból asszo-nyokká válnak, életök legnagyobb eseményén men-nek keresztül, az egész világ érzékiséget jelent kö-rülöttük, másra nem is tudnak gondolni, mint a sze-relemre. Ez azt a látszatot szokta kelteni, mintha kacérkodnának. Pedig ez tévedés, az első viharos idő elmúltával megcsillapodnak és kitűnik róluk, hogy a legerényesebb asszonyok. Villamedina gróf ezt nem tudta. A férfiak, bocsáss meg, általában kevésbé böl-csek az ilyen dolgokban. Kacérkodásnak vette az ifjú királyné viselkedését és vehemensen udvarolni kezdett neki. Egy estélyen olyan ruhában jelent meg, amelyet televarratott reál-pénzekkel és ezzel a felirattal: „Mis amores son reales“. Érted a szójáté-kot. Máskor felgyújtotta saját palotáját, hogy ürügye legyen mentés közben karjába venni a ki-rálynét. A dicsőség a fejébe szállt és gúnyolni kezdte a királyt. Bökverseket írt róla, rendkívül sértő tartalommal, s ezeket kézről-kézre adták az udvarnál. Az én öcsémnek a kezébe jutottak ezek a versek, aztán meg az sem tetszik egy fiatal férjnek, ha valaki a feleségének feltűnően és erőszakosan udvarol. Fülöp fejét elfutotta a méreg. Számos ud-varonc hallotta, hogyan nyilatkozik a grófról. S ilyenkor mindig akad, aki tetté váltja a király ki nem mondott óhaját. Most már tudod, miért lőt-ték agyon sétakocsizás közben Villamediana gróft. Ha most arra gondolok, hogy mit beszélnek otthon az udvarnál, elsirom magam a szegyéntől.

— Fenség, minden elmúlik. Mához két évre

senki sem fog Villamediana grófról beszélni. Aztán meg koronás főknek van egy nagy előnyük: hibáikat rá lehet fogni tanácsosaikra.

— Ez okos szó, Rubens. Van is tanácsos, akire rá lehet fogni. Sajnos. Az én öcsém, akiről állítom neked, hogy angyali jószágú ember, kilökte Lerma herceget és fiát, sőt hivatalos eljárást indított ellenök és rettenetes pénzbüntetésre ítélte őket. Helyesen tette. S ugyanakkor beleesett apja hibájába. Spanyolország ura e pillanatban Olivarez gróf. Jól jegyezd meg ezt a nevet. Még sok bajunk lesz vele.

— Ha Lermát kibírtuk, fenség, őt is kibírjuk. Bízunk Istenben.

— Az egyetlen, amit tehetünk. Számodra különben jó újságom is van. Azok az adatok, amelyeket bizonyos urakról szolgáltatattál, kitünőknek bizonyultak. Van Berch tábornoknak nincs hatalma többé. Nemrég járt nálam Spinola, akit a hadsereg dolga természetesen nagyon érdekel. Mindent elmondtam neki. Téged is említettem. Spinola ezt mondta rólad: „A festészet a legkevesebb, amit Rubensnek köszönhetünk“. S én ezt megismétlem előtted. Mi újság Hágában?

— Legutolsó jelentésem óta semmi, fenség. De a közeljövőben másféle híradással szolgálhatok. Megint megyek Párisba.

Hosszú félóra következett, bizalmas politikai beszélgetés. Pieter már ott tartott, hogy külpolitikai nézetei voltak. Annyi adat és tapasztalat birtokában, annyi összefüggés ismeretében már meg tudta alkotni saját véleményét. Ez mindig józan volt, egyszerű és logikus. A főhercegné szívesen hallgatta. Nem volt ostoba asszony maga sem, a politikát a vérben hordta, férje mellett jó Habsburg-iskolát járt és szeretett a maga feje után indulni. De a más fejét is szívesen használta, ha azt jónak tudta. Mikor elbúcsúztak, a főhercegnő ezt mondta:

— Isten tartson meg, Rubens. Imádkozni fogok gyermekedért.

Arra most már ráfért az imádság. Lassan és feltartóztatlanul fogyott szegény gyermek. Bőre áttetsző lett, mint a hártya, kis kezén nem volt semmi hús, kulcsfontja ijesztő sötartóként állott ki horpadt melléből. Naphosszat alig szólt egy szót is, csak üldögélt kocsijában, amelyet meg kellett igazíttatni, mert az egyenes ülés már fárasztotta. A támlát rézsutossá tették, most aztán félig fekvő helyzetben párnák között töltötte a napot. Csak nézett maga elé, köhécselt olykor és játszani sem volt kedve apró tárgyaival. Mire eljött az újév, már így hátradőlve sem szeretett üldögélni, állandóan az ágyba kíváncsozott. Most már feküdt éjjel-nappal némán, panasz nélkül, aki nem tudta, hogy a szobában van, tudomást sem szerzett volna róla. A szomorú szülők tudták, hogy a szegény kis elalvó mécs pislogása már nem tarthat sokáig. Bella szeme gyakran volt vörös a sírástól. Pieter igyekezett munkába ölni fájdalmát. De a kisleány közelgő vége úgy lesújtotta, hogy a munkában sem lelte régi örömét. Gyakran letette az ecsetet és tétlenül elgondolkozott. S ha valaki ilyenkor megkérdezte volna, min gondolkozik, nem tudott volna felelni.

Mintha a sors külön vigasztalni akarta volna, egy régi nagy sérelmére kapott most elégtételt. A genti oltárképről volt szó, amelyet még az öreg De Maes püspök rendelt meg nála. De a kedves agg meghalt, utódja pedig Van der Burch püspök, nem szerette a képeket, csak a szobrokat, s úgy döntött, hogy a Rubens-féle tervet elveti és oltárkép helyett megcsináltatja Szent Bavo szobrát. Pieter akkor még néhai Albrecht főherceg segítségét is igyekezett igénybe venni, de a konok püspök a kormányzóí kérésre sem hajlott, kitartott képellenes döntése mellett. Azonban más egyházi állásba került, s a

genti püspöki széket Boonen Jacob foglalta el. Ez a Boonen sem a képet, sem a szobrot nem szerette túlságosan, amellet igen takarékos egyházfejedelem volt. Úgy határozott, hogy legyen ugyan szobor az oltáron, ha már Van den Burch megrendelte, de ne szoborcsoport legyen, hanem csak egy alak, az sokkal kevesebbe kerül. Ez a szobor sem készült el, csak megrendelték. Boonen püspök meghalt. Tavaly óta Triest Anton volt a genti püspök. Ez most izent Pieterért, hogy beszélni akar vele.

Pieter elutazott Gentbe. A püspök teljes elégtételt szolgáltatott neki.

— Az egész történetet ismerem, mondta nyájasan, — ne fáradj sérelmeid felsorolásával. Én részint művészetednek nagy bámulója vagyok, részint ragaszkodó híve voltam fiatalabb koromban szegény De Maes püspöknek. Ő élete végén nem egyszer említette előttem, hogy szeretné megélni az oltárt a szép Rubens-szárnyképpel. Ezt én úgy tekintem, mint végrendeletet. Csak valami keveset változtatnom kell rajta. A szobrot már megrendeltük, s én nem szeretnék a Van der Burch hibájába esni, át fogom venni a szobrot. De pénzünk nincs több, mint az eredeti összeg. Ne fess tehát szárnyas oltárképet, fess egyet nekem szárnyak nélkül. A szobrot majd elhelyezzük magasan fenn az oltáron, már megnéztem a helyét. A te képed megkapja az őt illető helyet. Régi vázlatod megvan még?

— Megvan, atyám és meg leszel vele elégedve. Olyan hálás vagyok ezért az elégtételért, hogy a tőlem telhető legszebbet fogom csinálni.

Újra megnézte a templomot, az oltárt, a világitást és visszatért Antwerpenbe. Nyomban elővette a régi vázlatot. És fáradtan támasztotta vissza a falhoz. Nem volt kedve dolgozni. Pedig a február huszonötödiki dátum nagyon közeledett. Rettegett a gondolattól, hogy most kell Párisba mennie és itt

hagyni gyermekét, akinek tragédiája most már bármikor beteljesedhetett.

De a sors megint segítségére jött és eltolta a határnapot. Az angol király megmagyarázhatatlan okokból feladta azt a tervet, hogy fiával elvétesse a francia király nővérét. A párisi ünnepségeket beláthatatlan időre elhalasztották. Peirese azt is megírta, hogy az udvarnál nagy az izgalom, mert az a hír terjedt el, hogy a walesi herceg nem a francia, hanem a spanyol király nővére iránt érdeklődik, ez pedig egy szempillantás alatt óriási változást idézne elő a világ külpolitikájában. Pieternek így nem kellett attól tartania, hogy most Párisból nagyon sürgetni fogják. Otthon maradt, immel-ámmal dolgozott és naponta többször is utána nézett a kisleánynak. Az hervadt mindennap, úgy látszott, hogy már csak a szemében van élet. Szeme valószínűtlenül megnagyobbodott és úgy fénylett, mintha a gyermek minden megmaradt ereje a tekintetébe költözött volna.

Március közepe táján egyszerre mintha jobban lett volna a kislány. Babát kért játszani, apját mosollyal üdvözölte ágyánál és néhány mondatot beszélgetett is vele.

— Isten csodát tesz. — rebegte lelkesedő reménnyel Bella, — talán megmarad. Pieter, most valamit kellene csinálni, fogadalmat tenni, a szegényeknek adni valamit, vagy nem tudom mit, de érzem, hogy tenni kellene valamit.

— Meglesz, angyalom. Adok valamit a betegeknek. Azt hallottam, hogy Pepijn Marten a Szent Erzsébet-kórház templomában holnap szereli fel az oltárképet, amit festett. Megkért már régebben, hogy nézzem meg a munkáját, de eddig nem értem rá. Holnap elmegyek, s te is velem jössz. Keresztanyja vagy Pepijn lányának, illik is eljönnöd.

Másnap elmentek a kórház templomába. Pepijn

roppant megörült nekik és széles mozdulatokkal magyarázta művét. A szárnyas kép egyik része Magyarországi Szent Erzsébetet ábrázolta, mikor udvarhölgyei kíséretében kincseket oszt szét a szegényeknek, fölötte a szeretet koronáját tartó angyalok lebegnek. Az előtérben anya játszott gyermekével. Bella nyomban sírva fakadt.

— Mi baj? — kérdezte Pepijn megütődve.

— Hagyd, ne szólj hozzá. A kislányunk nagyon beteg. Beszéljünk a képről.

— Tetszik? Mondd meg őszintén.

— Nagyon tetszik, őszintén mondom. S van valami, amit különösen bámulok benned. Marten.

— Mi az? — kérdezte a festő a dícsérettől elpirulva.

— Tudod, kérkedés nélkül mondhatom, hogy alig van Antwerpenben festő, akin meg ne látszanék, hogy én is vagyok a világon. Van, aki szándékosan igyekszik úgy festeni, mint én, van, aki nem is tudja, de teszi. Te azonban semmi nyomát sem mutatod ennek. Száz év múlva a szemlélőnek eszébe sem juthat, hogy ugyanazokban az években éltünk és dolgoztunk. Hány éves vagy, Marten?

— Negyvenhét.

— Én negyvenhat leszek. Szóval az önállóságot akarom magasztalni. Önmagad tudsz lenni, ez nagyon nagy szó, ha művésztől elmondhatjuk. Most bocsáss meg, még dolgunk van a kórházban. Előbb itt elmondunk egy imát, aztán bemegyünk a kórházba.

Pieter száz forintot adott a gondnok kezeihez a kórház szegény betegei számára, hogy valamenynyien imádkozzanak Rubens Clara Serena felgyógyulásáért. Aztán karonfogta feleségét és hazamentek. A gyermeket jókedvűnek találták. A cseléd ujjongva ujságolta, hogy a kislány a tolókocsiba kívánczolt, ki is tették, de csak pár percig

bírta, visszafeküdt az ágyba. Holnap már bizonyára tovább fogja bírni. Bella megint sírva fakadt, most már az örömtől. Pieter biztató arccal karolta át. S magában jól tudta, hogy itt minden hiába. Már mikor a kórházba indult, tudta, hogy a kislány sorsa elvégeztetett.

Március huszonegyedikén volt a kislány születésnapja. Ezen a napon töltötte be tizenkettedik évét. Délelőtt a rokonok mind eljöttek látogatni, de senkit sem engedtek a betegágyhoz, csak az ajtóból volt szabad odapillantani. Egyébként a leányka jól érezte magát, mozdulatlanul feküdt ágyában, ha szülei szóltak hozzá, mosolygott. Délután váratlan vendég érkezett: Pieter gyóntatója, Ophoven domkos rendfőnök.

— Brüsszelből jövök, Pieter, bizalmasan kell beszélnem veled.

— Allok rendelkezésedre, atyám. De előbb megkérlek valamire. Nézd meg a kislányomat. Nagyon beteg.

Felmentek a lakásba. Pieter előbb kihívta Belát a gyerekszobából.

— Bella, itt van Ophoven atya. Megkértem, hogy ha már itt van, nézze meg a kislányt. Azt gondoltam, hogy mivel most sokkal jobban van, kötelességünk minden eshetőségre gondolni...

— Teljesen igazad van, Pieter. Milyen okos és gyengéd vagy... Most jut eszedbe, mikor ennyire javul...

Bementek a gyermekhez. Ophoven odaült mellé, megcsókolta, aztán meggyóntatta. Csak egy-két suttogó mondatban. Mi büne is lehetett az ágyban szenvedő kis betegnek. Ellátta az utolsó szentség jeleivel. A kislány mosolygott. Nagyon fáradtnak látszott. Néma kézmozdulattal a babáját kérte. Pieter odaadta a babát, aztán dolgozószobájába vezette a pátert, ahol nyugodtan beszélgethettek.

— A kislány jobban van, — mondta a szerzetes, — ha Isten segít, még megmarad.

— Nagyon reménykedünk, én is, Bella is. De mi az a bizalmas dolog, amiben jöttél?

— Megmondom. Tudod, hol van Heusden?

— Tudom, Hollandiában.

— S tudod, ki a kormányzója? Ezt már nem tudod. Egy Van Ressel nevű úr. Ez titokban katolikus érzelmű. Egész Heusdenben sok a katolikus. Ez a Van Ressel bizalmas kéréssel fordult Brüsszelhez. Azt mondta, hogy ő hűséges embere a hollandi kormánynak, de nem tudja nézni a katolikusok elnyomását. A főhercegnő arra a gondolatra jutott, hogy ezt az embert meg lehetne környékezni. Ha a lelkén keresztül ügyesen hatna rá valaki, talán rá lehetne venni, hogy egész Heusdennel pártoljon hozzáunk. Én ezt a feladatot vállaltam.

— Helyes, hogy ezt elmondod nekem, atyám?

— A fenséges asszony tudtával teszem. A teremhez ugyanis szükségem van egy katolikus, megbízható hágai emberre. Ez nem keverednék bajba semmi esetre, csak annyi volna a dolga, hogy pontosan megállapítsa, mikor lesz Van Ressel Heusdenben, mikor utazik el onnan, satöbbi.

— Megpróbálhatom, atyám.

Ebben a pillanatban Bella jelent meg az ajtóban. Nem szólt semmit, de gyötrött arca mindent elárult. Megértették mind a ketten. Felugrottak. Pieter átfogta felesége vállát és vinni akarta. De az asszony csak fejével intett, hogy most nincs ereje menni. Leereszkedett egy karosszékbe és két tenyerével elfödte arcát. Pieter és a szerzetes visszamentek a gyermekhez. Az ott feküdt az ágyon, még cseléd sem volt mellette. Nyilván csak Bella tudta még, hogy mi történt. Arca nyugodt volt és derűs, szelíd mosollyal ajkán feküdt, mintha csak szende-

regne. Pieter rátette kezét a hófehér, még ki nem hült homlokra.

— Imádkozzunk, — mondta a dominikánus és letérdelt az ágy mellé.

Pieter is letérdelt és összekulcsolta kezét. Ekkor ajtónyílás, dobogás, vidám kiabálás hallatszott. Pieter felállott és kiment a bejáráthoz. Ott állt a két fiú pirospszgásan, csillogó szemmel, makkegészségesen. Nicolaas hangosan és boldog izgalommal kezdett volna valamit ujságolni. Pieter arra gondolt, hogy ezek milyen makkegészséges, feltűnően csinos vasgyúrók.

— Hallgassatok, legyetek nagyon csendben, — mondta nekik, — Clara meghalt. Gyertek szépen imádkozni.

Kézenfogta a megszeppent gyerekeket és indult velök a halotthoz.

Vége a második kötetnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

